

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

На правах рукопису

КРАМАРЕНКО РУСЛАН МИХАЙЛОВИЧ

УДК 911.375.3(188.8)(100)(477-25) – 026.15:339.923:061.1ЄС(043.3)

**СТОЛИЧНІ МЕГАПОЛІСИ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ:
РОЗВИТОК І ФАКТОРИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство і
міжнародні економічні відносини

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Науковий керівник:
Галенко Оксана Миколаївна, доктор
економічних наук, професор

КИЇВ – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РОЗВИТКУ СТОЛИЧНОГО МЕГАПОЛІСА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	22
1.1. Міждисциплінарна ідентифікація столичного міста як суб'єкта міжнародних конкурентних відносин	22
1.2. Еволюція факторів конкурентоспроможного розвитку столичного мегаполіса	50
1.3. Глобалізаційний вимір конкурентоспроможності столичних мегаполісів та їх оцінка	89
Висновки до розділу 1	122
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МІСТА	128
2.1. Парадигмальні підходи до ідентифікації якості розвитку креативного міста	128
2.2. Гравітаційні процеси концентрації людського капіталу в містах-мегаполісах	142
2.3. Секторальна трансформація столичних міст	154
2.4. Креативізація столичного розвитку як сучасний фактор конкурентоспроможності	168
Висновки до розділу 2	179
РОЗДІЛ 3. ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СТОЛИЧНИХ МІСТ	183
3.1. Столичні міста в регіональній економічній ієрархії ЄС	183
3.2. Вплив екзо- та ендегенних факторів на розвиток європейських міст	196
3.3. Столична локалізація європейської економіки	210

3.4. Національні та наднаціональні регуляторні механізми розвитку столичних мегаполісів	226
Висновки до розділу 3	239
РОЗДІЛ 4. СТРУКТУРНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ МІСТА КИЇВ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ МЕГАПОЛІСІВ	244
4.1. Особливості позиціонування міста в європейській та національній економіках	244
4.2. Структурна трансформація господарства Києва	258
4.3. Креативна модернізація столиці України	271
4.4. Інтеграційна компонента міського розвитку	284
Висновки до розділу 4.....	298
Розділ 5. СТРАТЕГІЯ МІЖНАРОДНОГО РОЗВИТКУ СТОЛИЦІ УКРАЇНИ	301
5.1. Глобалізаційні підходи до створення конкурентної стратегії розвитку міста	301
5.2. Європейська модернізація розвитку господарства української столиці	312
5.3. Секторальна та інфраструктурна ідентифікація якості розвитку Києва на період до 2025 р.	325
5.4. Механізми підвищення конкурентоспроможності м. Київ (2015-2025 р. р.)	338
Висновки до розділу 5	348
ВИСНОВКИ	352
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	361
ДОДАТКИ	400

ВСТУП

Актуальність теми. Системна постіндустріалізація суспільного розвитку в останні десятиліття не тільки докорінно змінює структуру світового господарства, але й обумовлює суттєві трансформації в рушійних силах і векторній спрямованості процесів його регіоналізації. Це отримує своє концентроване вираження, насамперед, у набутті столичними мегаполісами статусу самостійних суб'єктів міжнародних конкурентних відносин і їх висуванні у світовий економічний авангард завдяки великомасштабному нагромадженню в їх межах глобального капіталу. Розширення креативної, інституційної, соціально-гуманітарної функцій столиць, а також їх перетворення в гіперцентри ухвалення світових управлінських рішень, визначають сьогодні ключові тренди політичного й економічного поступу. Високий ступінь концентрації бізнес-діяльності в мегаполісах та динамічне нарощування рівня її транснаціоналізації зумовлює зміну парадигми конкурентоспроможності столичних міст з пріоритетом чинників, пов'язаних з досягненням високого рівня комфортності життя громадян, адаптованістю столичного середовища до потреб сервісного підприємництва, розбудовою сучасної інфраструктури та їх перетворенням у вузлові локалитети глобальних мережевих систем.

Щодо українських реалій, то процеси конкурентного розвитку Києва як столичного мегаполіса, повною мірою кореспондуються із загальносвітовою закономірністю – утвердженням столичних міст як локомотивів національного економічного розвою, а також інтелектуальних та креативних центрів. Водночас відносно низький, порівняно із столицями інших країн, рівень інфраструктурного та інформаційного забезпечення ділової активності, невисокий ступінь розвитку соціальної сфери, фінансова нестійкість, брак політичної довіри до столиці, її культурний «застій» і відсутність безпекових гарантій суттєво звужують

можливості нарощування міжнародної конкурентоспроможності Києва та його перетворення в один із провідних центрів Європи.

Суперечливі й складні проблеми прояву економічного регіоналізму в глобальному конкурентному середовищі та його сучасного феномену – локалізму знайшли своє відображення в дослідженнях зарубіжних і вітчизняних науковців, зокрема: Л. Антонюк, О. Білоруса, Дж. Брайсона, І. Валлерстайна, Дж. Гелбрейта, П. Друкера, В. Іноземцева, І. Каленюк, Т. Кальченка, М. Кастельса, Т. Клевера, Д. Лук'яненка, З. Луцишин, Т. Орехової, Є. Панченка, А. Поручника, Р. Робертсона, С. Роузфілда, Є. Савельєва, С. Сіденко, Дж. Стігліца, А. Філіпенка, С. Хантінгтона, Т. Циганкової, В. Чужикова, О. Швиданенка, Й. Шумпетера. Методологічним проблемам розвитку мегаполісів присвячені праці О. Амоші, С. Артоболевського, В. Барнза, М. Бкрди, О. Бойко-Бойчука, А. Вебера, А. Веблеса, Ч. Виплоша, О. Галенко, П. Герста, В. Дергачової, Х. Зіберта, Ш. Ібатуліна, Р. Кругмана, Л. Ледебурга, В. Орловської, Н. Резнікової, Дж. Робінсона, М. Смітта, А. Спартака, Р. Флориди, М. Фуджити та багатьох інших. Оцінювання рівня конкурентоспроможності мегаполісів світу, зокрема європейських столиць, та розроблення заходів щодо його підвищення знайшли своє втілення в статтях і монографіях П. Буряка, Дж. Віллса, К. Датта, І. Джейнна, Д. Еванса, П. Кнокса, Р. Ланга, К. Паїна, М. Портера, А. Рой, Н. Світа, М. Сторпера, П. Тейлора, Дж. Хелберта, Дж. Хоукінса, Р. Хоупа.

Водночас існує нагальна необхідність у проведенні дослідження впливу глобальних процесів секторальної трансформації на розвиток столичного міста, всебічному аналізі його креативного потенціалу, ефективного використання наявних інтелектуальних, організаційних, інвестиційних ресурсів, оцінці можливостей зміни міжнародної спеціалізації, розвитку бізнес-активності в мегаполісі та його позиціюванні у світовій та європейській економіці з огляду на досягнутий ним рівень конкурентоспроможності.

Далекою від розв'язання залишається проблема європейської модернізації Києва, секторальна та інфраструктурна ідентифікація якості розвитку якого ще й досі є малодослідженою. Потребують розроблення та запровадження в межах створеної європейської стратегії розвитку найбільшого міста України ефективні механізми регулювання секторальних і креативних систем столиці та адекватного оцінювання її ресурсної бази, насамперед інтелектуальної. Актуальність, теоретична та практична значущість заявлених проблем визначили вибір теми дисертаційної роботи, її мету, завдання, об'єкт та предмет.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за міжкафедральною держбюджетною темою «Стратегії національного розвитку в парадигмі глобальної економічної політики» (номер державної реєстрації № 0111U007630). Особисто автором підготовлено матеріал щодо вдосконалення методів аналізу стратегічного розвитку мегаполісів в умовах глобалізації (розділ 5.1 «Глобалізаційні детермінанти розвитку сучасних систем обліку і аналізу»). Відповідно до тематичного плану наукових робіт КМДА «Науково-дослідний інститут соціально-економічного розвитку міста» автор узяв участь у розробленні «Програми економічного і соціального розвитку міста Києва на 2014 рік» (затверджена рішенням Київської міської ради від 04.02.2014 № 5/10151 та розпорядженням виконавчого органу Київської міської державної адміністрації (23.04.2014 № 463). У межах вказаної програми автором здійснено аналіз стану та тенденцій соціального та економічного розвитку м. Києва, на основі проведеного опитування досліджено феномен креативної активності міста та виявлено кореляційні залежності між розмірами ринку креативних послуг та рейтинговою значущістю цього сектора для інвестування. Створені автором окремі візуалізовані матеріали використано в реалізації гранту ЄС «Інноваційний та інвестиційний розвиток Європейського Союзу» № 529031-LLP-1-2012-1-UA-AJM-MO, що

здійснювався у ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» протягом 2012–2016 рр. Зокрема, автором було розроблено моделі інноваційно-інвестиційного розвитку європейських столичних міст.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є дослідження феномену акселерованого розвитку столичних мегаполісів у глобальній економічній системі, розкриття умов і факторів їх конкурентоспроможності, напрямів трансформації секторальної структури й управлінських рішень та обґрунтування на цій основі парадигми ефективної стратегії розвитку в концепті глобальної мережевізації.

Для пошуку оптимальних шляхів досягнення вказаної мети було поставлено такі дослідницькі завдання:

- здійснити міждисциплінарну ідентифікацію столичного міста як суб'єкта міжнародних конкурентних відносин;
- виявити характерні риси та етапи еволюції розвитку міст у глобальній економіці;
- з'ясувати особливості глобальної асиметрії економічного розвитку столичних міст, характер конкурентного лідерства в них та його економічні детермінанти;
- проаналізувати основні підходи до формування парадигми розвитку столичних мегаполісів;
- ідентифікувати напрями секторальної трансформації столичних міст у розвитку їх креативного потенціалу;
- розкрити глобалізаційний вимір конкурентоспроможності столичних мегаполісів через призму креативізації їх життєдіяльності;
- визначити характер впливу екзо- та ендогенних факторів на розвиток європейських мегаполісів та оцінити ступінь столичної локалізації європейської економіки;
- висвітлити особливості національних та наднаціональних механізмів регулювання розвитку столичних мегаполісів у Європейському Союзі;

- дослідити характер структурної та креативної трансформації Києва в процесі його конвергенції зі столицями країн ЦСЄ;
- систематизувати інтеграційні компоненти розвитку української столиці та обґрунтувати переваги глобального та європейського вектора модернізації розвитку господарства Києва;
- розробити секторальні, інфраструктурні та креативні основи селективних стратегічних ініціатив підвищення міжнародної конкурентоспроможності головного міста України.

Об'єктом дослідження є процеси, тенденції і закономірності взаємодії суб'єктів глобальної економічної системи.

Предметом дослідження є умови та фактори конкурентоспроможного розвитку столичних мегаполісів.

Методи дослідження. Методологічна та прикладна основа дослідження базуються на фундаментальних працях провідних вітчизняних та зарубіжних учених і практиків з проблем підвищення конкурентоспроможності столичних мегаполісів. При вирішенні поставлених завдань у роботі були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: історико-логічний – при виявленні особливостей еволюції розвитку столичних міст та з'ясуванні характеру їх секторальної трансформації (п. 1.1 та 2.3); економічного аналізу та синтезу – при встановленні сутнісних рис глобальної асиметрії столичного розвитку, особливостей секторальної трансформації міст, селектуванні столичної локалізації їх економічної активності (п. 1.3; 2.3; 3.3); факторного аналізу – при виявленні факторів розвитку столичних мегаполісів (п. 3.2) та особливостей позиціонування міста в європейській та національній економіках (п. 4.1); порівняльного аналізу – при визначенні позицій столичних мегаполісів у регіональній економічній ієрархії (п. 3.1), виявленні характеру креативізації столичного розвитку (п. 2.4) та креативної модернізації Києва (п. 4.3); методи кількісного та якісного оцінювання, аналогій – при встановленні парадигмальних

підходів щодо ідентифікації якості розвитку мегаполіса (п. 2.1), виявленні особливостей структурної трансформації господарства Києва (п. 4.2) та розробленні Міжнародної стратегії розвитку столиці України (п. 5.1; 5.4); методи економіко-математичного моделювання – при визначенні оптимальних гравітаційних моделей динаміки розвитку столиць (п. 2.2); оцінювання індикативних характеристик розвитку Києва (п. 4.1), ідентифікації глобального індексу його конкурентоспроможності (п. 4.2), прогнозування секторальної та інфраструктурної модернізації міста (п. 5.3).

Інформаційною базою дослідження є закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, офіційні матеріали Державної служби статистики України, Міського статуправління Києва, результати наукових досліджень ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», інформаційні звіти та доповіді міжнародних організацій (ООН, Світового банку, Європейської Комісії, Ради ЄС, Євростату) та ряду рейтингових агенцій, дослідницьких центрів, аналітичних установ та програм (European Metropolitan Governance, City mayors Statistics, Prosperity of Cities, The Global Competitiveness Report, Benchmarking global city competitiveness, Фонду ефективного управління тощо), авторські розробки та дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробленні методологічних та прикладних підходів щодо дослідження передумов, характеру, проявів особливостей та напрямків розвитку столичних мегаполісів у глобальній економічній системі та оцінювання факторів посилення їх конкурентоспроможності при створенні мережевого суспільства.

Основні результати дисертаційної роботи, відзначені науковою новизною, полягають у такому:

вперше:

- розкрито еволюцію методологічних підходів щодо ідентифікації диспозиції мегаполісів в ієрархії міжнародних конкурентних відносин та виокремлено основні

напрями генезису концепцій їх міжнародної конкурентоспроможності в рамках історико-філософської, інституційної, урбаністичної, регіоналістичної та соціологічної парадигм: мегаполіс як промисловий виробничий майданчик (факторні конкурентні переваги); мегаполіс як локалітет концентрації економічних ресурсів та генерування фінансових потоків (ресурсні конкурентні переваги); мегаполіс як інституційне ядро національних економік (інституційні конкурентні переваги); мегаполіс як епіцентр продукування знань та інновацій (інноваційні конкурентні переваги). Доведено, що сучасний багатопрофільний вимір діяльності столичних мегаполісів здатна відобразити глобалізаційна парадигма їхнього конкурентоспроможного розвитку, яка базується на їх кваліфікації як центру нагромадження глобального капіталу, як метрополістичного регіону, як локалітету надконцентрації ділової активності і креативних індустрій, як центру ухвалення рішень, як локальної точки високого добробуту й розширеного відтворення людського капіталу;

– розроблено концептуальні основи розвитку міст-мегаполісів у глобальній економічній системі в процесі еволюції трьох домінантних парадигм «Homo oeconomicus», «Homo sociologicus», «Homo informaticus» з відповідною корекцією їхнього змісту, а також фінансовими, економічними, інноваційними та людськими потоками, що сприяють їх взаємному зближенню, загальну методологічну основу чого становлять панелі регіональних теорій (факторів виробництва, промислових районів, ендогенного економічного зростання, нового регіоналізму, конвергенції регіонів, регіональних імперативів) та новітніх теорій глобального локалізму (конкуренція міст, турбокапіталізм, локальна конкуренція, створення інноваційних міст, соціальних виключень, просторових змін у функціях міст креативного розвитку мегаполісів). Прогнозовано, що найважливішими індикативними рівнями створення нової парадигми «Homo metropoliticus», яка передбачає докорінну зміну поглядів на розвиток мегаполісів, мають стати: близька до абсолютної свобода дій (принцип), раціональні міркування зі значним впливом когнітивних елементів, вага яких при

прийнятті кінцевих рішень (мотивування) зростатиме; глобальна економіка як арена дії; мережева децентралізація (визначальна модель); емпіричні та аналітичні типи концепцій, які використовуються, а також прогностичність (завдання аналізу);

– ідентифіковано економічні детермінанти конкурентного лідерства мегаполісів на різних етапах світогосподарського поступу через призму еволюції структурно-секторальних моделей їх економічної діяльності: модель античної централізації (3000 р. до н. е. – VI ст. н. е.) – статус міст як регіональних транзитних центрів у континентальній і трансконтинентальній торгівлі; ступінь розвитку міського господарства, благоустрою та муніципалітетів; рівень господарської й майнової самостійності міст; правовий режим колективної власності; модель первинної середньовічної централізації (VI ст. – початку XVII ст.) – інтенсивність розвитку місцевих ринків, розвиненість транспортних зв'язків, складського господарства та логістичних систем; модель промислової концентрації (XVIII ст. – кінець XIX ст.) – ступінь нагромадження у столичних містах багатства; динаміка розвитку індустріальної бази; темпи опанування здобутками науково-технічного прогресу; рівень розвитку організації виробництва; динаміка зростання чисельності населення; агломераційна модель (1920-1980 рр.) – ступінь концентрації в містах виробництва та капіталу, інвестиційних, фінансових та людських ресурсів; рівень розвитку кластерної моделі організації економічної діяльності; креативна модель (з початку 1990-х років – до сьогодні) – рівень розвитку креативної, інституційної, транспортно-логістичної, інноваційно-технологічної та фінансово-інвестиційної форм спеціалізації; динаміка формування інноваційних та креативних центрів; ступінь комфортності для життя й толерантність місцевих жителів до іноземців; рівень розвитку міської субкультури та специфічних форм економічного зростання. Доведено, що системна креативізація економічної діяльності столичних мегаполісів у сучасних умовах є ключовим механізмом формування ними вузлових точок глобальної інноваційно-виробничої мережі та інституційного

каркасу світової економіки, що надає їм якісно нового конкурентного статусу у світових координатах і наділяє їх високим рівнем економічного, фінансового й інституційно-регуляторного суверенітету відносно національних урядів;

- форматизовано позиціювання міста Києва в європейській економіці як столичного мегаполіса за сукупністю ключових ознак: універсалістських, що визначають ступінь інтегрованості до мережевої економіки; урбаністичних, які ототожнюють масштаби й динаміку концентрації людських ресурсів для розвитку виробничої і креативної діяльності; локалізації бізнес-активності; збільшуваної інтенсивності руху факторів виробництва; посилення креативізації господарської діяльності; отримання прямих, зворотних та синергетичних глобалізаційних ефектів. Виявлено, що стримувальними факторами реалізації «Моделі європейського розвитку міста» є значна централізація розподілу фінансових ресурсів, недостатня розвиненість бізнес-середовища, асиметричний розвиток міської інфраструктури, лобіювання інтересів великого капіталу при прийнятті важливих управлінських рішень, наявність директивної моделі столичного менеджменту. Встановлено високий ступінь збігу між ринковою часткою субсекторів креативної сфери постіндустріальних держав Дж. Хоукінса й ранговою пріоритетністю намірів бізнесу інвестувати у відповідні субсектори: НДДКР, програмне забезпечення, телебачення та радіомовлення, рекламу, дизайн, кіно, музику, прикладне мистецтво, іграшки та комп'ютерні ігри, архітектуру, моду, ремесла;

удосконалено:

- характеристику наднаціональних фінансових механізмів різнорівневої взаємодії інституцій ЄС через інструменти структурних фондів зі столицями держав-членів, що охоплює чітке позиціювання головних міст цих країн у системі національних та регіональних координат (NUTS – II, NUTS – III), системний моніторинг динаміки конвергенції (дивергенції) столичних і периферійних регіонів, оцінювання ефективності децентралізації управління національним

господарством і гіперцентралізації провідних мегаполісів у межах створюваного мережевого суспільства, виокремлення чітких субсидіарних та комплементарних позицій, які регламентують багаторівневі взаєморозрахунки між структурами ЄС та столичним бюджетом, оцінювання можливостей розвитку мегаполісів та локалізації в них ділової і креативної активності (Лондон, Париж, Брюссель, а також Прага, Будапешт, Варшава), визначення впливу геополітичних змін на трансформацію функцій столичних мегаполісів як потужних європейських вузлів інноваційної діяльності, системне оцінювання рівня їх міжнародної конкурентоспроможності;

– методологічні підходи щодо виявлення внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на розвиток столичних мегаполісів Європи, основою чого є поліструктурна регламентація їх діяльності, набуття ними особливого статусу, посилення асиметрії розвитку, локалізація економічної активності. Обґрунтовано, що класифікація факторів має ієрархічний характер і визначена відповідними рівнями ідентифікації: глобальним (зміни у світовій кон'юктурі на товари та послуги, накладання негативних фаз економічних циклів, делокалізація економічної активності, коливання динаміки й напрямів руху інновацій та інвестицій); європейським (наднаціональним), що включає багаторівневий вплив інститутів Євросоюзу на розвиток столиць, здійснення програм реалізації регіональної (локальної) політики конвергенції, посилення регулювання/дерегулювання столичних таксонів, загасання в них промислової функції, зростання різниці в доходах, що отримують в столиці і в регіонах, ймовірність конфлікту інтересів у національних та наднаціональних структурах ЄС щодо позиціювання столичного міста, а також суперечки при розподілі обсягів фінансового трансферу; національним (наявність/відсутність гармонізованої політики розвитку столиці, конфлікт між периферією та столицею або між іншими країновими утвореннями, бюджетне регіональне протистояння, значні інституційні перетворення, що спровокували поляризацію відносин в економіці); регіональним (різношвидкісна динаміка зростання столиці та периферії, гіперконцентрація ділової активності в столиці, штучне обмеження розвитку

промисловості, демотивація переваг столичного статусу міста, можливе перенесення столиці в інший регіон); локальним (розвиток декількох центрів активності, виокремлення окремих частин міста (Прага – Захід, Прага – Схід), оптимізація інфраструктури);

– розрахунки гармонізованого індексу столичної локалізації (L) за рахунок об'єднання системи статистичних та експертних характеристик, який являє собою виражене у відсотках співвідношення між виробленими обсягами валового регіонального продукту столиці країни та ВВП Європейського Союзу до відповідної пропорції кількості населення, що мешкає в них, скоректований на ранговий рівень задоволеності місцевого населення (k) проживанням у столиці ($0 < k < 1$), який визначається в ЄС під час стандартної процедури опитування, що дозволило згрупувати столичні мегаполіси в такий спосіб: $L > 0,9$ – міста з високим ступенем столичної локалізації, які вирізняє як висока питома вага створеної в них доданої вартості (Берлін, Брюссель, Відень, Лондон, Мадрид, Париж, Рим та ін.), так і значна, порівняно з національним показником, частка кількості населення (Братислава, Дублін, Рига та ін.); $0,5 < L < 0,89$ – мегаполіси з периферійним за відношенням до ЄС рівнем локалізації (Афіни, Бухарест, Варшава, Прага тощо); $0,49 < L$ – з низьким рівнем локалізації (Будапешт, Вільнюс, Софія та ін.). При цьому встановлено, що винятком є Амстердам, який, перебуваючи серед аутсайдерів, через високий ступінь деконцентрації виробництва, має бути віднесений до лідерів через значні успіхи національного регіонального планування;

– концептуальні підходи до розроблення міжнародної стратегії розвитку міста Києва, які базуються на гібридному поєднанні неоліберальної та неокейнсіанської моделей розвитку, з обов'язковим позиціонуванням столиці як креативного, інноваційного, толерантного міста, що дозволяє зберігати його унікальність та постійно підвищувати якість життя. Визначено, що важливим напрямом повної реалізації інтелектуального потенціалу української столиці є подальше вдосконалення його горизонтальної та секторальної структури,

підвищення комфортності життя. Доведено, що міжнародна стратегія розвитку міста має враховувати мікс-тренди глобального розвитку столиць та базується на групі екзогенних (уніфікація містобудівної культури; формування алгоритму модернізації міст; зростання обсягів інвестицій; розвиток кооперації мегаполісів) та ендегенних факторів (зростання обсягів маятникової міграції; збільшення попиту на інфраструктурні послуги; інституційна розбудова міста), вплив яких може бути формалізований, зважаючи на концепцію глобального/локального попиту й пропозиції на товари та послуги, що продукуються в місті. Базуючись на визначених концептах, запропоновано такі глобальні напрями розвитку Києва: «креативне місто, що базується на інноваціях» – створення 2-3 кластерів європейського рівня «дві-три зірки»; «місто відкритої економіки», що передбачає високу концентрацію інвестицій та перетворення мегаполіса у своєрідний локомотив економічного розвитку країни;

– трактування системної сутності категорії «столичний мегаполіс» та його ієрархічних позицій у світі, а також виявлення типології локалізації столичних (регіональних) міст: метроплексів, що передбачають глибинні технологічні й ресурсні зв'язки між окремими районами столиці, вони забезпечують високий рівень конкурентоспроможності всього міста; коридорних мегаполітанів, основою виокремлення яких є наявність міжміської лінії концентрації бізнес-активності; галактичних мегаполітанів, що охоплюють декілька міст, які розташовані на невеликій відстані, мають спільну інфраструктуру та ефективно використовують інтелектуальний потенціал, що дозволяє визначити агломерацію на національному рівні; мегаплексів, які об'єднують щонайменше два мегаполітани, спільна синергійна дія яких дозволяє зберігати значні конкурентні переваги, більша частина яких реалізується на глобальному рівні. Виявлено, що сучасний мегаполіс сформувався внаслідок посилення гравітаційних процесів концентрації людського капіталу, збільшеного попиту міста на креативних людей, загасання промислової функції, трансформації інституційної моделі управління столицею (або центром регіону) у країнах-лідерах, у межах яких децентралізація

регулювання поєднувалася з посиленням локалізації бізнес-активності (банківська і фінансова сфери, менеджмент-консультації, реклама, дизайн-менеджмент, страхування, логістика, юридичні послуги, медіа індустрія, мода, наука, мистецтво). Доведено, що зростання міжнародного іміджу будь-якої столиці призводить до значних позитивних змін у секторальній стратифікації її господарства, у якому питома вага сервісної сфери виявляється не лише домінантною, а й поступово перетворюються на його глобальну спеціалізацію (Лондон, Сінгапур, Токіо, Париж);

дістали подальшого розвитку:

- інтерпретація ефекту столичної дифузії в ЄС, що лежить в основі прискореної модернізації інструментів регіональної конвергенції столиць та депресивних регіонів, із залученням національних і регіональних фінансових ресурсів, а також інвестицій ТНК і ТНБ та малого і середнього бізнесу. Встановлено, що інституційний рівень ефекту залучення утворює розгалужена система органів Європейського Союзу, які забезпечують надходження коштів через фонди регіонального розвитку, соціальний, згуртування, програм розвитку (Jessika та ін.), інституцій ЄС (Європейська Комісія, Європарламент, Рада ЄС, Європейська Рада), дорадчих органів (Комітет регіонів), асоціацій (міст, регіонів, столиць), національних систем регулювання, приватного бізнесу, консолідована дія яких спирається на платформу спільних інтересів (ініціатив розвитку): інвестиційної привабливості столиці, лобіювання власних інтересів різними зацікавленими групами, високої якості робочої сили, розвиненістю креативних систем, можливістю співфінансування проєктів, модернізованою інфраструктурою, а також достатнім науковим та інноваційним забезпеченням. Виявлено, що система стримувальних елементів містить: порівняно високу вартість робочої сили та оренди офісів, суттєві урбанізаційні та екологічні ускладнення, багаторівневий бюрократизм;

- систематизація рейтингового оцінювання позицій Києва різними таблоїдами з визначенням внутрішньорегіональних та міжнародних переваг розвитку

української столиці, узагальнення яких дозволило встановити, що сферами, які містять найбільші переваги щодо виокремлення міжнародної конкурентоспроможності міста, є високий ступінь розвитку людського капіталу, наявний, хоча й недовантажений, фізичний капітал та порівняно задовільний стан довкілля; водночас найбільш уразливими для розвитку мегаполіса є фінансова нестабільність, його слабка адаптованість до глобальних викликів, непередбачувані зміни в економічному позиціонуванні в глобальній, зокрема в європейській, економіці. Визначено, що 108-ма позиція Києва в бенчмаркінговому оцінюванні конкурентоспроможності столичних мегаполісів світу та значне дистанціювання в позиціях найближчих до нього столиць сусідніх держав (Варшава – 53-є місце, Будапешт – 55-е, Москва – 58-е, Бухарест – 76-е) створюють значні перешкоди для кількісної та якісної трансформації інноваційно-інвестиційного потенціалу. Доведено, що традиційно домінантні в межах України конкурентні позиції Києва не є надійно стабільними. Дослідження та експериментальне оцінювання споживчого та бізнес-сегмента, обсягів залучених інвестицій та інноваційного потенціалу міста показало, що столичному мегаполісу немає рівних у країні, тоді як за показниками доступності трудових ресурсів, модернізацією інфраструктури, а також за рівнем розвитку деяких соціальних сфер Київ поступається окремим великим містам (Харків, Львів, Дніпропетровськ), попри те, що додатковим «навантажувачем» освітньої сфери та закладів охорони здоров'я в ньому є вся Україна;

– формалізація та уточнення компонентного складу «жорстких» факторів, підвищення конкурентоспроможності міста, які потребують значних обсягів ресурсів та часу на їх опанування (розширення інноваційного потенціалу, удосконалення споживчого та бізнес-сегмента, створення (модернізація) закладів освіти й охорони здоров'я, ефективне використання трудових ресурсів, розширення доступу до природних ресурсів), та «м'яких», які потребують швидких дій з боку влади (поліпшення ділового клімату, підвищення ефективності державних органів влади, пришвидшення адміністративних процедур, дотримання прав власності,

посилення ділового оптимізму, ефективна боротьба з корупцією, гармонізація податкового регулювання), дозволили виокремити вигоідну модель підвищення міжнародної конкурентоспроможності української столиці, яка являє собою моноцентричну мегаполітанову систему спільної діяльності київської агломерації, котра уможлиблює, з одного боку, забезпечення ефективного використання інтелектуального потенціалу (НДДКР, дизайн, реклама) та відповідної цінової конкуренції створюваних інноваційних продуктів, з другого – є імплементаційним майданчиком реформування національної економіки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні теоретичні положення, розрахунки, висновки та рекомендації, що були сформульовані автором у дисертації, можуть слугувати методологічною та прикладною основою для розроблення та реформування моделі розвитку столичних мегаполісів при підвищенні їхньої конкурентоспроможності шляхом використання селективних механізмів регулювання секторальної структури, стимулювання продукування власних та залучення зовнішніх інновацій, а також креативної модернізації сучасного міста. Обґрунтовані автором підходи до позиціонування м.Києва у європейській та національній економіках, розроблені напрями креативної модернізації, визначені шляхи структурної модернізації міського господарства, а також виокремлені механізми підвищення конкурентоспроможності найбільшого міста України в пан'європейській системі столичних мегаполісів можуть бути використані аналітичними, адміністративними установами та бізнесовими структурами при формуванні стратегії міжнародного розвитку Києва.

Наукові розробки, висновки і практичні рекомендації автора були використані на національному рівні: Комітетом Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування під час розгляду проекту Закону України «Про внесення змін до статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (довідка про впровадження №51 від 20.05.2016 р.); Кабінетом Міністрів України при підготовці проекту Закону

України «Про внесення змін до бюджетного кодексу України щодо забезпечення можливості взяття довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства №4565 від 04.05.16 р. (довідка про впровадження від 02.06.2016 р.); Науково-дослідним економічним інститутом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України при реалізації науково-дослідних тем «Формування науково-методичних рекомендацій щодо порядку розроблення проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації Державної стратегії регіонального розвитку України та регіональних стратегій розвитку», а також «Розроблення довгострокової стратегії розвитку високотехнологічних виробництв із визначенням галузей-драйверів» (довідка про впровадження №1/68 від 21.03.2016 р.); на регіональному – комунальною науково-дослідною установою «Науково-дослідний інститут розвитку міста» Київської міської державної адміністрації для подальшої актуалізації й оновлення Стратегії розвитку Києва до 2025 р., зокрема щодо доповнення методів оцінки рівня конкурентоспроможності міста через низку макроекономічних, соціальних, бенчмаркінгових індикаторів (довідка про впровадження №190-140/1 від 15.04.2016 р.); на мікрорівні – товариством з обмеженою відповідальністю «Експорт – Холдинг» під час підготовки консалтингового звіту та визначення факторів конкурентоспроможності столичних міст (довідка про впровадження №06-234 від 3.06.2015 р.); на міжнародному – торгово-економічним відділом Посольства Королівства Бельгія в Україні при підготовці й проведенні економічних форумів (довідка про впровадження №127-15/1 від 27.10.2015 р.); міжнародною платформою «reSITE» (м. Прага, Чеська Республіка) при обґрунтуванні основних підходів для розвитку конкурентних та стійких міст у Центральній Європі (довідка про впровадження №27 від 18.04.2016 р.). Матеріали й рекомендації автора використано також громадськими організаціями, зокрема Асоціацією міст України, якою були враховані окремі пропозиції автора при формуванні рекомендацій для проведення адміністративно-територіальної, бюджетної й податкової реформ

(довідка про впровадження №3-62/1 від 13.05.2016 р.), та «Фундацією сприяння європейській інтеграції» при проведенні спільних тренінгів (довідка про впровадження №33 від 01.10.2015 р.). Також окремі матеріали й розробки автора використані у ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні дисциплін на факультеті міжнародної економіки і менеджменту, зокрема «Стратегічний аналіз діяльності корпорацій», «Європейська інтеграційна політика» тощо (довідка про впровадження від 15.02.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, які одержані в дисертаційній роботі та винесені на захист, здобуті автором особисто й відображені в наукових публікаціях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, ідеї та висновки, які є результатом самостійної роботи автора.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні і методологічні положення та результати дослідження, що наведені в дисертаційній роботі, доповідалися і були схвалені на двадцяти двох міжнародних науково-практичних конференціях: «Модернізація стратегій економічного розвитку в умовах глобальної нестабільності» (12–13 грудня 2012 р., м. Київ); «Роль і місце бухгалтерського обліку, контролю й аналізу в розвитку економічної науки і практики» (25–30 грудня 2012 р., м. Київ); «Економічний ріст в умовах державно-приватного партнерства» (15–16 березня 2013 р., м. Дніпропетровськ); «Концепція розвитку економічних наук в ХХІ ст.» (15–16 березня 2013 г., м. Москва, РФ); «Економіка, фінанси та менеджмент: проблеми та шляхи розвитку» (22-23 березня 2013 р., м. Сімферополь); «Економіка в умовах глобалізації світових економічних процесів» (5 – 6 квітня 2013 р. м. Львів); «Перспективи розвитку науки в ХХІ ст.» (16 травня 2013 р. м. Донецьк); «Стратегії розвитку економічних систем на мікро- та макрорівнях» (17–18 травня 2013 р., м. Дніпропетровськ); «Наука і сучасність: виклики глобалізації» (25 травня 2013 р. м. Київ); «Актуальні проблеми економіки

та менеджменту: теорія та практика» (30–31 травня 2013 р., м. Київ); «Сучасні аспекти розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів» (7–8 червня 2013 р., м. Львів); «Проблеми ринку та розвитку регіонів країн СНД» (7–8 червня 2013 р., м. Дніпропетровськ); «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки» (30 вересня - 6 жовтня 2013 р., смт. Місхор, Ялта, АР Крим); «Глобальні проблеми та світовий економічний розвиток» (6–7 вересня 2013 р., м. Львів); «Актуальні проблеми економіки України: тенденції, ризики, стимули» (8–9 листопада 2013 р., м. Дніпропетровськ); «Об'єднання економістів та правознавців – ключ до нового етапу розвитку» (29 листопада 2013 р., м. Берн, Швейцарія); «Управління соціально-економічним розвитком держави, регіону, підприємства» (4 листопада – 4 грудня 2013 р., м. Полтава); «Економічні підсумки 2013 року: проблеми, перспективи, ефективність» (13–14 грудня 2013 р., м. Одеса); «Інтернаціоналізація наукового пошуку: перспективи та проблеми» (28 грудня 2013 р., м. Київ); «Пріоритети світової науки: експеримент та наукова дискусія» (24–25 грудня 2013 р., м. Санкт-Петербург, РФ); «Напрямок наукової думки» (30 грудня 2014 р. – 07 січня 2015 р., м. Лондон, Великобританія); «Національні особливості та світові тенденції управління та адміністрування на макро-, мезо- і макрорівнях економіки» (8–9 квітня 2016 р., м. Дніпропетровськ).

Публікації. Основні положення та результати дослідження опубліковано дисертантом самостійно та у співавторстві у 66 наукових працях, з них: 3 монографії (у тому числі 1 одноосібна), 30 – у наукових фахових виданнях України; 3 – у зарубіжних виданнях; 4 – у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних; 26 – у інших виданнях. Загальний обсяг опублікованих робіт, що належить особисто дисертантові, становить 43,25 д.а.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РОЗВИТКУ СТОЛИЧНОГО МЕГАПОЛІСА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1. Міждисциплінарна ідентифікація столичного міста як суб'єкта міжнародних конкурентних відносин

Визначальним мейнстрімом розвитку світового господарства на початку третього тисячоліття є поглиблення процесів інтернаціоналізації суспільного відтворення, зростання рівня взаємодії та взаємозалежності національних економік, системні диверсифікаційні зміни усіх форм та рівнів міжнародних економічних відносин, поступова глобальна інституціоналізація міждержавного співробітництва, а також посилення конкуренції економічних суб'єктів різного рівня за джерела сировини, ринки збуту та умови залучення глобального інвестиційного, фінансового, кредитного, інноваційного, людського й інформаційного капіталу. Жорстка й неослабна конкурентна боротьба за глобальні ресурси цивілізаційного розвитку та її перехід на регіональний і локальний рівні обумовили не тільки передиспозицію існуючих суб'єктів МЕН у міжнародних конкурентних відносинах, але й появу якісно нових.

До їх числа поряд з регіонами, кластерами та різного роду локальними утвореннями належать також великі міські агломерації та столичні мегаполіси, котрі, як свідчить світовий досвід, не тільки претендують нині на статус впливових глобальних акторів та стратегічних гравців світового ринку, але й усе частіше кваліфікуються в якості самостійних учасників міжнародних конкурентних відносин. І це цілком закономірно, оскільки саме вони володіють найпотужнішою ресурсною базою і за умов розбудови ефективної управлінської

системи мають можливість повною мірою репрезентувати конкурентні переваги власних країн у системі міжнародних економічних відносин, провадити самостійну політику, здобуваючи у такий спосіб певного економічного, інституційного та регуляторного «суверенітету» стосовно національних урядів.

Більше того, зі зростанням економічної потужності мегаполісів і столичних міст суттєвих змін зазнають конкурентні відносини на глобальних ринках, що виявляється насамперед динамічному наростанні іманентних ознак регіональної і локальної «замкненості». У даному контексті повною мірою можна погодитись з думкою вітчизняної дослідниці Орловської В. С., яка стверджує, що «за умов руйнування усталених конфігурацій світового територіального устрою, стрімко укорінюється місто-центрична модель розвитку людства, що зумовлює закріплення у майбутньому каркасоформуючої ролі міст-мегаполісів» [135]. Своєю чергою, Д. Лук'яненко, аналізуючи процеси світогосподарського розвитку також наголошує на глобальній інституціоналізації економіки, в якій поряд з традиційними суб'єктами міжнародних економічних відносин (державами) в число ключових їх акторів висуваються також ТНК, регіональні інтеграційні об'єднання, міжнародні організації, екстериторіальні й функціонально автономні міста – світові фінансово-інформаційні центри, а також окремі індивіди (наукові працівники, університетські професори, творчі особистості та бізнесмени) [126], котрі здатні суттєво впливати на траєкторії глобального економічного розвитку і визначати його варіативні сценарії.

Досліджуючи еволюцію категорій «мегаполіс» та «столичний мегаполіс», можна зробити висновок, що вони є продуктом історичного розвитку, а відтак – постійно зазнавали певних трансформацій як за сутнісним змістом, так і за інституційними формами організації економічної діяльності міст під впливом фундаментальних структурних змін, що супроводжували розвиток національних економік країн на усіх етапах світогосподарського поступу. З огляду на наявність великої кількості концептуальних підходів до дослідження міських агломерацій та

процесів їх конкурентного розвитку, і дотепер існують певні труднощі як щодо теоретичного визначення даних категорій і тлумачення їх сутнісного змісту, так і їх співвідношення з рядом близьких за змістом понять –мегалополіс, конурбація, мега-місто, планетарне місто, метрополітенський район, високо-урбанізована територія та ін.

Складність практичної операціоналізації категорій «мегаполіс» та «столичний мегаполіс» пояснюється також розбіжністю концептуальних підходів до їх визначення, складною діалектикою взаємодії їх об'єктивних і суб'єктивних компонентів, а також тією обставиною, що вони є об'єктом міждисциплінарних досліджень низки наук: географії, соціології, економіки, урбаністики, державного і регіонального управління, менеджменту, маркетингу та ін. (рис. 1.1).

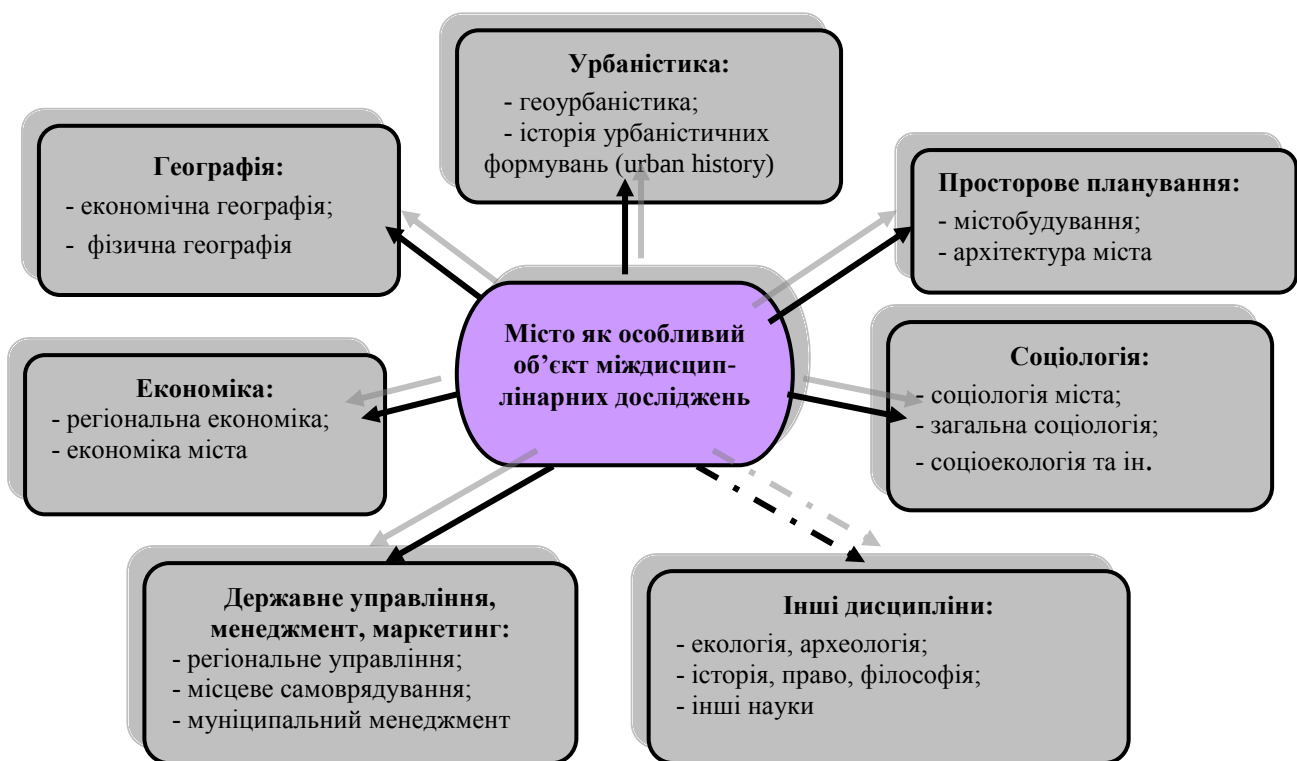

Рис. 1.1. Місто як особливий об'єкт міждисциплінарних досліджень

Джерело: складено автором

Відповідно спостерігається і певна відмінність у трактуванні даних понять залежно від сфери дослідження: політичної, соціально-економічної, гуманітарно-культурної, етнографічної та ін. Інакше кажучи, динамічні процеси конкурентного розвитку мегаполісів та столичних міст за умов глобальних трансформацій стали на сьогодні одним з найактуальніших та найскладніших предметів міждисциплінарних досліджень.

У даному контексті слід відзначити, що вихідним базовим поняттям у категоріальному апараті дослідження системних і всеохоплюючих процесів урбанізації та мегаполізації світового господарства є поняття «місто». У найзагальнішому форматі воно кваліфікується як особлива поселенська структура, соціальна система, територіальна громада, скупчення архітектурних і інженерних споруд життєзабезпечення населення, що характеризується відповідними територіально-просторовими, політико-адміністративними, економічними і соціальними ознаками (табл. 1.1) та виконує такі іманентно притаманні йому функції, як-от: майданчик для промислового (несільськогосподарського) виробництва; концентрація, перерозподіл та обмін економічних ресурсів у межах національних економік; інфраструктурне забезпечення соціально-економічного розвитку територій та країн; виробництво суспільних і «суміжних» благ, а також продукування інновацій та своєрідного «міського способу життєдіяльності».

З самого початку зародження міст (3000-3400 рр. до н.е.) і у процесі їх еволюційного розвитку інституційні форми цих утворень, їх роль і місце в економічній системі суспільства, а також фактори конкурентоспроможності зазнавали постійних змін та трансформацій під впливом поглиблення міжнародного поділу праці, інноваційно-технологічної модернізації економічної системи суспільства, а також дії економічних, політичних, інформаційних та інших факторів. Виходячи з цього, відмінними були і функції міст в економічній, політичній та соціальній системі суспільства, а саме:

- за часів античності вони виконували релігійну, військову та роялістську функції;
- за часів середньовіччя – адміністративно-захисну та торговельну;
- капіталістичної доби – економічну й адміністративну;
- в сучасних умовах розвитку глобального капіталізму, що базується на постіндустріальній парадигмі, – інституційну, економічну, соціальну, політичну, екологічну, креативну та локалізаційну.

Таблиця 1.1

Критеріальна ідентифікація категорії «місто»

№ п/п	Критерій	Сутнісний зміст поняття «місто»
1	Територіально-просторова	Замкнене поселення, велика за площею й щільністю населення просторово-територіальна одиниця із забудовою особливого типу.
2	Політико-адміністративна	Територіальна одиниця в організації державної влади в країні, що має власну систему управління та адміністративний статус.
3	Економічна	Локальна економічна система, що включає містоформуючу й містообслуговуючу складові; територіально-концентрована форма зосередження різних сфер і видів економічної (здебільшого – неаграрної) діяльності, потоків ресурсів, робочої сили та капіталу.
4	Соціальна	Локальна соціальна спільнота (колектив), одиниця соціально-просторової організації суспільства із особливими процесами соціальної взаємодії.

Джерело: складено автором

Повноцінне ж наукове осмислення сутності міст та особливостей локалізованої у них економічної діяльності, що охоплює переважно несільськогосподарські сфери суспільного відтворення і характеризується динамічним зростанням продуктивності і оплати праці, фактично бере свій початок із зародження в кінці XV ст. капіталістичних відносин (хоча сам термін «мегаполіс» отримав свою «наукову прописку» тільки в кінці 1950-х років). Відокремлення засобів виробництва від найманої робочої сили, динамічна класова стратифікація західних суспільств, які супроводжували формування у розвинутих країнах світу капіталізму спонукало науковців до більш глибокого з'ясування

природи міст та їх ролі в економічній і політичній системі суспільства. З цього часу місто стає об'єктом наукових інтересів багатьох дослідників, котрі, виходячи з діючих на кожному історичному етапі світогосподарського поступу рушійних сил та тенденцій економічного й інноваційно-технологічного прогресу, робили спроби категоріально кваліфікувати дану інституційно-оформлену територіальну і господарську одиницю, розкрити специфіку організації соціально-економічної діяльності у містах та особливості системи міського управління, а також ідентифікувати ключові тенденції та закономірності їх конкурентного розвитку.

З огляду на багатозначність ідентифікації сутності міських поселень у найстарішій і найповнішій універсальній енциклопедії «Encyclopaedia Britannica» знаходимо кваліфікацію двох типів міських поселень «City» і «Town». І якщо під «City» зазвичай розуміють населений пункт великого розміру з великою кількістю і густотою населення, або більш важливу ніж село чи мале місто (town) муніципальну одиницю; то «Town» кваліфікується як кластер або скупчення (агрегація) будинків з явно виокремленим місцем розташування та назвою; міське або урбанізоване життя, яке контрастує із сільським [233].

У дослідженні гносеологічних витоків розуміння сутності міст та генезису теоретичного осмислення специфіки їх економічної діяльності виникає необхідність узагальнення основних парадигмальних підходів до розкриття їх природи та особливостей конкурентного розвитку. При цьому слід звернути увагу щонайменше на дві важливі обставини: по-перше, кожна парадигма носить певною мірою умовний характер і не здатна розкрити усю розмаїтість теоретичних поглядів і методологічних підходів до аналізу міст; по-друге, спостерігається певна конвергенція та взаємозбагачення парадигм, що знову ж таки підтверджує міждисциплінарний характер наукових досліджень, що велись раніше і ведуться нині у царині аналізу конкурентного розвитку міст. Виходячи з вищесказаного, обмежимося розглядом таких найпоширеніших на сьогодні парадигм дослідження процесів мегаполізації та конкурентного розвитку міст, як:

філософська, інституційно-юридична, урбаністична, соціологічно-стратифікаційна та глобалізаційна.

Так, філософська парадигма конкурентного розвитку міст концентрується на дослідженні феномену міста, характеру його впливу на філософію і мислення у цілому, а також особливостей організації міського соціуму. Перші напрацювання у цій сфері знаходимо ще у працях Платона, який досліджував філософію міста у широкому контексті філософії ідеальної держави чи полісу¹ як єдиного можливого місця втілення ідей справедливості у земному суспільному-політичному житті. Дальші розробки філософської парадигми міста пов'язуються з утопічною концепцією «Міста сонця» Т. Кампанелли; концепцією платонічної теології «Міста божого» Августина; а також інструментальними побудовами класичної раціональності у метафізиці Р. Декарта, який широко використовує поняття «місто» та моделі його організації в якості метафори у «Роздумах про метод».

Однак найглибшої розробки філософська парадигма розвитку міст знайшла у роботах Ж. Бодріяра, Х. Кокса, Ф. Кунінгана, В. Колапіетро, А. Де-Шалі, А. Аккермана, М. Дінана та багатьох інших мислителів², котрі розглядали міста як сукупність відмінних за онтологією і релевантними предметами дослідження реальностей. Так, у їх творах знаходимо описання міського буття як: історично-логічного результату осмисленої матеріальної діяльності людини; матеріально-предметно оформленої та функціонально організованої системи задоволення людських потреб; інституційно-оформленого міського життя у формі індивідуально-групових інтересів та механізмів їх реалізації; континууму

Примітки:

¹Для античних греків поняття «поліс» має дві кваліфікації: як держави і як міста.

²Див. детальніше: Бодрийяр Ж. Город и ненависть. Лекция, прочитанная в Москве во Французском Университетском Колледже при МГУ им. М. В. Ломоносова. Кокс Х. Мирской град: Секуляризация и урбанизация в теологическом аспекте. 1995. De-Shalit, Avner (2003). *Philosophy Gone Urban: Reflections on Urban Restoration*. // *Journal of Social Philosophy* 34 (1):6-27. Cunningham, Frank (2008). *Urban Philosophy*. // *Proceedings of the Xxii World Congress of Philosophy* 50:117-123. Colapietro, Vincent (2003). *Bebop as historical actuality, urban aesthetic, and critical utterance*. // *Philosophy and Geography* 6 (2):153-165. Akkerman, Abraham (2009). *Urban void and the deconstruction of neo-platonic city-form*. // *Ethics, Place and Environment* 12 (2):205 — 218. Dinan M.D. *The Apology of René Descartes: Philosophy and the City in the Discourse on Method*. Paper presented at the annual meeting of the Southern Political Science Association, Hotel Intercontinental, New Orleans, LA Online. 2009.

життєвих світів; а також з погляду співвідношення цивілізацій і культур у просторі міського життя та модифікації історичних форм міст. У даному контексті погоджуємося з позицією відомих російських філософів А. Пелипенка та І. Яковенка, котрі у свій час писали: «Будь-яке чергове звернення до проблем міста і урбанізаційних процесів незмінно відтворює одну і ту ж саму ситуацію: під цими словами-ієрогліфами кожен розуміє своє. Причому розкид уявлень настільки великий, що домовитись про терміни рішуче неможливо» [141].

Однак, незважаючи на наявні теоретичні розбіжності представників філософської парадигми дослідження конкурентного розвитку міст, у найзагальнішому форматі філософське трактування сутності міста можна визначити як «своєрідний універсум людської життєдіяльності та мислєдіяльності, коли усі структури життєдіяльності людей, усі соціальні інститути, усі форми людської активності, усі процеси, що характерні для даної культурно-історичної та соціально-економічної формації, вбудовуються до простору міста і втілюються там у власній формі представництва»[208]. У «Філософській енциклопедії» знаходимо також і загально-філософське, доволі містке визначення сутності мегаполісу, як «надпотужної сучасної міської структури, що еволюційно виникла у природно-об'єктивному процесі містоформуючої практики людини, являє собою певний конгломерат близько розташованих міст з єдиним національним колоритом, єдиним господарством, комунікаціями, економікою, маятниковою міграцією та міським утворенням-домінантою у центрі».

При цьому важливим у методологічному плані є загально-філософська ідентифікація головних сутнісних рис феномену міста, а саме: цілісність міської структури як сукупності певних віртуальних і фізичних просторів, організованої територіальної громади, предметів, утворень штучного походження та природних утворень; відповідна ієрархічна диспозиція міст відносно держав і регіонів; їх функціонування згідно принципів складних відкритих систем з виконанням певних внутрішніх і зовнішніх функцій; несільськогосподарський характер

осмисленої спеціалізованої діяльності міського населення; а також інтенсифікація та концентрація діяльності як універсальні критерії оцінки результативності економічної діяльності міст. Виходячи з цього, цілком вмотивованою є позиція М. Кагана про те, що «будь-яке місто як соціотериторіальне утворення є специфічною формою буття національної культури, створюваний людьми спосіб повсякденних практик їх спільного існування, поведінкових традицій, установок, мотивацій та спільної діяльності» [57].

На основі узагальнення класифікацій міст, здійснюваних у різних країнах та у різні часи, вітчизняний філософ О. Бойко-Бойчук приходить до висновку, що в основу класифікацій міст мають бути покладені ознаки домінуючої технологічної, адміністративної або іншої їх функції. Відтак – ключовими є ідеї, по-перше, щодо спеціалізованої соціальної діяльності, коли місто виконує роль своєрідного «каркасного елемента» (із властивою йому функцією) у межах більш масштабних соціотехноприродних утвореннях (таких як регіон, держава та цивілізація); по-друге, ідентифікації ключових рушійних сил його конкурентного розвитку. До них віднесено, зокрема, концентровану інтенсивну осмислену діяльність особистостей, їх груп та асоціативних структур, що організовані у мережі соціальних груп територіальної громади, яка спрямована на забезпечення внутрішніх та зовнішніх (по відношенню до інших цілей) функцій міста та на формування фізичних та віртуальних просторів середовища життєдіяльності цієї територіальної громади [23].

Незважаючи на існування багаточисленних теорій генезису міст, упродовж XIX – XX ст. переважна більшість зарубіжних і вітчизняних науковців вели дослідження їх конкурентного розвитку переважно у рамках інституційно-юридичної парадигми з акцентуванням дослідницького інтересу на питаннях щодо ролі міст у процесах державотворення, особливостей функціонування специфічних міських інститутів, а також регіонального і муніципального права. Натомість аналізу соціально-економічної складової процесів урбанізації дана

парадигма приділяє дуже незначну увагу. Так, в її рамках найбільшого поширення отримали такі теорії походження міст, як-от:

- романістична теорія, представники якої (О.Тьєрі, Ф.Гізо, Фр. К. фон Савіньї, Ф.-П. Гійом та ін.) розглядали середньовічні міста феодального суспільства та їх устрій як продовження пізніх античних міст з відповідними правовими й інституційними засадами функціонування й організації міського господарства;

- вотчинна теорія (К.-Ф. Ейхгорн, Н. Д. Фюстель де Куланж, Ф. Сіб, К. Т. Інам-Штернегг, К. Нич та ін.) аналізує еволюцію міст з погляду розвитку основних міських інститутів, системи регулювання й управління містами, що впливають з права феодальної вотчини;

- общинна (маркова) теорія (Г. Л. фон Маурер, Ф. Гірке, Г. фон Белов та ін.) трактує походження міст, виникнення міських інститутів і міського права на основі сформованих вільних сільських громад (марок) та виходячи з засад устрою сільських общин;

- правова теорія, представники якої (Г. Кельзен, Д. Остін, Ш. Амос, Г. Шершеневич, С. Дробишеский та ін.) вважають, що нинішній правовий статус міст є результатом їх переходу до самоврядної системи управління, який відбувся саме у середньовічну епоху, тоді як у більш ранні періоди міста могли виконувати тільки торговельні та господарські функції;

- бургова теорія (Кайтген, Метланд та ін.) – розглядає генезис міст як добровільного союзу міщан, котрі поселяються поблизу укріпленого замку-фортеці і провадять відповідні спеціалізовані види економічної діяльності;

- ринкова теорія (Зац, Шредер, Шульте) – аналізує виникнення міст навколо місць найбільшої концентрації ринкових операцій, їх засновниками вважає купців, а правовою основою заснування – ринкове право.

Разом з тим, жодна з перерахованих вище теорій, ані популярна у XIX ст. вотчинна теорія походження міст, ані общинна, ані ринкова теорії, що прийшли їй

на зміну, не були здатними на той час пояснити генезис міського способу життя, причини зародження міських видів економічної діяльності та рушійні сили конкурентного розвитку міст. З огляду на це, в кінці XIX ст. низкою західних вчених було здійснено конвергенцію методологічних засад «бургової» і «ринкової» теорій. Концентроване вираження такого синтезу знаходимо, зокрема, у працях бельгійського історика А. Піренна, який, на відміну від більшості своїх попередників, визначальну роль у виникненні міст відводив торговельно-економічному фактору, а саме: міжконтинентальній й міжрегіональній транзитній торгівлі та її основному носію – купецтву. Відповідно маємо справу із зародженням своєрідної торговельної теорії міста, згідно якої міські поселення у Західній Європі виникали спочатку навколо великих купецьких факторій і лише згодом призводили до відділення ремесла від сільського господарства.

Заслугує на увагу *урбаністична парадигма дослідження міст*, фундатором якої в рамках більш широкого наукового напрямку історії урбанізму (*urban history*) в кінці XIX ст. став М. Вебер. Головною його заслугою є започаткування системного підходу у дослідженні міста як своєрідного співтовариства громадян, що постійно еволюціонує у напрямку посилення автономізації усіх сфер і форм своєї діяльності. На відміну від інших вчених, М. Веберу вдалося не тільки суттєво розвинути категоріальний ряд містознавства та ідентифікувати узагальнену дефініцію міста як суспільного явища, але й на рівні глибокого теоретичного узагальнення обґрунтувати об'єктивні передумови урбанізації, визначити механізми впливу цивілізаційного поступу на розвиток міст, а також вперше здійснити їх типологізацію [35].

Крім того, в ідеях М. Вебера вперше в урбанізаційній парадигмі дослідження конкурентного розвитку міст знаходимо також глибоку розробку питань, пов'язаних з критеріальною ідентифікацією притаманних їм головних сутнісних ознак. До них віднесено наступні: місто як інституційне ядро локальних економік; місто як корпорація городян; місто як провайдер фіскально-

економічних, військових, політико-адміністративних, соціальних та культурно-формуєчих функцій.

Піонерним на той час стало також застосування вченим ірраціонального підходу в поясненні процесів урбанізації та обґрунтування ролі нематеріальних чинників у розвитку міст та соціуму в цілому. Так, у своїй праці «Історія господарства. Місто» М. Вебер відзначає, що «навіть найглибший аналіз того, як у певну епоху розділялися, спеціалізувалися й комбінувалися господарські функції, ще не дає вичерпної відповіді на питання щодо співвідношення ірраціональності і раціональності у житті соціумів. Якщо історія господарства є відображенням перемоги економічного раціоналізму, то сфера культури чи права завжди перебуває у межах розуміння «матеріальних ірраціональностей»[35].

Характеризуючи урбаністичну парадигму дослідження міст, не можна оминати увагою доробок ще одного її фундатора Л. Вірта, який розглядає місто як специфічний спосіб життя та феноменальне соціальне явище, а генерування міського способу життя – його основною функцією. Він вперше науково доводить, що чим більшим є місто, чим вищою є густота його заселення і чим різномірнішою за своїм соціальним та національним складом є міська спільнота, тим виразніше виявлятимуться риси урбанізму як способу життя. А виділення ним низки найважливіших ознак міста свідчать про системний підхід Л. Вірта до його аналізу та рушійних сил розвитку. Такими ознаками є наступні:

- матеріальна структура міста, елементами якої є окремі міські споруди та екологічний порядок міської забудови;
- система соціальних структур, яка включає особливі соціальні групи населення, комплекс спеціальних інститутів і типових моделей соціальних відносин;
- система соціокультурних настанов, ідей, стереотипів міської поведінки та особливостей соціального контролю у місті [143].

Масштабні зрушення, яких зазнала світова економічна система у середині ХХ с. під впливом динамічного розвитку індустріального сектору, якісного оновлення технологічної основи суспільного виробництва на базі четвертого технологічного укладу та посилення локальної концентрації економічної діяльності потребували суттєвої модернізації понятійного апарату концепції міста. Саме через це в рамках урбаністичної парадигми дослідження міст у кінці 1940-х років зародилось поняття «агломерація» для означення певної території, яка завдяки охопленню низки населених пунктів, що примикають один до одного і де розташована велика кількість промислових підприємств, забезпечує найбільш повну реалізацію економічних, соціальних, гуманітарних, екологічних та інших запитів і потреб населення.

При цьому ключовим, у контексті нашого дослідження, є поняття «міська агломерація», яка кваліфікується як компактне просторове скупчення поселень (головним чином – міських), об'єднаних у складну багатокomпонентну динамічну систему, що забезпечує інтенсифікацію виробничих, транспортних, трудових, культурно-побутових та рекреаційних зв'язків. Про динамічний розвиток в останні десятиліття подібних адміністративно-територіальних одиниць свідчать, зокрема, оцінки експертів ООН, згідно яких у 2010 р. у світі нараховувалось близько 450 агломерацій з кількістю населення більш ніж 1 млн осіб, у тому числі: 4 – більш ніж з 20 млн осіб населення, 8 – більш ніж 15 млн, 23 – більш ніж 10 млн, 61 – більш ніж 5 млн. При цьому шість країн мали більше 10 агломерацій-мільйонерів: Китай (95), США (44), Індія (43), Бразилія (21), Росія (16), Мексика (12). Найбільшою ж в світі залишається Токійська агломерація (з агломераційним ядром – Токіо), у якій проживає на сьогодні близько 34-35 млн мешканців [351].

Характеризуючи міські агломерації, відзначимо, що у деяких країнах світу, наприклад, у США і Канаді, вони мають жорстко формалізований статус, а відтак – є високо інституціоналізованими утвореннями, котрі передбачають навіть формування урядів агломерацій, або так званих столичних урядів (*metro*

government). Це певною мірою зближує їх сутнісний зміст з поняттям столичних мегаполісів.

Разом з тим, агломерації характеризуються низкою специфічних рис, котрі принципово відрізняють їх від мегаполісів. Так, в силу своєї природи і призначення вони не здатні вирішувати проблеми забезпечення життєдіяльності суспільства в цілому. По-друге, агломерації характеризуються суттєвими асиметріями соціально-економічного розвитку між містами та рештою населених пунктів, що входять до їх складу (наприклад, в сучасній агломерації часто території поділяються на привілейований центр та відстаючу від нього у соціальному розвитку периферійну зону). По-третє, агломерації не є цілісними об'єктами управління та не мають власного правового статусу, тож – перебувають переважно під регуляторним контролем різних регуляторних органів. Водночас, як вважають фахівці, раціональне управління процесом розвитку агломерацій може сприяти ефективному функціонуванню елементів єдиного мегаполісного утворення, що створює для населення умови комфортного середовища проживання.

Що стосується економічних передумов формування такої особливої форми поселення, як «мегаполіс», то їх пов'язують із урбаністичними та суб-урбаністичними процесами, які охопили США у середині минулого століття. Так, розвиток великих міст та динамічне розширення зон передмість, що стало доволі помітним після Другої світової війни, диктувались об'єктивними вимогами щодо необхідності кооперування різних галузей промисловості, розвитку науки та вищої освіти; здійснення адміністративних, організаційних і розподільчих функцій, задоволення запитів населення в культурно-побутових послугах. Ефект концентрації в одному місці значної кількості населення, а також економічного й інтелектуального потенціалу призводив до значного посилення урбанізаційних процесів у США, вимагаючи відповідного категоріального їх означення. Тож у 1957 р. економ-географ Ж. Готман вперше застосував термін «мегаполіс» для

описання економічного вузла, що формувався тоді між Бостоном і Вашингтоном. З часом даний термін застосовувався і до інших регіонів, включаючи каліфорнійський коридор між Сан-Франциско і Сан-Дієго, великий мегаполіс на Середньому Заході США (Чикаго – Детройт – Клівленд – Пітсбург), а також динамічний регіон Японії Токіо – Осака.

Не випадково, сучасні США сьогодні називають «приміською нацією». Згідно даних статистики, ще у 1990 р. у передмісті проживало 45% американців, тобто майже половина населення. Така ситуація обумовлена, передусім, звичайною економічною доцільністю, коли для підвищення ефективності виробництва більша його частина має бути сконцентрована на невеликій території для зменшення транспортних витрат. Це сприяє й більш економічній формі організації міської інфраструктури: автомобільних доріг та залізниць, засобів зв'язку, електро-, тепло-, водопостачання та ін. У такий спосіб виникає кумулятивний ефект, який забезпечує стрімке зростання економічної діяльності у містах, причому чим більшим є місто, тим швидше воно розростається.

Оскільки прилеглі території, як правило, використовувались для сільського господарства, то такі міста не могли задіяти ці простори для подальшого розвитку. Логічним виходом з ситуації стало зростання міст по вертикальній осі координат. У межах міської території безперечні переваги надаються ділянкам ділового центру, що пов'язано у першу чергу зі скороченням часових витрат при укладанні угод, переговорних процесах. Тож, розквіт американських мегаполісів наприкінці ХХ ст. був пов'язаний насамперед із економічним зростанням, підвищенням ролі ділової активності й оперативності отримання інформації, зміною просторових чинників тощо.

Окремої уваги заслуговує *соціологічно-стратифікаційна парадигма* дослідження міст, яка отримала найбільшого розвитку у рамках такої наукової галузі, як соціологія міста, засновником якої по праву вважають німецького

вченого-соціолога Г. Зіммеля¹. Формування даної парадигми у першій половині ХХ ст. стало, на нашу думку, своєрідною реакцією науковців на фундаментальні зміни, що відбулись у розвитку західних країн: наростання урбаністичних тенденцій, посилення монополізації їх економік, прискорення темпів нагромадження у містах багатства та посилення географічної нерівномірності у його розподілі, активізація участі міст у процесах концентрації та централізації капіталу, а також утвердження панування капіталістичного способу виробництва у світовій економічній системі. Як результат – наростання соціальної стратифікації західних суспільств, чимраз більша концентрація багатства і капіталу у великих містах, а також виривання мегаполісів у лідери цивілізаційного прогресу за показниками зростання продуктивності праці, оплати праці та забезпечення високого рівня добробуту і соціальних стандартів життя населення. Більше того, світовий досвід засвідчив, що у містах, які динамічно зростають територіально й за чисельністю, значно посилюється соціальна дискримінація, виникають нові осередки соціальних напружень і конфліктів, злочинності, девіантної поведінки та ін.

Не випадково, усі ці питання стали об'єктом наукових досліджень у рамках соціології міста. Її центральним положенням, з погляду предмета нашого дослідження, є системне дослідження процесів конкурентного розвитку міських поселень як ключових елементів соціально-просторової організації суспільства, цілісних соціально-територіальних систем та поселенських структур; аналіз превалюючих на різних етапах світогосподарського розвитку інституційних форм міст; розкриття специфіки міського середовища соціальної взаємодії, а також системи факторів (так званих «психічних сил»), котрі спонукають містян об'єднуватись у територіальні громади та вступати у міжособистісну взаємодію.

Примітка.

Між тим, окремі аспекти дослідження міст в рамках соціологічно-стратифікаційної парадигми можемо знайти в еволюціоністській теорії (О. Конт, Г. Спенсер, Е. Дюркгейм та ін.); теорії історичних циклів (В. Парето, М. Данилевський, О. Шпенглер, А. Тойнбі); марксизмі (Ф. Енгельс, А. Грамші, Д. Лукач, Е. Фромм); теорії модернізації (Е. Гіденс, Г. Тіллі, Н. Еліас, П. Штомпка); теорії структурного функціоналізму (Т. Парсонс).

Так, головною заслугою Г. Зіммеля є комплексне дослідження міських форм життя та основних форм соціальної взаємодії: соціальній стратифікації та диференціації, конкуренції, екології та ін. Розвиваючи теоретичні напрацювання М. Вебера щодо комплексної характеристики міста як соціального інституту, Г. Зіммель здійснив дослідження уже соціальних аспектів міського життя та функціональності міських контактів, акцентуючи при цьому увагу на безособовості (анонімності) міського життя, існуванні бюрократії та наявності раціональних процесів ринку як його головних елементів. Згодом ці ідеї отримали подальшого розвитку у працях Х.Армстронга та Дж. Тейлора, які довели, що ключову роль у формуванні міст та передачі місцевих традицій відіграє «специфічний міський клімат та локалізовані у просторі процеси політичної соціалізації суспільства» [220].

Засади сутнісного визначення міста в рамках *соціологічно-стратифікаційної парадигми* були вдало розвинуті відомим норвезьким науковцем – політологом С. Рокканом, який з методологічних засад ролі міст у світовому господарстві вивів на якісно новий рівень дослідження центрo-периферійних відносин. Так, порівняння Р. Рокканом конгломерату самоврядних міських общин Месопотамії і централізованої імперії єгипетських фараонів дало йому підстави авторитетно стверджувати, що уже у ті часи створений людьми інститут міста стояв вище, ніж природний поділ суспільства на сім'ї і клани. «Пояс міст» за С. Рокканом, як канал поширення юридичних кодексів, алфавіту, вимог міщан, релігії та союзницьких відносин, вказує також на особливе значення певних міст у процесі державотворення та рівновагу сил і стійкість територіального положення[160].

Отже, поняття «місто у системі розселення» і М.Вебер, і С.Роккан вважають основоположним для розуміння глибинних основ членування простору і формування імперій. У будь-якому дослідженні змін у територіальних структурах, доводив С. Роккан, потрібно аналізувати взаємодію між двома типами простору – фізичним і соціальним чи культурним. Перший він називає географічним

простором, другий – простором належності (membership), в контексті яких можна прослідкувати всю історію структуризації людських співтовариств.

Розрізнення горизонтального (у параметрах віддаленості) і вертикального (у категоріях залежності) типів периферійності дало ключ до розуміння того, як система міських центрів впливає на той чи інший тип державного устрою. З цього погляду міркування М. Вебера та С. Роккана стоять в одному ряду із глобальними теоріями К. Дойча, І. Уоллерстайна, А. Хіршмана та багатьох інших видатних мислителів минулого.

Позитивна роль соціологічно-стратифікаційної парадигми дослідження міст вбачається нами також у глибокій розробці питань щодо: їх статусу та специфіки соціальної організації; особливостей міських адміністративних і суспільних інститутів; соціальних наслідків урбанізації; а також соціальних, екологічних, господарських, етнічних та інших проблем конкурентного розвитку міст та міського життя. Усі ці розробки заклали методологічні засади багатьох сучасних теорій конкурентного розвитку мегаполісів і стали наріжним каменем дальших наукових досліджень у цій царині.

У XX ст. класичні ідеї конкурентного розвитку міст в рамках соціології міста адаптувалися різними авторами для розв'язання важливих на той час теоретичних і практичних проблем. Це відбилось, зокрема, у важливих концептуальних розробках представників Чиказької школи соціальної екології у США (Р. Парка, Е. Берджеса, Р. і Х. Лінда, Р. Маккензі та ін.) у 1920-1930-ті роки. Своє головне завдання вони вбачали в обґрунтуванні механізмів найбільш ефективної просторової організації міста – соціальної лабораторії, яка б повною мірою відповідала людській природі і змісту суспільного життя. Так, у роботі «Місто: пропозиції по вивченню природи людини в міському середовищі» відзначається, що «місто є чимось більшим, аніж, з одного боку, певна чисельність населення у його сукупності, з другого – ніж сукупність та якість суспільних зручностей: вулиць, будинків, електричних ліхтарів, трамвайних колій, телефонів, а також

множини соціальних інститутів та адміністративних механізмів: судів, лікарень, шкіл, поліції, різного роду цивільних функціонерів [360]. З-поміж характеристик єдиної організації міста Р. Парк та його колеги відзначають найголовніші: концентрація міського населення; мобільність громадян та міський спосіб життя; органічна єдність місцевості та людей; міська модель поділу праці; наявність механізму колективного та корпоративного втілення громадських і приватних інтересів; а також структура і традиція як специфічні особливості міського життя та різні аспекти єдиного культурного комплексу.

З далішим розвитком міст основні положення щодо пояснення рушійних сил та факторів їх конкурентного розвитку були піддані серйозній ревізії. На новий теоретичний рівень дану проблему було піднесено у критичній школі західної соціології, а саме через перенесення їх аналізу у сферу дослідження причин нерівності й структурних конфліктів у містах (у 1960-х роках), а також впливу інноваційних технологій на їх розвиток (у 1980-х роках).

Вступ світового господарства у глобальну фазу свого розвитку спричинив фундаментальні структурні зрушення у процесах урбанізації, котрі почали набувати особливо виразних форм у другій половині XX ст. і спонукали міжнародне наукове співтовариство до переосмислення концептуальних положень щодо конкурентного розвитку мегаполісів. Йдеться насамперед про формування своєрідного «клубу» найбільших мегаполісів світу, які справляють найпотужніший вплив на світогосподарську систему, суспільно-політичне життя та соціально-культурну і гуманітарну взаємодію між націями; є свого роду регуляторними і контролюючими пунктами глобальної економічної системи, гіперцентрами ухвалення вагомих для усього світу економічних й політичних рішень; а також посідають лідерські позиції у загальнопланетарній ієрархії мегаполісних формувань. У відповідь на такі виклики часу, зародилась і на сьогодні динамічно розвивається глобалізаційна парадигма мегаполізації світового господарства, у рамках якої значного розвитку отримав категоріальний апарат

дослідження урбаністичних процесів. Так, пояснення сутнісного змісту мегаполісів, що справляють найбільший вплив на процеси світогосподарського розвитку, мають особливий релігійний статус (Рим, Париж та ін.), або статус столиць колишніх імперій (Лондон, Відень, Мадрид та ін.), в геоурбаністиці вже давно знайшли свою «наукову прописку» такі категорії, як «світове місто» [267] та «глобальне місто»[342].

Що стосується терміну «світове місто» (*World city*), то вперше воно було запроваджено у науковий обіг шотландським урбаністом П. Геддесом у його роботі «Еволюція міста» у 1915 р. і кваліфікується як місто з «непропорційно високою кількістю бізнес-зустрічей». Доречно також відзначити, що саме П. Геддеса вважають автором терміну «регіон», яке отримало широкого поширення після публікації у 1966 р. книги П. Холла «Світові міста».

Водночас на відміну від поняття «метрополія», термін «глобальне місто» є найбільш адекватним для позначення мегаполісів в рамках світ-системного підходу. Не випадково, даний термін (*Global city*) вперше було застосовано тільки на початку 1990-х років, а саме у праці американської вченої С. Сассен «The global city: New York, London, Tokyo» (1991 р.), як протилежний терміну «мегалополіс». У цій праці С. Сассен вперше сконцентрувала основну увагу на таких феноменах розвитку світової економіки в кінці XX ст., як-от: інтенсивний перехід основних управлінських, координаційних і фінансових функцій до фірм-продуцентів наукомістких послуг; формування у мегаполісах відповідної інфраструктури діяльності ТНК, що реалізують стратегії глобальної експансії за рахунок передачі непрофільних функцій в аутсорсінг; географічна диверсифікація їх операційної діяльності та перетворення на локальні центри глобального виробництва. Результатом цих процесів є формування глобальної моделі міжнародного поділу праці, яка характеризується стрімким наростанням віддаленості центрів локалізації багатьох секторів комерційної діяльності і професійних бізнес-послуг від власне матеріального виробництва, а відтак – сервісна індустрія чимраз

більшою мірою концентрується в обмеженій кількості найбільших мегаполісів.

Саме ці міста, слугуючи опорними точками циркуляції людських, фінансових, інвестиційних та інформаційних потоків; будучи майданчиками для офіційних, ділових, наукових та інших контактів; а також акумулюючи понад 10% міжнародних туристичних потоків і поглинаючи левову частку найбільшого сектору ділового туризму – корпоративних поїздок [25; с. 34], у працях С. Сассен отримали статус глобальних. Вони кваліфікуються як місця виробництва вузькоспеціалізованих професійних послуг, представлених великими фінансовими інститутами, консалтинговими і аудиторськими компаніями, колегіями адвокатів, рекламними агентствами та ін.; а географія їх зв'язків – надзвичайно широка, їх «форланд» – практично увесь світ.

При цьому важливим у методологічному плані є ідентифікація С. Сассен чотирьох ключових груп високотехнологічної діяльності у сфері сервісної індустрії, на яких спеціалізуються світові і глобальні міста, що стало наріжним каменем подальших досліджень їх конкурентного розвитку. Це:

- фінансові і ділові послуги: банківська справа і страхування, комерційні професійні послуги (юриспруденція, бухгалтерський облік, реклама і зв'язки з громадськістю), а також дизайнерські послуги (архітектура, цивільне будівництво, індустриальний дизайн і фешн-індустрія);

- управління і контроль: місця концентрації органів національних державних структур, організацій глобального менеджменту (ЮНЕСКО, ОЕСР, СОТ, Групи Світового банку та ін.), а також штаб-квартир ТНК;

- креативні види діяльності: театр, опера, балет, музеї, галереї та виставки, друковані та електронні засоби масової інформації;

- туризм: власне ділової та пізнавальний туризм, туристична логістика й інфраструктура: засоби розміщення, система громадського харчування, об'єкти індустрії розваг, транспорт та ін.

У розробленні методологічних засад глобалізаційної парадигми дослідження конкурентного розвитку міст важливу роль відіграли також праці французького історика Ф. Броделя, який у другій половині XX ст. здійснив революцію в науці на основі аналізу історичних процесів з урахуванням впливу на них системи економічних і географічних факторів. Так, найбільш значимим на той час внеском Ф. Броделя у досліджувану проблематику є розробка теорії капіталістичних міст як центрів «світів – економік», згідно якої головними передумовами їх формування і розвитку є фактори, здатні забезпечити їх ділову активність, а саме: наявність інформації, товарів, капіталу, кредиту, людського ресурсу, векселів та торговельної кореспонденції. Такі передумови, на думку вченого здатні перетворити місто на метрополію малих містечок, центр економічного багатства і глибокого соціального розшарування, а його ключовими рисами мають бути космополітичність та віротерпимість [27].

Як свідчать дані, представлені у табл. 1.2, протягом столітнього періоду часу трактування сутнісного змісту феномену «світове/ глобальне місто» зазнало значних змін під впливом посилення глобалізаційних і транснаціоналізаційних тенденцій, наростання процесів інформатизації суспільства, а також пришвидшення руху інвестиційного і фінансового капіталу.

У даному контексті прикметно також відзначити, що ступінь впливовості мегаполісів в якості безпосередніх «провайдерів» та регуляторів усіх цих процесів залежить не стільки від їх розміру, кількості населення чи наявності статусу столиць, стільки від значущості та діапазону їх впливу як місць дислокації «економіки корпорацій» та штаб-квартир найбільших ТНК, що управляють нині глобальною економічною системою.

Еволюція концепції світових міст [170]

Автор	Основні праці	Центральна категорія	Визначення
П. Геддес	«Еволюція міст», 1915 р.	Світовий центр	Міста, що відіграють особливу роль у світовому розвитку
П. Холл	«Світові міста», 1966 р., 1984 р.	Світове місто	Велике місто, що характеризується надпропорційною часткою участі у сфері світової політики, господарства, культури і мистецтв
Ф. Бродель	«Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV-XVIII века», 1979 р.	Метрополіс	Великі міста, що виконують інтернаціональні економічні функції, в яких спостерігається постійний притік інформації, товарів, капіталів, кредитів, людського ресурсу та ін.
Г. Рід	«Гегемонія інтернаціональних фінансових центрів», 1981 р.	Столиці капіталів	Міста як міжнародні або наднаціональні фінансові центри
Дж. Фрідман, Г. Вулф	«Формування світових міст», 1982 р.; «Гіпотеза виникнення глобальних міст», 1986 р.	Світове місто	Великі міста-центри світового господарства з «явним домінуванням в економіці, фінансах і сфері послуг, які тісно пов'язані системою комунікацій і фінансовими трансакціями і в сукупності формують глобальну систему контролю над ринковою експансією»
С. Сассен	«Глобальне місто: Нью-Йорк, Лондон, Токіо», 1991 р., 2001 р.; «Міста у світовій економіці», 1994 р.	Глобальне місто	Світові центри, що мають найбільш інтернаціоналізовану економіку і соціальну структуру, посідають стратегічні позиції у світовій економіці завдяки концентрації функцій управління і контролю, а також спеціалізації у сфері професійних бізнес-послуг.
М.Кастельс	«Інформаційне місто: інформаційні технології, економічні перетворення і процес формування міських регіонів», 1989 р.; «Становлення мережевого суспільства», 1996 р.	Інформаційне місто	Великі економічні і фінансові центри як ключові елементи глобальної системи потоків інформації, інновацій, капіталу, людського ресурсу, товарів і символів
К. Аббот	«Гіпотеза виникнення міжнародних міст», 1997 р.	Міжнародне місто	Дефініція міста має широке охоплення і впливає з його ролі не тільки з погляду виконуваних економічних, але й політичних, суспільних та культурних функцій
А. Скотт	«Регіони у світовій економіці», 1997 р.	Глобальний міський регіон	Значення глобального міста не обмежується його адміністративними кордонами. Центр опирається на увесь міський регіон, який залучений у глобалізаційні процеси і слугує своєрідною «просторовою платформою» для реалізації різного роду економічних, політичних та соціальних функцій
П. Маркуза, Р. Ван Кемпен	«Міста, що глобалізуються: новий просторовий порядок?», 2000 р.	Місто, що глобалізується	Світове місто кваліфікується не як нормативна концепція, не як статус, якого можна досягнути, а як вектор розвитку, за яким розвиваються багато міст світу
Є. Ісін	«Участь у політиці. Генеалогія громадянськості», 2002 р.	Космополіс	Місто світового значення з акцентом на континуальності міського розвитку, починаючи з античного поліса. Його розвиток отримує особливу економічну спрямованість в умовах глобалізації.

Слід відзначити, що поряд з поняттями «світове місто» та «глобальне місто» дослідники нерідко використовують ще низку однопорядкових термінів, як «альфа-місто» [364] (*alpha city*), «космополіс», «метрополіс», «глобальний міський регіон» та ін. Під усіма ними сьогодні розуміють міста, де зосереджена непропорційно висока частка економічних і політичних інститутів, здатних приймати вагомі для усього світу чи великих регіонів рішення. Міста цієї особливої категорії спеціалізуються виключно на обслуговуванні глобальних функцій світової економіки та політики, змінюючи при цьому, не лише свої зовнішні й внутрішні функції, а й внутрішню структуру. У даний час у світі вже існує своєрідний ринок конкуренції між містами за здійснення глобальних функцій світової геоекономіки.

З другого боку, у контексті наукових дискусій щодо ослаблення ролі національних держав у глобальній інституційно-регуляторній системі поширеним є також так званий «мережевий» підхід до трактування сутності мегаполісів, згідно якого вони кваліфікуються як одна з інституційних форм просторової організації світової економіки, ототожнюючись з такими однопорядковими категоріями, як «мережа міст», «мозаїка держав» [357] та ін. Так, сучасні тенденції розвитку мережі глобальних міст та підвищення їх ролі у глобальній економіці відомий американський політолог Б. Рубл вважає одним з провідних урбаністичних трендів, викликом і шансом для розвитку міст, звертаючи увагу при цьому на еволюцію самих міських жителів, які, активно включаючись у міжнародну економіку, залишаються зорієнтованими радше одне на одного, аніж на власну країну. Він відзначає: «Є категорія глобальних міст, які успішно годуються одне від одного, наприклад, Нью-Йорк, Токіо, Лондон, дедалі більше Шанхай. І усі вони починають існувати окремо».

Таким чином сучасне трактування сутності мегаполісів базується на приматі еволюційної компоненти розвитку міст і вирізняється загальною спрямованістю економічної та соціальної компоненти трансформації суспільства, в основу якої

зкладено, з одного боку, механізми посилення регіональної концентрації виробництва та сукупної робочої сили, а з другого – суттєве зростання рівня інтернаціоналізації капіталу, яке стало особливо помітним в другій половині ХХ ст. і суттєво посилюється у ХХІ ст. (рис. 1.2). Пропоновану схему можна розглядати лише як спрощену модель еволюції «форми» міста як структурного елемента глобалізації. Водночас структурована ідея стосується далеко не всіх міст, приміром, африканських, у котрих промислова функція не піддавалася корекції ані раніше, ані зараз, що також потребує теоретичного осмислення.

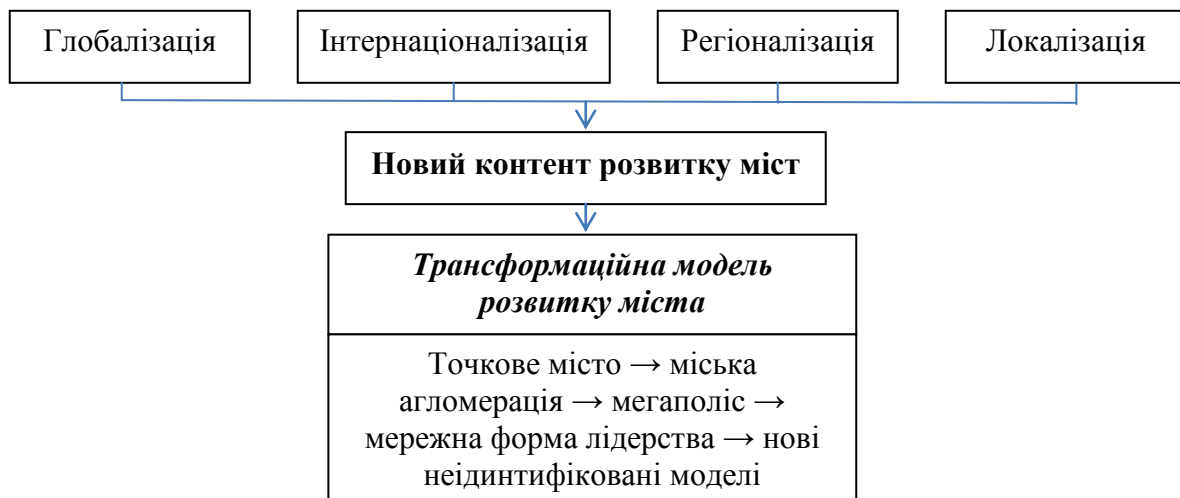

Рис. 1.2. Узагальнена модель еволюції форми міста

Джерело: складено автором за [173]

У процесі еволюції міста поступово перетворились на території не лише зосередження ресурсів, а й забезпечення їх ефективної взаємодії, внаслідок чого протягом останніх десятиріч у країнах-лідерах світового господарства почав активно розвиватись процес формування «міст-підприємств» (регіональних утворень, здатних об'єднати місцеві соціальні, політичні та економічні ресурси у складний поліструктурний організаційний комплекс); «міст-магнітів» (котрі мають статус столиць чи великих економічних центрів з найпривабливішими

умовами залучення ресурсів та капіталу); *«міст-стратегів»* (які впроваджують інноваційні концепції розвитку і ставлять пріоритетом досягнення високих стандартів життя на основі інноваційних технологій); *«міст-новаторів»* (котрі, переживши кризу внаслідок занепаду традиційних секторів економіки, реалізували новаторський підхід у залученні нових ресурсів, створенні нових джерел економічного зростання, генерування прибутків та фінансових потоків, інформації та інновацій); *«міст-офісів»* (як точок концентрації підрозділів та штаб-квартир ТНК). І хоча запропонована класифікація носить дещо умовний характер, однак вона повною мірою відбиває зміну парадигми конкурентного розвитку сучасних мегаполісів і столичних міст. Одночасно спільним для усіх типів міст є особлива роль, що її відіграє у їх формуванні і функціонуванні інфраструктура, яка, з одного боку, обслуговує економіку як сферу підприємницької діяльності (транспорт, зв'язок, освіта, наука), а з другого, забезпечує управління життєдіяльністю і життєзабезпеченням (нові робочі місця, соціальна креативна та житлово-комунальна сфери) [32].

Тож проведене узагальнення існуючих на сьогодні парадигм конкурентного розвитку мегаполісів дає підстави стверджувати, що кожна з них має свої переваги і виконує свою історичну функцію у формуванні наукових поглядів на кваліфікацію сутності міст та факторний аналіз їх конкурентного розвитку. Однак, найбільш продуктивною з погляду розкриття механізмів та факторів сучасного конкурентного розвитку мегаполісів є, на нашу думку, глобалізаційна парадигма, яка, з одного боку, увібрала у себе конструктивні методологічні засади філософської, інституційно-юридичної, урбаністичної та соціально-стратифікаційної парадигм дослідження конкурентного розвитку мегаполісів, а з другого – з сучасних системних позицій здатна оцінити вплив на конкурентоспроможність мегаполісів процесів фінансової глобалізації, глобальної монополізації капіталу і виробництва; технологічного й інформаційного

глобалізму, посилення регіональної і локальної концентрації економічної діяльності, а також формування глобального мережевого суспільства.

Разом з тим, хоча кожен мегаполіс має свою політико-адміністративну специфіку та відповідні форми управління, однак кожна держава має тільки одну столицю, яка характеризується унікальними рисами організації економічної, транснаціональної і соціальної діяльності, що впливають з її статусу. Як правило, столичні мегаполіси відіграють надважливу роль у національних економіках своїх країн, мають надскладну внутрішню адміністративну й управлінську структуру, а також особливий статус столичного міста, який закріплюється на загальнодержавному рівні. Крім того, мегаполіси-столиці користуються величезними конкурентними перевагами концентрації на своїх територіях глобальних потоків людських ресурсів, капіталу, ідей та товарів, а будучи адміністративними і діловими центрами своїх країн, отримують значно більше переваг від державного сектору зайнятості та послуг порівняно зі звичайними містами та міськими поселеннями.

Не випадково, доволі поширеною практикою на сьогодні є надання окремим столичним мегаполісам статусу регіонів. Наприклад, у Німеччині Берлін має регіональний статус, у Росії Москва є суб'єктом Федерації, у Бельгії Брюссель кваліфікується як столичний регіон, а в Австрії Відень є федеральною землею [128; с.169]. Ще один яскравий приклад – столиця Японії Токіо, яке має статус навіть не міста, а префектури, що крім Токійського столичного округу включає також спеціальні райони Токіо, область Тама та Острівні території Токійського столичного округу (острова Ідзу та Огасавара). Цей округ складається з 62 міст, селищ та сільських громад, що об'єднані у єдиний столичний округ.

Що стосується столиці Індонезії Джакарти, то вона має офіційний статус провінції зі статусом столиці, якою управляє губернатор, включає п'ять міських муніципалітетів (очолюваних мерами) та один округ під керівництвом бупаті. Подібні приклади можна продовжувати.

Аналізуючи характер зростання мегаполісів в умовах формування мережевого суспільства неважко зрозуміти, що саме поняття «столиця» в узагальненому вигляді передбачає собою надвисокий ступінь централізації інституційної влади в основі яких закладений відповідний баланс інтересів «столиця-периферія». Відтак виходить, що описане вище використання принципу історизму є надзвичайно важливим при виокремленні характеру розвитку міст, але має бути доповнене й цілим рядом інших, не менш значущих постулатів, зокрема:

- структурно-трансформаційним, в основі якого лежить зміна у способі виробництва суспільних благ та зумовлені цим галузеві зрушення;
- інституційним, що передбачає відмову від обтяжливої як для столиці, так і для регіонів надмірної централізації влади;
- глобалізаційним, вплив якого на формування світових міст, більшість з яких мають столичний статус, є домінуючим і передбачає не лише належність до світових мереж, а й розвиток інтразональних форм інноваційно-інвестиційного зростання (технополіси, кластери, технопарки, іннотехи, техноміста тощо).

Таким чином сучасний столичний мегаполіс за своєю адміністративною й управлінською структурою та специфікою локалізованої економічної діяльності відбиває результат реалізації конкурентних переваг поліструктурної моделі міського розвитку; а також унікальних статусних рис організації економічної, транснаціональної і соціальної діяльності. Як адміністративні і ділові центри своїх країн, вони відіграють надважливу роль у формуванні конкурентного бренду держав на глобальних ринках та мають найбільші передумови щодо перетворення на глобальні (міжрегіональні) центри трансферу технологій, грошових потоків, креативних ідей та високої мобільності сукупної робочої сили.

1.2. Еволюція факторів конкурентоспроможного розвитку столичного мегаполіса

Радикальна зміна в останні десятиліття диспозиції та статусу столичних мегаполісів у світогосподарській структурі та системі міжнародних конкурентних відносин обумовлена насамперед дією всезагального економічного закону капіталістичного способу виробництва – *закону нагромадження капіталу*. Будучи відображенням внутрішньо необхідних, сталих і суттєвих зв'язків між нарощуванням масштабів капіталістичного нагромадження, якісним удосконаленням його структури та зростанням на цій основі продуктивності суспільної праці, з одного боку, та збільшенням національного багатства і підвищенням рівня добробуту населення, з другого, – даний закон, на нашу думку, повною мірою здатен пояснити процеси диверсифікації суб'єктної структури міжнародних конкурентних відносин та перманентні зміни у диспозиції акторів МЄВ на економічній карті світу. Як справедливо відзначає Я. Столярчук «галузево-секторальна і географічно-територіальна нерівномірність капіталістичного нагромадження обумовлює висування на тому чи іншому етапі розвитку світового господарства в число передових та стратегічно-пріоритетних, з погляду інвестиційних капіталовкладень, одних його ланок за одночасного відставання інших» [180].

Міжнародний досвід засвідчує, що світогосподарський поступ на усіх стадіях його історичної еволюції завжди характеризувався нерівномірністю динаміки конкурентного розвитку столичних міст, їх структурних підсистем та елементів, диспропорційністю масштабів економічної діяльності їх суб'єктів, а також відмінною роллю мегаполісів у соціально-економічній і політичній системі суспільства. При цьому кожен етап розвитку світового господарства характеризується притаманними лише йому технологічним способом та галузевою

структурою столичного виробництва, структурними елементами економічної діяльності столичних мегаполісів та типом взаємозв'язків між ними, відповідним інфраструктурним та інституційним забезпеченням бізнес-діяльності у столичних містах, а також системою факторів, що визначають їх міжнародну конкурентоспроможність.

Прикметно також відзначити, що у процесі світогосподарського розвитку не був сталим і міжнародний конкурентний статус столичних мегаполісів, а відтак – постійно відбувалась їх передиспозиція на економічній карті світу під впливом поглиблення міжнародного поділу праці; міжгалузевих, міжсекторальних і міжтериторіальних диференціацій у масштабах і темпах нагромадження капіталу; прогресу технологічного способу виробництва; диверсифікації форм власності, міжнародних ринків та видів економічної діяльності; а також системи соціально-економічних, політичних, інноваційно-технологічних, демографічних, гуманітарних та інших факторів. Саме синергійна дія цих факторів обумовила у другій половині ХХ ст. перехід столичних мегаполісів багатьох країн світу до постіндустріальної моделі розвитку з переважанням у структурі локалізованої в них економічної діяльності нематеріального сектору та ключовою роллю креативного, інноваційно-технологічного, транснаціонального, фінансового, інформаційного та інституційно-логістичного компонентів у їх функціонуванні та забезпеченні міжнародних конкурентних позицій у світовому господарстві. Достатньо сказати, що саме великі мегаполіси і столичні міста є на сьогодні основними «точками» локалізації таких найбільш динамічно зростаючих креативних секторів глобальної економіки, як реклама, дизайн, фешн-індустрія, культурна, музична та кінематографічна діяльність. Так, станом на кінець 2012 р. у секторі креативних індустрій, що сконцентровані у мегаполісах Великобританії, було зайнято майже 1,7 млн осіб, без урахування ще 866 тис осіб, що займались креативними видами діяльності поза даним сектором. Сукупна ж додана вартість,

створена креативними індустріями становила у цій країні 71,4 млрд ф. ст. у 2012 р.; а сукупний експорт – 15,5 млрд ф. ст. у 2011 р. [244]

Поступово нарощується креативний ресурс мегаполісів і столичних міст країн з новостворюваними ринками, за якими упродовж останніх десятиліть стійко закріпився статус світових «промислових майстерень» та індустріальних центрів. Так, за даними Агентства креативного контенту Республіки Корея, обсяги експорту креативної продукції мегаполісів цієї країни у 2012 р. зросли на 7,2% порівняно з 2011 р. і досягнули 4,6 млрд дол. США. За даними ЮНКТАД, сукупні вартісні обсяги експорту креативних благ мегаполісів Китаю у 2011 р. становили 125 млрд дол. США; у 2012 р. виробництво «культурних товарів» зросло на 16,3% порівняно з 2011 р. і досягло майже 22 млрд дол. США. При цьому частка предметів образотворчого мистецтва досягла 65% сукупного китайського експорту «культурної продукції», що свідчить про встановлення рекордно високих цін на твори сучасного мистецтва КНР [190; с. 15].

Як результат – на початку третього тисячоліття всі ми є свідками глибоких якісних змін у характері і рушійних силах конкурентного розвитку мегаполісів та столичних міст, що спричинило формування об'єктивних передумов щодо зростання їх ролі у світовому господарстві та міжнародних конкурентних відносинах. Сучасний їх розвиток характеризується низкою закономірностей і тенденцій, які є результатом діалектичної взаємодії глобалізаційних, транснаціоналізаційних і регіоналізаційних процесів та набувають свого концентрованого вираження у їх перетворенні на нові центри нагромадження глобального капіталу, своєрідні «магніти» притягування інвестиційного, фінансового, інноваційного, інформаційного, людського та креативного ресурсу, а також «локомотиви» економічного зростання як власних країн, так і світового господарства в цілому. Дана теза підтверджується численними статистичними даними та результатами масштабних аналітичних досліджень експертів авторитетних міжнародних організацій та рейтингових агенцій. Так, якщо у 1700

р. чисельність жителів міст становила лише 47 млн осіб (або 8% загальної кількості світового населення), у 1800 р. – 75 млн, у 1910 р. – 335 млн, то у 1950 р. – 724 млн, у 1980 р. – 1,8 млрд, а на сьогодні – близько 3,5 млрд осіб, або більше половини загальної кількості світового населення [326;с. 289]. Якщо у 1950 р. у світі налічувалось всього два мегаполіси з населенням понад 10 млн осіб (Нью-Йорк і Токіо), а у 1975 р. до них додалися Шанхай і Мехіко [143], то згідно даних звіту ООН «Стан світових міст у 2012-2013 рр.», загальна чисельність жителів міст до 2030 р. досягне 60% загальної кількості світового населення [351]. У Сполучених Штатах вже сьогодні жителями великих міст є майже 80% сукупного населення, а у Західній Європі – 65%.

Підтвердженням безпрецедентного зростання ролі мегаполісів та столичних міст у сучасній світогосподарській структурі та міжнародних конкурентних відносинах є також їхня колосальна частка у створенні глобальної доданої вартості. Зокрема, за групою країн з низьким рівнем доходів у містах виробляється нині понад 55% валового внутрішнього продукту; країн з середнім рівнем доходів – 72%, а високорозвинутих держав – близько 85%[351]. Прикметно також відзначити, що сучасні масштаби економічної діяльності низки найбільших світових мегаполісів перевищують навіть ВВП окремих держав. Так, за даними експертів аналітичної агенції «McKinsey Global Institute», у 2010 р. майже 85% ВВП Сполучених Штатів було вироблено 259 найбільшими містами, котрі, згідно прогнозу, на період до 2025 р. продукуватимуть вже понад 10% глобального ВВП [370].

Водночас розрахунки експертів ООН засвідчують, що за умов гіпотетичного об'єднання п'яти найбільших американських міст (Нью-Йорка, Лос-Анджелеса, Чикаго, Бостона та Філадельфії) в окрему країну, розмір її економіки посів би четверту позицію у світі [27; с. 13]. А загалом, вже сьогодні близько 20% глобального ВВП продукується десятьма найбільш розвинутими мегаполісами, особливе місце з-поміж яких посідають столичні міста.

Усвідомлюючи безпрецедентні темпи посилення урбаністичних тенденцій у світовому господарстві, феноменальний вплив мегаполісів на систему міжнародних конкурентних відносин, експерти ОЕСР запровадили до категоріального апарату суспільних наук таку новітню категорію, як «метрополістичний регіон» або «метрорегіон». Її зміст полягає у територіальному утворенні, що включає велике місто і прилеглі території та відповідає трьом критеріям: чисельність населення має становити не менше 1,5 млн осіб; щільність його проживання – не менше 150 осіб на 1 км²; а також має бути сформований ринок робочої сили з часткою маятникових мігрантів не більше 10% загальної кількості зайнятих[27; с. 13]. Таким чином, величезне посилення в останні десятиліття конкурентного тиску метрополістичних утворень на світогосподарську систему та стрімке розширення масштабів їх фінансово-господарської й інноваційної діяльності дало підстави експертам ОЕСР констатувати становлення в межах глобальної економіки так званого «спільного ринку метрополістичних економік» [358], який забезпечує зміцнення національних конкурентних переваг на основі позитивних екстерналій економічної, фінансової, інноваційної та креативної діяльності потужних мегаполісів та урбаністичних центрів.

Однак, слід відзначити, що подібний міжнародно-автономний і самостійний статус великих міських агломерацій та столичних міст у світогосподарській системі та конкурентних відносинах остаточно закріпився за ними буквально кілька десятиліть назад, тоді як історія їх становлення і конкурентного розвитку охоплює понад двотисячолітній період і характеризується різним його рівнем, особливостями та диспозицією столичних міст як у національних економіках країн, так і на економічній карті світу. Як впливає з даних табл. 1.3, практично до 1825 р. (періоду виникнення перших циклічних криз) економічна могутність світу була сконцентрована у найбільших міських агломераціях східної цивілізації,

насамперед Китаю (Кайфин, імперія Сун; Ханьчжоу, імперія Сун; Нанкін, імперія Мін; Пекін, імперія Цин).

Таблиця 1.3

Найбільші міські агломерації в історії людства [50]

Період	Місто
1200 – ті роки	Кайфин, імперія Сун
1300 – ті роки	Ханьчжоу, імперія Сун
1400 – ті роки	Нанкін, імперія Мін
1450 – 1825 рр.	Пекін, імперія Цин
1825 – 1925 рр.	Лондон, Британська імперія
1925 – 1965 рр.	Нью-Йорк, США
З 1965 р. по теперішній час	Токіо, Японія

З промисловою революцією в Англії та динамічним розвитком індустріального способу виробництва у другій половині XVIII ст. дедалі більшою мірою у міжнародних економічних відносинах посилюється конкурентний тиск Лондона (разом з регіонами Ланкашир, Йоркшир, Середньої Англії, Клойдбанку, Тайнсайд та Південного Уельсу) та наростає його технологічний відрив від великих міських агломерацій інших регіонів світу (Північної та Латинської Америки, Азії та Африки), де на той час панували доіндустріальні технологічні способи виробництва.

Але і такий агломераційний «розподіл світу» не залишався незмінним. Технічна революція початку XX ст., на базі якої у США почав активно формуватись третій технологічний уклад, висунула в число світових мегаполісів-лідерів американські міста (насамперед Нью-Йорк). Саме вони завдяки динамічному розвитку інноваційних на той час галузей промисловості (металургії, неорганічній хімії, електричній енергетиці та нафтопереробці) на тривалий час

стали «локомотивами» американської економіки та запорукою перебування цієї держави у світовому економічному, політичному і технологічному авангарді.

Водночас з другої половини XX ст. в результаті поширення на базі першої науково-технічної революції четвертого технологічного укладу посилюється конкурентний тиск мегаполісів Японії, насамперед Токіо. Саме в японські мегаполіси, завдяки реалізації принципово нових технічних рішень в електронній промисловості та інших авангардних галузях змістився глобальний економічний центр, що і донині забезпечує Токіо лідерські конкурентні позиції на мегаполісній карті світу.

Таким чином, постійні зміни конкурентного статусу та диспозиції мегаполісів і столичних міст у світогосподарській системі потребують комплексного дослідження еволюції факторів їх міжнародної конкурентоспроможності через призму розвитку структурно-секторальних моделей локалізованої тут економічної діяльності. На нашу думку, можна виокремити п'ять етапів еволюції структурно-секторальних моделей розвитку столичних мегаполісів як основи їх конкурентоспроможного впливу на світогосподарську систему за такими критеріями, як: диспозиція і роль столичних міст у національних економіках країн; їх функції та превалюючі форми локалізації економічної діяльності; рівень розвитку ділової активності та специфікації галузевої й інституційної структури; домінуючі форми і напрями зовнішньоекономічного співробітництва столичних міст; ступінь державного регулювання їх економічної діяльності.

Так, перший етап (3000 р. до н. е. – VI ст. н. е.) – охоплює період античної централізації характеризується насамперед переходом суспільства від общинного до рабовласницького ладу, відокремлення ремісництва від землеробства, а відтак – зародженням перших міст як у найбільш розвинутих землеробських районах, так і в прибережних регіонах (портових міст) з їх поступовим включенням у міжнародний торговельний обмін. Даний період означився також початком

регіональної стратифікації міських поселень з виокремленням у їх структурі давньосхідного (Єгипет, Месопотамія, Індія та Китай) і античного (Давня Греція і Стародавній Рим) типів організації і управління їх економічною діяльністю.

Крім того, залежно від функцій, що виконували міста в економічній і політичній системі античного суспільства, а також забезпеченні конкурентоспроможності відповідних територій, відбулось їх закономірне стратифікування на такі групи, як міста-резиденції (давньоєгипетські міста Мемфіс, Фіви, Ахетатон); храмові міста (що виникали навколо певної релігійної структури – міста Малої Азії та Сирії); колоніальні міста (які формувались в результаті переселення надлишку сільського населення країни, а також внаслідок військової чи торговельної колонізації певних територій); а також міста-держави (де концентрувалась привілейована частина населення, яка керувала залежними селянами).

Численні археологічні джерела та писемні пам'ятки того періоду свідчать про те, що найбільшого розквіту на етапі античної централізації, в силу своїх значних розмірів (до 200-500 тис. осіб), досягли окремі столиці і великі торговельні міста. В Європі ними стали Париж, Москва, Венеція, Лондон, Севілья, Мадрид та Лісабон; в Азії – Чаньян, Кайфин, Гуанчжоу, Делі; в Україні – Ольвія, Херсонес, Пантікапей, Тіра та ін. Усі вони посідали найвищі конкурентні позиції у тодішньому світовому «рейтингу» міських поселень та відіграли ключову роль у розбудові сталих і стабільних торговельних зв'язків континентального і трансконтинентального рівнів. Не випадково, значний вплив, що її справляла зовнішня торгівля на розвиток античних міст, спричинив висунення в число пріоритетних у їх міжнародній конкурентоспроможності таких факторів, як вигідність їх географічного положення, наявність виходу до морів, широко розгалуженої і диверсифікованої мережі річкових та сухопутних шляхів, а також господарської й майнової самостійності міста.

З огляду на розквіт Римської імперії (384-338 рр. до н.е.), що припав на період *античної централізації*, найбільш конкурентними містами того часу стали залежні від столиці так звані муніципії, а також відносно самостійні щодо внутрішнього управління міста імперії. Останні становили особливий клас міст, незалежний статус яких протримався аж до 90 р. до н. е., коли всі муніципії отримали повне право громадянства. Масштабна економічна діяльність, що провадилась в муніципіях стала найпотужнішою на той час рушійною силою посилення конкурентоспроможного впливу Римської імперії на міжнародну економічну систему, однак вже з кінця II ст. спостерігаємо зниження конкурентоспроможності подібних міських утворень в силу запровадження обмежень на їх самостійність та економічну незалежність [52; с. 61].

Саме наявний конкурентний потенціал античних міст щодо мобілізації та вивозу на міжнародний ринок різноманітних товарів, а також торгівлі товарами вітчизняного походження та транзитними товарами, що йшли їхньою територією, сприяли політичній консолідації багатьох країн світу з подальшим формуванням на їх територіях державних утворень. У ході розвитку торгівлі античних міст поступово формувалася їхня роль як ключових регіональних транзитних центрів, через які забезпечувався континентальний та трансконтинентальний рух товарних мас.

Крім того, запорукою підвищення їх конкурентного статусу у міжнародних відносинах того часу став також динамічний розвиток міського господарства, благоустрою та муніципалітетів, в основу яких було покладено принцип господарської й майнової самостійності міст. Достатньо сказати, що вже у ті часи місто як єдина територіально-господарська система безпосередньо вирішувало питання забезпечення своєї життєдіяльності, серед яких найважливішою була функція раціонального господарювання. Більше того, за часів стародавнього Риму у відповідних актах було закріплено навіть правовий режим колективної

власності, яка за своїм характером була близькою до сучасної комунальної власності і зорієнтованою на задоволення спільних потреб громади [193].

З далшим розвитком капіталістичних відносин та їх вступом у *стадію первинної середньовічної централізації (VI – початок XVII ст.)* бере свій початок *другий етап* структурно-секторальної еволюції столичних мегаполісів, який, цілком закономірно, вніс кардинальні зміни у систему факторів їх міжнародної конкурентоспроможності. Так, наростаючий експорт товарів з провідних європейських міст забезпечив на той час динамічний розвиток їх економіки, ремесла та феодального суспільства, сформувавши у такий спосіб їх правлячу верству і купецтво. Такий масовий експорт набував чимраз виразнішого товарного спрямування, спричинивши вже у XI ст. динамічний розвиток в містах вотчинного ремісничого виробництва, спеціально орієнтованого на поставки своєї продукції на міжнародні ринки.

У даному контексті слід також відзначити, що економічні відносини великих світових міст на цьому етапі носили, певною мірою, еквівалентний та рівноправний характер, з огляду на домінування в них зовнішньої торгівлі як основної форми співробітництва. Вони не тільки виступали в якості потужних експортерів продукції вітчизняного виробництва на зарубіжні ринки, але й відігравали значну транзитну роль у постачанні заморських товарів на ринки різних країн світу.

Не випадково, саме з цього часу ключову роль у забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності великих міст починають відігравати фактори, пов'язані з рівнем розвитку міської торговельно-логістичної і транспортної інфраструктури, а у світовій економічній науці дедалі настійніше утверджується ідея щодо економічної доцільності всебічного розвитку торговельних відносин столичних міст, як основи формування матеріальної бази для зростання економічного добробуту їхніх громадян. Це обумовлювалося тим, що на стадії первинної середньовічної централізації економічної діяльності у містах активно розвивається

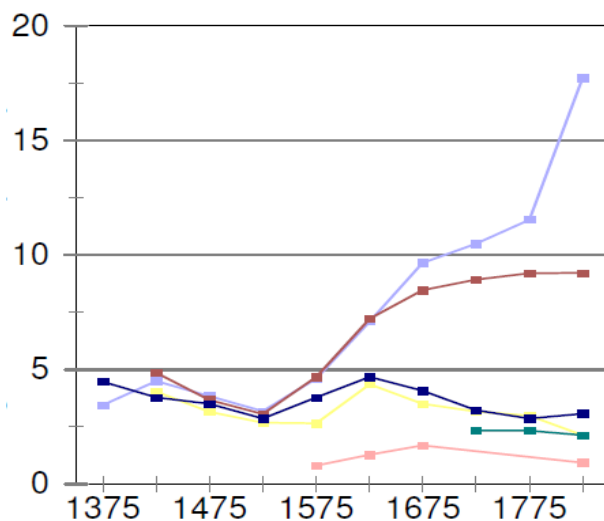
торговельна буржуазія, а відтак – міста-столиці провідних країн світу крім жорсткої розподільчої функції чимраз більше переходять до реалізації обмінної функції між ремісниками, а згодом і мануфактурами та найближчими сільськими поселеннями.

Переломним у період первинної середньовічної централізації став кінець XV ст. – перша половина XVI ст., що було пов'язано з глибокими структурними соціально-економічними трансформаціями у Західній Європі. Йдеться про те, що за умов розвитку капіталістичних відносин, мануфактурного виробництва та значної концентрації населення у містах сільськогосподарське виробництво в Західній Європі значно знизилося, що призвело до зростання цін на продовольчі товари і промисли з них. Прибутковість торгівлі зерном з початку XVI ст. зростала особливо швидко внаслідок так званої революції цін, викликаній ввезенням в Європу значної маси дорогоцінних металів після великих географічних відкриттів кінця XV - початку XVI ст. З огляду на це, з середини XV ст. у торговельних відносинах європейських столичних міст помітно зростає роль портових міст, а їх купці стають важливими торговельними посередниками у торгівлі багатьох держав Європи. Їх діяльність була спрямована на концентрацію у містах зарубіжного продажу товарів, а також товарних мас, орієнтованих на експорт, а відтак – активно розвитку отримує торговельний флот насамперед фландрський та голландський, який спричиняє активізацію торговельних відносин між купцями найбільших європейських міст.

Прикметно також відзначити, що на цей період припало і завершення формування національних державних утворень в Європі, які пов'язують із утворенням Веспасіанської державної системи 1648 р. Дана система, визнаючи рівність та суверенітет європейських країн, а також їх територіальну цілісність, вперше закріпила юридичний статус столичних міст. Тож саме з цього періоду вони починають відігравати ключову роль у реалізації національних інтересів

держав на міжнародній арені, а на їх території концентруються основні інститути регулювання соціально-економічними процесами.

Узагальнюючи, можна виокремити основні чинники, котрі справили в період первинної середньовічної централізації визначальний вплив на міжнародні конкурентні позиції міст та світогосподарський розвиток у цілому. По-перше, зростання потреби в робочій силі внаслідок посилення урбанізації та нарощування масштабів мануфактурного виробництва у сільській місцевості. Як результат – суттєве перевищення попиту на ринку праці над її пропозицією та зростання рівня заробітних плат (рис. 1.3). Їх найвищий рівень встановився у Лондоні та Амстердамі, де працівники отримували заробітну плату, яка в кінці XVII ст. щонайменше вчетверо перевищувала вартість прожиткового мінімуму їх сімей (рис. 1.4).

— Лондон; — Амстердам; — Відень; — Флоренція;
— Делі; — Пекін.

Рис. 1.3. Динаміка заробітних плат працівників в окремих містах протягом 1375-1775 рр., г срібла за 1 день [215]

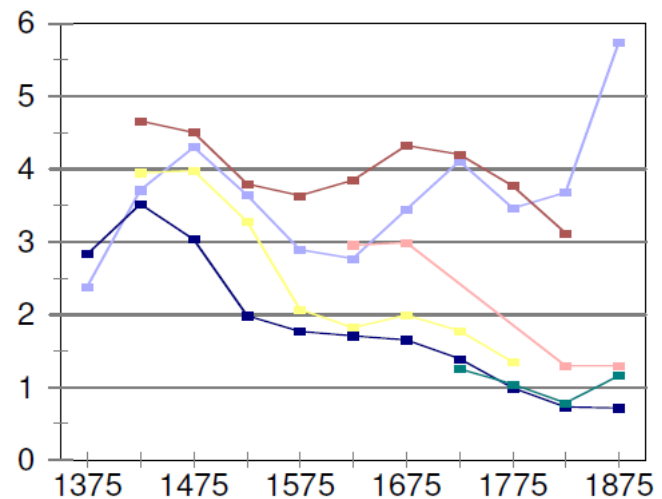

Рис. 1.4. Динаміка співвідношення заробітних плат працівників і вартості прожиткового мінімуму їх сімей у розрізі окремих міст протягом 1375-1875 рр., рази [216]

По-друге, аграрні революції в Англії і Нідерландах як реакція на зростання кількості міст, чисельності їх населення, рівня заробітних плат та суспільних

вимог до сільського господарства з погляду якісних кондицій продуктів харчування та попиту на сільськогосподарську працю. Достатньо сказати, що в обох країнах випуск продукції в розрахунку на одного сільськогосподарського працівника зріс приблизно на 50% і досягнув найвищого для Європи рівня.

По-третє, енергетична революція в Англії та Нідерландах внаслідок зростання попиту міського населення у паливі та енергії. Якщо у XII – XV ст. основними видами палива у містах були дрова і дров'яне вугілля, то зі зростанням кількості міст та чисельності містян ціни на деревину різко зросли, внаслідок чого відбувся перехід на інші види паливної енергії. Так, в Нідерландах альтернативою деревині став торф, а в Англії – кам'яне вугілля, що забезпечило найвищий рівень енергоефективності господарських комплексів їхніх міст (рис. 1.5).

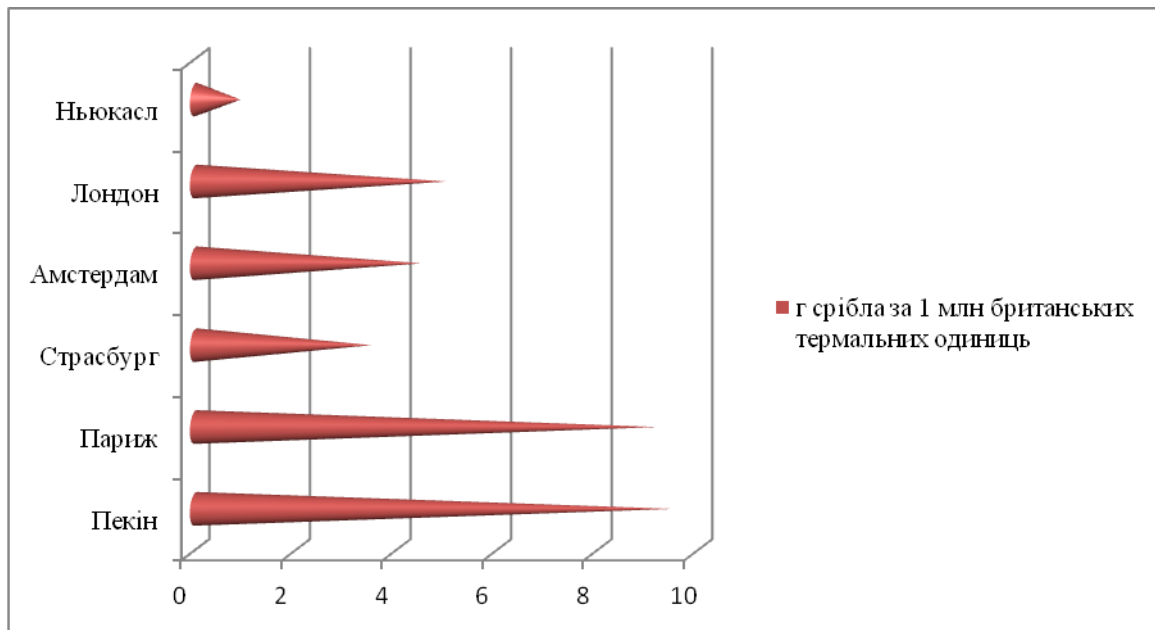

Рис. 1.5. Ціна на енергію в окремих містах Європи у 1700 р. [1; с. 39]

По-четверте, стрімке підвищення рівня грамотності та формування навиків до праці міського населення європейських міст в результаті зростання рівня заробітних плат у промисловості та розбудови торговельної економіки. На рис. 1.6

наведено дані щодо динаміки частки дорослого населення з елементарною грамотністю (здатного написати своє ім'я) у різних країнах Європи у період з 1500 р. до 1800 р. Вони свідчать про повсюдне зростання грамотності з найвищим досягнутим її рівнем у містах Західної і Північної Європи. Своєю чергою, розширення комерції та виробництв обробної промисловості обумовили підвищення попиту на освітні послуги, котрі, набувши високої економічної цінності, стимулювали розвиток європейських університетів, які знову ж таки локалізувались у великих європейських містах та столицях.

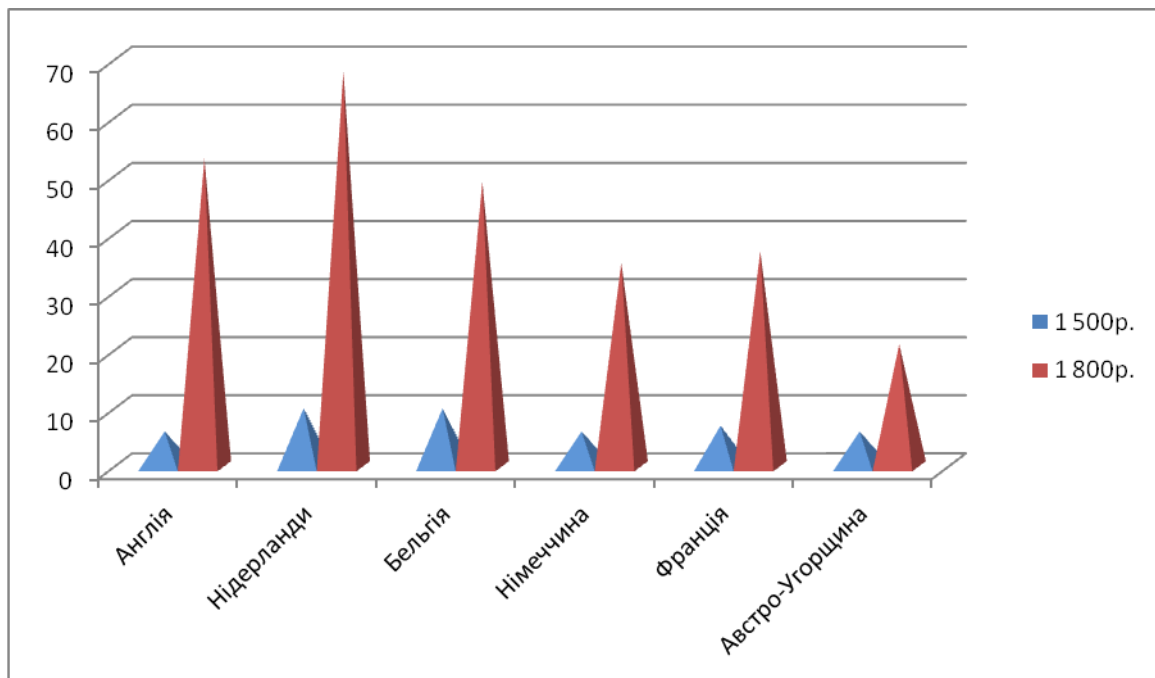

Рис. 1.6. Динаміка грамотності дорослого населення окремих країн Європи протягом 1500-1800 рр. [1; с. 40]

Якісно новий рівень конкурентного розвитку столичних міст пов'язується з їх вступом у третій етап еволюції структурно-секторальної моделі – етап промислової революції, який охоплює історичний період з XVIII ст. до кінця XIX ст. Він означився «перенесенням» факторів їх міжнародної

конкурентоспроможності у сферу промислового виробництва, здатного забезпечити ефективний процес нагромадження у столичних містах багатства, хоч і з суттєвими відмінностями щодо його критеріїв. Не випадково, реагуючи на такі кардинальні зміни, основоположник трудової теорії вартості П. Бугільбер конкурентоспроможність столичних міст опосередковано визначав через масштаби нагромадження ними багатства, створеного у сфері виробництва; а Ж.Тюрго – через нагромадження ними вартості, створеної промисловими, торговельними та позичковими капіталістами [180; с. 15].

Комплексна характеристика даного етапу конкурентного розвитку столичних міст є неможливою без з'ясування впливу на еволюцію їх структурно-секторальної моделі промислової революції. Створивши принципово нові засоби виробництва та відкривши небачені доти можливості підвищення продуктивності суспільної праці у столичних мегаполісах, промислова революція суттєво розширила фактори їх конкурентоспроможності за рахунок тих, що пов'язані з динамікою розвитку індустріального способу виробництва, темпами опанування інноваційними здобутками промислової революції, рівнем розвитку техніко-економічної бази та організації виробництва, а також динамікою зростання чисельності населення. Достатньо сказати, що у 1900р. виробіток ВВП на одного працівника за групою розвинутих країн зріс становив 10,3 тис. дол., тоді як за країнами, що розвиваються – 1,6 [180; с.97].

Не випадково, саме промислова революція дала потужний поштовх прискоренню темпів світової урбанізації та набуттю мегаполісами і столичними містами статусу «локомотивів» економічного зростання країн та цілих регіонів. Так, умови формування системи міжнародного поділу праці, яке припало на цей період, дедалі більшою мірою починають визначати виробничу спеціалізацію столичних міст країн світового господарства. Йдеться про те, що найбільші міста держав-лідерів за рахунок динамічного розвитку своєї індустріальної бази закріплюють за собою спеціалізацію на переробній промисловості та виробництві

основних груп промислових товарів. Водночас їхні колонії через насаджування там плантаційних господарств та розвиток добувної промисловості активно перетворюються на аграрно-сировинну базу економік-метрополій. Як результат – остаточно формуються стійкі економічні відносини в системі «метрополія – колонія» та закріплюються нееквівалентність міжнародного обміну та нерівноправна модель міжнародного поділу праці.

Так, саме динамічно зростаюча торгівля міст Голландії й Англії зі своїми колоніями стала головною рушійною силою розвитку економік цих держав, що виявилось, зокрема, у зростанні їх міжнародної конкурентоспроможності і нарощуванні масштабів виробництва обробної промисловості, орієнтованих на експорт. Відповідним чином змінилась і структура зайнятості, про що свідчать дані, представлені у табл. 1.4, в якій населення основних європейських країн поділено на три групи: міські жителі; населення, не зайняте сільському господарстві; і населення, зайняте у сільському господарстві.

Якщо в середні віки від 70 до 75% населення було зайнято у сільському господарстві, то станом на 1750 р. – вже від 40 до 60%. Якщо у 1500 р. найконкурентнішими за світовими мірками були міста Італії й Іспанії, котрі мали найрозвинутішу обробну промисловість, то в 1750 р. – «пальма» лідерства перейшла до міст Англії. У даному контексті достатньо сказати, що чисельність населення Лондона збільшилась з 50 тис. осіб у 1500 р. до 200 тис. у 1600 р., і до 500 тис. у 1700 р., досягнувши у 1800 р. рекордної відмітки в 1 млн містян. Левова частка міських жителів Англії була зайнята в обробній промисловості, а виготовлені ними товари чимраз більшою мірою набували інтернаціонального характеру. Наприклад, ремісники англійського міста Уїтні (графство Оксфордшир) виготовляли покривала для Компанії Гудзонової затоки, співробітники якої здійснювали її обмін на хутро у канадських аборигенів [1;с.36].

**Розподіл населення окремих країн Європи за економічними секторами
протягом 1500-1750 рр., % [1;с.37]**

Країна	1500 р.			1750 р.		
	Міські жителі	Населення, не зайняте у сільському господарстві	Населення, зайняте у сільському господарстві	Міські жителі	Населення, не зайняте у сільському господарстві	Населення, зайняте у сільському господарстві
Найбільш значні трансформації						
Англія	7	18	74	23	32	45
Суттєва модернізація						
Нідерланди	30	14	56	36	22	42
Бельгія	28	14	58	22	27	51
Незначна еволюція						
Німеччина	8	18	73	9	27	64
Франція	9	18	73	13	26	61
Австро-Угорщина	5	19	76	7	32	61
Польща	6	19	75	4	36	60
Несуттєві зміни						
Італія	22	16	62	22	19	59
Іспанія	19	16	65	21	17	62

У Нідерландах рівень урбанізації був вищим, ніж в Англії, а розміщені у сільських місцевостях великі мануфактурні і ремісничі виробництва орієнтувались переважно на експортну діяльність. Натомість інші країни Європи зазнали значно менших трансформаційних змін щодо урбаністичних процесів, відповідно зростання частки населення, зайнятого у мануфактурному і ремісничому виробництві, як і рівня урбанізації були відносно незначними.

Однак мегаполісні утворення навіть цих держав у період промислової революції починають посилювати свій конкурентоспроможний вплив на світогосподарську систему. Підтвердженням цього є, зокрема, той факт, що у 1700

р. в Європі налічувалося лише 14 міст з чисельністю населення понад 100 тис. мешканців, тоді як у 1800 р. – вже понад 200, а до 1900 р. у містах цієї категорії мешкало близько 5,5% всього населення планети. На початку XX ст. у найбільш розвинутих країнах світу (Англії, США, Франції, Німеччині), міське населення, частка якого зросло до 40-70% [166], стає основним продуцентом товарів і послуг, а також генератором національного багатства.

Саме у період промислового буму були сформовані своєрідні промислові каркаси столичних міст з постійним розширенням їх індустріальних зон, а завдяки винесенню за межі столиць окремих виробництв поступово посилюється тенденція і до зростання найбільших сільських населених пунктів, господарство яких дедалі більшою мірою «прив'язується» до столичного виробництва. Це означало, що фактори забезпечення конкурентоспроможності столичних мегаполісів в епоху промислового буму та переходу капіталізму на монополістичну стадію розвитку перестали обмежуватися сферою обігу, а поширилась і на сферу виробництва, набувши більш стійких, а головне, адекватних стадії великої машинної індустрії вимірів. Так, динамічний розвиток залізничного сполучення як принципово нової й інноваційної в кінці XIX ст. транспортної комунікації став генератором зростання промислового капіталізму у столичних містах, розширила у них ринки збуту, посилила спеціалізацію окремих столичних міст, консолідуючи економічно розрізнені, диференційовані за рівнем розвитку міста в єдиний господарський комплекс.

Масштабні структурні трансформації, яких зазнало світове господарство в кінці XIX – на початку XX ст. під впливом динамічного розвитку капіталістичного способу виробництва, його монополізації та транснаціоналізації, водночас обумовили посилення ролі столичних міст у національних економіках провідних держав та міжнародній економічній системі в цілому. Тож з 1920-х років бере свій початок *четвертий, агломераційний етап* конкурентного розвитку столичних мегаполісів, який отримав також дуже влучну назву – *столичної концентрації*.

Дана стадія еволюції структурно-секторальної моделі економічної діяльності столичних мегаполісів, що тривала до кінця 1980-х років, характеризується насамперед суттєвим нарощуванням масштабів столичної локалізації економічної діяльності та формуванням навколо них міст-супутників, об'єднаних спільною інфраструктурою. Відтак – ключовими факторами конкурентоспроможності столичних мегаполісів в епоху агломерації стає ступінь концентрації у них виробництва і капіталу, інвестиційних, фінансових та людських ресурсів, а також рівень розвитку кластерної моделі організації економічної діяльності, яка прийшла на зміну пануючій до того часу географічно-ресурсній моделі спеціалізації столичних міст.

У даному контексті цілком справедливим видається висновок експертів ОЕСР, котрі стверджують, що саме агломераційна економіка є феноменом позитивного впливу концентрації на темпи економічного зростання [316]. Йдеться про те, що з посиленням концентрації та централізації капіталу у столичних містах як і у великих мегаполісах провідних країн світу вже у першій половині ХХ ст. відбувається динамічний розвиток великого виробництва, а за ними самими стійко закріплюється статус так званих «промислових» міст. Це стало закономірною реакцією агломераційних формувань на глибокі технологічні зміни, що відбулись у суспільному виробництві, великомасштабне нагромадження капіталу у промисловій, транспортній та будівельній сферах, масовий приплив сільського населення у міста, а також динамічний розвиток комунікаційних систем та засобів зв'язку.

Не випадково, саме з цього періоду вперше в історії розвитку столичних міст відбувається глибока модернізація їх структури з активним формуванням навколо їх історичного ядра нових міст та централізованої периферії з так званих «спальних районів» міст-супутників та сільських населених пунктів, об'єднаних спільною інфраструктурою. Інакше кажучи, посилюється взаємодія і конвергенція урбаністичних зон і прилеглих територій, що виявилось, зокрема, у формуванні

великих міських агломерацій, мегаполісів і мегалополісів зі злиттям в єдину економічну зону низки крупних мегаполісів та агломерацій: Босваш, Сан-Франциско – Сан-Дієго, Токіо – Осака [27; с. 17].

Динамічний розвиток промислових мегаполісів і столичних міст зумовив своєю чергою суттєві зміни у діючих на той час системах містобудування та управління містами, що набуло свого концентрованого втілення у будівництві нових заводів та фабрик, розселенні їх робітників, стрімкому зростанні їх чисельності, розбудови єдиних міських систем інженерно-транспортної інфраструктури та розширенні території міст. Це дозволило суттєво підвищити ефективність використання трудових ресурсів міст, оптимізувати транспортні перевезення, знизити їх вартість та скоротити у такий спосіб трансакційні виробничі витрати, що активізувало процеси «маятникової міграції».

Відзначимо, що площа територій, на які поширювалась дія позитивних екстерналій функціонування промислових мегаполісів і столичних міст постійно збільшувалась, що об'єктивно вимагало модернізації стратегій їх конкурентного розвитку у контексті посилення їх внеску у підвищення національної конкурентоспроможності відповідних країн. Особливо показовим у цьому плані є приклад США, де до середини XIX ст. в силу нерозвинутості транспортних коридорів практично не існувало високонкурентних міст. Винятком були лише міста східного узбережжя – Бостон, Філадельфія, Балтімор і Нью-Йорк.

Крім того, більшість міст не мали навіть власних культурних традицій, здатних відіграти роль інтегруючого фактора, були багатомовними і розвивалися без чітких соціальних цілей [173]. Однак, динамічний розвиток транспорту і засобів зв'язку у першій половині XX ст. поступово з'єднали американські невеликі міські поселення і великі міста в єдину високоінтегровану мегаполісну систему США, яка стала основою забезпечення міжнародної конкурентоспроможності цієї держави на світових ринках.

Високий динамізм столичної концентрації промислово-індустріальної діяльності, інтенсифікація інвестиційної і зовнішньоторговельної діяльності столичних мегаполісів, нарощування притоку їх економіки фінансового капіталу вже на початку XX ст. привели до формування перших ТНК, штаб-квартири яких в якості пріоритету місць дислокації обирали переважно столичні мегаполіси. Характеризуючи вплив транснаціоналізаційних процесів на конкурентоспроможність столичних мегаполісів, слід відзначити, що в останній чверті XIX ст., коли ТНК лише починали створюватися, їхня роль у забезпеченні конкурентних позицій столичних мегаполісів була доволі обмеженою. З досягненням ними економічної могутності на початку XX ст., остаточним утвердженням їхнього лідерства в економіці провідних країн світу та масштабною інтернаціоналізацією їхньої діяльності після світової кризи 1900-1903 рр. присутність виробничих потужностей ТНК у столичних мегаполісах поступово починає відігравати критично важливу роль у їх промисловому розвитку, а відтак – забезпеченні їх міжнародної конкурентоспроможності.

Одним з поворотних моментів у розвитку столичних мегаполісів у період промислової буму стала технічна революція кінця XIX – початку XX ст., на основі якої у мегаполісах розвинутих країн світу почали формуватись виробництва третього технологічного укладу. Спричинивши динамічне якісне оновлення технологічної основи столичного виробництва та глибокі інноваційні зрушення у ньому, він дав могутній поштовх для підвищення продуктивності праці, нарощування обсягів промислового виробництва у містах через інтенсивний розвиток крупної машинної індустрії, перебудову їх паливно-енергетичної бази, а також запровадження піонерних технологій та широке використання машинного обладнання.

Одночасно на початку XX ст. посилюється процес перетворення окремих столичних мегаполісів країн у ключові світові фінансові центри, що стали на той час ядром формування світового фінансового ринку. Так, значну роль в

інтернаціоналізації національних фінансових систем провідних країн світу та у розбудові конкурентного світового ринку фінансових ресурсів відіграли на той час такі столичні мегаполіси, як Нью-Йорк, Лондон, Париж, Токіо, Берн, Осло, Сідней та ін., в яких вже у 1920-х було сконцентровано до 60% світового обсягу операцій з фінансовими і валютними активами.

З кінця 1970-х років помітно посилюється вплив столичних міст країн – нових центрів нагромадження світового фінансового капіталу – Сінгапуру, Пекіну, Гонконгу, Джорджтауну, Абу-Дабі та ін. Саме у цих столичних містах, що набули статусу новітніх світових фінансових центрів, у всезростаючих масштабах почали проводитись операції з основними фінансовими активами та валютними цінностями, концентруватись найбільші банки і біржі, спеціалізовані кредитно-фінансові установи та валютні ринки, що активно включились до обслуговування транскордонних переміщень фінансових потоків та міжкрайнового перерозподілу капіталу між суб'єктами світового фінансового ринку.

Виходячи з цього, можемо стверджувати, що з активізацією процесів фінансової інтернаціоналізації у світі фактори міжнародної конкурентоспроможності столичних мегаполісів суттєво диверсифікувались. До них додалися ті, що пов'язані з рівнем розвитку у столичних мегаполісах фінансового посередництва та створенням сприятливого середовища для фінансової (у тому числі транснаціональної) бізнес-діяльності, а саме: вартісні обсяги сконцентрованого у столичних містах банківського і фінансового капіталу; масштаби операцій, здійснюваних на місцевих фондових майданчиках; вартісний обсяг і динаміка залучених у столичні міста прямого і портфельного інвестування, їх частка у загальнонаціональних обсягах нагромаджених ПІІ; рівень технологізації фінансових процесів, наявність розвинутих каналів зв'язку та передачі фінансової інформації та ін. Саме тому одним з ключових стратегічних пріоритетів конкурентного розвитку багатьох столичних

мегаполісів, особливо з часу активізації глобалізаційних процесів у фінансовій сфері стала розбудова ефективних фінансових ринків з метою нарощування масштабів залучення іноземного капіталу і передових технологій.

Так, однією з перших наукових робіт, де було комплексно проаналізовано фінансовий зріз міжнародної конкурентоспроможності мегаполісів стала праця англійського економіста Г. Ріда. На основі узагальнення даних щодо масштабів здійснюваних банківських і фінансових операцій за дев'ятьма критеріями, 76 містами світу у 40 країнах світу за період з 1900 р. до 1980 р. вчений розробив чотирирівневу ієрархію міжнародних фінансових центрів (табл. 1.5). Як бачимо статус наднаціональних фінансових центрів першого порядку мають Лондон, Нью-Йорк, другого порядку – Амстердам, Франкфурт-на-Майні, Париж, Токіо та Цюрих. Водночас до переліку сформованих міжнародних фінансових центрів увійшли 29 міст, а новостворюваних центрів – 39 міст.

Таблиця 1.5

Ієрархія глобальних фінансових центрів за класифікацією Г. Ріда [330]

Категорія		Фінансові центри	Кількість міст
Глобальні центри	першого порядку	Лондон, Нью-Йорк	2
	другого порядку	Амстердам, Франкфурт-на-Майні, Париж, Токіо, Цюрих	5
Міжнародні фінансові центри	першого порядку	Базель, Бомбей, Брюссель, Відень, Гамбург, Гонконг, Дюссельдорф, Мадрид, Мельбурн, Мехіко, Рим, Ріо-де-Жанейро, Сан-Паулу, Сан-Франциско, Сідней, Сінгапур, Торонто, Чикаго	18
	другого порядку	Бахрейн, Буенос-Айрес, Кобе, Лос-Анджелес, Люксембург, Мілан, Монреаль, Осака, Панама, Сеул, Тайбей	11

Науково-технічна революція другої половини ХХ ст., спричинивши глибокі структурні зміни національних економік країн, призвела до докорінної зміни функцій великих міст і столичних мегаполісів. Ці зміни пов'язані передусім з

тим, що з центрів виробництва і розподілу матеріальних ресурсів і товарів вони поступово перетворюються на центри управління, обміну інформацією та надання послуг найвищої якості. Йдеться про те, що «індустрія димових труб» мегаполісів поступово витіснилась новими, наукомісткими галузями виробництва і галузями, пов'язаними з продукуванням високотехнологічних споживчих товарів. Але й такі виробництва поступово переміщувались у приміські зони, а їх місце в центральних містах займали галузі, що обслуговували сферу соціального управління, бізнес-діяльність, фінанси, засоби масової інформації та індустрію розваг. Інакше кажучи, всередині самих урбанізованих районів чимраз більша наростає тенденція щодо концентрації виробництва і населення у так званому хінтерленді – передмістях і містах-супутниках за рахунок його відтоку з центральних міст [173;с.78].

Ще однією закономірністю розвитку світового господарства другої половини XX ст., яка також справила вагомий вплив на систему факторів міжнародної конкурентоспроможності столичних мегаполісів, стала соціалізація. Набуваючи свого концентрованого вираження у зростанні у виробничих процесах ролі соціального компоненту, посиленні соціальних функцій держави і бізнесу та максимально повному узгодженні суспільних і приватних інтересів на засадах солідарності й соціального партнерства, соціалізація стала основою переходу провідних країн світу до моделі сталого розвитку, що передбачає узгодження економічних, соціальних та екологічних цілей суспільного розвитку. Відтак – з цього періоду в системі факторів конкурентоспроможності столичних мегаполісів посилюється значення тих чинників, які пов'язані, з одного боку, з якістю довкілля, екологічними та природними умовами проживання містян, а з другого – з рівнем розвитку соціальної інфраструктури, що їх обслуговує, наявністю сприятливих умов для їх всебічного і творчого розвитку, а також можливостями щодо нарощування рівня інтелектуальної «насиченості» масових професій та ін.

Не випадково, вже з 1970-х років пануюча на той час концепція промислового міста доповнилась ще одним важливим фактором – «якістю міського середовища», а в Європі широкого поширення отримали концепції «здорового міста» та «екологічного благополуччя» з погляду таких параметрів, як забруднення повітря, шум, використання та утилізація відходів, пробки на дорогах та озеленення територій. У даному контексті варто згадати такі міжнародні програми, як «Зелена естетика існування» (зорієнтовану на реалізацію екологічного способу життя та стимулювання екологічно відповідальної поведінки городян), «Зелена лінія» (з гармонізації розміщення об'єктів культурної спадщини з сучасними будівлями через введення додаткових дизайнерських елементів; а також «Екологічний слід» (*Ecological Footprint*) (метою якої є забезпечення сталого розвитку на основі інтенсифікації використання природних ресурсів з урахуванням їх здатності до самовідновлення. Інакше кажучи, з-поміж факторів конкурентоспроможності мегаполісів і столичних міст посилюється роль тих, що пов'язані з привабливістю місця проживання.

Найбільших успіхів в реалізації конкурентних переваг екологічно орієнтованих мегаполісів досягла Норвегія, яка навіть очолила глобальний рух «Екополіс»: зручне планування; дитячі майданчики; зелені зони, що займають до 40% території міста; будівлі з нульовим рівнем викидів парникових газів, оснащені інтелектуальними лічильниками, сонячними батареями та вітрогенераторами; заправні станції для електромобілів. Сьогодні до цього руху активно долучились Австралія, Нідерланди, США, Швеція та Німеччина (де в останні роки з'явилося не менше 50 екопоселень з внутрішньоміськими оздоровчими зонами та екобудинками). Своєю чергою, у Великобританії офіційно схвалений план розвитку чотирьох екоміст, концепція яких зорієнтована на ефективне житлове будівництво та вирішення проблем, пов'язаних з дефіцитом доступного житла та зміною клімату, а до 2020 р тут передбачається побудувати до десяти подібних міст [25; с. 36].

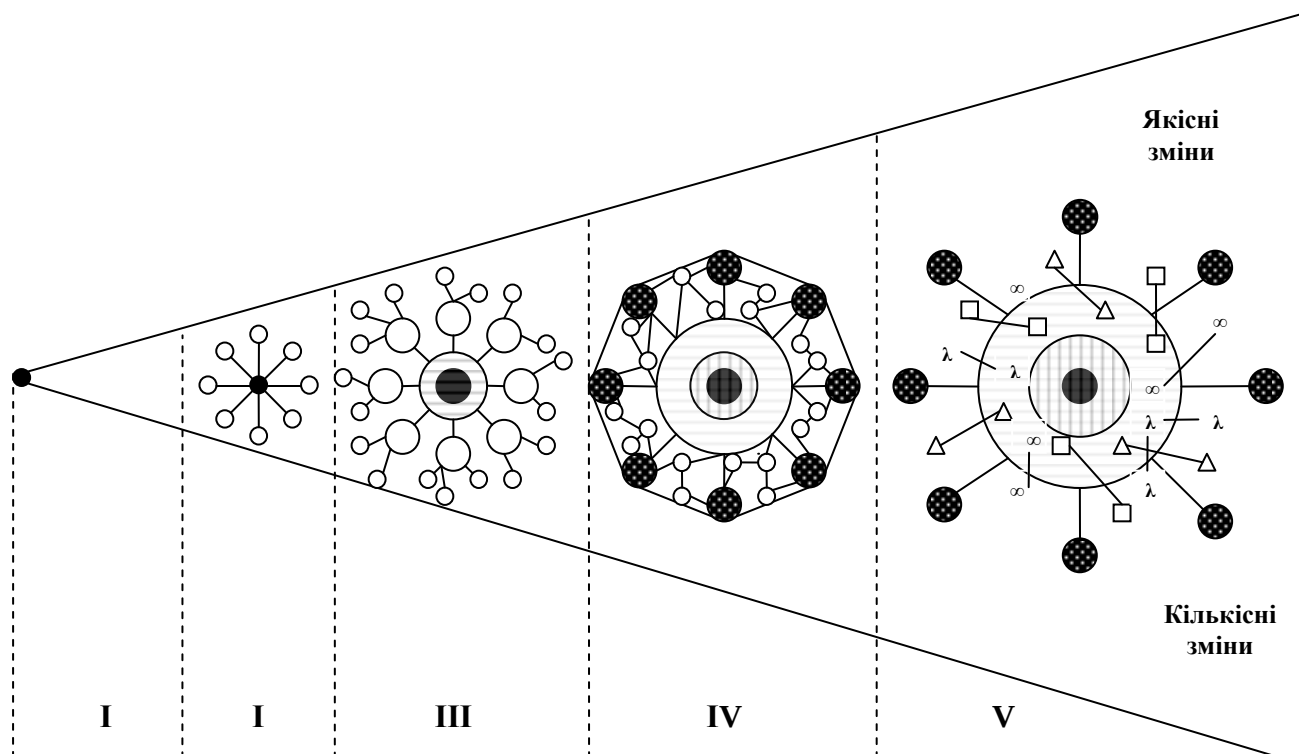
Фундаментальні постіндустріальні трансформації у структурі світового господарства, котрі особливо чітко викристалізувались на початку 1990-х років ознаменували початок *п'ятого* етапу конкурентного розвитку столичних мегаполісів, який триває і донині. На нашу думку, є всі підстави кваліфікувати його як етап *креативізації столичних мегаполісів*, з огляду на глибоку галузево-секторальну трансформацію локалізованої тут економічної діяльності з переходом моделі конкурентного розвитку столичних мегаполісів до креативної парадигми.

Саме з цього часу міжнародне наукове співтовариство здійснює глибоке переосмислення концептуальних положень щодо визначення ролі і місця мегаполісів у глобальній економічній системі, а також факторів, що забезпечують їх конкурентоспроможність та високий конкурентний статус. Йдеться про те, що загострення конкурентної боротьби столичних мегаполісів за сфери впливу, технологічні та економічні ресурси, а також ринки збуту, з одного боку, стимулює оперативне освоєння ними досягнень науково-технічного прогресу, запровадження прогресивних моделей менеджменту, розроблення і реалізації ефективних стратегій міжнародної діяльності, а з другого – зобов'язує їх до пошуку компромісів і формулювання загальних правил ведення конкурентної боротьби на міжнародних ринках з метою збалансування своїх економічних інтересів з економічними інтересами інших суб'єктів господарювання.

Сутнісний зміст феномену креативізації, згідно трактування відомого американського соціолога та економіста Р. Флориди, полягає у продукуванні людиною радикально нових корисних форм та продуктів на основі накопичених нею знань та досвіду [257]. Відтак – креативізація суспільного відтворення, як матеріальний базис зростання продуктивності праці, стає головною рушійною силою сучасного світогосподарського поступу, макроекономічного зростання країн та динамічного розвитку їх мегаполісів і столичних міст.

З погляду еволюції структурно-секторальної моделі економічної діяльності столичних мегаполісів, етап їх креативізації характеризується передусім

«загасанням» їх промислової функції та зменшенням індустріальної складової у структурі столичного господарства; зародженням креативної, інституційної, транспортно-логістичної, інноваційно-технологічної та фінансово-інвестиційної форм спеціалізації столичних міст; формуванням на їх базі потужних інноваційних та креативних центрів (у тому числі світового класу); а також розвитком специфічної міської субкультури та становленням у приміських зонах так званих інтрузивних форм економічного зростання (рис. 1.7).

I етап – Зародження міст; II етап – Первинна централізація міст; III етап – Зростання міст; IV етап – Столична концентрація; V етап – Креативізація столичних мегаполісів.

● ядро міста; ○ - нове місто; ○ - сільські поселення;

○ - централізоване місто; ● - міста-супутники;

□ Δ λ, ∞ - інтрузивні форми економічного зростання.

Рис. 1.7. Структурно-секторальна еволюція столичних мегаполісів

Джерело: складено автором

Високий рівень мегаполісної локалізації бізнес-діяльності, її креативізація та становлення новітніх організаційних форм суттєво впливають на характер

конкурентоспроможності столичних міст, яка визначається на сьогодні не тільки сумарними масштабами сконцентрованої тут діяльності транснаціональних корпорацій, бізнес-структур, банківських і фінансових інституцій, університетів та сервісної сфери, а й адаптованістю столиці до потреб підприємництва, рівнем технологічного розвитку столичних міст, ефективністю їх участі у транснаціональних ланцюгах доданої вартості, здатністю результативно впроваджувати стратегії постіндустріалізму, а також досягнутим ступенем комфортності життя місцевих жителів, їх толерантністю до іноземців. Так, основою формування у сучасних мегаполісах якісно нового життєвого простору є бажання городян, насамперед його високоосвіченої і креативної частини, впливати на середовище свого проживання. Наприклад, у США, де регулярно проводиться опитування жителів провідних мегаполісів країни, ще п'ятнадцять років назад на питання «Що для вас є пріоритетним: комфортне місто чи високооплачувана робота?» 80% респондентів обирали роботу, то сьогодні 2/3 з них віддали б перевагу комфортному міському середовищу, ніж престижному місцю роботи [25;с.36].

Окремо слід відзначити і такі сучасні фактори конкурентоспроможності столичних міст, як їх забезпеченість нематеріальними активами, а саме: наявність висококваліфікованих кадрів, доступ до некодифікованих знань, умови для всебічного розвитку інноваційно-виробничих та соціальних мереж, можливості для забезпечення процесу безперервного інтерактивного навчання працівників та ін. При цьому добре розвинуті інформаційно-комунікаційні мережі і зв'язки здатні забезпечити ефективний інформаційний обмін і дифузії інновацій у межах мегаполісних одиниць, а відтак – є потужним каталізатором концентрації на їх території критичної маси нематеріальних активів, що відповідним чином підвищує і конкурентний статус місцевих компаній.

Про зростаючу роль постіндустріальних факторів у забезпеченні сучасної конкурентоспроможності столичних мегаполісів свідчить, зокрема, той факт, що в

останні двадцять років столиці таких країн, як США, Фінляндія, Швеція, Данія, Бельгія, Нідерланди та Великобританія вже реально перейшли до розбудови креативної економіки. Їх креативні сектори демонструють надзвичайно високі темпи зростання – від 5% до 20% щорічно, на них припадає від 5% до 11% ВВП країн-членів ОЕСР.

У цих самих містах чимраз більшою мірою концентрується на сьогодні і продукування інтелектуальних послуг, які забезпечують широкий доступ споживачів до знань та інформації не тільки локального, але й міжнародного походження. Не дивлячись на наявність розвинутих і диверсифікованих інформаційно-комунікаційних каналів і зв'язків, що зв'язують «центр» і «периферію», інтелектуальні і креативні компанії віддають перевагу столичним мегаполісам, оскільки тут є можливість живого спілкування з партнерами та обміну новими знаннями. Більше того, у столичних мегаполісах формується особливий, дуже динамічний постіндустріальний, високотехнологічний і креативний світ, завдяки чому вони, за влучним висловлюванням Дж. Сіммі і С. Страмбаха, перетворюються на ключових агентів економіки знань [346].

Крім того, розвиток креативних секторів столичних мегаполісів країн-лідерів, на відміну від традиційних промислових галузей їх національних економік, зазнають набагато меншого впливу зовнішніх шоків та несприятливих глобалізаційних чинників зміни кон'юнктури [312]. У даному контексті повною мірою можна погодитись з думкою експертів ЮНКТАД та Європейської Комісії, котрі стверджують, що вступ світового господарства у якісно нову стадію розвитку стає можливим завдяки стрімкій експансії креативних секторів, концентрація яких є можливою тільки на рівні окремих національних регіонів країн насамперед великих міст, столичних мегаполісів та креативних міст, що мають потужний потенціал до створення сприятливого зовнішнього середовища економічної діяльності [245]. Мегаполіси країн-членів ОЕСР, займаючи всього 4% їх загальної площі, продукують майже 55% сукупного ВВП відповідних країн, а

частка їх населення перевищує 50% загальної кількості. Майже 70 з 78 мегаполісів держав даної організації мають вищий, порівняно з середньокраїновим, рівень подушового ВВП, а показники продуктивності праці у 65 мегаполісах перевищують середні показники у відповідних країнах у цілому [317].

При цьому ключову роль у забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності сучасних мегаполісів та столичних міст відіграють мережеві, насамперед кластерні моделі організації їх економічної діяльності, що стає одним з базових організаційно-економічних механізмів управління їх конкурентним розвитком. Подібна роль мереж та кластерів визначається насамперед їх здатністю щодо оптимізації трансакційних витрат на ведення фінансово-господарської діяльності, поширення гнучких форм взаємодії підприємств, пов'язаних ланцюгами доданої вартості на основі їх сусідської солідарності, вдосконалення технологій надання різноманітних послуг та диверсифікації продуктів (що розробляються у спільних науково-дослідних центрах та лабораторіях), а також посилення взаємодоповнюваності бізнес-структур одного кластеру та уникнення дублювання виробництва однотипних видів продукції.

У західних країнах кластерна політика починає активно реалізовуватись з початку 1990-х років у відповідь на масштабне поширення інформаційних технологій в усіх сферах людської життєдіяльності, які відкрили небачені до того часу можливості оптимізації виробничої діяльності підприємств у межах окремих територій, локалів та локалітетів з використанням місцевих природних та економічних ресурсів і умов, а також загальної схеми розселення. При цьому однією з організаційних форм такої оптимізації поряд з територіально-виробничими комплексами, промисловими ядрами, промисловими центрами та промисловими вузлами стали великі міські агломерації та столичні міста. Так, у мегаполісах США на сьогодні доволі успішно функціонують близько 400 кластерів, діяльність яких охоплює широкий спектр послуг та переробних галузей

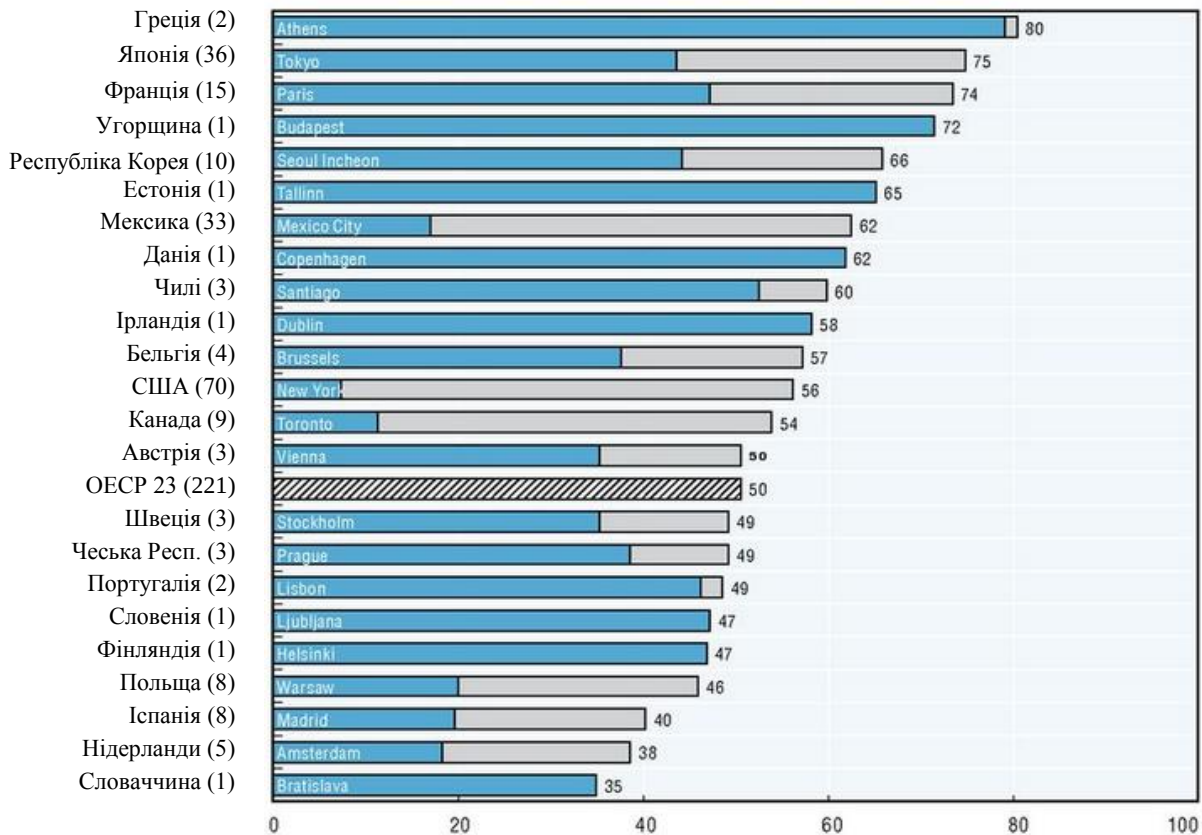
промисловості. У таких мегаполісах Німеччини, як Мюнхен, Гамбург і Дрезден, функціонують три з семи найефективніших світових кластерів у сфері високих технологій; у містах Данії функціонує близько 30 кластерів світового рівні, які продукують понад 60% вітчизняного експорту. Водночас Фінляндія, володіючи тільки 0,5% світових запасів лісових ресурсів, завдяки ефективній кластеризації міських агломерацій забезпечує понад 10% світового експорту продукції деревообробної промисловості, включаючи 25% світового експорту якісного паперу. Крім того, на світовому ринку телекомунікаційної продукції на Фінляндію припадає близько 30% продажів обладнання для мобільного зв'язку і майже 40% виробництва мобільних телефонів [174;с. 384], що свідчить про високий рівень конкурентоспроможності фінських кластерів, які сконцентровані переважно у великих містах.

Запорукою ефективного функціонування та зміцнення міжнародних конкурентних позицій мегаполісів і столичних міст в умовах кластеризації їх економічної діяльності є, по-перше, забезпечення в мегаполісному середовищі ефективної міжкорпоративної взаємодії, взаємного навчання, спіловеру знань і технологій; по-друге, підвищення продуктивності місцевих компаній завдяки високій концентрації підприємств на обмеженій території та широких можливостей працевлаштування висококваліфікованих працівників; по-третє, створення умов для поглиблення співробітництва місцевих компаній у сфері НДДКР, що, своєю чергою, лежить в основі формування у великих містах інноваційних кластерів і на їх основі – високоефективних метрополістичних інноваційних систем.

На підтвердження цієї тези можна навести такі дані: на сьогодні частка таких столичних мегаполісів, як Копенгаген, Афіни, Дублін, Токіо, Таллінн, Сантьяго та Сеул у загальній чисельності робочої сили відповідних країн перевищує 30%. Частки столичних міст у сукупному ВВП їх країн становлять: для

Відня 36,2%, Сантьяго – 47,3%, Таллінна – 65,0%, Брюсселя – 31,7%, Копенгагена – 62,0%, Гельсінкі– 47,0%, Дубліна – 58,0%, Сеула – 44,6% відповідно¹ (рис. 1.8).

Країна (загальна кількість мегаполісів)

■ - мегаполіс, що робить найбільший внесок у продукування загальнокраїнового ВВП;
 ■ - внесок усіх мегаполісів країни у продукування ВВП.

Рис. 1.8. Частка столичних мегаполісів у виробництві ВВП окремих країн у 2012 р. [317]

Загальновідомо, що головними вихідними елементами будь-якого креативного процесу є знання та інформація, котрі в синергійній взаємодії здатні продукувати інновації у формі новітніх виробничих та управлінських технологій, а також піонерних видів та методів бізнес-діяльності. У даному контексті повною

Примітка.

Підраховано автором за даними: OECD Regional Outlook 2014: Regional and Cities: Where Policies and People Meet. – OECD, 6 October 2014. – [Electronic Resource]. – Available from: http://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/oecd-regional-outlook-2014/drivers-of-city-performance-the-evidence_9789264201415-6-en

мірою можна погодитись з думкою М. Кастельса щодо ролі мегаполісів у формуванні глобального інформаційного простору. У своїй праці «Інформаційна епоха: економіка, суспільство, культура» він наголошує на такому: «Мегаполіси слугують нині вузлами глобальної економіки, концентруючи на своїй території вищі адміністративні, виробничі та управлінські функції, контролюючи засоби масової інформації та демонструючи реальну політику сили й символічну здатність генерувати та поширювати інформацію» [236]. Виходячи з такого методологічного засновку, вчений конкретизує також фактори, що набувають вирішального значення у конкурентному розвитку мегаполісів, а саме: їх зв'язок з різноманітними вузлами глобальної інформаційно-комунікаційної мережі; спроможність генерувати нові знання на додаток до їх економічної діяльності; а також інституційна гнучкість як внутрішня здатність до змін та незалежність міських органів управління від зовнішнього впливу.

На сьогодні саме мегаполіси і столичні міста є основними центрами підготовки висококваліфікованих кадрів для найважливіших галузей національних економік країн та провідними науковими центрами. На додаток до цього великі міста характеризуються також доволі складною галузево-секторальною структурою економіки, технологічний рівень їх промисловості – є значно вищим порівняно з середньокраїновим, а також вони володіють певним «магнетизмом» простору з наданням безпрецедентних можливостей для функціонування цілодобових виробничих процесів, зростання продуктивності праці, інтенсифікації виробництва, впровадження інновацій та необмежених перспектив гармонійного розвитку особистості. Будучи ключовими ринками зайнятості, мегаполіси здатні абсорбувати зростаючі міграційні потоки, а присутність на їх територіях головних офісів більшості ТНК, провідних медіаконцернів та компаній-провайдерів телекомунікаційних послуг перетворюють великі міста у глобальні інформаційні центри і логістичні мегахаби.

За умов динамічної креативізації економічної діяльності столичних мегаполісів відносини між ними дедалі більшою мірою набувають на сьогодні характеру тісного співробітництва і взаємозалежності, що дає підстави оцінювати їх конкурентоспроможність, виходячи з рівня їх інтеграції у глобальну економічну систему. Не випадково, з другої половини 1990-х років столичні мегаполіси усіх країн світу почали розглядатись у сукупності, як єдина мегаполісна система світового господарства та основа глобальної мережевої структури людства. Особливо показовим у цьому плані є функціонування на загальносвітовому рівні таких організацій, як Всесвітня федерація об'єднаних міст (UTO) і Міжнародний союз місцевих влад (IULA), котрі провадять активну роботу з об'єднання своїх активів з метою посилення впливу місцевої влади у світовій політиці. У Європі, наприклад, важливу роль в інституціоналізації процесів мегаполізації світового господарства відіграє Асоціація великих міст-мегаполісів (EUROCITIES), заснована на початку 1990-х років, яка нині об'єднує понад 100 великих міських агломерацій. Основною метою діяльності даної організації є підвищення рівня і поглиблення транснаціонального співробітництва між регіонами і містами; розроблення і реалізація спільної політики урбанізації керівними органами Європейського Союзу. Крім того, високу ефективність діяльності вже продемонстрували національні союзи місцевих влад (Німецький Союз округів, Шведська асоціація місцевих влад та ін.), а також мережеві організації співробітництва місцевих влад на пострадянському просторі (Міжнародної Асоціації поріднених міст, Асоціації міст України, Спілки малих міст, Міжнародної асамблеї столиць і великих міст та ін.).

За умов динамічної креативізації економічної діяльності столичних мегаполісів існуюча їх структурно-секторальна модель потребує чіткої ідентифікації. З огляду на політику, що реалізується, можна виділити традиційну (або класичну) модель, що зорієнтована на нівелювання територіальної асиметрії або ж локального і регіонального розвитку, спрямовану на швидке зростання

інноваційних форм розвитку сучасних мегаполісів світового рівня. Як впливає з даних, представлених у табл. 1.6, для розроблення й реалізації ефективної стратегії розвитку столичних мегаполісів критично важливим є обирання принципу розвитку – централізації, а відтак й значного регулювання з боку держави або ж покладання на дію ринкових сил, де матимуть місце домінування секторальних або ж територіальних підходів, метою яких є забезпечення більш високого рівня конкурентоспроможності мегаполісу.

Таблиця 1.6

Низхідний і висхідний підходи до локального і регіонального розвитку [325]

Політика традиційного розвитку	Локальний і регіональний розвиток
Низхідний підхід, згідно з яким, рішення про регіони, що потребують втручання, приймаються у національному центрі	Стимулювання розвитку усіх територій за допомогою ініціатив, що часто надходять ззовні
Здійснюється національною центральною адміністрацією	Децентралізована, вертикальна кооперація між урядовими ріннями та горизонтальна кооперація між державними і приватними установами
Секторальний підхід до розвитку	Територіальний підхід до розвитку
Розвиток великих промислових проєктів, що сприятимуть додатковій економічній активності	Використання потенціалу кожної окремої області для того щоб стимулювати поступальне регулювання локальних економічних систем в умовах мінливого економічного середовища
Фінансова підтримка, стимулювання і субсидіювання, як головні фактори пожвавлення економічної діяльності	Забезпечення основних умов для пожвавлення економічної діяльності

На нашу думку, мегаполіси в сучасній системі глобальних конкурентних відносин – це не просто великі міські агломерації, що здатні забезпечити найбільш оптимальне поєднання економічних ресурсів, а своєрідні новітні центри, або локалі нагромадження глобального капіталу, котрі функціонують на наднаціональному і транснаціональному рівнях, формуючи у такий спосіб

інституційний каркас світової економіки. Як правило, різні форми глобального капіталу (виробничий, інвестиційний, фінансовий, інноваційно-технологічний, інформаційний, людський, креативний та ін.), що акумулюються у сучасних мегаполісах, хоча й сприймаються, на перший погляд, як абсолютно автономні і незалежні, однак тісно переплітаються і є взаємопов'язаними. Йдеться про те, що інноваційно-технологічна (інноваційна діяльність і винахідництво), фінансова (діяльність банківських і небанківських інститутів, фондових бірж, інвесторів та ін.), виробнича (підприємництво), а також креативна (мистецька і культурна діяльність) форми капіталу динамізують розвиток одна одної, справляючи синергійний вплив на підвищення міжнародних конкурентних позицій мегаполісів у світовій економіці.

Такий висновок ґрунтується на розумінні багато аспектності та багатовимірності сутності рентабельності глобального капіталу, яка, на думку автора, вимагає не тільки ефективної мобілізації та поєднання наявних у мегаполіса ресурсів, але й забезпечення сприятливого зовнішнього середовища діяльності економічних агентів. А воно зазвичай формується національними державами, котрі хоча й утратили в останні десятиліття статус головних суб'єктів міжнародних економічних відносин, що концентрують владу і вплив, тим не менше залишаються основними постачальниками ресурсів для організації діяльності мегаполісів і столичних міст та створюють сприятливе середовище для масштабного залучення в їх економіку транснаціонального капіталу.

Очевидним є також і той факт, що, з погляду системного підходу, навіть організаційно реформовані і ефективно функціонуючі мегаполіси як суб'єкти міжнародних конкурентних відносин не здатні відігравати самотійну роль у глобальній економіці і політиці, а відтак – їх конкурентний статус та міжнародна конкурентоспроможність напряду залежать від рівня продуктивності їхнього партнерства і взаємодії з національними державами, міжнародними організаціями й інституціями. Світова практика засвідчує, що за умов ефективної взаємодії

мегаполісів з національними державами, планомірного їх залучення в реалізацію економічних й інноваційних проектів загальнодержавного значення, ініціативності з боку органів місцевого самоуправління великі міста, досягаючи певного рівня соціально-економічного розвитку, самі стають «локомотивами» територіального, національного і світового прогресу. Яскравий приклад цього – американське місто Нейпервілл, яке з невеликого фермерського містечка буквально за десятиліття перетворилось на стійкий економічний центр США та дуже багате місто, в якому працюють провідні американські компанії, розміщені штаб-квартири найбільших світових корпорацій та яке посідає верхні сходинки у рейтингу найкращих для життя американських міст.

За умов, коли мегаполіси, а не тільки національні держави, стають безпосередніми учасниками міжнародних конкурентних відносин і відповідальними за своє благополуччя і рівень життя населення, вони вже самостійно формують систему господарських і зовнішньоекономічних зв'язків та здійснюють пошук необхідних для свого конкурентного розвитку транснаціональних ресурсів. Як результат – ключовим стає питання щодо їх конкурентоспроможності, як і актуалізується проблема формування конкурентних переваг націй на основі використання позитивних екстерналій функціонування на їх території потужних мегаполісів, а саме: зміцнення національної інноваційної спроможності; зростання продуктивності праці, рівнів заробітної плати та матеріального добробуту населення; покращення умов національного бізнес-середовища. При цьому мегаполіси світового значення стають своєрідними «управлінськими пультами» глобальної економіки, а ключові акценти глобального лідерства зміщуються у тому числі у площину конкурентних політико-економічних взаємовідносин національних держав і мегаполісів.

Таким чином, сучасний рівень глобальної конкуренції обумовив глибокі якісні зміни парадигми конкурентних переваг мегаполісів і столичних міст, яка характеризується: по-перше, необхідністю постійного інноваційно-технологічного

та креативного розвитку міських агломерацій; по-друге, формуванням у міст незначної кількості конкурентних переваг, які не можуть бути легко відтворені містами-конкурентами; по-третє, необхідністю подолання містами низького рівня економічної, технологічної, соціальної, управлінської та духовної культури з тим, щоб стати повноцінними учасниками глобальної економічної системи та системи міжнародних конкурентних відносин.

Підбиваючи підсумок, слід відзначити, що кожен етап світогосподарського розвитку характеризувався відповідною структурно-секторальною моделлю економічної діяльності столичних мегаполісів та системою факторів їх міжнародної конкурентоспроможності. За умов перманентних трансформацій світової економіки факторна ієрархічність їх конкурентного статусу зазнавала постійних еволюційних змін, що виявляється у появі якісно нових факторів і чинників міжнародної конкурентоспроможності мегаполісів і столичних міст. При цьому якщо у доглобалізаційну епоху столичні міста позиціонувались переважно в якості економічних суб'єктів національних економік відповідних країн, то за умов глобалізації – як самостійні суб'єкти геополітичного і геоекономічного простору та стратегічні гравці світового господарства, котрі паралельно з традиційними суб'єктами міжнародної конкуренції активно інтегруються у систему глобальних конкурентних відносин.

На усіх етапах світогосподарського розвитку визначальну роль у забезпеченні конкурентоспроможності мегаполісів і столичних міст відігравали масштаби і темпи нагромадження у них різних форм капіталу за рахунок і внутрішніх, і зовнішніх ресурсів. Таке капіталістичне нагромадження було матеріальною основою зростання рівня капіталоозброєності та продуктивності праці, а в результаті – прорив окремих столичних мегаполісів в лідери національного і світового економічного прогресу. У контексті їх глобального лідерства та виходячи з переваг сучасної мережевої організації економічної, інноваційної та фінансової діяльності, всі ми на сьогодні є свідками процесу

перетворення окремих мегаполісів на своєрідні «полюси зростання» на території власних держав. Саме в них концентрується науковий, виробничий, інформаційний та інвестиційно-фінансовий потенціал, а сприятливий діловий клімат та широкі можливості екснаціонального регулювання фінансово-валютних операцій на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій забезпечують мегаполісам інтернаціонально привабливі умови економічної діяльності.

Це докорінно змінює діючу інституційну систему глобального управління соціально-економічними процесами, в якій дедалі більшою мірою утверджується таке поняття, як «особлива дипломатія міст». Воно відбиває їх зростаючу роль у розв'язанні найгостріших глобальних проблем людства, а також у діалозі культур та цивілізацій. Як результат – поряд з функціонуванням традиційного сектору централізованої зовнішньополітичної діяльності держав (з відповідними державними представниками – президентами, міністрами, послами та ін.) на сьогодні формується феномен так званої системи «паралельної дипломатії». Її ядро репрезентує поліцентричний сектор управління глобальними процесами, учасниками якого є неінституціоналізовані актори глобальної політики, у тому числі міста і міські влади.

Разом з тим, динамічне нарощування масштабів мегаполісної локалізації бізнес-діяльності в останні десятиліття на тлі посилення глобалізаційних процесів, зростання цін на землю і її постійного дефіциту має своїм закономірним наслідком практичне завершення до кінця 1990-х років парадигми конкурентного розвитку мегаполісів на основі їх горизонтального розширення, а відтак – переходу до вертикального вектору експансії міст. Це потребує чимраз більшого нагромадження у мегаполісах і столичних містах глобального капіталу, гіперконцентрація якого на відносно невеликих територіях посилює і без того глибокі економічні і соціальні асиметрії, як в межах окремих держав, так і у світовому господарстві в цілому.

1.3. Глобалізаційний вимір конкурентоспроможності столичних мегаполісів та її оцінка

Міжнародна конкурентоспроможність столичних мегаполісів, як одна з новітніх економічних категорій, є предметом численних фахових публікацій вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, а також політичних і публіцистичних дискусій. Зростання наукового інтересу до даної категорії, як і до факторів, котрі в епоху глобалізації визначають конкурентні позиції урбанізованих територій у світогосподарській системі, обумовлено тією обставиною, що ще до недавнього часу поняття конкуренція і конкурентоспроможність застосовувались переважно до товарів, підприємств, галузей, секторів, ринків і національних економік. Відтак – спостерігалось і превалювання в оцінці міжнародної конкурентоспроможності суб'єктів господарювання мікро-, макро- та мезорівневих показників, індикаторів та комплексних методик. Так, об'єктом мікрорівневого аналізу конкурентоспроможності є підприємство, а конкретними показниками її оцінки є прибутковість та рентабельність підприємницької діяльності, ліквідність і кредитоспроможність бізнес-структури, а також – якість виробленої нею продукції, ступінь задоволеності потреб споживачів та ін.

Щодо макrorівневого зрізу оцінки конкурентоспроможності, то він стосується національних економік, котрі ранжуються на основі показників добробуту населення, макроекономічної динаміки, ефективності використання ресурсної бази, розвитку національних фінансових ринків, участі країн у міжнародному торговельному та науково-технологічному обміні та ін. І, нарешті, мезорівень оцінки конкурентоспроможності має стосунок до галузей та секторів національних економік на основі бенчмаркінгу середньогалузевих індикаторів

фінансово-господарської та зовнішньоторговельної діяльності компаній та фірм, котрі їх репрезентують.

Водночас проблема формування висококонкурентних столичних міст суттєво актуалізувалась на постіндустріальній фазі розвитку світового господарства, яка, кардинально модифікувавши усі складові елементи його філософії (джерела, механізм та векторну спрямованість), висуває якісно нові вимоги до територій локалізації бізнес-діяльності і проживання населення. За таких умов джерела конкурентоспроможності столичних мегаполісів є нічим іншим, як концентрованим вираженням їх здатності перемагати у конкурентній боротьбі з аналогічними містами на ринках товарів і послуг, інвестиційних, кредитних і фінансових ресурсів, а також забезпечувати у такий спосіб комфортні умови для життя містян та генерування додаткових доходів для місцевої громади. Саме диверсифікація джерел фінансування розвитку міста дає можливість вирішити найгостріші економічні і соціальні проблеми міст, забезпечити належний рівень соціально-побутового обслуговування містян та розвиток інфраструктури, розширити податкову базу та повною мірою задовольнити потреби жителів у якісній освіті і охороні здоров'я.

Такої позиції дотримується, зокрема, американський вчений І. Бег, який розглядає термін «конкурентоспроможність міста» з двох позицій: по-перше, з погляду рівня розвитку економіки міста; по-друге, його співвідношення з рівнем економічного розвитку інших міст. Виходячи з такого методологічного засновку, конкурентоспроможність міста, на думку вченого, полягає у його здатності, подібно компаніям, зберігати і нарощувати свою ринкову частку, а спроможність міста конкурувати з іншими урбаністичними територіями напряму залежить від основних його «атрибутів», що визначають його привабливість в якості місця дислокації фінансово-господарської діяльності підприємницьких структур та економічних агентів. До таких «атрибутів» віднесено, зокрема, зміни у співвідношенні секторів економічної діяльності міста, рівень державного

макроекономічного впливу на місцеву економіку, характеристики фінансово-господарської діяльності місцевих компаній та їх сприйнятливість до інновацій; а також сприятливість місцевого середовища для бізнес-діяльності, у тому числі міжнародної [224].

У зв'язку з цим сучасні мегаполіси і столичні міста змушені чимраз активніше позиціонувати себе у глобальному інформаційному просторі, диверсифікувати пакет локальних послуг для населення, а також виявляти і максимально повно задовольняти економічні потреби місцевих, національних і міжнародних економічних суб'єктів, що функціонують на їх території. Відтак – їх конкурентні переваги напряму пов'язані зі створенням сприятливого ринкового середовища, забезпеченням економічної свободи для суб'єктів господарювання, заохоченням приватної ініціативи, формуванням відкритої економіки та лібералізацією торговельного режиму.

Саме це і визначає міжнародний конкурентний статус столичних мегаполісів у глобальних координатах розвитку, який можна кваліфікувати як рівень їх привабливості для національних і транснаціональних суб'єктів господарювання, окремих індивідів та міжнародних організацій в якості майданчиків для розміщення різноманітних видів виробничої, комерційної, інвестиційно-фінансової та інноваційно-технологічної діяльності, а також локальних точок високого добробуту, комфортних умов проживання містян та розширеного відтворення людського капіталу. У цьому зв'язку повною мірою можна погодитись з багатьма зарубіжними вченими, котрі відзначають, що місто не може бути конкурентоспроможним в усіх секторах економіки, а запорукою його успіху у конкурентній боротьбі є розвиток тих видів економічної діяльності, з яких конкретне місто має конкурентні переваги, а відтак – може створити сприятливі локалізаційні умови фінансово-господарської діяльності місцевих компаній. Інакше кажучи, з одного боку, конкурентоспроможність міст є узагальнюючим показником рівня конкурентоспроможності бізнес-структур, що функціонують на

їх території, а з другого – за сучасними мегаполісами і столичними містами закріпилась усталена міжнародна спеціалізація з формуванням своєрідної мегаполісної моделі міжнародного поділу праці.

Розгорнуте описання даного процесу знаходимо, зокрема, у працях С. Янсена-Батлера, який з-поміж факторів міжнародної спеціалізації та конкурентоспроможності міст визначає такі: секторальна структура економіки міста (переважання сфери послуг з високою доданою вартістю порівняно з промисловим сектором); інновації; значення міста як центра ухвалення управлінських рішень; високотехнологічне виробництво; концентрація висококваліфікованої робочої сили, що має специфічний попит на середовище життєдіяльності та послуги; класова структура населення; ефективність механізмів управління конфліктами; наявність місць відпочинку, культурних пам'яток та послуг високого рівня; зниження впливу негативних зовнішніх ефектів; рівень розвитку транспорту і комунікацій; високі доходи населення і рівень зайнятості [283].

Водночас І. Брамезза відзначає, що запорукою міжнародних конкурентних позицій міста є наявність у нього певного «набору» локалізаційних факторів, або атрибутів, котрі формують його ресурсний потенціал для налагодження певних видів економічної діяльності, а також мають потужний позитивний ефект для розвитку місцевої економіки. До таких факторів віднесено, зокрема, наявність бізнес-послуг високої якості та кваліфікованої робочої сили [231].

При цьому сучасний рівень міжнародної конкурентоспроможності столичних мегаполісів, порівняно з відповідними показниками національних економік є надзвичайно високим, особливо з урахуванням їх провідної ролі в народногосподарських комплексах своїх країн. Наприклад, згідно даних ОЕСР, саме на території столичних мегаполісів переважної більшості країн-ключових інноваторів сформувались і ефективно функціонують регіональні інноваційні системи. Наприклад, у 2012 р. частка Іль-де-Франс у загальній кількості

зареєстрованих у Франції патентів становила понад 42%, Уусімі у Фінляндії – майже 50%, Стокгольму у Швеції – понад 35%, Токіо в Японії – близько 48% відповідно¹. На 5% метрополістичних регіонів країн-членів ОЕСР припадає на сьогодні 45% загальної кількості поданих заявок на реєстрацію патентів[317], співвідношення метрополістичних регіонів і решти регіонів у патентуванні інновацій 16 країн-членів даної організації становить 65% до 35%, а інтенсивність патентування в метрополістичних регіонах суттєво перевищує середньокраїновий рівень (табл. 1.7). Високі конкурентні переваги і домінуючі позиції метрополістичних регіонів і столичних міст у патентуванні інновацій впливають передусім з наявності і ефективного функціонування на їх території розгалужених інституціональних мереж, які забезпечують тісну взаємодію економічних агентів та динамізують процес генерування та подальшої дифузії нових знань. Саме висока щільність і ефективність метрополістичних інституціональних мереж, забезпечуючи високий ефект економії від масштабів та найбільш оптимальне поєднання у висококонкурентному просторі ринків, виробничих факторів і людського ресурсу, є ключовим мотиваційним чинником, який визначає вибір місця дислокації бізнес-структур, науково-дослідних центрів, університетів, урядових і неурядових організацій, а також інформаційних, транспортно-логістичних та фінансових установ.

Ще один фактор динамічного інноваційного розвитку мегаполісів і столичних міст та їх високих міжнародних конкурентних позицій – це значна концентрація високоосвічених і кваліфікованих кадрів, професійна діяльність яких власне і відбиває спеціалізацію метрополістичних інноваційних систем на продукуванні тих чи інших видів інноваційно-місткої, високотехнологічної та креативної продукції. Запорукою високої концентрації у містах креативного сегменту

Примітка.

Підраховано автором за даними: OECD Regional Outlook 2014: Regional and Cities: Where Policies and People Meet. – OECD, 6 October 2014. – [Electronic Resource]. – Available from: http://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/oecd-regional-outlook-2014/drivers-of-city-performance-the-evidence_9789264201415-6-en

висококваліфікованої робочої сили є насамперед великі перспективи самореалізації особистості та кар'єрного зростання професійних кадрів; сприятливе соціокультурне і професійне середовище, що відкриває можливості спілкування з представниками аналогічних професій; соціальна, етнічна та крос-культурна толерантність; а також високі стандарти життя містян.

Таблиця 1.7

Інтенсивність патентування інновацій метрополістичних регіонів і решти регіонів країн у 2008 р. (кількість поданих заявок на патентування на 1 млн. жителів) [317]

Країна (кількість міст)	Метрополістичні регіони	Решта регіонів країн	Середньокрайновий рівень
Мексика (33)	2,77	1,33	2,07
Португалія (2)	16,32	10,23	12,56
Естонія (1)	41,38	29,62	34,28
Іспанія (8)	60,32	22,33	35,76
Італія (11)	66,85	47,84	53,61
Бельгія (4)	113,82	92,34	101,94
Австрія (3)	163,27	125,21	142,73
ОЕСР-16 (218)	171,34	87,02	128,16
Франція (15)	191,90	57,23	111,00
США (70)	192,76	86,66	142,78
Норвегія (1)	198,81	120,77	140,37
Японія (36)	214,92	166,16	199,05
Німеччина (24)	265,47	169,99	206,66
Фінляндія (1)	348,15	258,92	283,08
Данія (1)	371,81	147,17	228,10
Нідерланди (5)	373,42	126,48	217,24
Швеція (3)	555,91	188,23	326,46

Динамічна інтенсифікація процесів економічної глобалізації та загострення конкурентної боротьби за глобальний капітал призводять до постійної зміни конкурентних позицій окремих міських агломерацій і столичних мегаполісів певних держав. Не випадково, з другої половини 2000-х років з боку представників транснаціонального бізнесу, владних структур, наукових кіл та окремих індивідів суттєво зріс інтерес до проблеми оцінки конкурентоспроможності великих міських агломерацій, що виявилось у

затребуваності з їх боку різноманітних рейтингів і ренкінгів мегаполісів. Особливо показовим у цьому плані є Рада з конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, яка у 2012 р. у своєму Порядку денному, визначаючи провідну роль мегаполісів у забезпеченні конкурентоспроможності націй і регіонів, спрогнозувала, що на період до 2020 р. вони стануть ключовою рушійною силою забезпечення макроекономічного зростання країн та скорочення бідності у найвідсталіших країнах Азії і Африки. Підтвердженням цієї тези є і розрахунки експертів ООН, які свідчать про наявність тісного взаємозв'язку між динамікою урбанізації та подушовим валовим внутрішнім продуктом країн. Так, протягом 1960-2010 рр. на тлі зростання частки урбанізованого населення у світі з 33% до 51% відбулось майже триразове підвищення середньосвітового подушового доходу – з 2,3 до 6,1 тис дол. США [351].

Навіть у країнах ОЕСР, що характеризуються відносно низьким рівнем внутрішньокраїнових асиметрій соціально-економічного розвитку, більшість мегаполісів характеризуються більш високими показниками подушового ВВП та продуктивності праці, порівняно з середньокраїновим рівнем, а багато з них розвиваються більш динамічно, ніж їх країни в цілому. Як свідчать дані, представлені на рис. 1.9, практично за усіма країнами ЄС-28 подушовий ВВП у їх столичних регіонах суттєво перевищує середньокраїновий рівень, а у 2013 р. сім європейських столичних регіонів (Лондон, Люксембург, Брюссель, Прага, Братислава, Іль-де-Франс та Стокгольм) увійшли до першої десятки найбагатших регіонів ЄС-28 [263]. При цьому за групою країн ЄС-28 значення подушового ВВП за ПКС коливалось від 27% середньоєвропейського рівня у французькому Майотті до 325% відповідно у Лондоні.

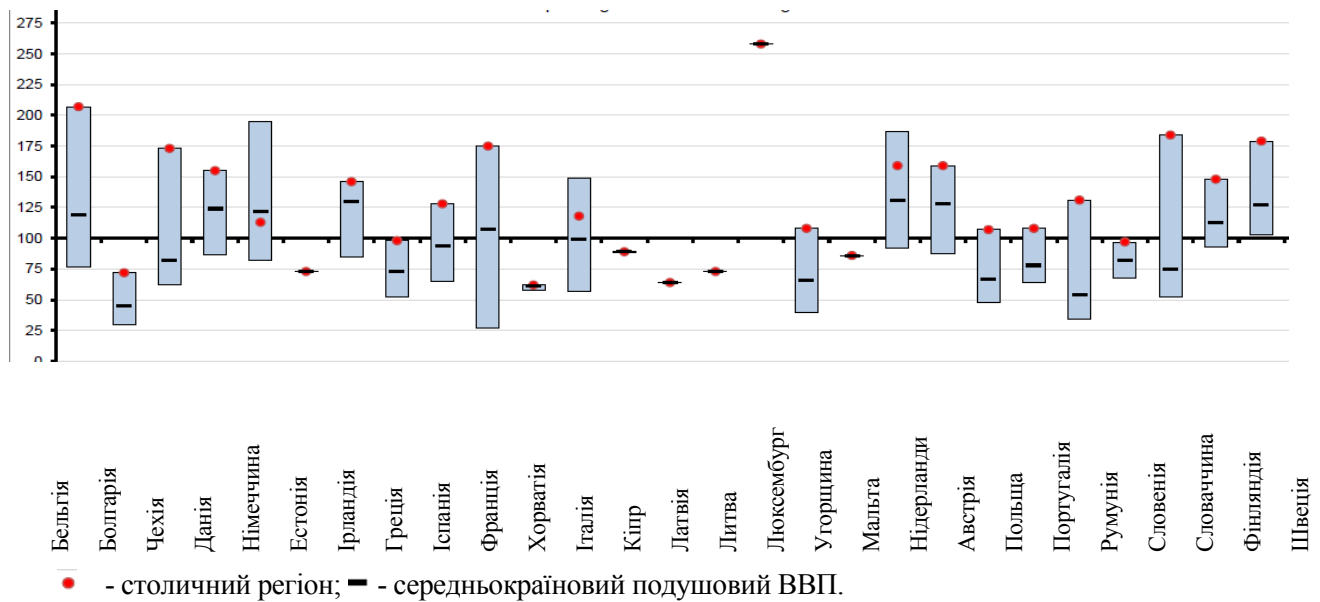

Рис. 1.9. Регіональний ВВП на душу населення за країнами-членами ЄС-28 у 2013 р. (за ПКС, ЄС-28 = 100)[263]

Найвищі показники регіонального ВВП на душу населення у 2013р. були зафіксовані у Люксембурзі (258% середньоєвропейського рівня), Брюсселі (207%), Гамбурзі (195%), Гронінгені (187%), Братиславі (184%), Стокгольмі (179%), Іль-де-Франсі (175%) і Празі (173 % відповідно). Водночас у групу найбідніших європейських міст крім Майотта увійшли також болгарські Севорозападен (30%), Сєверенцентралєн (31%) і Юженцентралєн (32%), а також румунський Норд-Ест (34% відповідно)[263].

Крім того, розрахунки ООН у довгостроковому періоді показують і усталеність світової тенденції щодо збереження значного розриву між країновим індексом людського розвитку та ІЛР міського населення за групою найменш розвинутих країн світу. Як впливає з даних рис. 1.10, найбільший розрив спостерігається нині у Демократичній Республіці Конго (столиця – Кіншаса), Нігеру (Ніамей), Ліберії (Монровія), Сенегалу (Даккар), Індії (Мумбай і Нью-Делі), тоді як у Канаді та Республіці Корея даний розрив практично відсутній.

Індекс людського розвитку

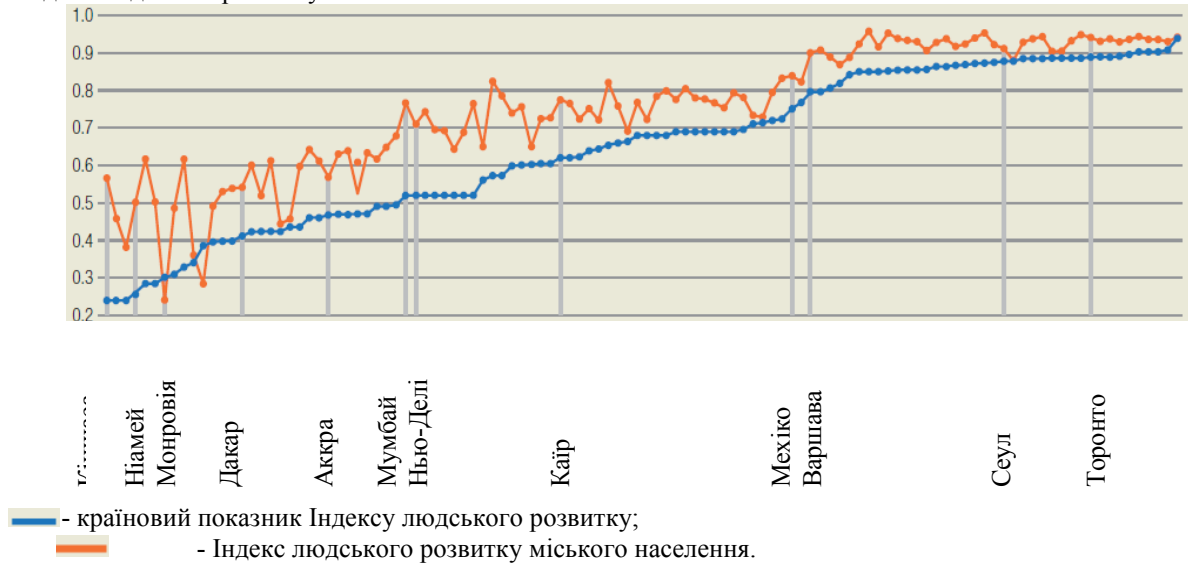

Рис. 1.10. Індекс людського розвитку окремих мегаполісів у 2010 р.[351]

Таким чином, конкурентоспроможність мегаполіса як складний і системний показник, підсумковий результат сумарного впливу величезної кількості факторів, що визначають конкурентні переваги чи конкурентне відставання певної територіальної системи від її аналогів, визначається відповідною кількістю індикаторів і критеріїв. У міру своєї об'єктивності і науковості вони мають бути здатними максимально повно визначати позиції мегаполісів та столичних міст з-поміж інших подібних територіальних формувань. Нині у міжнародній практиці для оцінки конкурентоспроможності міста використовується ціла низка кількісних та якісних індикаторів, котрі дозволяють, з одного боку, провадити їх бенчмаркінг через призму рівнів розвитку їх ресурсного, фінансового, креативного, інвестиційного та організаційного потенціалу; якості підприємницького й інвестиційного клімату; інвестиційної й зовнішньоторговельної привабливості; рівня життя населення міст і ефективності використання ресурсів; а з другого – аналізувати вплив глобалізаційних процесів на їх конкурентний розвиток. Ці показники є дуже важливими як для національних урядів країн, так і

підприємницького сектору та окремих громадян, з огляду на необхідність оперативного ухвалення ними управлінських рішень щодо вибору місця відкриття бізнесу, постійного проживання та роботи, купівлі нерухомості та туристичних поїздок. Саме тому останніми роками чимраз більшого поширення отримує ідея розробки інтегрованих індикаторів конкурентоспроможності мегаполісів та столичних міст.

Що стосується кількісних показників оцінки конкурентоспроможності мегаполісів та столичних міст, то вони базуються на використанні широкого арсеналу статистичних та математичних методів для здійснення кількісної формалізації ресурсних показників їх економік. Такі показники дозволяють аналізувати кількісні виміри міжнародної конкурентоспроможності міст, оцінювати її рівень та визначати структуру міської економічної діяльності. Кількісні методи вимірювання міжнародної конкурентоспроможності застосовуються здебільшого для оцінки ресурсного потенціалу столичних міст, масштабів нагромадження в них інвестиційного і фінансового капіталу, характеру його розподілу за секторами столичної економіки, кількісного виміру креативного капіталу і креативних видів діяльності та ін. Дані методи використовуються переважно експертами міжнародних організацій, статистичних агенцій та консалтингових фірм, котрі визначають рівень включення столичних мегаполісів у глобальний економічний простір та обґрунтовують конкретні економічні та інституційні заходи щодо підвищення ефективності столичної бізнес-діяльності.

З погляду системного підходу, кількісна оцінка рівня міжнародної конкурентоспроможності столичних мегаполісів має доповнюватись якісною оцінкою, яка дозволяє визначити вплив на конкурентні позиції столичних міст тих глобалізаційних факторів, котрі важко кількісно формалізувати. Таким чином, якісні індикатори міжнародної конкурентоспроможності столичних мегаполісів здатні репрезентувати більш повну картину змін, як відбуваються у їх диспозиції

на економічній карті світу під впливом системних і всеохоплюючих процесів економічної глобалізації, постіндустріалізації і креативізації виробничих процесів.

З другого боку, для оцінки міжнародної конкурентоспроможності столичних мегаполісів у сучасній практиці широко використовуються також ранговий метод і метод вимірювання потенціалу. Що стосується рангового методу, то він дозволяє визначити диспозицію столичних міст у певній системі співставних за критеріями бенчмаркінгу територій чи міст та характеризується низкою узагальнюючих рис. Це – універсальність сфер застосування рангового методу у різноманітних сферах науки; необов'язковість охоплення усього спектру показників розвитку столичних мегаполісів та їх обмеженість рамками індикаторів, що характеризують лише конкурентні позиції столичних міст; можливість зміни просторових параметрів співставлення територій залежно від мети дослідження; можливість виявляти динаміку зміни рангів за видами показників за певний період часу, що відбиває тенденції зміни конкурентоспроможності територій.

Набагато складнішим є метод оцінки потенціалів столичних міст, що відбивають основні фактори територіальної конкурентоспроможності. Основними потенціалами, що аналізуються нині при оцінці конкурентоспроможності столичних мегаполісів, є наступні:

- ресурсний потенціал (географічне положення, наявність природних ресурсів, кліматичні умови розвитку, земельні ресурси, основний капітал, трудові ресурси);
- потенціал якості життя (рівень соціального захисту, ступінь безпеки проживання населення, можливості отримання послуг житлово-комунального господарства, якість житла та ін.);
- креативний потенціал (якість культурного середовища та ін.);
- фінансовий потенціал (бюджетна забезпеченість, рівень розвитку банківської, фінансової, страхової інфраструктури, інвестиційний клімат та ін.);

- екологічний потенціал (якість води, повітря, стан довкілля, ландшафтів та ін.);
- організаційний потенціал (політична стабільність, ефективність структур управління та ін.) [126].

Дослідження теорії та практики міжнародних економічних відносин дає змогу виокремити кілька ключових підходів до систематизації індикаторів, які визначають рівень міжнародної конкурентоспроможності столичних мегаполісів у глобальному економічному просторі. Так, одні автори і експерти роблять основний акцент на факторах конкурентоспроможності макрорівня, другі – мікрорівня, а треті намагаються сконцентрувати основну увагу на факторах, що слабо піддаються кількісній формалізації, однак справляють вагомий вплив на конкурентоспроможність мегаполісів і столичних міст.

Однією з найпопулярніших на сьогодні є методика *ОЕСР*, яка оцінює конкурентні позиції столичних міст у контексті їх спроможності, з одного боку, продукувати і збувати в умовах вільного і справедливого ринку товари і послуги, котрі за своїми ціновими й якісними характеристиками відповідають потребам світового ринку і є більш привабливими для споживачів порівняно з продукцією міст-конкурентів, а з другого – одночасно підтримувати і підвищувати у довгостроковій перспективі реальні доходи та рівень добробуту громадян. Подібний методологічний підхід до визначення сутності конкурентоспроможності через призму диспозиції товаровиробників на світовому ринку та забезпечення високих соціальних стандартів притаманний нині і для експертів Всесвітнього економічного форуму в оцінці конкурентоспроможності країн.

Згідно методики *ОЕСР*, конкурентоспроможність міст визначається на основі показників, що оцінюють рівень розвитку місцевих ринків, інноваційних чинників виробництва та середовища, яке дає змогу найбільш ефективно скомбінувати наявні у мегаполіса ресурси для досягнення стабільного економічного зростання. Ще одним важливим фактором забезпечення

міжнародної конкурентоспроможності мегаполісів у глобальному конкурентному середовищі є якість так званих базових послуг, пов'язаних з обслуговуванням потреб жителів міст, пов'язаних з їх доступом до якісного житла, освіти, охорони здоров'я і таких побутових послуг, як водо- і електропостачання, що суттєво розширює можливості людей для розкриття свого творчого потенціалу, а відтак – справляє також вагомий стимулюючий вплив на макроекономічне зростання.

Крім того, наголошується, що міста можуть забезпечити собі стійкі конкурентні переваги шляхом розбудови економічних інститутів та реалізації такої економічної політики, що стимулюватиме довгострокове економічне зростання. У цьому зв'язку слід зазначити, що подібний підхід до визначення рівня міжнародної конкурентоспроможності столичних мегаполісів країн та індикатори, котрі застосовуються експертами ОЕСР, є вельми зручними, оскільки дозволяють оцінити конкурентні позиції міст на глобальних ринках у їх тісному взаємозв'язку з соціальними параметрами.

Ще один прогресивний підхід до оцінки конкурентоспроможності столичних мегаполісів демонструє методика британського дослідницького центру «*The Economist Intelligence Unit*» (аналітичний підрозділ британського журналу «*Economist*»), експерти якого кваліфікують конкурентоспроможність міста як його здатність залучати капітал, таланти і відвідувачів, створювати ефективні умови ведення різноманітних видів бізнес-діяльності, а також поширювати економічний, політичний і культурний вплив на глобальне середовище. Спираючись на таке розуміння сутності конкурентоспроможності міських агломерацій та виходячи з результатів експертних опитувань провідних спеціалістів в області управління містами, мерів найбільших мегаполісів світу та керівників міжнародних компаній, експерти центру у 2012 р. за ініціативи американської фінансової ТНК «Citigroup» в рамках проекту «Точки зростання» (*Hot Spots*) вперше здійснила рейтингування 120 найбільших мегаполісів світу (рис. 1.11).

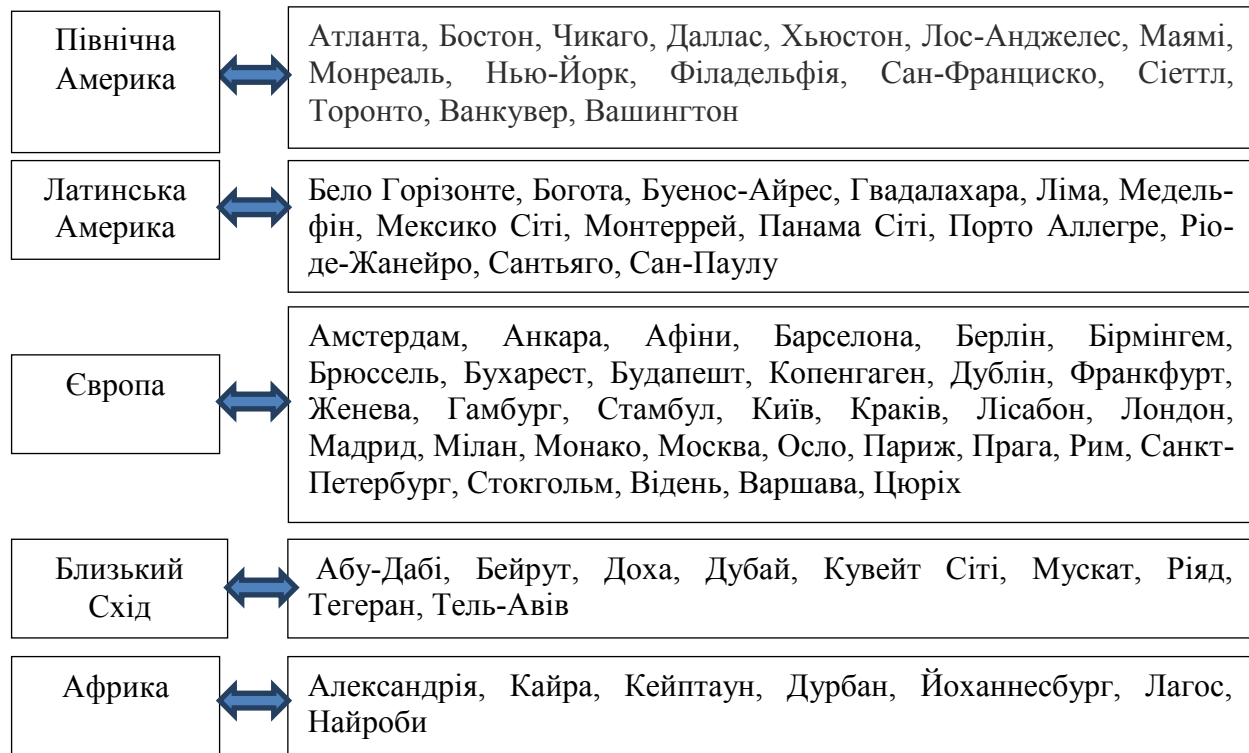

Рис. 1.11. Регіональний розподіл 120 найбільш конкурентоспроможних мегаполісів світу, включених у рейтинг «The Economist Intelligence Unit» у 2012 р. [276]

Як бачимо, об'єктами рейтингування стали світові міста, де на сьогодні проживає близько 750 млн осіб з сукупним валовим продуктом у розмірі 20,2 трлн дол. США, що становить майже третину глобальної економіки. Рейтингування здійснюється на основі 32 показників (5 – кількісних і 27 – якісних), що згруповані у вісім груп. При цьому кожна група індикаторів, з огляду на її вплив на міжнародну конкурентоспроможність міст і столичних мегаполісів, має свою вагу у підрахунку її підсумкового значення, а саме: економічна потужність – 30%; фізичний капітал і зрілість фінансових ринків – по 10%кожен; якість інститутів і людський капітал – по 15% кожен, глобальна привабливість – 10%, рівень розвитку соціального та культурного середовища – 5%, безпека довкілля – 5%[276] (табл. 1.8).

**Показники оцінки конкурентоспроможності столичних мегаполісів за
методикою «The Economist Intelligence Unit» [276]**

Показник	Вага показника у розрахунках 2012 р., %	Вага показника у розрахунках 2025 р., %	Показник	Вага показника у розрахунках 2012 р., %	Вага показника у розрахунках 2025 р., %
Економічна потужність			Якість інститутів		
Реальний ВВП (дол. США за цінами 2005 р.)	27,8	27,8	Електоральний процес і плюралізм політичних думок	14,3	14,3
Реальний подушовий ВВП (дол. США за цінами 2005 р.)	11,1	11,1	Рівень місцевої фіскальної автономії	28,6	28,6
Частка домогосподарств з щорічним споживанням понад 14 тис дол. США	...	0,0	Ефективність податкової системи	14,3	14,3
Темпи зростання реального ВВП мегаполіса	50,0	50,0	Верховенство права	14,3	14,3
Рівень регіональної інтеграції ринків	11,1	11,1	Ефективність місцевого урядування	28,6	28,6
<i>Всього</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>Всього</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
Фізичний капітал			Соціальне та культурне середовище		
Якість фізичної інфраструктури	42,9	42,9	Свобода особистого вираження та дотримання прав людини	20,0	20,0
Якість громадського транспорту	14,3	14,3			
Якість телекомунікаційної інфраструктури	42,9	42,9	Соціально-культурна відкритість і різноманітність	20,0	20,0
<i>Всього</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	Криміногенність суспільства	20,0	20,0
Зрілість фінансових ринків			Культурна «вібрація»	40,0	40,0
Розташування Центрального банку країни	0,0	0,0	<i>Всього</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
			Людський капітал		
Глибина і ліквідність фінансового кластеру мегаполіса	75,0	75,0	Зростання чисельності населення	15,0	16,7
Розташування Експортно-імпортного банку або агенції країни	0,0	0,0	Економічно активне населення (% у загальній кількості населення)	10,0	11,1
Розташування основних фондових бірж країни	25,0	25,0	Підприємництво і ризиковане мислення	...	0,0
<i>Всього</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	Умови наймання на роботу іноземних громадян	15,0	16,7
Глобальна привабливість					
Глобальна бізнес-привабливість	25,0	25,0			

Показник	Вага показника у розрахунках 2012 р., %	Вага показника у розрахунках 2025 р., %	Показник	Вага показника у розрахунках 2012 р., %	Вага показника у розрахунках 2025 р., %
Рейтинг міжнародних авіаперейсів	25,0	25,0	Якість освіти	40,0	44,4
Роль мегаполіса в якості місця проведення міжнародних конференцій або укладення міжнародних угод і конвенцій	25,0	25,0	Якість охорони здоров'я	10,0	11,1
			Рівень економічних можливостей жінок	10,0	...
Глобальне лідерство системи вищої освіти	25,0	25,0	<i>Всього</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
Глобально відомі «мозкові центри»	...	0,0	Безпека довкілля		
			Ризик природних катастроф	33,3	33,3
<i>Всього</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	Екологічне управління	66,7	66,7
			<i>Всього</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Низка показників оцінки конкурентоспроможності міст за методикою «The Economist Intelligence Unit» (якість фізичної інфраструктури, криміногенність суспільства, оподаткування, ризик природних катастроф, ефективність місцевого урядування та екологічне управління), своєю чергою, поділяються на субіндекси. Останні відбивають різні аспекти конкурентоспроможності міст і столичних мегаполісів, зокрема, якість фізичної інфраструктури оцінюється за показниками якості дорожнього покриття міста, якості регіональних та міжнародних ліній, доступу до морських портів і їх якості. Значна роль, що її приділяють експерти «The Economist Intelligence Unit» якості інфраструктурного забезпечення мегаполісів, обумовлена тим, що саме воно є одним з основних факторів при ухваленні управлінських рішень у сфері диверсифікації інвестиційних джерел фінансування міст. При цьому однією з найвагоміших проблем є транспортна інфраструктура, тому керівництво мегаполісів зазвичай приділяє особливу увагу питанню розбудови найбільшою мірою перевантажених мереж автомобільних доріг і залізниць, а також об'єктів портової та аеропортової інфраструктури.

Крім того, експерти «The Economist Intelligence Unit» до важливих факторів конкурентоспроможності мегаполісів і столичних міст відносять також розвинене бізнес-середовище, вважаючи, що транспарентна і сприятлива для бізнесу політика держави і ефективне законодавство є більш важливими стимулами для залучення іноземних інвестицій у міста, порівняно з такими факторами, як державні субсидії та податкові пільги. Не випадково, в оцінці ефективності місцевого урядування за методикою даної дослідницької агенції оцінюються такі субіндекси, як рівень корупції, ефективність розробки політики, якість бюрократичного апарату, рівень впорядкування трансфертів та прозорість управління.

Водночас діюча система оподаткування в методиці «The Economist Intelligence Unit» оцінюється за рівнем системності оподаткування і показником стандартної ставки ПДВ; криміногенність суспільства – за рівнем поширеності дрібної злочинності та насильницьких злочинів; ризик природних катастроф – за ефективністю управління стихійними лихами, фізичним впливом стихійних лих та сприйнятливістю до зміни клімату; а екологічне управління – за показниками якості води та повітря, наявністю стратегії утилізації відходів (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Субіндекси загального індексу конкурентоспроможності мегаполісів за методикою «The Economist Intelligence Unit» [276]

Субіндекс	Вага субіндексу у розрахунках 2012 р., %	Вага субіндексу у розрахунках 2025 р., %	Субіндекс	Вага субіндексу у розрахунках 2012 р., %	Вага субіндексу у розрахунках 2025 р., %
<i>Якість фізичної інфраструктури</i>			<i>Криміногенність суспільства</i>		
Якість дорожнього покриття міста	41,7	41,7	Поширеність дрібної злочинності	50,0	50,0
Якість регіональних чи міжнародних ліній	41,7	41,7	Поширеність насильницьких злочинів	50,0	50,0
Доступ і якість морських портів	16,7	16,7			

Субіндекс	Вага субіндексу у розрахунках 2012 р., %	Вага субіндексу у розрахунках 2025 р., %	Субіндекс	Вага субіндексу у розрахунках 2012 р., %	Вага субіндексу у розрахунках 2025 р., %
Оподаткування			Ризик природних катастроф		
Системність оподаткування	50,0	50,0	Управління стихійними лихами	33,3	...
Стандартна ставка ПДВ	50,0	50,0	Фізичний вплив стихійних лих	33,3	...
Ефективність місцевого урядування			Сприйнятливість до зміни клімату	33,3	...
Корупція	25,0	50,0	Екологічне управління		
Ефективність розробки політики	25,0	50,0	Моніторинг якості води	33,3	33,3
Якість бюрократичного апарату	...	0,0	Наявність стратегії утилізації відходів	33,3	33,3
Рівень впорядкування трансфертів	25,0	...	Код якості повітря	33,3	33,3
Прозорість управління	25,0	...	Якість повітря в місті/забруднення	...	0,0

Таким чином, підсумкове значення Індексу конкурентоспроможності міста відбиває зважене значення усієї сукупності зазначених показників. За прогнозами «The Economist Intelligence Unit», у 2025 р. у Топ-10 найбільш конкурентоспроможних міст світу увійдуть такі столичні мегаполіси, як Нью-Йорк, Лондон, Сінгапур, Гонконг, Токіо, Сідней, Париж та Стокгольм. Як випливає з даних табл. 1.10, найбільш конкурентоспроможними на найближче десятиліття будуть столичні мегаполіси країн Північної Америки, Європи та невеликої кількості держав Азії.

**Топ-50 найбільш конкурентоспроможніших мегаполісів світу у 2025 р.
(прогнозні оцінки «The Economist Intelligence Unit») [276]**

Місце у рейтингу	Зміна рейтингу порівняно з 2012 р.	Мегаполіс	ІК	Зміна ІК порівняно з 2012 р.	Місце у рейтингу	Зміна рейтингу порівняно з 2012 р.	Мегаполіс	ІК	Зміна ІК порівняно з 2012 р.
1	+1	Нью-Йорк	75,7	+7,1	26	+8	Осло	60,8	+5,4
2	+4	Лондон	73,1	+5,3	27	+2	Хьюстон	60,7	+4,7
3	-2	Сінгапур	71,2	+0,6	28	-5	Ванкувер	60,6	+2,8
4	-1	Гонконг	68,1	+0,1	29	-15	Відень	60,4	+0,6
5	-2	Токіо	68,0	-0,1	30	-10	Женева	59,4	+1,0
6	+2	Сідней	67,3	+4,5	31	+8	Куала-Лумпур	58,9	+4,3
7	-2	Париж	67,0	-0,9	32	+1	Даллас	58,6	+2,9
8	+5	Стокгольм	65,7	+5,7	33	+9	Атланта	58,1	+4,2
9	+3	Чикаго	65,6	+4,6	34	+2	Берлін	57,7	+2,8
10	...	Торонто	64,7	+2,6	35	-1	Сіеттл	57,6	+2,2
11	+14	Тайбей	64,1	+6,5	36	-8	Монреаль	57,5	+0,7
12	-4	Цюріх	64,1	...	37	+25	Сан-Пауло	57,5	+9,6
13	-2	Амстердам	63,8	+2,0	38	-6	Шанхай	57,3	+1,3
14	+3	Вашингтон	63,2	+4,0	39	+2	Абу-Дабі	57,2	+3,1
15	+6	Копенгаген	63,0	+4,9	40	+10	Маямі	56,5	5,9
16	+7	Сеул	63,0	+5,0	41	+16	Тель-Авів	56,1	+6,7
17	+7	Лос-Анжелес	62,7	+5,0	42	-11	Окленд	56,0	+0,1
18	+1	Сан-Франциско	62,5	+4,0	43	+3	Бірмінгем	55,8	+3,5
19	-3	Бостон	62,3	+2,7	44	+17	Інчхон	55,8	+7,6
20	-11	Франкфурт	62,0	-0,3	45	+6	Варшава	55,8	+5,0
21	-6	Мельбурн	62,0	+2,2	46	-2	Гамбург	55,7	+2,2
22	+5	Дублін	61,4	+4,3	47	-28	Мадрид	55,7	-3,0
23	+6	Дубай	61,3	+5,2	48	-8	Філадельфія	55,0	+0,5
24	+11	Доха	61,1	+6,3	49	-13	Пекін	54,9	+0,1
25	+1	Брюссель	61,0	+3,6	50	-	Осака	54,5	+4,0

ІК – індекс конкурентоспроможності, максимальне значення 100.

Водночас, незважаючи на швидке економічне зростання в Африці та Латинській Америці, на сьогодні спостерігається наявність колосального розриву у рівнях конкурентоспроможності між найбільш динамічно зростаючими Сан-Паулу (36 місце в рейтингу) і Йоганнесбургом (66 місце), з одного боку, та рештою столичних мегаполісів регіону, з другого.

Окремої уваги заслуговує методика оцінки конкурентоспроможності мегаполісів – глобальних міст наукового колективу британського університету Лафборо (Loughborough) під назвою «Дослідницька група глобалізації і світових міст» (Globalization and World Cities Study Group – GAWC). Їх ранжування здійснюється на основі бальної оцінки рівня розвитку у мегаполісах чотирьох основних видів професійних послуг (або так званих послуг вищого рівня): бухгалтерського обліку і аудиту, реклами, фінансових і банківських послуг, а також страхування. На думку експертів GAWC, саме зазначені види професійних послуг визначають на сьогодні міжнародну спеціалізацію мегаполісів, тож залежно від суми набраних балів усі міста у рейтингу GAWC поділені на чотири ранги – α , β , γ , δ і паралельно на 12 категорій (дванадцять – найвища, перша – найнижча). Так, на основі аналізу за підсумками 2012 р. експертами GAWC було виділено 55 глобальних міст різного рангу, у тому числі два столичні мегаполіси (Лондон та Нью-Йорк) були включені у «найвищу лігу» (ALPHA++), а 67 було визнано містами з достатнім потенціалом, щоб вже у недалекому майбутньому претендувати на статус глобальних міст (табл. 1.11).

Ще однією перевагою методики експертів університету Лафборо є те, що вона оцінює конкурентні позиції мегаполісів та столичних міст, через призму їх участі у розбудові мережевого громадянського суспільства. Останнє, згідно їх підходів, тлумачиться як такий соціальний простір, щовключає сукупність мереж недержавних і негосподарюючих суб'єктів, міжнародних неурядових організацій і глобальних соціальних рухів, діяльність яких сприяє формуванню «чесного і справедливого світоустрою». При цьому роль мегаполісів і столичних міст у його розбудові полягає у тому, що вони розглядаються як потужні інформаційні платформи, здатні запропонувати представникам глобального бізнесу ефективні та високоприбуткові інвестиційні й інноваційні проекти.

**Міжнародні конкурентні позиції мегаполісів за рейтингом GAWC
протягом 2000-2012 рр. [365]**

Рейтинг	2000	2004	2008	2012
ALPHA++	Лондон, Нью-Йорк	Лондон, Нью-Йорк	Лондон, Нью-Йорк	Лондон, Нью-Йорк
ALPHA+	Гонконг, Париж, Гокіо, Сінгапур	Гонконг, Париж, Токіо, Сінгапур	Гонконг, Париж, Токіо, Сінгапур, Сідней, Мілан, Шанхай, Пекін	Гонконг, Париж, Токіо, Сінгапур, Шанхай, Пекін, Сідней, Дубай
ALPHA	Чикаго, Мілан, Лос-Анджелес, Торонто, Мадрид, Амстердам, Сідней, Франкфурт, Брюссель, Сан-Паулу, Сан-Франциско	Торонто, Чикаго, Мадрид, Франкфурт, Мілан, Амстердам, Брюссель, Сан-Паулу, Лос-Анджелес, Цюрих, Сідней	Мадрид, Москва, Сеул, Торонто, Брюссель, Буенос-Айрес, Мумбай, Куала-Лумпур, Чикаго	Чикаго, Мумбай, Мілан, Москва, Сан-Паулу, Франкфурт, Торонто, Лос-Анджелес, Мадрид, Мехіко, Амстердам, Куала-Лумпур, Брюссель
ALPHA-	Мехіко, Цюрих, Тайбей, Мумбай, Джакарта, Буенос-Айрес, Мельбурн, Маямі, Куала-Лумпур, Сток-гольм, Бангкок, Прага, Дублін, Шанхай, Барсе-лона, Атланта	Мехіко, Куала-Лумпур, Буенос-Айрес, Сан-Франциско, Пекін, Шанхай, Сеул, Тайбей, Мельбурн, Бангкок, Джакарта, Дублін, Мюнхен, Варшава, Стокгольм, Мумбай, Маямі, Будапешт	Варшава, Сан-Паулу, Цюрих, Амстердам, Мехіко, Джакарта, Дублін, Бангкок, Тайбей, Стамбул, Рим, Ліса-бон, Франкфурт, Стокгольм, Прага, Відень, Будапешт, Афіни, Каракас, Лос-Анджелес, Окленд	Сеул, Йоханесбург, Буенос-Айрес, Відень, Сан-Фран-циско, Стамбул, Джакарта, Цюрих, Варшава, Вашингтон, Мельбурн, Нью-Делі, Барсе-лона, Маямі, Бангкок, Бостон, Дублін, Тайбей, Мюнхен, Стокгольм, Прага, Атланта
2012 р.				
BETA+	Бангалоре, Лісабон, Копенгаген, Сантьяго, Гуанчжоу, Рим, Кайро, Даллас, Гамбург, Дюссельдорф, Афіни, Маніла, Монреаль, Філадельфія, Тель-Авів, Ліма, Будапешт, Берлін, Кейптаун, Люксембург, Хьюстон, Київ , Бухарест, Бейрут			
BETA,	Хошимін, Богота, Окленд, Монтевідео, Каракас, Ріяд, Ванкувер, Хенай, Манчестер, Осло, Брісбен, Гельсінкі, Карачі, Доха, Касабланка, Штутгарт, Ріо-де-Жанейро, Женева			
BETA-	Гватемала Сіті, Ліон, Панама Сіті, Санхосе, Братислава, Міннеаполіс, Туніс, Найробі, Клівленд, Лагос, Абу Дабі, Сіетл, Ханой, Софія, Рига, Портльїс, Детройт, Калгарі, Денвер, Калькутта, Сандієго, Манама, Нікосія, Роттердам, Белград, Монтеррей, Алмати, Кувейт Сіті, Едінбург			
GAMMA+	Загреб, Санкт-Петербург, Дурбан, Санта Домінго, Ісламабад, Балтімор, Сансальвадор, Брістоль, Джорджтаун, Осака, Тампа			
GAMMA	Глазго, Гвадалахара, Баку, Вільнюс, Таллінн, Анкара, Белфаст, Коломбо, Цинциннаті, Мілуоке, Мускат, Любляна			
GAMMA-	Нантес, Акра, Готенбург, Порте, Колумбус, Орlando, Асунсьон, Канзас Сіті, Турін, Портленд, Краків, Манагуа, Лейпціг, Мальмо			

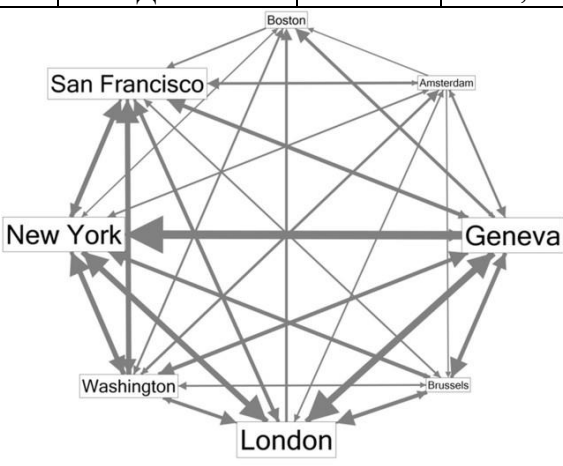
Додаткового значення мегаполісам у розбудові мережевого громадянського суспільства, на думку експертів університету Лафборо, додає і той факт, що міжнародні неурядові організації, будучи глибоко інтегрованими у різні види

мереж (глобальні офісні мережі, професійні експертні мережі, низові мережі і стратегічні альянси з іншими організаціями) потребують обов'язкової локалізації своєї діяльності у великих містах, котрі є основною ланкою у зв'язуванні цих мереж у єдине глобальне системне утворення. Таким чином, згідно методики GAWC оцінка конкурентних позицій мегаполісів і столичних міст здійснюється на основі загального індексу «мережевої» конкурентоспроможності, який враховує їх роль у формуванні мережевого суспільства в економічній та соціальній сферах, а також, з погляду впливовості країн, до яких вони належать. Як випливає з даних табл. 1.12, за результатами 2014 р. рейтинг світових мегаполісів за рівнем розвитку мережевого громадянського суспільства очолили такі міста, як Сан-Франциско, Нью-Йорк, Женева, Лондон, Вашингтон, Брюссель, Бостон, Бонн та Сіетл. Вони ж лідирують і за субіндексами загального індексу «мережевої» конкурентоспроможності міст. При цьому найтісніші мережеві зв'язки сформувались на сьогодні між Нью-Йорком, Сан-Франциско, Женевою, Лондоном, Вашингтоном, Бостоном, Брюсселем та Амстердамом, що формують своєрідний «октаедр» глобального мережевого суспільства і є основними центрами економічного, соціального, технологічного і креативного суперництва у світових координатах розвитку.

Таблиця 1.12

**Рейтинг мегаполісів за рівнем «мережевої» конкурентоспроможності
GAWC у 2014 рр.[306]**

Рей- тинг	Мегаполіс	Ступінь	Частка, %	Рей- тинг	Мегаполіс	Ступінь	Частка, %
Загальний індекс				Субіндекс «Економіка»			
1	Сан-Франциско	1117	27,9	1	Сан-Франциско	989	60,3
2	Нью-Йорк	639	16,0	2	Нью-Йорк	196	11,9
3	Женева	316	7,9	3	Лондон	98	6,0
4	Лондон	300	7,5	4	Вашингтон	70	4,3
5	Вашингтон	283	7,1	5	Сіетл	38	2,3
6	Париж	99	2,5	6	Бостон	33	2,0
7	Брюссель	92	2,3	7	Нью Делі	17	1,0
8	Бостон	82	2,0	8	Кейптаун	16	1,0
9	Бонн	46	1,1	9	Лос-Анджелес	13	0,8
10	Сіетл	46	1,1	10	Сідней	12	0,7

Рей- тинг	Мегаполіс	Ступінь	Частка, %	Рей- тинг	Мегаполіс	Ступінь	Частка, %
Загальний індекс				Субіндекс «Суспільство»			
11	Рим	45	1,1	1	Лондон	154	12,3
12	Страсбург	44	1,1	2	Женева	151	12,0
13	Найробі	41	1,0	3	Нью-Йорк	147	11,7
14	Хаґуа	38	0,9	4	Сан-Франциско	128	10,2
15	Стокгольм	37	0,9	5	Вашингтон	85	6,8
16	Амстердам	36	0,9	6	Бостон	49	3,9
17	Торонто	26	0,6	7	Брюссель	37	2,9
18	Монреаль	24	0,6	8	Амстердам	36	2,9
19	Кембрідж	19	0,5	9	Стокгольм	27	2,1
20	Нью Делі	19	0,5	10	Хаґуа	23	1,8
				Субіндекс «Держава»			
				1	Нью-Йорк	273	26,1
				2	Женева	164	15,7
				3	Вашингтон	126	12,1
				4	Париж	67	6,4
				5	Брюссель	52	5,0
				6	Лондон	48	4,6
				7	Страсбург	44	4,2
				8	Бонн	35	3,4
				9	Найробі	35	3,4
				10	Рим	23	2,2

На особливу увагу заслуговує методика оцінки рівня конкурентоспроможності мегаполісів та столичних міст Інституту урбаністичних стратегій Меморіального фонду Японії (*Institute for Urban Strategies of the Mori Memorial Foundation*), який з 2008 р. щороку розраховує Індекс глобальної потужності міст (*Global Power City Index – GPCI*), рейтингуючи близько 40 найбільш впливових світових мегаполісів. Згідно з цією методикою, глобальні конкурентні позиції міст оцінюються за 70 показниками, що згруповані у шість груп основних функцій, що мають виконувати міські агломерації (економіка; дослідження і розвиток (НДДКР); культурна взаємодія; умови життя; довкілля; доступність), а відтак – відбивають їх здатність залучати творчих особистостей і підприємців з усього світу, а також мобілізувати свої активи у контексті

забезпечення економічного, соціального та екологічного розвитку урбаністичних територій (табл. 1.13). Таким чином, GPCI репрезентує сильні і слабкі сторони кожного міста і в той же час розкриває проблеми, які необхідно подолати.

Таблиця 1.13

Показники рейтингування за індексом глобальної потужності міст[267]

Функція міста	Група показників	Кількість показників	Функція міста	Група показників	Кількість показників
Економіка	Розмір ринку	2	Умови життя	Умови роботи	3
	Привабливість ринку	2		Прожитковий мінімум	2
	Економічна життєздатність	2		Охорона і безпека	2
	Людський капітал	2		Житлові умови	3
	Бізнес-середовище	3		Засоби життєзабезпечення	4
	Регулювання та ризику	2	Довкілля	Екологія	3
Дослідження і розвиток (НДДКР)	Академічні ресурси	2		Забруднення	3
	Дослідницькі напрацювання	3		Навколишнє середовище	3
	Дослідницькі досягнення	3	Доступність	Міжнародні транспортні мережі	2
Культурна взаємодія	Перспективний потенціал	3		Міжнародна транспортна інфраструктура	2
	Культурні ресурси	3		Міські транспортні послуги	3
	Послуги для відвідувачів	3		Зручність транспортного трафіку	3
	Привабливість для відвідувачів	4			
	Масштаби культурної взаємодії	3			

З огляду на тісне співробітництво Інституту з провідними світовими науково-дослідними інститутами, рейтинг міст за методикою Індексу глобальної потужності є своєрідною «дорожньою картою» при розробленні і реалізації політичних і бізнес-стратегій не тільки уряду Японії та токійського регіону, але й численних професійних і академічних організацій по всьому світу. Так, за даними

2014 р. у світовому рейтингу глобальної потужності міст Інституту урбаністичних стратегій до першої десятки увійшли Лондон, Нью-Йорк, Париж, Токіо, Сінгапур, Сеул, Амстердам, Берлін, Гонконг та Відень (табл. 1.14).

Таблиця 1.14

Рейтинг мегаполісів за індексом глобальної потужності міст у 2014 р.[267]

Рей- тинг	Загальний GPCI		Економіка		Дослідження і розвиток (НДДКР)		Культурна взаємодія		Умови життя		Довкілля		Доступність	
1	Лондон	1485,8	Токіо	312,8	Нью-Йорк	223,2	Лондон	347,2	Париж	307,1	Женева	205,8	Лондон	248,5
2	Нью-Йорк	1362,8	Нью-Йорк	309,5	Токіо	155,7	Нью-Йорк	260,9	Ван-кувер	290,7	Сток-гольм	198,9	Париж	234,6
3	Париж	1292,4	Пекін	307,7	Лондон	149,4	Париж	243,3	Берлін	288,5	Цюріх	196,9	Амстер-дам	222,9
4	Токіо	1276,1	Лондон	267,7	Лос-Анджелес	134,8	Сінгапур	188,1	Відень	285,7	Франк-фурт	194,5	Франк-фурт	217,9
5	Сінгапур	1138,6	Гонконг	265,9	Бостон	118,4	Берлін	160,6	Барселона	280,8	Сінгапур	190,5	Сеул	213,8
6	Сеул	1117,8	Сінгапур	252,7	Сеул	111,6	Токіо	159,8	Женева	276,0	Відень	189,5	Гонконг	209,2
7	Амстер-дам	1055,5	Шанхай	246,7	Париж	111,5	Пекін	158,7	Цюріх	275,4	Лондон	189,0	Нью-Йорк	204,8
8	Берлін	1054,9	Цюріх	246,7	Сінгапур	107,1	Відень	154,6	Амстер-дам	274,2	Копен-гаген	183,3	Сінгапур	191,4
9	Гонконг	1012,8	Сідней	239,5	Чикаго	93,4	Стамбул	152,4	Мілан	273,1	Токіо	180,9	Стамбул	187,3
10	Відень	1004,3	Торонто	239,2	Сан-Франциско	84,9	Сідней	150,2	Сток-гольм	273,1	Берлін	179,9	Токіо	175,8
11	Франк-фурт	988,1	Сеул	237,4	Осака	79,8	Лос-Анджелес	145,7	Мадрид	272,4	Сеул	175,3	Шанхай	175,5
12	Цюріх	973,8	Париж	233,4	Гонконг	78,1	Сеул	142,2	Осака	267,9	Мадрид	171,6	Бангкок	157,8
13	Сідней	968,7	Вашингтон	229,1	Вашингтон	68,3	Брюс-сель	137,4	Копен-гаген	267,8	Амстер-дам	167,2	Мілан	157,7
14	Пекін	960,3	Ванку-вер	226,4	Сідней	64,7	Барселона	133,9	Торонто	267,5	Сідней	164,8	Мадрид	157,5
15	Шанхай	958,3	Сток-гольм	222,3	Шанхай	63,1	Амстер-дам	130,4	Фуку-ока	263,7	Сан-Паулу	164,4	Брюс-сель	154,8
16	Сток-гольм	954,3	Женева	221,5	Берлін	62,5	Бангкок	124,4	Франк-фурт	260,0	Париж	162,5	Барселона	154,2
17	Торонто	938,5	Копен-гаген	215,4	Торонто	56,4	Мадрид	121,6	Токіо	257,9	Вашингтон	161,0	Берлін	153,1
18	Копен-гаген	921,7	Амстер-дам	214,9	Тайбей	54,5	Москва	117,5	Тайбей	255,8	Мілан	157,5	Москва	150,1
19	Мадрид	914,8	Берлін	210,3	Москва	53,5	Шанхай	117,3	Шанхай	250,1	Гонконг	157,1	Тайбей	149,5
20	Лос-Анджелес	912,0	Франк-фурт	206,8	Сток-гольм	52,3	Мехіко	112,4	Брюс-сель	247,9	Лос-Анджелес	152,2	Відень	148,0

Ще однією перевагою методики розрахунку Індексу глобальної потужності міст є їх суб'єктивний аналіз, з погляду очікувань і пріоритетів п'яти категорій місцевих акторів, більшість з яких репрезентують креативні сектори економік (що

знову ж таки підтверджує пріоритетність креативних факторів у забезпеченні конкурентоспроможності мегаполісів і столичних міст), а саме:

- менеджерів (концентрація підприємств і бізнес-транзакцій, потенціал зростання бізнесу, легкість ведення бізнесу, бізнес-середовище, людські ресурси, концентрація індустрії підтримки бізнес-діяльності, сприятливість середовища для роботодавців та членів їхніх родин, політичні й економічні ризики);
- вчених (якість та концентрація дослідників і дослідницьких інституцій; наявність можливостей, що стимулюють дослідників до викладацької роботи; кар'єрні можливості для дослідників; комфорт життя);
- діячів мистецтв (стимулювання мистецької діяльності, концентрація діячів мистецтв, середовище креативної діяльності, комфорт життя);
- туристів (культурна привабливість, публічний захист, розвинутість туристичних закладів, наявність висококласних готелів і хостелів, можливості харчування (кухня, ціни та ін.) і шопінгу, мобільність);
- жителів (можливості купівлі товарів і послуг, комфортність і легкість проживання, середовище для роботи, навчання і дозвілля, публічний захист, якість системи охорони здоров'я).

У контексті домінування глобалізаційної парадигми конкурентного розвитку мегаміст, викликає науковий інтерес методика розрахунку Індексу глобальних міст, що його з 2008 р. щороку розраховують експерти журналу «Foreign Policy» спільно з фахівцями консалтингової компанії «AT Kearney». Усвідомлюючи значний вплив, який справляють мегаполіси і столичні міста на глобальну економіку і політику, експерти цих агенцій кваліфікують конкурентоспроможність мегаполісів як їх здатність створювати середовище, в якому народжуються, в яке приваблюються і в якому залишаються найталановитіші особистості, найуспішніші бізнесмени, генеруються ідеї і капітал, результатом чого є генерування фінансових потоків та прибутків, що поширюються далеко за межі мегаполісних територій [379]. Такий методологічний засновок визначає і

специфіку рейтингування 84 найбільших міста усіх континентів, що здійснюється нині за 26 показниками, що об'єднані у п'ять груп і за своєю суттю відбивають основні функції, що виконують сучасні мегаполіси у глобальній економіці: бізнес-діяльність (30%); людський капітал (30%); інформаційний обмін (15%); культурний досвід (15%); політичний вплив (10%). Як випливає з даних рис. 1.12, протягом 2008-2014 рр. практично незмінною залишається перша десятка найбільш конкурентоспроможних міст світу: Нью-Йорк, Лондон, Париж, Токіо, Гонконг, Лос-Анджелес, Чикаго, Пекін, Сінгапур, Вашингтон, котрі лідирують за усіма субіндексами загального Індексу глобальних міст, що свідчить про їх усталені і системні конкурентні переваги на мегаполісній карті світу.

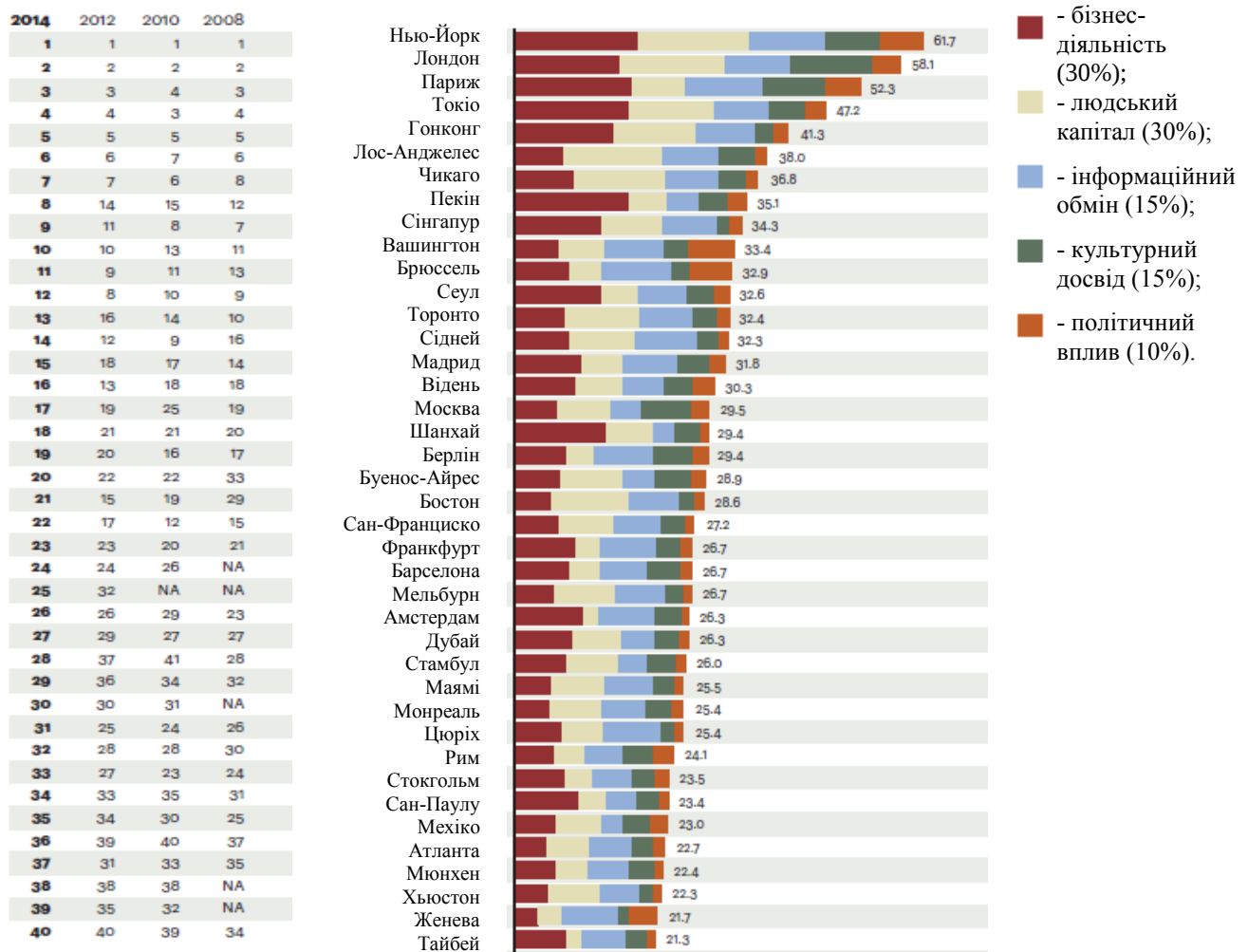

Рис. 1.12. ТОП-40 мегаполісів у рейтингу за Індексом глобальних міст протягом 2008-2014 рр.[379]

При цьому практично усі мегаполіси з Топ-40 однаковою мірою використовують свої глобальні конкурентні переваги, що лежать у площині бізнес-діяльності (національної і транснаціональної), якісних кондицій людського капіталу, рівня включеності у глобальний інформаційний обмін, наявності величезного досвіду крос-культурних комунікацій та впливу на світові політичні процеси. Інакше кажучи, вони системно інтегровані у глобальні конкурентні відносини, справляють на них найбільший вплив та задають основні тренди конкурентної боротьби мегаполісів та столичних міст за цивілізаційні ресурси розвитку.

Прикметно також відзначити специфіку географічної структури мегаполісної карти світу: за результатами 2014 р. серед Топ-20 найконкурентоспроможніших глобальних міст сім репрезентують Азійсько-Тихоокеанський регіон (Токіо, Гонконг, Пекін, Сінгапур, Сеул, Сідней та Шанхай); сім – європейський континент (Лондон, Париж, Брюссель, Мадрид, Відень, Москва і Берлін), шість – Американський континент (Нью-Йорк, Лос-Анджелес, Чикаго, Вашингтон, Торонто і Буенос-Айрес). Водночас столиця Єгипту Каїр входить тільки у Топ-50 глобальних міст через політичну і економічну нестабільність, а Африканський континент практично не представлений нині у рейтингу глобальних міст.

Характеризуючи методика розрахунку Індексу глобальних міст, не можна оминати увагою ще один важливий момент: вона чи не єдина з-поміж існуючих, яка значну увагу приділяє дослідженню факторів конкурентоспроможності мегаполісів країн з новостворюваними ринками. Хоча вони на сьогодні і не є глобальними ні за своїми функціями, ні за впливом на світові економічні і політичні процеси, ні за масштабами економічної, інвестиційно-фінансової, інноваційно-технологічної, інформаційної чи креативної діяльності, однак, мають усі перспективи, щоб вже у недалекому майбутньому суттєво посилити свої глобальні конкурентні позиції. За результатами 2014 р. до таких міст віднесено 34

мегаполіси країн з низьким і середнім подушовим доходом(першу десятку очолюють Джакарта, Маніла, Аддіс-Абеба, Сан-Паулу, Нью-Делі, Ріо-де-Жанейро, Богота, Мумбай, Найробі та Куала-Лумпур) (рис. 1.13), котрі за умов максимального використання наявних у них трьох груп конкурентних переваг: якості людського капіталу, масштабів бізнесової та інноваційної діяльності можуть зміцнити своє глобальне конкурентні лідерство.

Дані рис. 1.13 засвідчують ще одну закономірність конкурентного розвитку мегаполісів країн з новостворюваними ринками, а саме наявність глибокої асиметричності у їх конкурентних перевагах. Йдеться про можливість виокремлення у їх структурі трьох груп мегаполісів: перша група з найбільш конкурентними позиціями щодо якості людського капіталу (Маніла, Сан-Паулу, Ріо-де-Жанейро, Мумбай, Куала-Лумпур, Бангалоре, Стамбул, Ченай, Туніс); друга група – найбільш конкурентна, з погляду масштабів локалізованої тут бізнес-діяльності (Найробі, Йоханнесбург, Дака, Каракас, Бангкок); третя – найбільш перспективна у контексті розвитку інноваційної діяльності (Кейптаун, Касабланка, Будапешт, Богота).

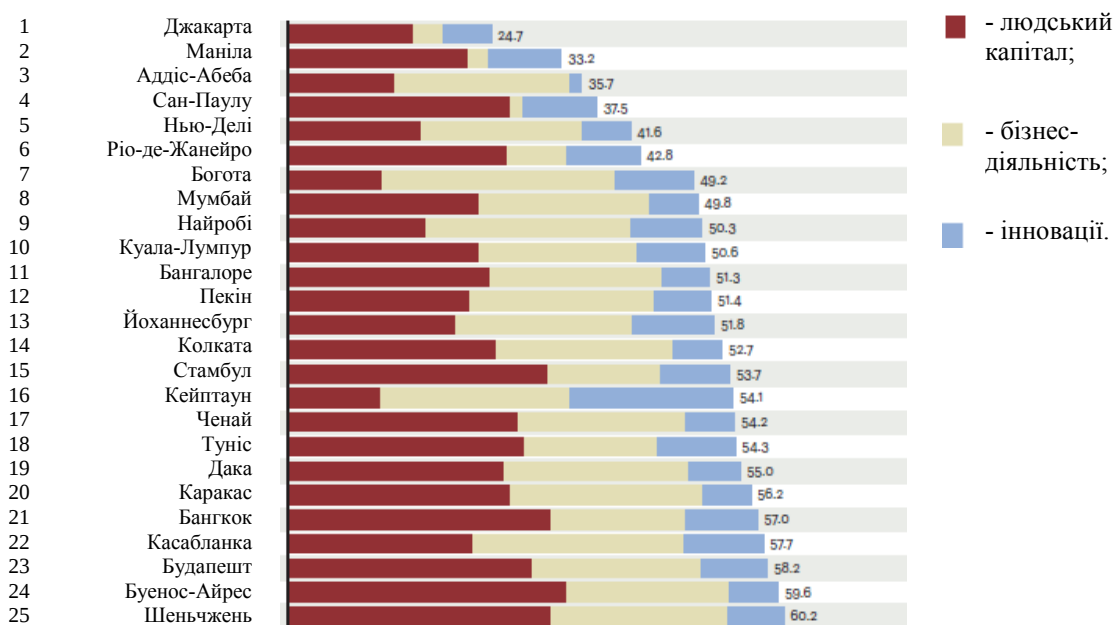

Рис. 1.13. ТОП-25 мегаполісів країн з новостворюваними ринками у рейтингу за Індексом глобальних міст у 2014 р.[379]

Ще одне відоме дослідження конкурентоспроможності сучасних мегаполісів і столичних міст з 2002 р. регулярно проводять експерти дослідницької агенції «Cushman&Wakefield». Специфіка їх підходу полягає у рейтингуванні так званих «Міст-світових переможців економічного зростання» за головними критеріями їх привабливості як: об'єктів інвестиційних вкладень з боку глобальних інвесторів (міста-переможці «інвестиційного хабу»); як територій дислокації різних видів бізнес-діяльності (міста-переможці «бізнесового хабу»); центрів локалізації інноваційної діяльності (міста-переможці «технологічного хабу» та інноваційні міста); а також об'єктів міжнародного туризму (міста-переможці за туристичними відвідуваннями) (табл. 1.15). Як бачимо, даний рейтинг комплексно аналізує глобальні інвестиційні тенденції, котрі, справляючи найбільший вплив на бізнес-середовище у мегаполісах, призводять до їх конкурентної передиспозиції на економічній карті світу. Автори даного дослідження, аналізуючи дані, що охоплюють 100 міських районів по всьому світу: 40 міст Північної і Південної Америки, 37 міст Європи, Близького Сходу та Африки і 23 міста Азії прийшли до висновку, що упродовж тривалого періоду часу визнаними лідерами у світі у рейтингу найконкурентоспроможніших міст у світі упевнено посідали Лондон, Нью-Йорк і Токіо – столиці світової тріади.

Однак в останнє десятиліття глобальні інвестори чимраз більше виявляють зацікавленість у мегаполісах країн з новостворюваними ринками. Достатньо сказати, що такі міста, як Гонконг, Шанхай, Сінгапур, Шеньчжень, Сан-Паулу, Пекін, Бангкок, Гуаньчжоу, Тайбей, Куала-Лумпур та Макао представлені нині у рейтингу Топ-20 міст-світових переможців економічного зростання за одним чи кількома субіндексами.

Крім вузькоспеціалізованих методик оцінки конкурентоспроможності міст, існують більш загальні методики оцінки конкурентоспроможності країн, котрі містять індикатори, що мають відношення до конкурентних позицій мегаполісів і столичних міст. Однією з них є методика оцінки індексу глобальної

конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, яка рейтингує країни на основі узагальнення загальнодоступних економічних даних і результатів глобального опитування керівників найбільших компаній світу. Розрахунок конкурентоспроможності національних економік ВЕФ здійснюється на основі 113 різноманітних показників, котрі, своєю чергою, об'єднані у 12 груп, а саме: якість інститутів, інфраструктура, макроекономічна стабільність, здоров'я і початкова освіта, вища освіта і професійна підготовка, ефективність ринків товарів і послуг, ефективність ринку праці, рівень розвитку фінансового ринку, рівень технологічного розвитку, розмір внутрішнього ринку, конкурентоспроможність компаній, інноваційний потенціал.

Таблиця 1.15

**Рейтинг топ-20 міст – світових переможців економічного зростання у
2014 р.[375]**

Рей- тинг	Міста-переможці «інвестиційного хабу»	Міста-переможці «бізнесового хабу»	Міста-переможці «технологічного хабу»	Міста-переможці за туристичними відвідуваннями	Інноваційні міста
1	Нью-Йорк	Лондон	Лондон	Гонконг	Сан-Франциско
2	Лондон	Нью-Йорк	Сан-Франциско	Сінгапур	Нью-Йорк
3	Токіо	Токіо	Тель-Авів	Бангкок	Лондон
4	Лос-Анджелес	Шанхай	Нью-Йорк	Лондон	Бостон
5	Сан-Франциско	Сан-Франциско	Стокгольм	Макао	Париж
6	Париж	Сеул	Берлін	Куала-Лумпур	Відень
7	Гонконг	Пекін	Сінгапур	Шеньчжень	Мюнхен
8	Вашингтон	Торонто	Бангалоре	Нью-Йорк	Амстердам
9	Чикаго	Гонконг	Бостон	Анталія	Копенгаген
10	Даллас	Париж	Сеул	Париж	Сіеттл
11	Хьюстон	Чикаго	Торонто	Стамбул	Торонто
12	Сідней	Сінгапур	Пекін	Рим	Сеул
13	Берлін	Шеньчжень	Дублін	Дубай	Берлін
14	Бостон	Осака	Гонконг	Гуаньчжоу	Лос-Анджелес
15	Торонто	Лос-Анджелес	Москва	Пхукет	Токіо
16	Шанхай	Москва	Вашингтон	Мекка	Стокгольм
17	Атланта	Хьюстон	Остін	Паттайя	Сідней
18	Сіеттл	Вашингтон	Амстердам	Тайбей	Гамбург
19	Сеул	Сідней	Лос-Анджелес	Прага	Ліон
20	Сінгапур	Сан-Паулу	Париж	Шанхай	Гонконг

Як бачимо, практично усі вони можуть бути застосовані до оцінки конкурентоспроможності мегаполісів і столичних міст. При цьому слід відзначити, що жоден фактор сам по собі не здатен забезпечити конкурентоспроможність національної економіки і тільки їх розумне поєднання і розвиток усієї сукупності факторів може стати запорукою зміцнення конкурентних позицій країн у глобальній економіці і зростанню її значимості на світовій арені.

Ще один загальнопоширений підхід до оцінки конкурентоспроможності країн і регіонів є методика Інституту менеджменту та розвитку (IMD) (м. Лозанна). Щорічно розраховуючи рейтинги міжнародної конкурентоспроможності країн, що здійснюють найбільший внесок у світову економіку (22 країни-члени ОЕСР та 9 країн, що розвиваються), експерти даної організації аналізують понад 330 критеріїв за чотирма групами індикаторів. Вони включають оцінку стану економіки; ефективність урядування; стан бізнес-середовища і стан інфраструктури, водночас кожен показник включає 5 факторів. Знову ж таки дана методика може бути застосована до оцінки конкурентоспроможності мегаполісів і столичних міст.

Підсумовуючи, слід відзначити, що мегаполіси, як території надмірної концентрації ділової активності, природно стають головним місцем апробації нових економічних та соціальних умов, що виникають у результаті глобалізації. Саме вони першими та найбільш суттєво відчують на собі і переваги, і загрози глобалізації, її позитивні наслідки і негативні результати. При цьому усталеними системними конкурентними перевагами володіють на сьогодні мегаполіси країн-лідерів, які не тільки представлені в усіх існуючих рейтингах конкурентоспроможності міст, але й лідирують практично за усіма субіндексними показниками мегаполісної конкурентоспроможності. Натомість мегаполіси країн з новостворюваними ринками характеризуються фрагментарною конкурентоспроможністю, посідаючи лідерські позиції в обмеженій кількості субіндексних показників, що відбивають специфіку їх галузево-секторальної

спеціалізації у глобальній моделі міжнародного поділу праці. Їх переважна більшість не є глобальними ні за своїми функціями, ні за ступенем впливу на світові економічні і політичні процеси, ні за масштабами економічної, інвестиційно-фінансової, інноваційно-технологічної, інформаційної чи креативної діяльності. Тож нинішню асиметрію у конкурентних позиціях мегаполісів і столичних міст слід розглядати у широкому контексті асиметричності глобального економічного розвитку, коли найвищі конкурентні позиції на економічній карті світу посідають міста держав, котрі опанували технологіями вищих технологічних укладів та мають вищий рівень суспільного добробуту.

Разом з тим, умови фінансового, інноваційно-технологічного та інформаційного глобалізму відкривають перед мегаполісами країн з новостворюваними ринками широкі можливості підвищення свого міжнародного конкурентного статусу. Хоч переважна їх більшість на сьогодні не є глобальними ні за своїми функціями, ні за ступенем впливу на світові економічні і політичні процеси, ні за масштабами локалізованої економічної, інвестиційно-фінансової, інноваційно-технологічної, інформаційної чи креативної діяльності, однак завдяки активному їх підключенню до транснаціональних мереж та глобальних ланцюгів доданої вартості; ефективній комбінації наявних конкурентних переваг щодо якості людського капіталу, масштабів бізнесової та інноваційної діяльності; а також забезпеченню сприятливих локалізаційних умов фінансово-господарської діяльності місцевих та зарубіжних компаній вони мають усі перспективи вже у недалекому майбутньому суттєво посилити свої глобальні конкурентні позиції. Це суттєво змінить домінуючу на сьогодні центропериферійну модель конкурентоспроможного розвитку мегаполісів, яка у майбутньому зазнає суттєвих коригувань і за усіма об'єктивними показниками трансформуватиметься у поліцентричну модель з формуванням нових мегаполісів – центрів нагромадження глобального капіталу та їх зростаючим впливом на процеси економічного, політичного, фінансового, інноваційно-технологічного та інформаційного глобалізму.

Висновки до розділу 1

1. За умов глобальних трансформацій світогосподарської системи суттєвих змін зазнають міжнародні конкурентні відносини, що виявляється насамперед у диверсифікації їх суб'єктної структури, загостренні конкурентної боротьби за ресурси цивілізаційного розвитку, а також її перехід на регіональний і локальний рівні. До числа новітніх суб'єктів міжнародних конкурентних відносин поряд з регіонами, кластерами та різного роду локальними утвореннями належать також великі міські агломерації та столичні мегаполіси, які в останні десятиліття не тільки претендують на статус впливових глобальних акторів та стратегічних гравців світового ринку, але й усе частіше кваліфікуються в якості самостійних учасників міжнародних конкурентних відносин. Завдяки концентрації на своїй території глобального наукового, виробничого, інформаційного та інвестиційно-фінансового ресурсу, формуванню сприятливого ділового клімату та широких можливостей екснаціонального регулювання фінансово-валютних операцій на основі сучасних ІКТ вони здатні забезпечити агентам глобальної економіки інтернаціонально найпривабливіші умови економічної діяльності, провадити самостійну політику, здобуваючи у такий спосіб певного економічного, інституційного та регуляторного «суверенітету» стосовно національних урядів.

2. Зміна диспозиції мегаполісів і столичних міст у суб'єктно-просторовій структурі міжнародних конкурентних відносин обумовлена діалектичною взаємодією глобалізаційних, транснаціоналізаційних і регіоналізаційних процесів, з-поміж яких вирішальний вплив справляють наступні: поглиблення міжнародного поділу праці та формування його глобальної моделі; наростання міжгалузевих, міжсекторальних і міжтериторіальних диференціацій у масштабах і темпах нагромадження капіталу; прогрес технологічного способу виробництва; а також диверсифікація форм власності, міжнародних ринків та видів економічної

діяльності. Синергійна дія цих факторів обумовила у другій половині ХХ ст. глибокі якісні зміни у характері і рушійних силах конкурентного розвитку мегаполісів та столичних міст, їх перехід до постіндустріальної моделі розвитку, переважання у структурі локалізованої у містах економічної діяльності нематеріального сектору, а також їх перетворення на нові центри нагромадження глобального капіталу та «локомотиви» економічного зростання як власних країн, так і світового господарства у цілому.

3. Найбільш продуктивною у розкритті сучасних механізмів і факторів міжнародної конкурентоспроможності мегаполісів, а також їх ролі у забезпеченні високого конкурентного статусу національних економік, є глобалізаційна парадигма. З одного боку, вона увібрала у себе конструктивні методологічні засади філософської, інституційно-юридичної, урбаністичної та соціально-стратифікаційної парадигм дослідження конкурентного розвитку мегаполісів, а з другого – з сучасних системних позицій глобалістики здатна адекватно оцінити вплив на конкурентний статус мегаполісів процесів фінансової глобалізації, глобальної монополізації капіталу і виробництва; технологічного й інформаційного глобалізму, посилення регіональної і локальної концентрації економічної діяльності, а також формування глобального мережевого суспільства.

4. Столичний мегаполіс за своєю адміністративною й управлінською структурою та специфікою локалізованої економічної діяльності відбиває результат реалізації конкурентних переваг поліструктурної моделі міського розвитку; унікальних статусних рис організації економічної, транснаціональної і соціальної діяльності; переваг глобальних потоків людських ресурсів, капіталу, ідей та товарів, а також державного сектору зайнятості та послуг. Столичні мегаполіси, будучи адміністративними і діловими центрами своїх країн, відіграють надважливу роль у формуванні конкурентного бренду держав на глобальних ринках та мають найбільші передумови перетворитись на глобальні (міжрегіональні) центри трансферу технологій, грошових потоків, креативних ідей

та високої мобільності сукупної робочої сили. Разом з тим, навіть організаційно реформовані і ефективно функціонуючі столичні мегаполіси як суб'єкти міжнародних конкурентних відносин не здатні відігравати самостійну роль у глобальній економіці і політиці, а їх міжнародна конкурентоспроможність на пряму залежать від рівня продуктивності їхнього партнерства і взаємодії з національними державами, міжнародними організаціями й інституціями.

5. Світогосподарський поступ на усіх стадіях його історичної еволюції характеризувався нерівномірністю динаміки конкурентного розвитку столичних міст; диспропорційністю масштабів локалізованої тут економічної діяльності, її структурних підсистем та елементів; а також відмінною роллю мегаполісів у соціально-економічній і політичній системі суспільства. При цьому на кожному етапі розвитку світового господарства панували притаманний лише йому технологічний спосіб та галузева структура столичного виробництва, структурні елементи економічної діяльності столичних мегаполісів та тип взаємозв'язків між ними, відповідне інфраструктурне та інституційне забезпечення бізнес-діяльності у столичних містах, а також система факторів їх міжнародної конкурентоспроможності.

6. Трансформація капіталістичної ринкової системи супроводжувалась відповідними змінами факторів міжнародної конкурентоспроможності мегаполісів, котрі спричиняли еволюційний розвиток структурно-секторальних моделей локалізованої у містах економічної діяльності. На етапі античної централізації (3000 р. до н. е. – VI ст. н. е.) домінуючу роль у забезпеченні міжнародних конкурентних позицій міст відігравали їх географічне положення, наявність виходу до морів, річкових та сухопутних шляхів, ступінь мобілізації експортних та транзитних товарів, а також їх господарська і майнова самостійність; на стадії первинної середньовічної централізації (VI – початок XVII ст.) – рівень розвитку міської торговельно-логістичної і транспортної інфраструктури, частка міст у міжнародній торгівлі ремісничою продукцією; на

етапі промислової революції (XVIII ст. – XIX ст.) – частка сконцентованого у містах національного багатства та його структура, темпи зростання продуктивності праці та опанування інноваційними здобутками промислової революції, рівень розвитку техніко-економічної бази та організації виробництва, динаміка зростання чисельності населення; на етапі столичної концентрації (1920-1980-ті роки) – ступінь концентрації у містах виробництва, капіталу, інвестиційних, фінансових та людських ресурсів; рівень розвитку кластерної моделі організації економічної діяльності; вартісні обсяги сконцентованого банківського і фінансового капіталу; масштаби операцій, здійснюваних на місцевих фондових майданчиках; вартісний обсяг і динаміка залученого прямого і портфельного інвестування, частка міст у загальнонаціональних обсягах нагромаджених ПІІ; на етапі креативізації (з 1990-х років – по теперішній час) – рівень транснаціоналізації локальної бізнес-діяльності; ступінь концентрації у містах глобальних бізнес-структур, банківських і фінансових інституцій, університетів, сервісної сфери та штаб-квартир найбільших ТНК; частка висококваліфікованих кадрів у загальній структурі зайнятості; досягнутий ступінь комфортності життя місцевих жителів, їх толерантність до іноземців та ін.

7. Потужним каталізатором формування та реалізації міжнародних конкурентних переваг мегаполісів і столичних міст є імплементація кластерної моделі їх економічної діяльності, яка створює сприятливі умови для економії трансакційних витрат, ефективної міжкорпоративної взаємодії у виробничій, фінансовій та інноваційно-технологічній сфері; мобілізації та оптимального поєднання економічних ресурсів; підвищення продуктивності місцевих компаній завдяки високій концентрації підприємств на обмеженій території; підготовки висококваліфікованих кадрів та їх працевлаштування; а також формування у великих містах інноваційних кластерів і метрополістичних інноваційних систем. Завдяки кластеризації економічної діяльності мегаполіси і столичні міста у сучасній системі глобальних конкурентних відносин формують інституційний каркас світової економіки на основі інноваційно-технологічної, фінансової,

виробничої та креативної діяльності, що прискорюють і динамізують розвиток одна одної.

8. Конкурентоспроможність міст є, з одного боку, узагальнюючим показником рівня конкурентоспроможності бізнес-структур, що функціонують на їх території, а з другого – відбиває характер міжнародної спеціалізації мегаполісів та формування своєрідної мегаполісної моделі міжнародного поділу праці. Ступінь конкурентоспроможного впливу мегаполісів на глобальні економічні процеси на сьогодні залежить не стільки від їх розміру, кількості населення чи наявності статусу столиць, стільки від значущості та діапазону їх впливу в якості ключових місць дислокації фінансово-господарської та інноваційної діяльності глобальних корпорацій, штаб-квартир найбільших ТНК, що управляють світогосподарською системою, провідних медіаконцернів, компаній-провайдерів інформаційних систем і технологій; а також ключових локалітетів генерування прибутків, фінансових потоків, інформації та високого рівня добробуту. Це надає їм статусу глобальних виробничих, фінансових, інноваційних, інформаційних та туристичних центрів, а також логістичних та управлінських хабів.

9. У сучасних методичних підходах до оцінки рівня міжнародної конкурентоспроможності мегаполісів, які використовуються міжнародними організаціями та дослідними агенціями, такими як ОЕСР, Всесвітній економічний форум, Інститут менеджменту та розвитку, «The Economist Intelligence Unit», університет Лафборо, Інститут урбаністичних стратегій, «Foreign Policy», «AT Kearney», Інститут прогресивної політики, агенція «Cushman&Wakefield», використовуються як кількісні, так і якісні критерії та експертні оцінки, які характеризують привабливість мегаполісів для національних і транснаціональних суб'єктів господарювання, окремих індивідів та міжнародних організацій в якості: майданчиків для розміщення різноманітних видів виробничої, комерційної, інвестиційно-фінансової та інноваційно-технологічної діяльності; локальних точок високого добробуту, комфортних умов проживання містян та розширеного відтворення людського капіталу. Це свідчить про надоекономічний,

глобалізаційний характер розвитку конкуренції між мегаполісами, який не можна оцінити лише економічними показниками.

10. Системними конкурентними перевагами володіють на сьогодні мегаполіси країн-лідерів, які не тільки представлені в усіх існуючих рейтингах конкурентоспроможності міст, але й лідирують практично за усіма субіндексними показниками мегаполісної конкурентоспроможності. Натомість мегаполіси країн з новостворюваними ринками характеризуються фрагментарною конкурентоспроможністю, посідаючи лідерські позиції в обмеженій кількості субіндексних показників, що відбивають специфіку їх галузево-секторальної спеціалізації у глобальній моделі міжнародного поділу праці. Разом з тим умови глобального економічного розвитку відкривають перед мегаполісами країн з новостворюваними ринками широкі можливості підвищення свого міжнародного конкурентного статусу на основі активного підключення до транснаціональних мереж та глобальних ланцюгів доданої вартості; ефективної комбінації наявних конкурентних переваг щодо якості людського капіталу, масштабів бізнесової та інноваційної діяльності; а також забезпечення сприятливих локалізаційних умов фінансово-господарської діяльності місцевих та зарубіжних компаній. Це суттєво модернізує домінуючу на сьогодні центр-периферійну модель конкурентоспроможного розвитку мегаполісів, яка у майбутньому зазнає суттєвих коригувань і за усіма об'єктивними показниками трансформуватиметься у поліцентричну модель з формуванням нових мегаполісів – центрів нагромадження глобального капіталу та їх зростаючим впливом на процеси економічного, політичного, фінансового, інноваційно-технологічного та інформаційного глобалізму.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора [70, 69, 73, 74, 77, 78, 80, 81, 87, 88, 94, 95, 102, 110, 111, 112, 121, 289, 290, 295].

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МІСТА

2.1. Парадигмальні підходи до ідентифікації якості розвитку креативного міста

Активний розвиток найбільших міст світу протягом останніх 50-ти років вніс суттєві зміни в характер їхньої динаміки та зумовлені цим секторальні та структурні зрушення мотиваційної оцінки нових позицій мегаполісів в глобальному конкурентному середовищі. З огляду на це виникла цілком зрозуміла дилема: яку парадигму взяти за основу для формування нової урбаністичної концепції – *Номооесопотісус*, котра пояснює економічну складову суспільного прогресу, а відтак й виправдовує посилення нерівномірності розвитку міст чи – *Номосociologicus*, котра дає загальне уявлення про пануючі в світі соціальні процеси, проте при ідентифікації характеру та динаміки урбаністичних тенденцій зосереджується, головним чином, на оцінці соціальних трансформацій, котрі сталися впродовж певного часу.

З позиції одного із засновників нового тлумачення терміну «парадигма», американського філософа Т. Куна (Т. Kuhn), ця дефініція є нічим іншим як новою системою поглядів на існуючий раніше предмет та передбачає використання комплексу інструментів та інституцій, котрі забезпечують високий ступінь валідності програмованих в межах існуючої гіпотези результатів [124]. Відтак впливає, що між двома переліченими вище парадигмами існують доволі суттєві відмінності, котрі ще на поч. 90-х рр. XX ст. вдалося чітко ідентифікувати Р. Сведбергу [350, с.22].

З цього випливало, що обидві парадигми були самодостатніми, проте суттєво відрізнялися за характером дії (індивідуальної у *Homo oeconomicus* та колективної – у *Homo sociologicus*). На додаток до цього першій з них була притаманна свобода дії, а відтак – й можливість неоліберального обґрунтування переваг раціональних розрахунків, уявлення про ринок, як арену дії, кратність та децентралізація рішень (в регіональній і міжнародній економіці це означало суттєве зменшення централізації та перенесення прийняття інституційних рішень на місцевий і наднаціональний рівень, тобто децентралізація). За Р.Сведбергом також виходило, що для парадигми «*Homo oeconomicus*» характерними мають бути аналітичні та абстрактні концепції, основними цілями аналізу – виступатимуть передбачення як пояснення.

Інші, більш привабливі для дослідника риси, на думку вище згадуваного науковця, були притаманні «*Homo sociologicus*». Прихильники цієї парадигми були переконані, що існуюча в суспільстві соціальна структура зумовлює його обмеженість та, відповідно, провокує інерційність щодо сприйняття інноваційних процесів, котрі носять, як правило, ірраціональний характер, що базується на сформованих упродовж століть традиціях та цінностях місцевого населення. У регіональній економіці, наприклад, це могла б бути іммобільність територіальних громад. Заявлена парадигма визнає існування ринку, але доповнює його й існуючим суспільством, вплив якого у деяких випадках може носити вирішальний характер. Саме з цього й випливає наступна сентенція щодо визначального принципу – прийняття рішень, котрі в цій парадигмі зумовлені політичною і соціальною владами, які знову ж таки базуються на емпіричних концепціях, що зумовлені характером дії соціальних сил та їхньою розстановкою. З позиції «*Homosociologicus*» можна передбачити, що будь-який мегаполіс має бути наділений цілою низкою повноважень соціального характеру, що зумовлені домінуванням у ньому інституційних та невиробничих функцій.

Якщо у 90-ті роки ХХ ст. в методологічній науці передбачалося, що запекла боротьба між прихильниками і супротивниками цих двох парадигм завершиться швидше за все формуванням нової парадигми, або ж їх своєрідним міксом парадигм, особливо після прийняття на глобальній конференції в Ріо-де-Жанейро (1993) концепції сталого розвитку, то вже на поч. ХХІ ст. можна було констатувати, що не вийшло ані того, ані другого, адже посилення неоліберальних тенденцій у світовій економіці призвело до втрати популярності ідеї соціальної складової системного розвитку і поступовому переходу до домінування бізнес інтересів над громадськими чи соціальними. Внаслідок цього утворився парадигмальний вакуум, який вітчизняні науковці О. Білорус та Д. Лук'яненко (2002), доволі чітко ідентифікують: «В останні роки став помітним ефект інтерпарадигмальної рефлексії, що на основі якогось базового спільного концепту (ноосфера) зв'язує різні парадигми» [42, с.22]. Їхній прогноз подальшого розвитку виявився вірним на наступні десять років, адже саме у цей період кількість пропонованих парадигм почала множитись. Першим небезпеку швидкого продукування «незрілих концепцій», тобто «не зовсім парадигм», помітив угорський і водночас американський професор Я. Корнаї [64], котрий справедливо вважав, що секторальне подрібнення у трактуванні парадигми є шкідливим, адже при цьому втрачається системність дослідження, а відтак він був упевнений, що парадигма може бути лише системною. Тим не менше це застереження відомого економіста не знайшло суттєвої підтримки, а в системі міжнародного регіонального аналізу з'явилася ціла низка секторальних (галузевих) парадигм, характерним прикладом чого може вважатися класифікація російського науковця О. Гранберга (табл. 2.1), з власними доповненнями щодо мегаполісової складової.

Регіональні парадигми економічного розвитку

Назва парадигми	Основна суть за О. Гранбергом [45]	Мегаполісова складова (власне бачення)
«Регіон як квазікорпорація»	У межах існуючого регіону відбувається взаємодія органів влади, ТНК, ТНБ, інтелектуальних та виробничих ресурсів	У найбільших містах активно проходить процес гіперконцентрації факторів виробництва
«Регіон як ринок»	Регіон є надзвичайно вразливим, щодо зміни ринкового середовища, яке й визначатиме його подальші перспективи	Найсучасніша ринкова інфраструктура зосереджується здебільшого в найбільших мегаполісах
«Регіон як квазідержава»	Децентралізація, що панує у світі максимально сприяє посиленню самоуправління у місцевих громадах	Інституційне значення мегаполісів постійно зростатиме
«Регіон як соціум»	Соціальна структура регіону визначається не лише як набір відповідних інститутів, а й як поєднання креативних рис економіки	Креативізація є однією з визначальних рис сучасного мегаполісу
Інтегральна парадигма	У світі що глобалізується існує велика кількість чинників, котрі впливають на розвиток регіонів і їхнє поєднання зумовлює прогрес чи регрес розвитку територій	Мегаполіси надзвичайно швидко адсорбують ресурси і виступають своєрідними «магнітами» креативного капіталу, котрий виступає споживачем» й інших видів ресурсів

Як впливає з таблиці, існування п'яти глобально-регіональних парадигм суттєвою мірою поляризує точку зору науковців, котрі по-різному бачать перспективи розвитку регіонів, а в їхніх межах й мегаполісів різної територіально-секторальної ієрархії. Характерними рисами сучасного мегаполіса є наявність в ньому полідинамічної структури господарства, а відтак виходить, що системне дослідження його функціональної основи значною мірою прояснює можливі перспективи його глобально-локального домінування. З огляду на це можна

констатувати: що до найсуттєвіших рис сучасного мегаполісу, які й потребують подальшого вивчення слід віднести:

- гіперконцентрацію факторів виробництва з подальшим селектування їхньої ваги в процесі зростання ролі мегаполісів, насамперед тих, що мають столичний ранг;
- наявність сучасної ринкової інфраструктури в мегаполісі, експлуатантами (навантажувачами) якої є не лише національні компанії, а й міжнародний капітал, з притаманними йому високими вимогами щодо її якостей;
- постійно зростаючу інституційну роль мегаполісів котрі, дедалі більше, перетягують на себе його ринкову владу і можуть через ТНК та ТНБ істотно впливати на глобальний рух капіталу;
- стрімке нарощування концентрації креативних ресурсів, котрі значною мірою впливали не лише на зміну міської субструктури в мегаполісах постіндустріальних держав, а й визначали умови розвитку передових технологій в усіх сферах людського життя;
- індикативною ознакою сучасних мегаполісів стала, останнім часом, адсорбція інтелектуального капіталу з наступною креативізацією стиля життя в місті та посиленням впливу нової моделі мережного суспільства.

Дещо далі О. Гранберга пішли американські дослідники В. Барнз та Л.Ледебург, котрі вирішили описати складові регіональної парадигми, яка на їхню думку має бути єдиною і базуватися на концепції нових економік (табл. 2.2).

Період що розпочався після 2003р., коли вище названими авторами були оприлюднені нові підходи до формування регіональних парадигм можна частково назвати поверненням до тлумачення парадигми К. Kuhn, адже саме у цей період серед багатьох вузьких фахівців з економічних і демографічних проблем домінуючою стала тема незіставності (*incommensurability*, англ.) численних продукуваних концепцій, котрі, зазвичай, почали прирівнювати до парадигм, відтак найбільш суттєвою виявилася описана М. Boumans та J.B.Davis проблема

констеяції довіри [230, р.105], яку відтепер, повертаючись до моделі К. Kuhn, починають розглядати через призму міждисциплінарної матриці. Заслуговує також на увагу системна робота німецького науковця Н. Sieberta, котрий дослідив у світовій економіці проблему локальної конкуренції, пов'язавши її з новою парадигмою міжнародного поділу праці [344]. Саме його підходи були у подальшому покладені в основу створення нової теорії локалізму, яка вже у другому десятиріччі ХХІ ст. суттєво потіснила основні ідеї регіоналізму, перевівши основні його постулати в неолібералістську методологію.

Таблиця 2.2

Основні ознаки регіональної парадигми

Ознака парадигми за В. Барнзом та Л. Ледебургом [11]	Місце мегаполісу в регіональній парадигмі (власне бачення)
райони, а не територіальні ієрархії визначають єдність територій	найбільшим містам притаманна районоутворююча роль
надзвичайно важливою є внутрішня інтеграція, яка на пряму впливає із взаємозалежних частин урбаністичної системи	мегаполіс являє собою високо інтегроване поселення з поліцентричними функціями
національна економіка є сукупністю економічних районів, а не політичних територій	мегаполіс посідає в країні визначальне місце, концентруючи в собі політичну і економічну влади
для національної економічної системи критично важливим є внутрішні зв'язки	найбільші міста мають радіально-секторальну (частково радіальну) модель економічних зв'язків
дія національної економіки не обмежується територією, що підпорядкована урядові	міста-лідери впливають не лише на регіон в якому вони розташовані, а й на країну базування
економічні райони, являють собою відкриту систему зі складними зв'язками в світовій економіці	найбільші мегаполіси світу представляють відкриту поліструктурну модель економічної діяльності зі значним впливом на світове господарство
державні кордони мають значення для розвитку регіонів	вплив міст-лідерів не обмежується державними кордонами

В регіональному аналізі першого десятиріччя ХХ ст. також з'явилося чимало нових напрямів. Зокрема, Т. Herrschel запропонував нові підходи щодо

виокремлення в методології регіонального зростання характеру периферійності та маргіоналізації [344, p.85-95], а його шведський колега A. Lidström – свою модель перерозподілу видів діяльності в столичних регіонах, провівши компаративний аналіз між мегаполісами Швеції та США, результатом чого стало обґрунтування ідеї подальшої метрополізації, як домінуючого явища розвитку міст (до речі, на думку автора, зовсім необов'язковим є те чи мають міста столичний статус чи є просто такими, що здійснюють масштабну економічну діяльність) [273, p.129-131].

Водночас у сучасній науковій літературі з'являється чимало праць, автори яких рішуче критикують панівні ідеї глобалізму, пов'язуючи їх з тим, що важливою складовою деглобалізації (вони обґрунтовують, що такий процес триває) є дезінтеграція. На думку, D. Held та A. McGrew рушійними силами цього «зворотнього процесу світової економіки є новий устрій кордонів, націоналізм, протекціонізм та локалізм» [302, p.2].

Відхід від традиційних канонів двох попередніх парадигм «Homo oeconomicus» та «Homo sociologicus» призвів відомого науковця сучасності П.Друкера до необхідності уточнення кожної з них щодо тих нововведень, котрі стали панівними на глобальних ринках. Мова йде про інновації і політику компанії, уряду, виробничої мережі, які беруться за її реалізацію «суть послідовної інноваційної діяльності, пише автор, полягає таким чином у цілеспрямованому та організованому пошуці змін, а також в послідовному аналізі тих можливостей, котрі приносять ці зміни для економічних і соціальних нововведень» [50, с. 62]. Відтак виходить, що в світі має бути створена нова всеосяжна парадигма, яка здобула останнім часом доволі оригінальну назву – «Homo informaticus», а сферою її дії стало мережне суспільство, що створювалось у глобальній економіці. Обґрунтування нової моделі розвитку людства і упередження ризиків, які несе таке суспільство, доволі чітко визначив в своїх численних працях M. Castells. Саме йому вдалося прослідкувати особливості динаміки експорту інформації із

основних мегаполісів світу. За М. Castells виходило, що три американські мегаполіси – Нью-Йорк, Лос-Анджелес і Вашингтон мають найбільші індикатори росту інформаційних потоків [238, р. 412], сумарний показник яких може бути зіставлений з цілими країнами Європи. З огляду на це важливе значення, на думку науковця, має соціальна теорія простору та теорія просторових потоків [238, р. 440-441], які б мали дати прогнози щодо подальшого поширення переваг урбанізації мегаміст. Необхідність дослідницьких нововведень поч. ХХІ ст. також була вмотивована ще й тим, що на думку М. Castells у світі розпочалася третя тисячолітня урбанізація, котра охоплює не лише міста країн-лідерів (Нью-Йорк, Токіо, Лондон тощо) а й нові центри з країн, що розвиваються (Пекін, Джакарта, Лагос, Мехіко, Делі та ін.) [238, р. 434]. Характерною рисою останньої категорії стало те, що їх сукупна робоча сила задіяна як у створенні високих технологій так і в реалізації виробничих процесів першого-другого технологічних укладів.

Скорочення виробничого потенціалу мегаполісів і зростання їхньої інноваційної та інституційної складової, суттєве зменшення чи навіть, навпаки, відсутність промислової функції, яка, вчасно кажучи, й сформувала ці міста значною мірою вплинула на продукування нових підходів при визначенні нової місії найбільших міст світу. Сенсаційна за своєю суттю книга американського економіста R. Florida «Підйом креативного класу» [257] в буквальному розумінні поділила США на два табори тих, котрі палко підтримали його теорію креативного класу в містах і тих, котрі виступали категорично проти неї. Предметом аналізу дослідника виступали здебільшого ті явища, котрі раніше ніхто не вивчав, наприклад, міська толерантність та класифікація категорій працівників, які раніше на думку аналітиків, вважалися обслуговуючою сферою. Як підрахував автор, станом на 2000-й рік таких людей в США налічується 38 млн., тобто 30% сукупної робочої сили [257, р. 8]. R. Florida вважає, що цей новий клас складається з високоосвічених працівників-професіоналів, до яких відносить фахівців з бізнесу, фінансів, правників, страхувальників і представників творчих

професій – артистів, інженерів, музикантів, письменників, комп'ютерників, вчених тощо. Автор стверджує, що попит на їхню діяльність постійно зростатиме, а своєрідними «магнітами» такої діяльності виступатимуть найбільші міста планети. За розрахунками автора, інвестиції в таку креативну сферу, як R&D зросли в США з 1953 по 2000 рр. у 50 разів [257, р. 45]. За розрахунками автора загальносвітові витрати на креативну економіку становили на зламі тисячоліть в світі 2,2 трлн дол. США, при цьому відсоток цієї країни дорівнював 43% [257, р. 47]. Водночас креативізація економіки міста не може бути безкінцевою, адже його відірваність від виробництва неодмінно призводить до дорожнечі життя в ньому, що постійно демонструють основні мегаполіси світу. Відтак в науковій літературі численні автори поставили питання про ідентифікацію міст у т.ч. тих, де домінує виробництво і тих, які виконують переважно споживчу функцію. Дослідження британця Ентоні Д. Кінга дозволило дещо прояснити сучасні підходи до такої ідентифікації. Автор вирішив запропонувати свою дефініцію модерного міста, яке створюється внаслідок існування в світі нерівноправних відносин між «...колоніалізмом і глобальним капіталізмом» [61, с. 163]. Решту ж міст науковець відносить до категорії «традиційних», у котрих виробнича функція склалася внаслідок першого міжнародного поділу праці. Втім важливість думок британського філософа полягає ще й у тому, що він методологічно обґрунтовує існування метрополіса, наділяючи його доволі незвичними рисами: особливою позицією в глобальному просторі, існуванням модерного суспільства, наявністю певних технологій та раціональною бюрократією [61, с. 173]. З цього випливає, що сучасні мегаполіси інтенсивно розвиваються виходячи не лише з внутрішніх причин, а й цілої низки зовнішніх. Відтак виходить, що вплив екзо- та ендогенних чинників далеко не завжди може бути урівноваженим, адже певні з них можуть виявитися домінуючими, натомість інші – рецесивними, що призведе до хибного уявлення про закони руху найбільших міст світу.

Британські дослідники А. Rike, А. Rodrigues – Pose, J.Tomaney також вирішили прослідкувати можливість використання основних засад методології ендогенного росту до теорії локального та регіонального зростання. Основними ланцюжками такої моделі, на їхню думку, мають стати:

- державні та приватні інвестиції в освіту → локальні та регіональні економічні і соціальні мережі → розробка та трансмісія інновацій → ендогенний технічний прогрес (витрати R&D) → випуск продукції (витрати праці);
- регіональні заощадження → нові капітальні інвестиції → використання ресурсів на фондових біржах → людський капітал → випуск продукції (витрати праці) [325, р.104].

Таким чином, запропонована британськими науковцями модель економічного зростання, котра в основному спирається на внутрішні ресурси не позбавлена як переваг (наприклад, створення спільних з бізнесом кластерів, технопарків, технополісів тощо), так і недоліків (будь-який регіон у т.ч. мегаполіс не може вважатися відокремленою від світового господарства одиницею, а вплив світових фінансових, ресурсних та інформаційних потоків не може обминути найбільші міста планети). З цього випливає, що у процесі народження нової парадигми розвитку міст слід виходити з наступних міркувань:

- по-перше, мегаполіс тієї чи іншої країни являє собою високолокалізований тип поселення в якому концентрація креативного, інституційного та частково виробничого капіталу є надзвичайно високою;
- по-друге, реалізація потенціалу розширення ринкової, трансформаційної та, певною мірою, соціальної інфраструктури обмежується рамками географічної локалізації самого міста. Відтак виходить, що подальший розвиток мегаполісів має базуватися на удосконаленні структурних елементів його господарства та їх технічній модернізації;

- по-третє, міграційна спроможність креативного класу в межах мегаполіса є надзвичайно високою, що може сприяти як «процвітання» міста, так і його занепаду, тобто мають місце значні глобалізаційні ризики.

З огляду на це можна стверджувати, що створення нової моделі розвитку креативного міста має базуватися на відповідній парадигмі, яку умовно можна віднести до типу секторальних парадигм (рис. 2.1).

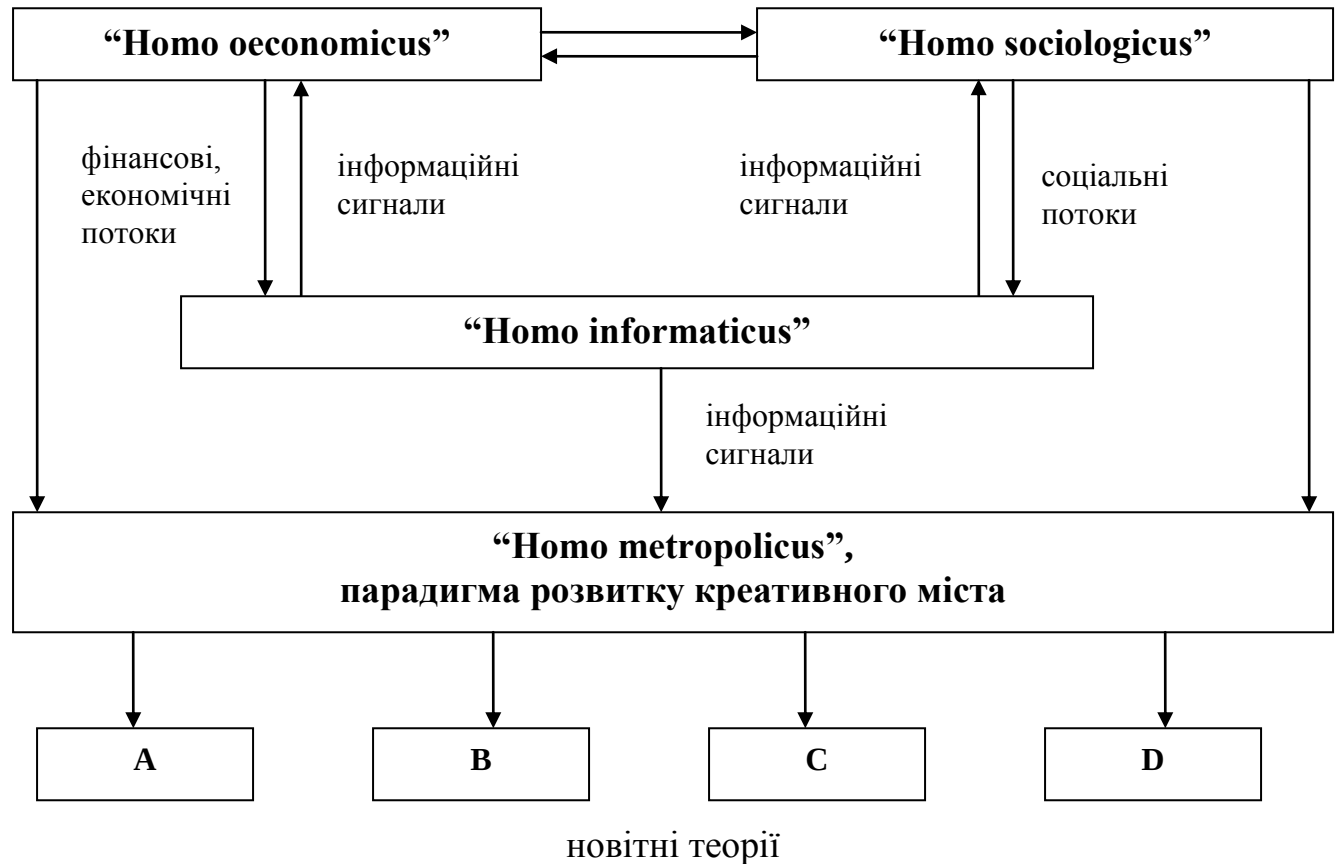

Рис. 2.1. Еволюція дослідницької парадигми розвитку креативного міста

Джерело: розроблено автором

Створення нової парадигми розвитку креативного міста багато у чому базується на усвідомленні того, що існуючі зараз парадигми не відображають характер та напрямки фундаментальних досліджень суспільства, котре зазнає постійної модернізації, адже створення виробничих, соціальних та інтелектуальних мереж з кожним роком ускладнюється і якщо «Homo

«*homo oeconomicus*» та «*Homo sociologicus*» створили свого часу необхідні умови для переходу до інформаційного суспільства, то подальша метрополізація суспільного життя (відтепер не лише в країнах-лідерах) неодмінно призведе до необхідності по-новому осмислити роль мега (метро)полісів в процесі створення високо динамічного глобального ринку, а існує велика відтак потреба у формуванні нової парадигми, яку ми назвали її «*Homo metropoliticus*». Власно кажучи саме такі міркування багатьох європейських і американських науковців породили до життя цілий ряд нових концепцій, кожна з яких, на їхнє глибоке переконання, може з часом перерости в самостійну теорію. Така тенденція особливо помітною стала протягом останніх трьох років.

Так, Ph. McCann та A. Zoltan (2011) провівши масштабне дослідження рейтингу глобальних міст у т.ч. глобальних фінансових центрів виявили, що число жителів в них необов'язково може корелюватися з обсягами виробництва, водночас, мультинаціональність, а також залучені в міську економіку ПІІ та ступінь його інтегрованості в глобальне економічне середовище (тобто враховуються переважно зовнішні чинники) відіграватимуть дедалі все більш значущу роль.

Проблему подальшої креативізації міст і територій частина науковців продовжує розглядати в розрізі агломерацій, допускаючи в процесі дослідження існування феномену глобального зростання метрополісу [305].

Подальшій локалізації сітьового суспільства та ув'язування його інвестиційної складової з технологічним прогресом присвячена стаття Th. Halvorsen, який здійснив спробу визначити розмір інвестицій, що скеровується в агломерацію, наслідком чого став проведений ним розрахунок крос-індустріального та позаіндустріального ефектів [269, р. 672].

Ідею методологічного націоналізму з огляду на створення мультирівневої держави запропонували британські науковці Ch. Jeffery, Ar. Schakel [282], які переконані, що процес створення нових субсидіарних відносин у британському

суспільстві повинен чітко зафіксувати локалізаційний статус кожної відтепер вже федеральної одиниці Об'єднаного Королівства.

При виокремленні будь-якої секторальної парадигми надзвичайно важливим, як відмічалось раніше, є максимальне врахування зовнішніх чинників, які в умовах створення мережного суспільства та посилення прямих і опосередкованих потокових ресурсних процесів виявити доволі важко, а тим більше оцінити їхню вагу в процесі модернізації і постійної трансформації самого мегаполісу. В разі його знаходження в межах інтеграційного угруповання з наявними інструментами і механізмами регулювання, формування сутнісної основи парадигми «Номо metropolis» ще більш ускладнюється, адже відтепер це місто підпадає під дію відповідної політики угруповання. Зазвичай політика регіонального і локального розвитку базується на моделі вирівнювання (бувний СРСР, КНР) ,конвергенції (країни ЄС), неоліберальному «невтручанні» у справи регіону-міста (США). З огляду на це виходить, що внутрішньо-адміністративні чи внутрішньоблокові чинники можуть суттєво впливати на характер і динаміку мегаполісу, а регіоналізм може бути визначений як внутрішній, так і зовнішній, котрі мають чимало точок дотику. Розуміючи таку дилему в інтерпретації суті процесів, що аналізуються, російський науковець А. Спартак доволі влучно зауважує: «Регіоналізм у його класичному, просторово обмеженому та такому, що орієнтується на «жорсткі» інтеграційні формати вигляді, поступово уходить в минуле. Всі країни навчалися цінувати переваги відкритої торгівлі, що забезпечує найбільш ефективне використання наявних ресурсів та переваг. Окрім цього потужним лобістом виступає транснаціональний бізнес, інтереси якого все частіше концентруються далеко за межами власного регіону» [176, с.14].Сказане вище значною мірою відноситься й до глобальних мегаполісів, вплив котрих на світову економіку є надзвичайно великим.

Заслужовують на увагу також новітні методологічні підходи вітчизняних та російських філософів, що скеровані на формування нової гуманітарної парадигми

– синергійної антропології, в якій на думку Л.Ф. Гайдуліної та О.Д. Агапова, найважливішими змістовними блоками є вибудована модель людини, виокремлення етнічності як цивілізаційного феномену (в західній філософії декларуються ідеї мультилінгвістичності чи мультинаціоналізму), а також багатовекторності [38, с.174]. Отже наведене вище дозволяє виокремити сутнісну основу парадигми креативного розвитку мегаполісу, яку умовно можна представити у вигляді графічної схеми (рис. 2.2).

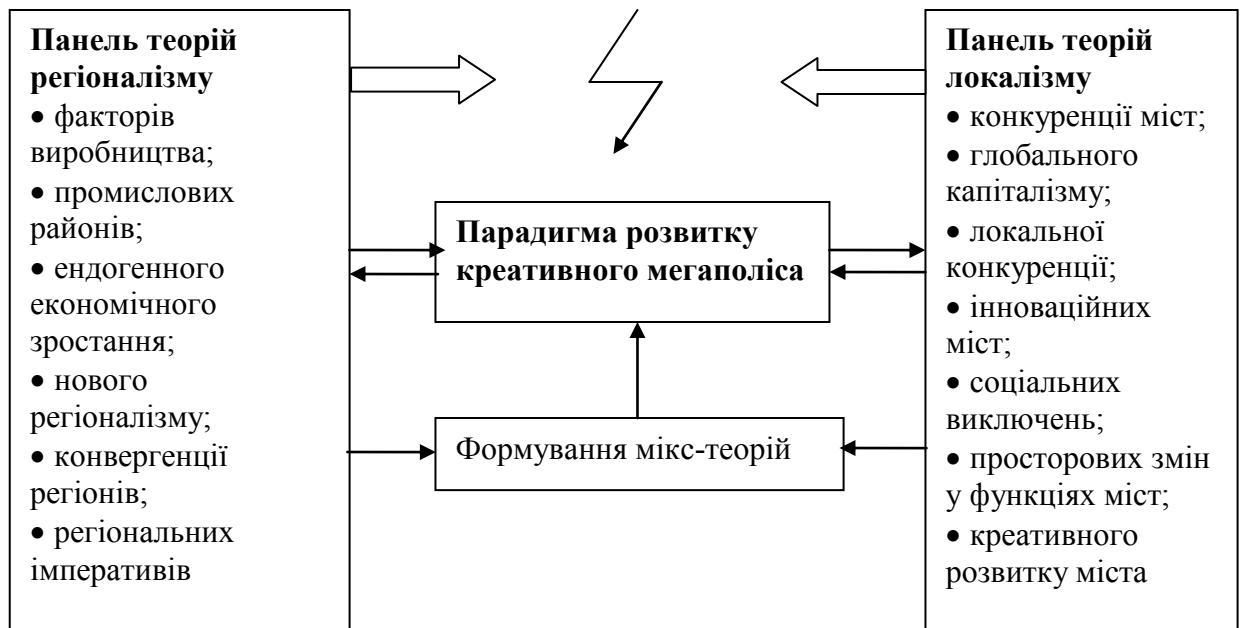

Рис 2.2. Теоретичне підґрунтя формування парадигми розвитку креативного мегаполіса

На рисунку доволі чітко позначена очікування теоретична боротьба між прихильниками регіоналізму, котрий поступово втрачає свої методологічні позиції і локалізму, який, навпаки, «завойовує» для себе все нові й нові простори глобального методологічного поля. За першим сценарієм розвитку подій можливе створення мікс-теорій, котрі стануть своєрідним базисом для формування нової парадигми розвитку креативного мегаполісу. Натомість за другим – міжнаукова інтеграція стала неможливою, і тоді швидше за все локалізаційні підходи

сприятимуть формуванню такої парадигми, в котрій відповідні глобально-територіальні чинники відіграватимуть дедалі більш визначальну роль. Тим не менше індикативними рівнями парадигми що створюється мають бути такі:

- принцип дії – близька до абсолютної свобода дії;
- мотиви дії – раціональні міркування зі значним впливом когнітивних елементів при прийнятті кінцевих рішень;
- арена дії – глобальна економіка;
- визначальний принцип – мережна децентралізація;
- типи концепцій, що використовуються – емпіричні та аналітичні;
- завдання аналізу – прогнозованість.

2.2. Гравітаційні процеси концентрації людського капіталу в містах-мегаполісах

Інтенсивний розвиток міст-мегаполісів у XIX – першій половині XX ст. потребував значного припливу робочої сили із інших населених пунктів, насамперед із сіл, адже рівень зайнятості в аграрному секторі постійно скорочувався, натомість в індустрії – зростав, і якщо у XIX ст. вимоги до якості трудових ресурсів (виключаючи інтелектуальні професії) були невисокими, то вже в останній чверті XX ст. вони суттєво зросли, внаслідок чого промислова функція міст постійно загасала, натомість сервісна та інституційна сфери зазнали прогресуючого розширення. Це потребувало створення з одного боку, нової освітньої інфраструктури, з другого – нагальним ставав дефіцит у людях з видатними (унікальними) здібностями, а також у тих, що мали організаторські таланти та нові компетенції у сфері прикладання всього переліченого вище.

Два століття тому гравітаційні процеси припливу робочої сили у мегаполіси розглядалися в межах 100- кілометрової зони віддалення, а вже на початку XX ст. – ареною дії стала вся національна економіка. Втім наприкінці XX – на початку XXI ст. – ситуація знову змінилася – відтепер це світова економіка з її глобальним попитом на людський капітал і глобальною пропозицією новітніх компетенцій робочої сили. Сформовані зараз міжнародні ринки робочої сили значно посилили динаміку міграційних процесів, трансформували систему врахування попиту на окремі професії на національному та регіональному рівнях, створити міждержавні інституції регулювання руху робочої сили, яскравим прикладом чого може вважатися Міжнародна організація праці (МОП). Внаслідок цього характер та інтенсивність міграційного руху в світі набула упорядкованого в цілому, але й надзвичайно суперечливого водночас характеру.

Найбільш рельєфно виокремилися нові значно збільшені потреби в інтелектуальних ресурсах з боку головних мегаміст країн-лідерів. На думку М.Castells, квазіміські комуни, що склали поселенську основу найбільших мегаполісів світу диктували свої вимоги щодо подальшого розвитку міста, а їхня ідеологія суттєво відрізнялася від провінційного тренду, що врешті-решт значно посилювало регіональні суперечності. Внаслідок дії місцевих та глобальних факторів так звані метрополії перетворювались в центри економічної, технологічної та соціальної динаміки, що дозволяло їх чітко ідентифікувати користуючись спеціально створеною шкалою глобального лідерства міст. Вони ж з часом перебрали на себе й культурне, інноваційне та політичне лідерство, а вже впродовж останніх двадцяти років саме мегаполіси стали центрами і, водночас, вузлами формування глобальних інформаційних та виробничих мереж [238, р.440].

Вище згадуваний М. Castells [238] спробував пояснити нові зміни, що відбулися у суспільстві, а також описані вище гравітаційні зрушення необхідністю уточнення соціальної теорії. Внаслідок чого з'явилася нова методологія –

дослідження простору потоків, концептуальними основами якої могли слугувати наступні сентенції:

- простір кристалізує час, а відтак за автором виходило, що саме просторові форми та процеси формують майбутню динаміку суспільства;
- простір є своєрідною матеріальною підтримкою в режимі поділу соціальної практики;
- відмінною урбанізаційною формою мегаміст стало те, що всі вони є глобально об'єднаними і, водночас, локально роз'єднаними (автор наводить приклад Нью-Йорка, як глобального центра, що мало пов'язаний з регіоном штату Нью-Йорк, та Мехіко (Мексика) і Джакарта (Індонезія), які лише зараз підійшли до суттєвого зменшення локально-центричних зв'язків, котрі домінували у минулі часи) [238, р.436].

Подібну думку поділяє німецький дослідник Н.Siebert, який обґрунтовуючи свою теорію глобального попиту та глобальної пропозиції, доволі чітко виокремлює при цьому категорію локальної конкуренції [344, р.149], яка, як нам здається, може повною мірою пояснити особливості сучасної високої динаміки розвитку світових міст, адже, як відомо, саме вони змагаються між собою за залучення інтелектуального ресурсу, котрий вже на наступних стадіях набуває високих споживчих якостей продукції що випускається.

З другого боку мегасіті не обов'язково можуть спеціалізуватися на виробництві, адже в основі їхньої продуктивної функції можуть лежати ще й інформаційна та управлінська види діяльності розташованих на території міста корпорацій. Дослідження, що було проведене Michelson та Wheeler та узагальнене М.Castells виявило, що упродовж 1982-1990 р.р. в США мав місце своєрідний сплеск інформаційного обміну між мегаполісами внаслідок чого визначилися основні. Як впливає з рисунку, найбільш інтенсивно розвивався обмін інформацією між Нью-Йорком та Лос-Анджелесом. Проте, вже другою інформаційною парою можна вважати напрям: Нью-Йорк – Вашингтон. Натомість

далі подібного роду симетрія не прослідковується, водночас «прив'язаність» до Нью-Йорка продовжує бути наявною у разі «відправлення» і «отримання» у 6-ти випадках із 10. Якщо ж прослідкувати міжнародні інформаційні потоки впродовж періоду, що розглядається, то вимальовується ще більш цікава закономірність, котра певною мірою нагадує структуру зовнішньої торгівлі (Китай протягом 90-х р.р. не мав достатньої інформаційної бази, а відтак його слід вважати швидше виключенням, аніж правилом). Найбільшими партнерами США щодо інформаційного обміну виявились: Канада, Лондон та Брюссель в Європі, Гонконг, Пуерто-Ріко, Токіо, Мехіко, Сідней та столиці країн Південної Америки.

Вихідний пункт		Пункт призначення
Нью-Йорк	4523	Лос-Анджелес
Лос-Анджелес	4391	Нью-Йорк
Нью-Йорк	2768	Вашингтон
Вашингтон	2249	Нью-Йорк
Лос-Анджелес	2182	Сан-Франциско
Нью-Йорк	2161	Бостон
Нью-Йорк	2077	Філадельфія
Бостон	1947	Нью-Йорк
Нью-Йорк	1691	Маямі
Філадельфія	1684	Нью-Йорк
Атланта	1654	Нью-Йорк
Сан-Франциско	1632	Нью-Йорк
Нью-Йорк	1628	Атланта
Даллас	1609	Лос-Анджелес
Чикаго	1555	Лос-Анджелес

Рис. 2.3. Абсолютне зростання інформаційних потоків між основними мегаполісами США (рази) [238, р.412]

На початку ХХІ ст. основні методологічні підходи щодо окреслення особливостей гравітаційної спроможності міст і міських агломерацій зазнали певних змін, адже саме у цей час з'являються нові фундаментальні праці науковців, зокрема, J. Robinson(2002), що була присвячена дослідженню глобальних міст [336] та його ж, щоправда, більш пізня книга, котра всебічно розкривала суть глобальної міської модерності (2006) [337]. До цього списку також варто додати епатажний твір D. Harvey (2005), котрий був сфокусований на дослідженнях іммобільності глобальних міст в умовах народження, як зазнає автор, нового імперіалізму [271]. У відповідності до нової теорії, що здобула з легкої руки Robinson назву «урбанізаційна та метрополізаційна» автором проголошувалось створення нової локальної єдності Євроамериканських міст (EuroAmericancity), лідерські позиції в якій посідали Париж, Лондон, Відень в Європі та Нью-Йорк, Чикаго, Лос-Анджелес в США. Застосувавши основні підходи модерністської методології, автори дійшли висновку, що Шанхай (Китай), Бенгалі (Мексика) слід відносити до групи модерністських міст, натомість столицю Єгипту Каїр – до космополітичних [340, p.828].

Системне дослідження глобальних міських мереж, на нашу думку, є неможливим без визначення їх поліцентричності, тобто встановлення так званого глобалізаційного «навантаження» у відповідності до певної шкали ідентифікації. Британські науковці Р. Taylor, D.Evan та К.Pain (2008) також розробили, на додаток до їхніх американських колег, систему попарних зв'язків між містами (inter-city linkages), котрі являють собою своєрідний поділ на групи, в яких виокремлюється одне найбільше місто (тобто єдиний центр, як правило, це столиця, або ж як у Німеччині – децентралізована система зв'язків між окремими фірмами і корпораціями, що розташовані в межах міського скупчення). Втім й тут можуть бути своєрідні інверсії (табл. 2.3.).

Таким чином, проведені британськими дослідниками розрахунки дозволили встановити систему первинних, вторинних та третинних гравітаційних зв'язків в

Європі, відмінність між якими полягає в їхній інтенсивності. При цьому показник відносин між першим і другим містом може виявити як високий рівень зв'язків (Кельн-Ессен (0,76), Кельн – Дортмунд (0,73), що відповідає за цифровими значеннями другій колонці у таблиці) так і явно нижчим за очікувані (Дортмунд – Дуйсбург (0,44), Кельн – Дуйсбург (0,44)). З цього випливає, що гравітаційні процеси в мегаполісах можуть набувати різної форми розвитку як стимулюючої, що посилює подальшу централізацію у вибраному напрямі (Амстердам, Брюссель, Дублін, Лондон, Париж, Цюрих), так і поліцентричної, що характерне для Німеччини, в якій основна частина бізнес-зв'язків сконцентрована в західній частині країни, натомість столиця – Берлін відіграє здебільшого інституційну, а в перспективі – й креативну функції.

Таблиця 2.3.

Головні інтра-регіональні зв'язки за P.Taylor, D. Evans, K. Pain (2008).

Головні зв'язки перших міст [355, p.1086]

Первинні зв'язки [1,00]	Інші зв'язки перших міст $\geq 0,6$
Амстердам – Роттердам	Лондон – Рединг (0,93)
Брюссель – Антверпен	Франкфурт – Майнц (0,91)
Дублін – Наас Ньюбрідж	Париж – Реймс (0,8)
Дюссельдорф – Кельн	Париж – Амінс (0,79)
Франкфурт – Вісбаден	Париж – Орлеан (0,79)
Лондон – Саутгемптон	Дублін – Данделк (0,77)
Париж – Руан	Дюссельдорф – Дортмунд (0,75)
Цюрих – Базель	Лондон – Кембридж (0,7)
	Франкфурт – Дармштадт (0,65)
	Дублін – Дрогеда (0,64)
	Париж – Шартр (0,62)

Цілком зрозумілим є те, що динаміка розвитку будь-якого мегаполісу значною мірою залежить від його просторового руху, адже саме у ньому, на нашу думку криється характер тих трансформаційних змін, що породжують значні конвергентні, або ж дивергентні зрушення. Свою логіку регулювання у тлумачення цього процесу вклали голанські дослідники A. Lagendijk та B.Needham

(2012), котрим вдалося модернізувати створену ще раніше R. Норре (2005) [298р. 480] графічну модель (рис. 2.4).

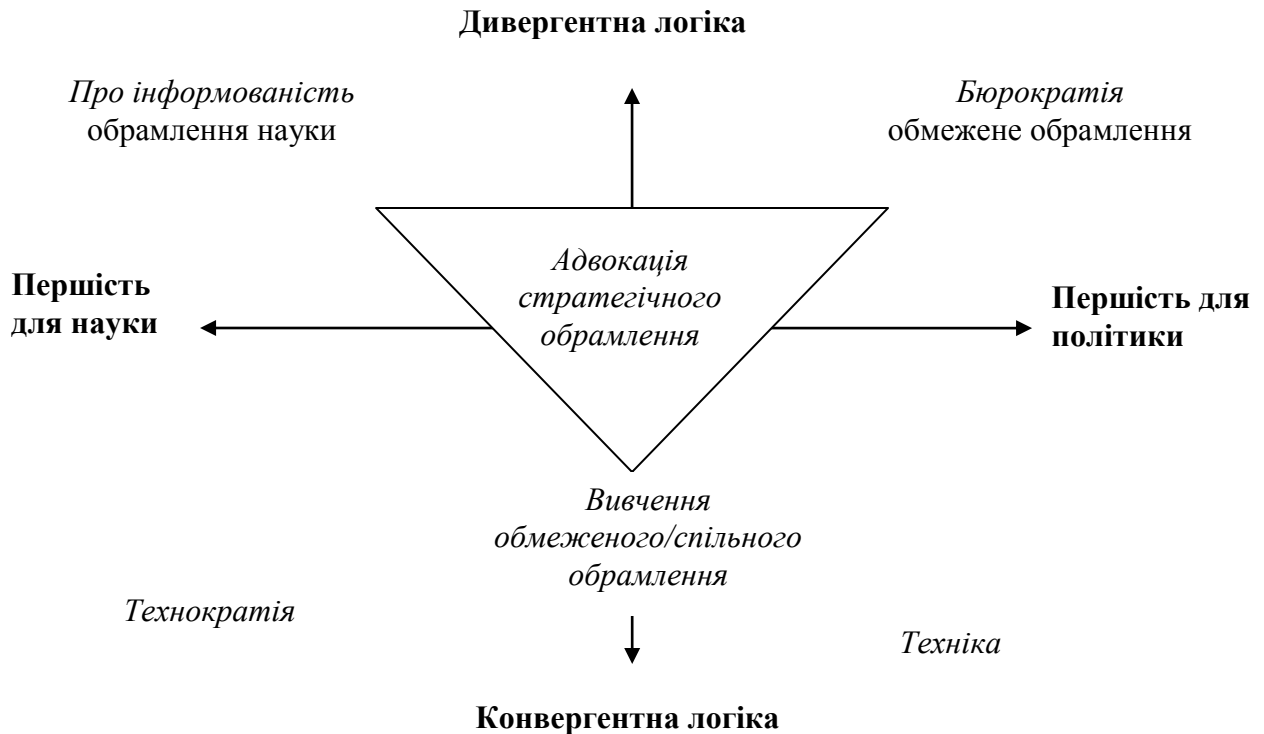

Рис. 2.4. Виміри взаємозв'язку політика-наука та типи обрамлення за A.Legendijk та B.Needham [298, р. 480]

На думку вище згаданих дослідників розвиток міст, у т.ч. мегаполісів у подальшому буде суттєво залежати від політики регіонального та локального розвитку країни чи, навіть, всього інтеграційного угруповання, в якому узгоджуються її основні засади, проте її основний зміст має вписуватись в конвергентну, або ж в дивергентну мегарегіональну динаміку (у авторів це носить назву – логіка). На цьому ж етапі має відбутися доволі болюче розмежування на те, що є для керуючих органів первинним або ж вторинним в умовах подальшого існування стратегічної невизначеності. У випадку якщо це буде наука – ми отримуємо технократичну модель, в якій розрахунки та обчислення носитимуть вирішальну роль, а рішення що ухвалюються набуватимуть прагматичного

характеру та знаходиться в межах парадигми «Homoinformaticus». У разі виокремлення, головного політичного напрямку можна бути переконаним у тому, що так званий інжиніринг (на схемі – це техніка) надаватиме раціональні обрахунки лише на підтвердження правильного (а також ефективного /неефективного) використання фінансових важелів реалізації урядового/неурядового курсу. Втім за будь-яких умов можна очікувати, що напрямками реалізації однієї з двох логік має стати просвітницька робота та рутинна (бюрократична) діяльність, взаємна, проте суперечлива, на перший погляд, дія яких й забезпечуватиме відповідний напрямок реалізації селективної стратегії розвитку. Відтак виходить, що реалізація будь-якої концепції розвитку міста обов'язково має вкладатися у ту чи в іншу модель ухваленого рішення.

Вибір стратегії розвитку міста у сучасних умовах не обов'язково може вкладатися в звичні моделі міжміської гравітації, тобто взаємного тяжіння та взаємообумовленості. Британський дослідник G. Bristow, наприклад, глибоко переконаний у тому, що неабияку роль має відігравати при цьому регіональна конкурентоспроможність, рівень якої значною мірою залежить не лише від традиційних факторів, що визначають ступінь оптимізації розміщення виробництва, а й від так званого реплейсінгу (re-«placeing»), в якому передбачене структурування впливу й інших чинників, котрі раніше в міжнародній економіці не були ідентифіковані. Внаслідок цього автор пропонує дослідити особливості культури певної місцевості, а відповідним методологічним підґрунтям має стати так звана культурна політична економія (Cultural Political Economy) [231, p.156-159].

Напрямами створення нових стратегій за G. Bristow можуть також стати їх розмаїтність, розсіювання (dispersion) чи дисперсія, взаємність, модульність. Натомість моделями реалізації слід вважати деконцептуалізовану та концептуалізовану конкурентоспроможність, сталість [231, p.164]. З огляду на домінування концепцій сталого розвитку для європейської моделі найбільш

бажаним міг би стати саме цей напрям, поєднаний з модульністю, натомість американським містам швидше за все буде притаманна розмаїтність деконцептуальної конкурентоспроможності. Близькою до саме такого поєднання є Канада, у котрій її столиця Оттава є типовим прикладом столично-провінційної економіки, котру варто розглядати як зайвий доказ урізноманітнення інноваційно-інституційної моделі розвитку столичних міст [377, р.147], в котрій поєднується громадянський капітал та відповідний тип адміністрування.

Стрімке зростання столичних мегаполісів в країнах, що розвиваються доволі ілюстративно відображає характер і особливості міжкраїнових відносин, що пов'язані з розвитком міжнародної торгівлі, а також з глобальною динамікою руху інновацій та інвестицій. Доволі показовою при цьому може вважатися Мексика та її головне місто Мехіко, стрімке зростання якого останнім часом дозволило змінити колишні уявлення науковців про так звану несправжню урбанізацію та оцінювання економічної ефективності метрополізаційної зони Мехіко (Mexican Metropolitan Zones), у котрій за даними А. Nieto[314, р.10] сконцентровано 56% населення країни (79% міського) та створюється близько 75% ВВП Мексики. Темпи зростання чисельності населення в країні та її столиці (щоправда останнім часом різношвидкісні) також доволі красномовно ілюструє таблиця 2.4.

Таблиця 2.4.

Зростання чисельності населення в головних мегаполісах Мексики, млн.

жителів

Роки Міста	1990	2000	2001	2010/1990, %
Мехіко	15,6	18,4	20,1	1,3
Гвадалахара	3,0	3,7	4,4	1,5
Монтеррей	2,7	3,4	4,1	1,5
Пуебло	1,7	2,2	2,7	1,6
Толцка	1,1	1,5	1,8	1,6
Мексика, разом	42,5	53,2	62,5	1,5

Джерело: [314] та власні розрахунки

Як впливає з таблиці, темпи приросту населення в головному мегаполісі виглядають нижчими ніж у цілому по країні, а також з огляду на інші чотири мексиканські мегаполіси, що дозволяє виявити такі закономірності:

- по-перше, зменшується приплив населення в столицю, яка відтепер потребує не просто робочої сили, а й її високої кваліфікації, адже економіка міста з кожним роком все більше залежить від впливу глобалізаційних чинників;
- по-друге, в Мексиці розпочато формування поліструктурної міської моделі розвитку, в основі якої лежить випереджаюча локалізація економічної активності в інших мегаполісах країни та постіндустріалізаційне зростання невеликих населених пунктів в різних регіонах країни;
- по-третє, в столичному регіоні має місце своєрідний перелив (spillovereffect) традиційної господарської функції з території цього найбільшого мегаполісу до периферії з подальшою концентрацією в селективних економічних зонах країни.

Така нестійка динаміка характерна не лише для країн, що розвиваються, а й для держав-лідерів, мегаполіси яких можуть демонструвати відносно сталу динаміку (Лондон, Нью-Йорк, Гонконг, Париж, Токіо, Сінгапур, Амстердам, Мехіко), зростаючу активність (Торонто, Мадрид, Франкфурт-на-Майні, Брюссель, Сан-Пауло, Цюрих, Буенос-Айрес, Куала-Лумпур) та спадну тенденцію (Чикаго, Мілан, Лос-Анджелес, Сідней, Сан-Франциско, Тайпей), що на пряму впливає з динаміки концентрації сервісних офісів міжнародних компаній, на що свого часу звернули особливу увагу Р. Taylor та R. Aranya (рис. 2.5).

Надзвичайно важливим при такому аналізі є те, що характер «економічної першості» з-поміж мегаполісами встановлюється не за чисельністю населення, а за масштабами «сервісної діяльності», котра вже у ХХІ ст. почала визначати структуру і динаміку нових відносин у суспільстві на шляху його руху до мережної моделі розвитку.

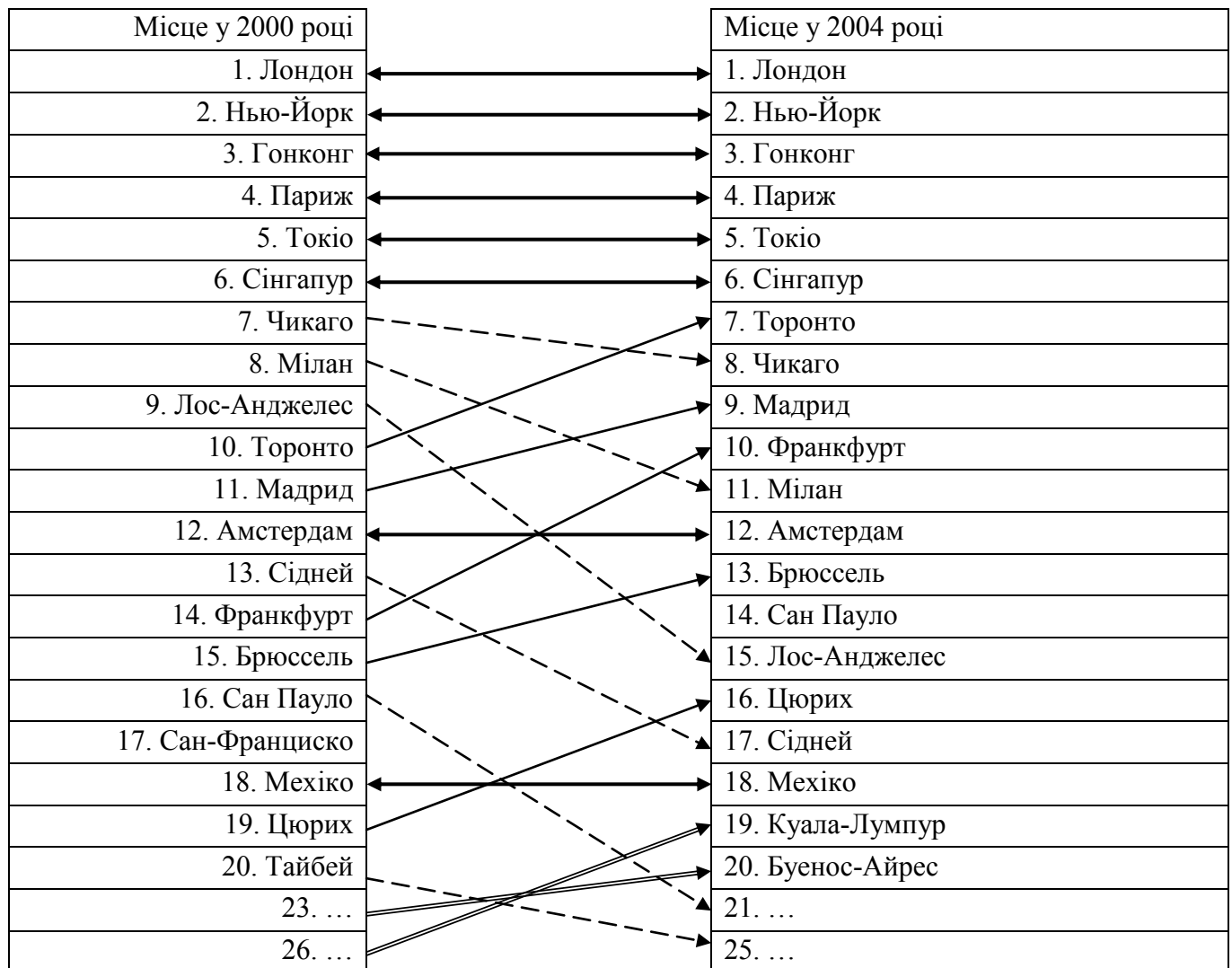

Рис. 2.5. Зміни в рейтингах глобальних міст протягом 2000-2004 р.р. за Р. Taylorta R. Aranya [354, p.5]

Відтак виходить, що новою інтерпретацією міської гравітації має бути оцінювання своєрідного сервісного тяжіння, яке необов'язково завершується в межах існуючого мегаполіса створенням нових товарів, адже успішне місто виступає відтепер своєрідним магнітом для безробітних або ж незадоволених станом своєї зарплати громадян інших країн.

Своє тлумачення гравітаційної моделі дає російський дослідник А. Гранберг [45], який розглядає два підходи щодо визначення методологічної сутності

досліджуваних міграційних явищ. Перший з них базується на виокремленні кількісних характеристик міграційного потоку, основу якого ще у XIX ст. сформував англієць Ravenstein:

$$M_{ij} = \frac{P_j}{d_{ij}} f(z_i), \quad (2.1)$$

де M_{ij} – міграційний потік, що рухається від джерела j до місця призначення i ;
 $f(z_i)$ – певна функція від z_i – сили тяжіння місця призначення;
 P_j – чисельність населення джерела міграції j ;
 d_{ij} – відстань від джерела j до місця призначення i .

Утім вище наведена формула з часом зазнала певної модифікації і набула вже у XX ст. нової назви – гіпотези Стюарта (Stewart), в основу якої було покладено так звану гравітаційну складову G , а якщо точніше, то це був нівелюючий коефіцієнт:

$$M_{ij} = G \frac{P_i P_j}{d_{ij}^2}, \quad (2.2)$$

де P_i та P_j – населення двох регіонів;
 d – квадрат відстані між ними.

З плином часу до цієї математичної моделі було додано показник середнього доходу населення в одному w_i регіоні та в іншому – w_j і кінцева формула набула вже іншого вигляду:

$$M_{ij} = G \frac{(w_i P_i) \times (w_j P_j)}{d_{ij}^2}, [355, \text{с.218}] \quad (2.3)$$

Разом з тим, в умовах посилення глобалізаційних процесів гравітаційна модель, в основі якої лежить різниця у заробітній платі далеко не завжди спрацьовує, адже регіонам-мігрантами виступатимуть не лише окремі країни, а й цілі континенти. Відтак виходить, що знайти правильну і обґрунтовану міграційну відстань стає неможливим. Також формула не враховує різниці у віці населення, адже добре відоме, що найбільш міграційно динамічною є молодь, найменш

активними – є люди похилого віку. Статеві вікові особливості в моделі також не обраховані. На додаток також слід відзначити, що навіть в умовах інтеграційного союзу рахувати відстані між регіонами є проблематичною для дослідника справою, адже незрозумілим є те, чи варто ідентифікувати відстань між столицями чи можна обмежитись розрахунками між найбільш активним та найбільш депресивним регіоном. Тоді виникає й наступне питання: наскільки валідними можуть бути отримані результати?

Наведене вище дозволяє зробити висновок про те, що сучасна гравітаційна модель концентрації людського капіталу в містах-мегаполісах являє собою сукупність системних різновекторних процесів міграційного руху сукупної робочої сили, в основі чого лежать зміни у глобальному попиті та глобальній пропозиції на її чисельність, а також якість, набуті компетенції, таланти, амбіції, здібності та реальні можливості бути затребуваним на секторальних ринках різних країн за умов існуючої на них рівноваги щодо оплати праці.

2.3. Секторальна трансформація столичних міст

У сучасній системі соціально-економічних наук існує чимало методологічних проблем із визначенням суті та структурної довершеності того, що, власно кажучи, можна віднести до мегаполісів (нерідко в літературі вживається також термін – «мегалополіс»). Найсуттєвішими суперечностями, які виникають з огляду на це слід назвати наступне:

- чи є тотожними словосполучення: мегаполіс / мегалополіс та метрополіс, або ж кожен з цих термінів віддзеркалює різні типи (види) міст, вплив яких на глобальну економіку хоча й значущим, проте доволі різним;

- яку структуру господарства має мегаполіс/метрополіс і розвиток яких креативних функцій у ньому є визначальним, тобто таким, що детермінує подальші напрями його трансформації та впливає на його конкурентоспроможність;
- що саме має обмежувати статистичне дослідження: територія міста, столичний регіон, скупчення міст, котрі знаходяться в межах прилеглої території чи, можливо, якісь інші регіональні сполучення, приміром міжнародні (транскордонні спільності або угруповання);
- якою має бути ієрархія самого мегаполісу, чи варто виокремлювати у ньому структурні елементи, а якщо так, то як саме повинен виглядати структурний зріз економічної активності міста;
- що є ознакою секторальної моделі мегаполісу, зайнятість людей котрі мешкають на його території, питома вага високо мобільних громадян цієї країни чи іноземців, котрі не прив'язані до місця постійного проживання, натомість активно переміщаються світом.

Певні ідеї щодо релевантності, сформульованих вище проблем були закладені цілим рядом британських дослідників – J. Wills, K. Datta, Y. Herbert, J. Маута С. McIlwaine. У своїй монографії, котра присвячена дослідженню саме глобальних міст, вони визнали за доцільне сфокусувати свою увагу на новій міграційній моделі [374]. Автори доволі вдало використали холістичні підходи до визначення особливостей розвитку Лондона, спираючись, насамперед, на вивчення його мультисекторальної структури та її впливу на зміни на ринку праці в межах Великого Лондона та агломерації, що сформувалася навколо нього.

Доволі цікавим є дослідження й іншого британського економіста S. Fleetwood[255], котрий здійснив спробу ув'язати розвиток ринку праці з так званим соціально-економічним феноменом глобального суспільства, в межах якого головними акторами виступають працівники, роботодавці і ціла низка

інфраструктурних (транспорт, охорона здоров'я, житлове господарство, інформація) та інституційних мереж. Важливу роль при цьому відіграє, на його думку, технологічний прогрес, котрий постійно спонукає робітників і працедавців серйозно працювати над формуванням нових компетенцій задіяної у виробничому процесі робочої сили (рис. 2.6).

Разом з тим, сучасний ринок робочої сили, і з цим слід погодитись з S.Fleetwood, несе в собі велику кількість додаткових елементів, які, з одного боку, не входять його структури, проте з другого – суттєво впливають на його регулювання. До їх числа автор відносить історичні передумови, законодавчу базу, пануючу в країні ідеологію, фінансовий ринок, банківський сектор, ринок товарів та послуг, групи лобіювання певних рішень, а також місце зосередження економічної активності, глобальні мережі, агенції, медія тощо. Саме глобальне місто, насамперед столиця, має подібні переваги, котрі визначаються гіперлокалізацією факторів виробництва, що дозволяє їй активно розвивати своє господарство, селектуючи вміння та навички трудових ресурсів, які влаштовуються на роботу в головному мегаполісу чи в межах його міської агломерації.

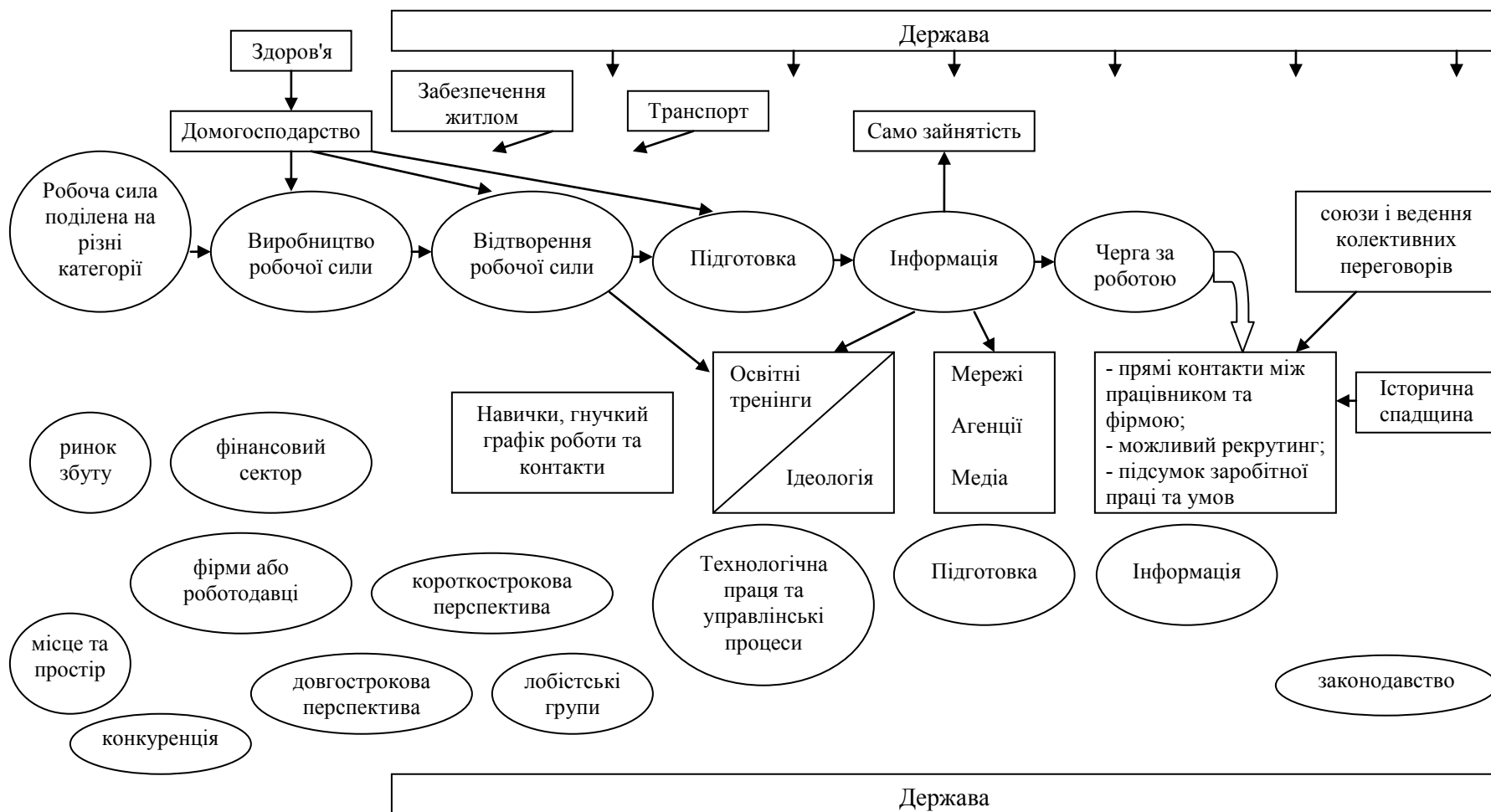

Рис. 2.6. Працівники, роботодавці та соціо-економічний феномен, який формує ринки праці за S.Fleetwood (2011) [255, p.34]

Зазначена вище аналітична модель у своїй основі базується, як це було доведено у двох попередніх роботах, на високій якості сукупної робочої сили, що дозволяє ув'язати розвиток столичних мегаполісів з економікою знань, інвестиційним розвитком, створеною в місті інфраструктурою та обраною в якості найефективнішої в країні та в її столиці стратегії державного та громадянського управління. Разом із цим постає й наступне питання щодо просторової (чи просторово-організаційної) моделі ідентифікації секторальної визначеності розвитку мегаполісу. Саме за умов поглибленого вивчення виникає проблема статистичних спостережень, адже міста та господарська діяльність в них можуть далеко не завжди вкладатися у певні територіальні рамки діяльності ТНК чи ТНБ, коопераційні форми яких в умовах глобалізації постійно зазнають численних трансформацій, перетворюючись упродовж певного часового лагу у все нові більш досконалі моделі розвитку. Спробу розібратися у цьому (автори такої вертикальної систематизації назвали це ієрархією метрополіса) здійснити двоє американських науковців – R. Lang та P. Knox (табл. 2.5).

Як впливає з таблиці, автори переконані, що метрополіси можуть вважатися такими лише за умов їхньої ідентифікації Бюро перепису населення США. Разом із тим їх сукупність може утворювати метроплекс і при цьому до його складу мають входити щонайменше два подібних формування. У разі їхнього скупчення та відповідного нормування дистанцій у розташуванні мова може йти про відповідний ареал, а відтак, за R. Lang та P. Knox, й про «коридорний мегополітан», котрий уособлює в собі більш розширену територіальну сукупність. І далі, як це впливає з таблиці, йдуть «галактичний метрополітан» та особливе формування – мегаплекс, котрий охоплює все попереднє. До такої своєрідної ієрархічної моделі у США можуть бути віднесені район Великих озер, БосВаш (Бостон-Вашингтон), натомість в Європі типовим проявом і водночас яскравим прикладом такої гіперскупченості економічної активності слід вважати так званий Рурштадт (Німеччина).

Ієрархія метрополісів

Типи	Опис	Приклади
Столичний (metropolitan)	Нинішнє визначення дає Бюро перепису населення	Піттсбург; Бойсе
Метроплекс (metroplex)	Два або більше столичних райони, що поділяють між собою передмістя, яке частково збігається, однак головні міста при цьому не зачіпляють	Даллас – Форт-Ворт; Вашингтон – Балтимор
Коридорний мегаполітан (corridor metropolitan)	Два або більше столичних районів з головними містами, що розташовані від 75 до 150 миль один від одного, які формують розширену міську лінійну територію вздовж «міжштатівських» площ	Arizona Sun Corridor (Фенікс –Тусон); Sansac (Сан-Франциско – Сакраменто)
Галактичний мегаполітан (galactic metropolitan)	Три або більше столичних райони з головними містами, котрі розміщені більше ніж за 150 миль один від одного і які формують міську мережу за широкою територією, що пронизана магістралями між штатами	П'ємонт; Great Lakes Crescent
Мегаплекс (megaplex)	Два райони мегаполітану, які знаходяться поблизу і мають спільні культурні та фізичні середовища, а також підтримують щільні ділові зв'язки	Megalopolis та Great Lakes Crescent; Sun Corridor та SoCal

Джерело: Lang R., Knox P. The New Metropolis: Rethinking Megalopolis / Robert Lang, Paul K. Knox // Regional Studies. – 2009. – № 6 (Vol. 43). – P.798

Виходячи з цього можна зазначити, що мегаполісом столичного рівня слід вважатися велике місто зі значним інституційним, секторальним, інноваційним та соціальним впливом на розвиток господарства країни та світу через селективне використання свого трудового потенціалу та розповсюдження результатів його діяльності за межі прилеглого регіону.

Наведене вище авторське трактування категорії «столичний мегаполіс» дозволило провести типологію локалізації столичних міст та виокремити метроплекси, що передбачають глибинні технологічні й ресурсні зв'язки між окремими районами столиці та забезпечують високий конкурентний статус міста; коридорні мегаполітани, основою виокремлення яких є наявність міжміської лінії концентрації бізнес-активності; галактичні мегаполітани, що охоплюють декілька міст, які розташовані на невеликій відстані, мають спільну інфраструктуру та ефективно використовують інтелектуальний потенціал; мегаплекси, які об'єднують декілька мегаполітанів, спільна синергійна дія яких дозволяє зберігати значні конкурентні переваги. Важливими територіально-ієрархічними моделями виступають:

- столичний метро регіон;

- другорядний метро регіон;
- маленький метро регіон [357, р.2].

Отже, з наведеного вище випливає, що секторальна структура мегаполісів столичного рангу може суттєво різнитися, адже у першому випадку – це потужний економічний глобальний центр, натомість у третьому – лише умовне адміністративно-політичне формування, що було створено в силу історичних традицій тієї чи іншої країни (м. Валлетта на Мальті, м. Люксембург (Люксембург)).

Столичні міста глобального рівня, як правило, водночас вважаються й потужними фінансовими центрами. Прикладом цього на пострадянському просторі може вважатися м. Москва, котра за даними The Global Financial Centers Index та Z/Yen Group посідає відповідно 63-є та 61-є місце у світі [30, с.91], а питома вага саме цього міжнародного фінансового центру (МФЦ) в структурі ВРП столиці РФ сягає 15-16%, з прогнозованим подальшим збільшенням цієї частки до 20-25%. Дослідники цього процесу перетворення російської столиці в Міжнародний фінансовий центр (МФЦ) П. Буряк, М. Зиядулаєв та В.Ростанець, переконані, що однієї концентрації фінансового капіталу для забезпечення секторальних переваг Москви буде замало. На їхню думку це мають бути й інші, не обов'язково економічні процеси, котрі чітко визначаються на індикативному рівні:

- індекс фінансової грамотності населення;
- індекс участі населення у фінансовій системі;
- кількість інструментів комунікацій;
- покращення сприйняття Москви, як МФЦ світовим інвестиційним співтовариством [30, с.95], тощо.

З цього випливає, що фінансова функція мегаполісу може проявити себе як домінуюча в столиці країни (Лондон, Москва, Пекін, Токіо), а може бути визнана як типова для зовсім іншого міста (Франкфурт-на-Майні в Німеччині, Цюрих в Швейцарії, Нью-Йорк в США), в котрих умови для

ведення цього виду бізнесу є кращими, аніж у головному місті держави розташування.

Тим не менше втрачання промислової функції в містах-лідерах у т.ч. в столицях непокоїть багатьох аналітиків. Так, S. Vital, M. Napdetano та G.Fagiolo, провівши крос-країновий аналіз в містах Європи дійшли висновку, що просторова локалізація виробництва суттєво різниться між найбільшими країнами ЄС як на рівні потужних корпорацій так і в межах МСБ, втім і в першому і у другому випадках лідером щодо збереження індустріальної функції міста виступає, за їх оцінюванням, Німеччина [372, p.1552].

Вплив технологічних чинників на структуру мегаполісів є також очевидним, щоправда їх локалізація буде суттєво відрізнятися від попередніх в силу специфіку комбінування факторів. За свідченням C.Antonellita F.Qnatraro в умовах високої мобільності трудових ресурсів на європейських регіональних ринках праці інтенсифікація переміщення робітників як і раніше буде доволі сильно залежати від існуючого в країнах різного рівня погодинної заробітної праці [214].

Наявність такої суперечливої, на перший погляд, проблеми постійного руху в країнах-лідерах призводить до дещо іншого розуміння уразливості економіки мегаполісів, котрі, як зазначалося раніше, поступово втрачають свою індустріальну функцію і вибудовують такі стратегії, які можуть передбачити подальшу трансформацію, котра охоплює процеси деіндустріалізації, індустріального консерватизму, або ж реструктуризації з одночасним відновленням виробництва, проте вже на новій технологічній основі, що напряду, як нам здається, впливає з основних постулатів третьої промислової революції [213, p.665]. На думку італійських дослідників A.Attuso, R.Capello, U.Fratesi найважливішим в політиці планування уразливих від зовнішніх та внутрішніх шоків регіонів має стати визначення ступеня секторальної спеціалізації [213, p.667]. Саме це, дозволить, як вважають науковці, більш чітко ідентифікувати характер конкурентоспроможності міста, включаючи його параметральну основу.

Парадоксально, що столичні міста є теж уразливими щодо прогресивного скорочення промислового виробництва, адже конкурувати в межах більш високого рівня заробітної плати, аніж в середньому по країні, котра лише нещодавно приєдналася до економічного союзу є надзвичайно складною справою.

Тим не менше, більшість фахівців, зокрема британець P.Taylor та американець R.Florida сходиться на думці про те, що майбутня структура світових міст (необов'язково столиць) знаходитиметься в сфері послуг, а їхній компонентний склад визначатиме, у найближчому майбутньому прогрес розвитку самого мегаполісу.

Концентрація сервісних галузей в межах того чи іншого інтеграційного угруповання завжди є високо репрезентативною і такою що повною мірою характеризує ступінь ділової активності в ньому. Саме таке дослідження провели у 2008 році британські економісти P.Taylor, D.Evans, K.Pain (табл. 2.6). Цей авторський колектив вирішив дослідити не точкову локалізацію сервісної сфери, а скупчення міст що формуються навколо одного основного. Внаслідок цього зв'язався Ранстат (міський регіон об'єднав 12 міст Нідерландів, у т.ч. чотири найбільші – Амстердам, Роттердам, Гаагу, Утрехт); Рейн-Майн (міста Німеччини: Франкфурт-на-Майні, Дармштадт, Майнц, Офербах, Дуйсбург, Вуперталь, Бохум), а також моноцентричні утворення в основі яких знаходиться столиця – Лондон, Париж, Дублін, Брюссель. Дещо осторонь від цього розташовані міста Швейцарії, вплив яких на фінансову систему світу важко переоцінити. Як видно з таблиці до трійки категорії «мега-сіті-регіон» потрапити також Центральна Бельгія та Рейн-Рур.

Натомість найбільше число міських поселень припадає на столичні моноцентричні регіони Ранстад (Амстердам) та Іль-де-Франс (Париж).

Сервісні компанії, що сконцентровані в європейських мегасіті-регіон, за P.Taylor, D.Evans, K.Pain, 2008 [355, p.1085] та власними розрахунками

Мегасіті-регіон	Кількість сервісних фірм	Число міських поселень
Ранстад	176	12
Центральна Бельгія	324	5
Великий Дублін	183	8
Рейн-Майн	458	5
Південно-Східна Англія	143	8
Паризький регіон	247	18
Рейн-Рур	297	8
Північна Швейцарія	135	7
Разом	1963	71

Особливості структурних змін в сфері послуг знайшли свій відбиток в аналізі кількості фірм, що діють в межах того чи іншого регіону. Як випливає з таблиці 2.7, найбільше всього сервісних компаній сконцентровано в регіоні Рейн-Майн, головним чином через центральне положення Франкфурту-на-Майні, одного з головних банківських та фінансових центрів Європи. Зареєстровані установи цього профілю становлять 41% всіх існуючих в мегасіті-регіон. Визначальним центром облікових та аудиторських послуг, виходячи з даних таблиці, є Великий Париж (Іль-де-Франс). У рекламній діяльності наявні пріоритети має Рейн-Майн. Цей регіон є також першим в сфері дизайн-консультування та страхування. Лідерство щодо крупних юридичних компаній належить Центральній Бельгії та Великому Дубліну. Бельгія лідирує також в логістичних послугах та менеджмент-консультуванні.

**Структура фірм мега-сіті-регіон за секторами спеціалізації за
P.Taylor, D.Evans, K.Pain, 2008 [355, p.1085] та власними розрахунками**

Мега-сіті-регіон	Профіль фірм (спеціалізація)								Σ
	Облік і аудит	Реклама	Банки/фінанси	Дизайн-консультації	Страхування	Юридичні фірми	Логістика	Менеджмент-консультації	
Південно-Східна Англія	20	20	20	25	8	16	11	23	143
Ранстад (Нідерланди)	23	20	22	23	17	23	18	30	176
Центральна Бельгія	26	38	35	30	18	34	47	96	324
Рейн-Рур	21	27	73	18	27	21	19	91	297
Рейн-Майн	26	56	148	47	55	28	22	76	458
Північна Швейцарія	10	25	15	17	11	10	31	16	135
Паризький регіон	55	27	24	22	24	26	32	37	247
Дублін	23	18	21	22	23	34	22	20	183
Разом	204	231	358	204	183	192	202	389	1963

Головна перевага проведеного P. Taylor, D. Evans, K. Pain дослідження полягає не лише у тому, що ними була визначена «секторальна першість» серед мегаполісів-лідерів, а й встановлені національні пріоритети. Наприклад в Англії це дизайн-консультації, в Нідерландах, Бельгії та Рейн-Рур – менеджмент-консультації, у Північній Швейцарії – це логістика, в Дубліні – юридичні послуги. Водночас попит на рекламу і страхування є приблизно рівним у всіх мегаполісах цього типу. Виходячи з цього можна визначити й приблизну секторальну структуру мегаполісів, щоправда в її європейському варіанті (рис. 2.7).

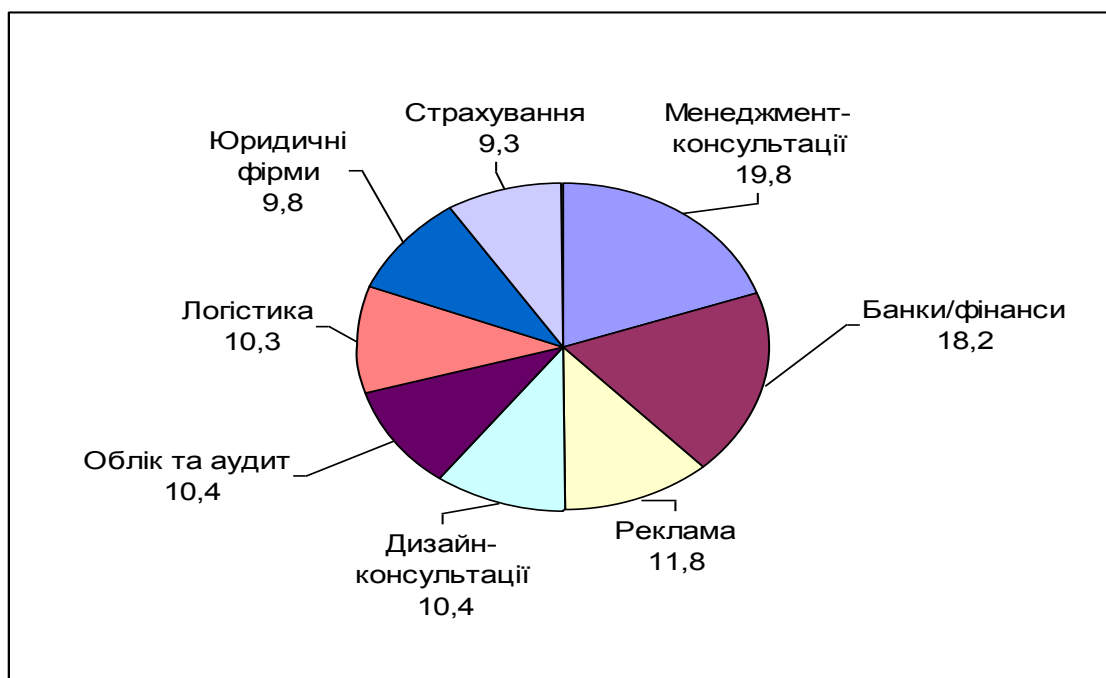

Рис. 2.7. Структура сервісної сфери провідних міст «мега-сіті-регіон» Європи, % компаній, 2008

Джерело: складено автором за [355]

Як випливає з рисунка, в мегаполісах держав-лідерів наявними секторальними пріоритетами є менеджмент-консультації, банківська та фінансова сфери, а також рекламний бізнес на які припадає близько 50% всіх сервісних фірм. Вплив інших субсекторів можна назвати середньозваженим, адже питома вага дизайн-консультацій (найбільша питома вага після перших трьох лідируючих секторів) від страхування (найменша частка) відрізняються на 1,1%.

Звичайно, що існує й інший підхід сегментації сервісної функції, що базується на ідентифікації секторальних переміщень через обчислення продуктивності праці. Цей підхід запропонували три нідерландські науковці: E. Louw, E. Krabben, H. Amsterdam. Він складається з цілого ряду послідовних стадій, оцінювання вартості землі на якій знаходиться підприємство (рис. 2.8).

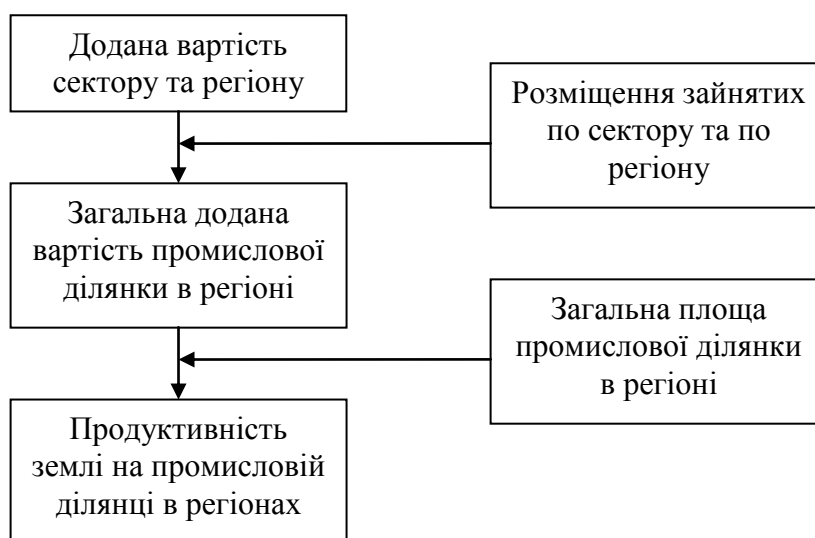

Рис. 2.8. Чотири стадії розрахунку продуктивності землі [303, р. 139]

З наведеної схеми випливає, що в умовах обмеженого економічного простору мегаполіси й у подальшому будуть активно використовувати різні розрахункові моделі вартості землі, котрі будуть підтверджувати тенденцію щодо її підвищення. При цьому слід розуміти, що ціна за землю, яку сплачуватиме власник нового заводу чи фабрики, за умов його розміщення на території того чи іншого мегаполісу, завжди буде більшою, аніж при компактному розміщенні компаній, котрі спеціалізуються на наданні відповідних послуг. Різнитиметься вона й від тієї, що знаходиться у депресивному регіоні. Водночас здійснюючи сервісну діяльність самі компанії завжди потребують послуг надзвичайно високого гатунку, серед яких інституційні, транспортні, креативні, культурні, екологічні та інші, обсяг яких й у подальшому буде суттєво зростати, постійно збільшуючи сервісну складову в створювальному ВВП, втім навіть й зараз питома вага саме цього сектору в країнах-лідерах перевищує 65-70%.

Доволі цікавим є прагматичний у цілому підхід А. Nicholds[312], який запропонував три моделі дискурсу щодо економічної регенерації (відродження) (табл. 2.8).

На думку автора у сучасному світі існує три основні дискурси щодо визначення перспектив розвитку міста-регіону (в нашому розумінні це може бути столичний мегаполіс), який у першому наближенні може обрати для себе, як найбільш прийнятну, економічну функцію, у другому – часткову (звуженого розриву) і у третьому – розгалужену розбудовчу (sarcacity building), кожна з яких, як це продемонстровано таблиці, має свої переваги та недоліки.

Таблиця 2.8.

Три конкуруючі дискурси економічного відродження

Дефіцит	Дискурс 1	Дискурс 2	Дискурс 3
Центральна точка	Міські регіони: «боротьба з економічною нерівністю за рахунок іноземних інвестицій»	Скорочення розриву: «боротьба з нерівністю щодо охорони здоров'я за рахунок поліпшення обслуговування»	Розбудова потужності співробітництва: «боротьба з соціальною нерівністю за допомогою громад»
Мінливі символи	Іноземні інвестиції Зайнятість та навички Збільшення економічних можливостей	Поліпшення обслуговування, забезпечення державних інвестицій. Участь громадськості у плануванні послуг із метою розширення доступу	Соціальне партнерство Уникнення розриву при наданні послуг
Напруження і суперечності	Дефіцит інвестицій через глобальну рецесію. Дефіцит місцевих робочих місць для місцевих жителів. Відсутність підприємницького партнерства	Дефіцит державних інвестицій Відсутність стратегії щодо залучення громадськості Відсутність комунікації	Відсутність автономії для вирішення «реальної потреби» Відсутність довіри щодо прийняття креативних ризиків Відсутність фінансування для гнучкого реагування при необхідності

Джерело: Nicholds A. Making sense of urban policy failure in complex times / Alyson Nicholds // *Regional Insight*. – 2011. – № 2 (Vol.2). – P.19

Враховуючи те, що перший і третій дискурс можуть вважатися своєрідними антиподами, то другий, який може здатися компромісним, потребує певного пояснення та структурування. Справа в тому, що доступність до медичних благ обговорюється зараз в усьому світі і пропозицій щодо цього міститься чимало – від ліворадикальних, у яких

декларується повна доступність до медичних послуг за державний рахунок, до неоліберальних, апологети яких переконані, що охорона здоров'я має бути такою ж сферою підприємництва як і галузі матеріальною виробництва, в основі діяльності яких лежить попит і пропозиція. У разі долання таких антагоністичних підходів та переходу на компліментарну модель – витрати частково компенсує споживач, частково – муніципалітет столичного міста, в якому нерідко сконцентрована велика кількість клінік, то можна очікувати суттєвого зростання дефіциту державних інвестицій, що викликаний перерозподілом ресурсів, на користь цієї сфери та деформуванням інших секторів міського (комунального) господарства внаслідок зміни політичних пріоритетів. Крім цього доволі проблематичними можуть виявитися розрахунки на рівні муніципалітет столиці – держава.

Таким чином, секторальна трансформація столичних міст в умовах посилення глобалізаційних процесів являє собою системну перебудову субсекторів мегаполісів внаслідок посилення в них сервісної спеціалізації, споживачем чого може виступати не лише регіон розташування чи країна, в якій знаходиться населений пункт, а й партнери з інших держав, що спонукає фірми, які надають послуги до їх постійної модернізації, залучення інновацій, проведення рекламних кампаній і, врешті-решт, підвищення конкурентоспроможності створювальних в їх межах продуктів.

2.4. Креативізація столичного розвитку як сучасний фактор конкурентоспроможності

У існуючих зараз парадигмах, про що йшлося у розділі 2.1., креативна складова відіграє надзвичайно важливу роль, адже зайнятість мешканців міста саме у цій сфері принципово змінює стиль їхнього життя та споживчу

структуру мегаполісу, що врешті-решт суттєво впливає на характер та головні риси його глобального економічного позиціонування. Внаслідок цього виникають численні пріоритети розвитку, котрі ідентифікують креативне місто далеко не завжди з огляду на прийнятні у минулому індикатори, зокрема ті що характеризували структуру матеріального виробництва в ньому. Внаслідок цього виникає цілий ряд різних відтепер вже міжнародних підходів, кожен з яких виокремлює столицю як відповідний бренд, основу чого, приміром, може складати екологічний розвиток (зелена столиця) [240], туристичний центр [221] або ж як унікальний міський регіон, управління локальним розвитком якого перебрали на себе стейкхолдери [281].

Разом із тим, розвиток сучасного міста значною мірою залежить від концентрації в ньому сервісних галузей, набір яких, за різними джерелами, може вважатися далеко не завжди кінцево визначеним, яскравим доказом чого можуть вважатися дві точки зору на компонентний склад його креативної економіки. Так, британець J.Howkins, спробував ще у 2005-му році визначити структуру і розміри глобального ринку креативних послуг, пов'язавши це зі світовими містами. До них він відніс рекламу, архітектуру, мистецтво, подарунки, дизайн, моду, фільми, музику, прикладне мистецтво, видавничу справу, науку і дослідження (R&D), програмне забезпечення, іграшки та ігри, телебачення / радіо, відео ігри. За розрахунками науковця саме на цьому ринку обертаються значні кошти, обсяг яких перевищує 2,7 трлн. дол. США, що зіставно з ВВП Німеччини, причому на Сполучені Штати припадає 42,7%, Великобританію – 8,0%, Китай – 1,9% [276, p.123].

Дещо іншу думку має американський дослідник R.Florida, котрий переконаний, що основу креативності мегаполісу може складати не лише поширення певного субсектору, а й громадська складова, наприклад, толерантність, яка разом з інноваційним та технологічним субсекторами забезпечують глобально-креативне лідерство міста у національній та світовій економіках (табл. 2.9).

Креативність, технології та толерантність за R. Florida(2003) [258, p.158]

Місце (за індексом креативності)	Регіон	Креативний клас	Індекс високо- технологічн их галузей	Інновації	Коефіцієнт диверсифіковано сті
1	Сан-Франциско	34,8% (5)	8,81 (1)	134,3 (2)	2,01 (1)
2	Остін	36,4% (4)	2,71 (11)	125,7 (3)	1,19 (16)
3	Бостон	38,0% (3)	7,18 (2)	69,4 (6)	1,04 (22)
4	Сан-Дієго	32,1% (15)	2,67 (12)	62,1 (7)	1,46 (3)
5	Сіетл	32,7% (9)	5,24 (3)	40,1 (12)	1,32 (8)
6	Ролі-Дарем	38,2% (2)	2,48 (14)	79,0 (4)	1,00 (28)
7	Хьюстон	32,5% (10)	1,86 (16)	36,6 (16)	1,24 (10)
8	Вашингтон– Балтимор	38,4% (1)	4,83 (5)	25,9 (30)	1,22 (11)
9	Нью-Йорк	32,3% (12)	2,49 (13)	34,1 (24)	1,21 (14)
10	Далас– Форт- Уерт	30,2% (23)	4,51 (6)	36,6 (17)	1,26 (9)
11	Міннеаполіс– Сент-Пол	33,9% (6)	0,80 (21)	73,5 (5)	0,97 (29)
12	Лос-Анджелес	30,7% (20)	5,05 (4)	27,6 (29)	1,42 (4)
13	Атланта	32,0% (16)	4,26 (7)	25,4 (31)	1,33 (7)
14	Денвер	33,0 % (8)	0,17 (38)	44,3 (10)	1,17 (18)
15	Чикаго	32,2 (14)	3,06 (9)	33,2 (26)	1,02 (24)

На думку R. Florida, креативний клас концентрується насамперед в основних мегаполісах і з часом стає важливим фактором його розвитку та позиціонування в глобальній економіці. За розрахунками автора, чисельність людей, зайнятість яких можна віднести до цієї сфери серед всіх мешканців США є максимальною у Нью-Йорку і станом на початок 2001 р. вона дорівнювала 2,7 млн., далі серед міст цього типу йшли Лос-Анджелес (2,0) і агломерація Вашингтон-Балтимор (1,5). Водночас обрахувавши частку креативного класу від загальної чисельності населення, котра мешкає в містах, можна стверджувати, що Нью-Йорк не є лідером, адже за розрахунками цього американського дослідника на перше місце в США виходить агломерація Вашингтон-Балтимор, проте американську столицю аж ніяк не можна віднести до головних інноваційних центрів країни, водночас значення інституційного і культурного центру США неможливо

недооцінити. Не є Вашингтон й толерантним лідером з-поміж інших мегаполісів країни. Водночас, виходячи із системного оцінювання впливає, що лідерство мають Сан-Франциско, Остін та Бостон, основні індикатори яких незначно різняться між собою.

Методика R. Florida наявно відображає й особливості інноваційного рівня розвитку США. Приміром концентрація високих технологій на заході цієї країни, зокрема в Сан-Франциско, Бостоні і Сієтлі є очевидною для всіх. Адже саме ці міста та їх агломерації дозволили створити тут найбільші кластери світового рівня («Бостонський маршрут 128» та інші). Разом із тим мегаполіси не обов'язково можуть бути центрами інновацій, делегуючи певні повноваження невеликим містам з розвинутою інфраструктурою, адже трансфер технологій в сучасних умовах не може викликати ніяких, за виключенням комерційних та оборонних, ускладнень. Водночас звужувати рух виробництва, що базується на знаннях до примітивного обміну інноваціями звичайно що безперспективно. Ось чому динаміка розповсюдження інновацій та формування на цій основі ринку інноваційних послуг завжди являли собою важко ідентифіковану систему ієрархічних зв'язків, де принцип локалізації креативну далеко не завжди відіграє визначальну роль. Таку просторово-комерційну модель взаємозв'язків між основними характеристиками виробництва інформаційних технологій спробував створити M.Castells [238] (рис. 2.9).

На думку дослідника початковий поштовх усьому процесу мають давати знання економіка та процесно-орієнтований продукт. Разом узяті, вони виступають своєрідними каталізаторами інноваційного руху, запускаючи таким чином нові функції та відповідні процеси у виробництво. При цьому інноваційна праця породжує створення інноваційного середовища, його ієрархічну децентралізацію і врешті-решт всесвітню дифузії сегментованої структури інтелектуальної локалізації, котра напряду пов'язана з ринками як недиференційованими, так і такими, що відносяться до категорії специфічних.

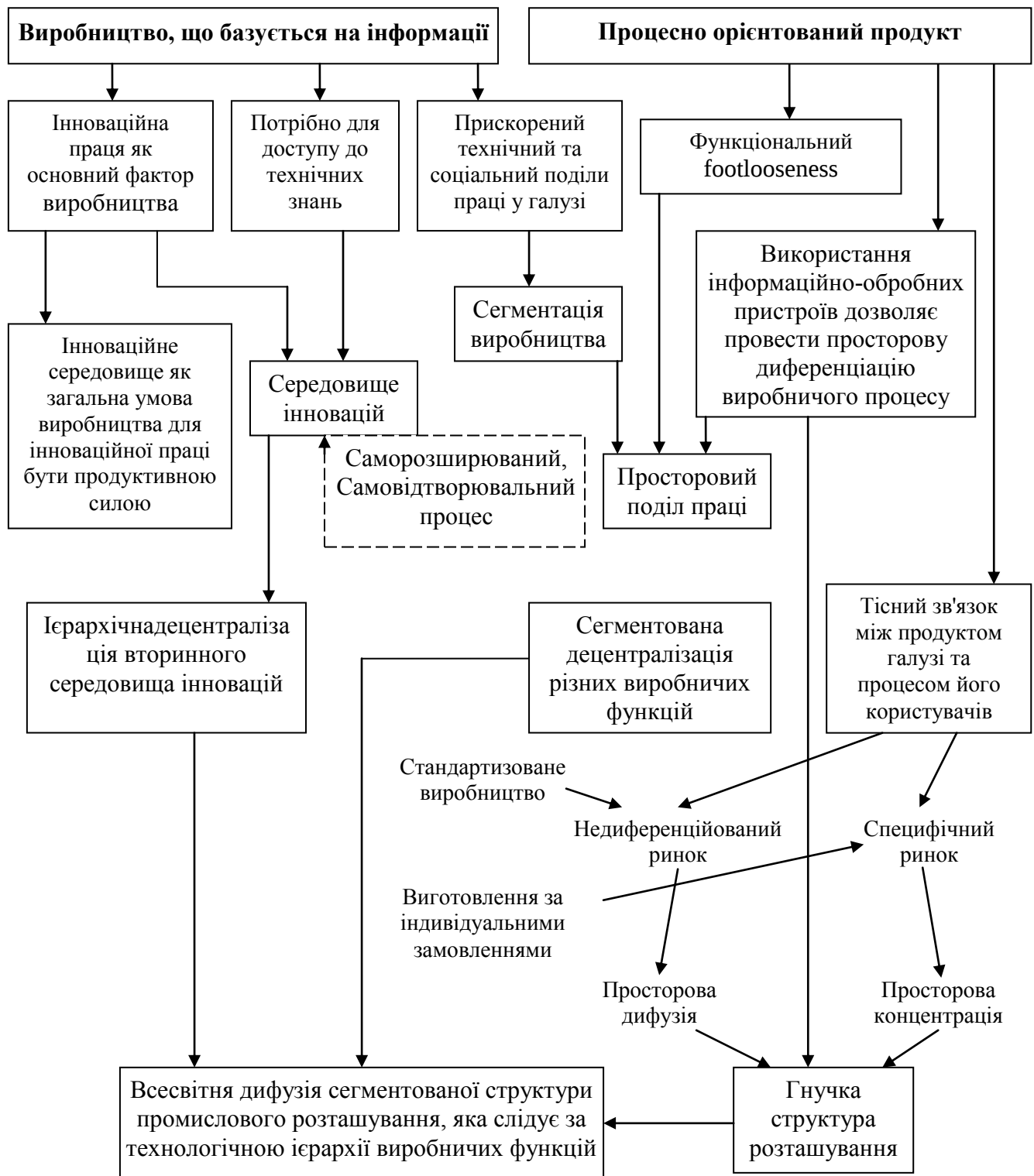

Рис. 2.9. Система взаємозв'язків між характеристиками виробництва інформаційних технологій та просторової структури галузі

Джерело: Castells M. The Rise of the Network Society. – Black well Publishing, 2000. – P. 420

Звідси за М. Castells впливає що мегаполіс може виступати як важливий гравець на декількох важливих рівнях:

- переважного споживання інновацій. Це має місце лише тоді, коли в межах мегаполіса розташовані фірми-модератори, котрі вважають за потрібне менше ризикувати і більше застосовувати лише ті технології, котрі пройшли попереднє випробовування в інших країнах та в інших корпораціях;
- переважного продукування інновацій. Великі університетські лабораторії та дослідницькі центри розташовані поблизу великих міст створюють велику кількість інновацій та комерціалізують їх. Постійно зростаюча конкуренція підштовхує компанії до безкінцевого сингулярного процесу змагання за ринок забезпечуючи таким чином, значний приріст інноваційної складової розвитку міста, втім привносить й великі ризики в разі невдалої комбінації витрат та отриманого прибутку;
- переважного продажу інновацій. Первинна комерціалізація інноваційного процесу далеко не завжди є кінцевою, адже визначити попит на новий продукт знаннєвої економіки є доволі непростю справою. Як результат його реклама, фінансова підтримка, страхування у венчурних фондах, юридичне супроводження тощо (саме ці сфери сконцентровані в провідних мегаполісах столичного рівня) забезпечують посилення лідерських позицій головних міст світу.

Підтвердження саме такого «безпрограшного» підходу щодо розвитку столичних міст знайшло доказову базу у дослідженні В.О’Huallachain та D.-Sh.Lee [316], котрі визнали важливим для себе вивчити роль патентної роботи в межах існуючої зараз класифікації столичних територій (рис. 2.10).

Як відомо, найбільшою привабливістю столичного міста є значна диверсифікація сконцентрованих у ньому секторів, що дозволяє значно менше ризикувати своїм фінансовим становищем корпораціям у разі негативних зрушень на тому чи іншому глобальному секторальному ринку або ж втрати інтерес споживачів до певної складової його креативної сфери. З другого боку, високий розвиток креативного потенціалу гарантує зростання внутрішнього споживання, створювальних у місті послуг, частина з яких

(включаючи інституційні та інфраструктурні) стають невід’ємною частиною його знаннєвих переваг.

		6 патентних категорій	
		Спеціалізовані	Диверсифіковані
417 патентні класи	Спеціалізовані	Спеціалізовані в подібних технологіях	Спеціалізовані в різних технологіях
	Диверсифіковані	Диверсифіковані в подібних технологіях	Диверсифіковані в різних технологіях

Рис. 2.10. Перехресна класифікація столичних (metropolitan) територій за індексом відносної ентропії Тейла у технічній спеціалізації та різноманітності

Джерело: O’Huallachain B., Lee D.-Sh. Technological Specialization and Variety in Urban Invention / Breandan O’Huallachain, Der-Shiau Lee // Regional Studies. – 2011.– № 1 (Vol.45). – P. 73

У процесі оцінювання перспектив розвитку міст надзвичайно важливим моментом є правильна інтерпретація суті його системних характеристик. Ось чому визначення «технологічності» міста проходить не лише в межах дослідження концентрації його креативного потенціалу, а й так званої smart-есопоту, яка включає в себе низку системних індикаторів, що визначають селективні пріоритети розвитку міста-столиці, який необов’язково може бути мегаполісом. Складовими такої дослідницької моделі є смарт-економіка (конкурентоспроможність, котра включає не лише оціночні дані щодо продуктивності праці, зрілість ринків, підприємництво, економічний імідж, а також «інноваційний дух»), смарт-люди (соціальний і людський капітал), смарт-управління (прийняття рішень, державний та соціальний сервіс, наявність політичних стратегій), смарт-мобільність (транспорт та ІСТ-інфраструктура), смартсередовище (природні ресурси) та смарт-лівінг (якість життя, котра охоплює створене в місті культурне середовище, житлове забезпечення, освітню доступність, соціальне згуртування тощо). У ході проведеного дослідження було встановлено що найкращі показники серед

малих столиць Європи має Люксембург, який ділить таку континентальну першість із статусом фінансового і страхового центру [348, р.16].

Таким що заслуговує на увагу було дослідження V.Royuela та M.Artis (2005), котрі подібно до R.Florida, виявили за багатокритеріальною основою рівень якості життя в агломерації мегаполісу Барселони і дійшли висновку, що його міграційна привабливість багато у чому залежить від створених у ньому, у цілому комфортних умов проживання, а також від креативного (насамперед мистецького) іміджу столиці Каталонії [341].

Слід зазначити, що рівень очікування та перспективи економічного зростання можуть суттєво різнитися між собою в залежності від місця розташування мегаполісу та чисельності населення у ньому. Таку парадоксальну гіпотезу висунули згадувані раніше P.Taylor та R.Aranya. Внаслідок проведення ними спеціального тестування були визначені очікування (песимістичні / оптимістичні) населення багатьох міст, що розташовані в різних частинах планети (табл. 2.10).

Проведене дослідження дозволило встановити, що креативне сприйняття позитивності чи негативності змін у мегаполісах доволі різниться по всьому світу. Швидше всього креативних змін очікують в столицях країн Західної Європи, Тихоокеанських містах Азії, а також на Середньому Сході. Водночас переважання негативної реакції характерне для міст США та регіону СубСахари в Африці. Однак якщо у Сполучених Штатах це можуть бути суто економічні причини (можливе банкрутство мерії Нью-Йорку, занепад Детройту, внаслідок масового закриття автомобільних заводів в штаті Мічіган), то в Африці песимістичні прогнози (і частково вони підтверджувались протягом останніх п'яти років) були пов'язані з політичною нестабільністю, безробіттям, подальшим зростанням посушливості клімату в Африці і проблемою водопостачання на Близькому Сході.

**Біноміальний тест очікувань населення мегаполісів за P. Taylor,
R. Aranya [257,p.12]**

Гіпотеза	Негативні зміни	Позитивні зміни	Разом	P-value test
1. Столичні міста	53	73	126	0,0021
2a. Глобальні міста	14	11	25	0,345
2b. Середні міста	94	95	189	0,4443
3a. Південні міста	66	73	139	0,2514
3b. Нові південні міста	54	59	113	0,4602
4a. Міста США	31	13	44	0,0021
4b. Західноєвропейські міста	34	53	87	0,0162
4c. Тихоокеанські азійські міста	14	23	37	0,0505
4d. Східноєвропейські міста	5	15	20	0,021
4e. Міста в суб Сахарі (Африка)	20	10	30	0,0228
4f. Міста середнього сходу	12	22	34	0301
4g. Латиноамериканські міста	17	22	39	0,2611
4h. Південно-Азійські міста	8	7	15	0,500

Як вже зазначалося раніше, реалізація багатьох стратегій розвитку міст нерідко перетинається з проблемою зростання його креативності. Таку своєрідну функцію гармонізації може взяти на себе старопромисловий мегаполіс, в межах якого створено чи створюється цілий ряд епатажних місць, або ж видовищних центрів, котрі будуть виступати певним «магнітом» для туристів, або ж паломників чи, у разі формування так званих культових зон, приваблювати для себе фанатів, прихильників та послідовників. Прикладів такого нового перевтілення старих міст є чимало. В основі їх стратегії, як правило, менеджменту лежать амбіції авторів та креативність тих, що створюють проект. Внаслідок ліквідації тютюнової фабрики в Ліоні (Франція) на її місці відкрився університет Ліон – 3, закриття заводів в центрі Тампере (Фінляндія) дозволило переобладнати їх приміщення в офіси, бізнес-інкубатори, ресторани і музеї. З цього випливає, що вплив креативного класу

у подальшому розвитку міст буде суттєво посилюватись, натомість роль робочого класу – зменшуватись, що, у цілому, відповідатиме постіндустріальним стратегіям країн-лідерів. Таким чином, подальша креативізація економічної діяльності столичних мегаполісів потребує розроблення механізму формування вузлових точок глобальної інноваційно-виробничої мережі., в сонові якої має лежати каркас світової економіки. Відтак мегаполіси, а у тому числі столичні, отримуватимуть новий конкурентний статус та вирізнятимуться з-поміж інших якісно новим рівнем економічного, фінансового, інституційного суверенітету.

Доволі цікаву особливість міської структури сукупної робочої сили головних мегаполісів США вдалося виявити R. Florida (табл. 2.11). Серед десяти найбільших за часткою креативного класу міст він виокремив столицю країни – Вашингтон, далі йдуть Ролі –Дарем (місто-аеропорт в Каліфорнії) і потім Остін, Бостон, Сан-Франциско. Парадоксально, що Нью-Йорк при цьому виявився лише на десятому місці.

Таблиця 2.11.

Структура креативного класу деяких найбільших міст США за

R. Florida [257,р.368], 2003

Ранг	Місто	Креативний клас %	Суперкреативний клас %	Робочий клас %
1	Вашингтон	39,81	16,95	43,18
2	Ролі-Дарем	39,35	20,17	40,39
3	Остін	37,52	18,72	43,64
4	Бастон	36,48	19,79	43,68
5	Сан-Франциско	36,08	21,90	41,73
6	Сіетл	34,84	21,90	43,13
7	Харфорд	34,78	21,38	43,76
8	Денвер	34,31	21,90	43,66
9	Мініаполіс	33,64	23,60	42,67
10	Нью-Йорк	33,25	19,51	47,19

Водночас американський автор вводить поняття «суперефективного креативного класу», котрий об'єднує найбільш талановитих і головне, затребуваних фахівців в селективних сферах послуг. Як впливає з таблиці,

лідером з цього напрямку є Мініаполіс, якому науковець прогнозує велике майбутнє.

Окремої уваги заслуговує університетська освіта, яка виступає потужним стимулом розвитку креативності міста і, водночас, його продуцентом. Створення низки нових науковецьких лабораторій, проведення системних досліджень в гуманітарній сфері не лише сприяє регіональному зростанню, а й поліпшує якість людського потенціалу. Саме така закономірність й була ідентифікована свого часу в м. Мехіко [328, р.2725].

Разом з тим креативна економіка, і на цьому сходиться більшість авторів, потребує злагодженого (м'якого) регулювання, з метою оптимізації впливу суспільства на неї та недопущення волюнтаризму при прийнятті адміністративних рішень. Спробу розробити саме таку модель взяла на себе V. Landerbach [300]. Дзеркальна симетричність, до якої вдалася авторка, суттєво вплинула на відтворення гармонізаційної мотивації двох протилежних за своєю дією акторів. З одного боку – це люди, котрі мають креативний потенціал та займаються відповідною роботою. Вони можуть осідати на постійне місце проживання в мегаполісі і створювати в його межах креативні райони (такі є в Парижі, Нью-Йорку, Копенгагені та в інших столицях). Вони проходять довгий шлях від ініціювання своїх проєктів до конкретного результату (рис. 2.11).

З другого боку, наступний гравець – державний сектор діє якраз у протилежному форматі реалізуючи свої інтереси від ініціювання до результату, наслідком чого має стати також створення креативного району, щоправда із наданими йому привілеями і відповідними регламентаціями діяльності. Відтак спільна дія урядових, муніципальних та підприємницьких кіл в межах приватно-державного партнерства є доволі перспективним напрямком реалізації системної моделі «креативний комплекс міста».

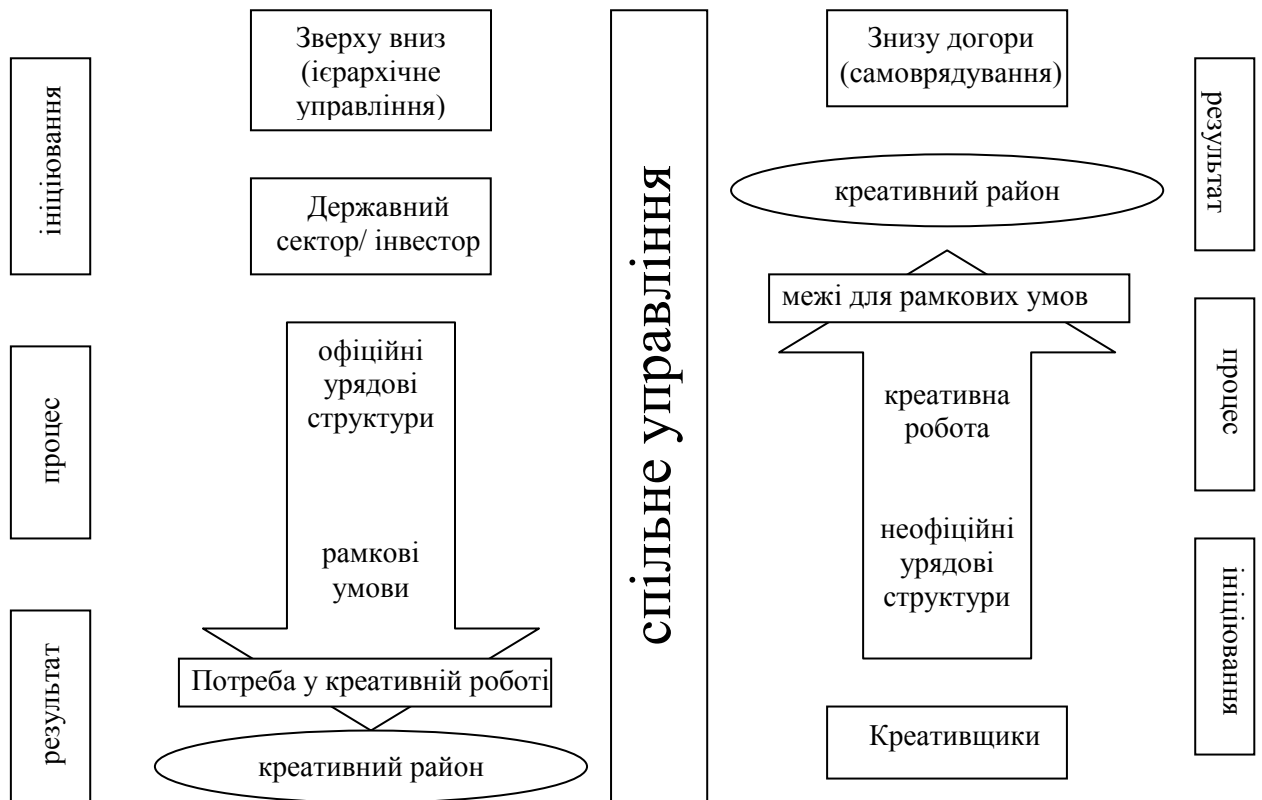

Рис. 2.11. Різні типи управління щодо розвитку креативних районів

Джерело: Lauderbach M. How to develop creative quarters? The way of co-governance / Marina Lauderbach // Regional Insight. – 2013. – № 2 (Vol.4). – P. 14

Таким чином, креативна складова розвитку міст столичного рангу надає їм додаткового поштовху для їх посилення конкурентоспроможності, підвищення стратегічної мотивації та секторальної досконалості та наповнення місцевого бюджету в процесі посилення глобалізаційних впливів.

Висновки до розділу 2

1. У процесі системної конвергенції основних парадигм «Homo oeconomicus», «Homo sociologicus» та «Homo informaticus» вже найближчим часом виникатиме доволі багато нових теоретичних концепцій, головна мета яких полягає в ідентифікації складних поліструктурних процесів, що мають

місце в глобальній економіці і формують новий тип господарських, соціальних, ментальних, інформаційних відносин мережного суспільства з притаманною йому високою динамікою руху факторів виробництва, утвердженням нового типу секторальних, регіональних та міжнародних відносин в селективних сферах сучасного виробництва та сервісу в рамках розпочатої в країнах-лідерах третьої промислової революції.

2. Сучасні мегаполіси останнім часом перебрали на себе значну кількість додаткових функцій, адже саме вони є локалізованими лідерами світової економіки, вплив на яку з боку світових міст з кожним роком стає все більш відчутним. Основними ознаками особливої ролі міських агломерацій у глобальному господарстві стали: надзвичайно висока концентрація креативного, інституційного та частково виробничого капіталу, явища, відомого як гіперлокалізація; нагальна потреба у швидкій модернізації ринкової, транспортної, соціальної, фінансової, технічної та інноваційної інфраструктур, збалансована і ефективна діяльність яких забезпечує високий рівень конкурентоспроможності міста та адекватну реакцію на інформаційні сигнали, що надходять зовні; селективний відбір міграційних ресурсів за їх креативними ознаками, високою мобільністю, урегульованістю, прогностичністю та можливістю швидкої комерціалізації ефектів знанневої економіки. Пропонована нова парадигма «Nomometropolis», має увібрати в себе опосередковані переваги трьох відомих на цей час парадигм в процесі прискореного руху фінансових, економічних, інформаційних та соціальних потоків між мегаполісами світу сформувавши, таким чином, нову просторово-інтеграційну модель гіперконцентрації бізнесової активності у вибраних місцях, що напряду впливає з основних постулатів постлібералізму.

3. Висока динамічність розвитку міст значною мірою зумовлена характером та інтенсивністю гравітаційних процесів концентрації людського капіталу, що є важливою ознакою нової парадигми та зміною методології дослідження складних поліструктурних процесів, що панують у мегаполісах,

основою чого може бути конвергентна логіка, котра включає технократичний чи суто технічний підхід у домінуванні одного з напрямків (первинність науки чи первинність політики) або ж дивергентна логіка з її інформаційним обрамленням науки та бюрократичним не завжди шкідливими обмеженням.

4. Ідентифікація гравітаційних процесів руху людського капіталу в умовах створення мережного суспільства має суттєві обмеження при розрахунках числових значень їх інтенсивності, динаміки переміщення та її якісних зрізів, що зумовлено посиленням світової компоненти розвитку мегаполісів, зокрема розширенням міграційної площі з національного рівня до глобального, зростанням суттєвої відмінності у доходах населення, віковою різницею міграційної активності; зростанням економічної доступності транспортних послуг, збільшенням економічної мобільності активної частини сукупної робочої сили, гіперзростанням інформаційних потоків та формуванням нового типу супермобільної креативної людини (людина світу), котра необов'язково може бути прив'язана до єдиного місця проживання, натомість важливим напрямом її глобального переміщення є специфіка роботи, рівень отримуваних доходів, цінність досвіду, імідж, кар'єрне зростання, котре не обмежується, як це було раніше, регіональними чи національними рамками.

5. Секторальна трансформація мегаполісів столичного рангу являє собою системний процес модернізації субсекторів господарства мегаполісів, в процесі посилення їхньої сервісної та інституційної спеціалізації, споживачем чого виступає не лише регіон розташування, а й глобальний економічний простір. Попит та пропозиція на послуги, що створюються в межах столичного регіону в країнах-лідерах набули чіткої секторальної стратифікації, що складаються з двох лідерських субсекторів: менеджмент-консультації, банківська справа / фінанси та реклама, а також зі сфер, котрі мають відносну десяти-відсоткову симетрію за їх поширення у місті – дизайн – консультації, облік та аудит, логістика, юридичні компанії, страхування.

6. Визначення компетентнісного складу креативної сфери є надзвичайно складною справою, адже з одного боку передбачає ідентифікацію секторальних зрушень в сервісній галузі, з другого – виокремлює та детермінує характер унікальності та неповторності окремого субсектору в ній, а відтак й необхідну умову локалізації – наявність таланту. З метою об'єктивізації дослідження характеру впливу цієї сфери, доцільним є підхід британського науковця J. Howkins, який включає до креативної сфери: рекламний бізнес, архітектурне проектування, мистецьку діяльність, подарунково-сувенірну галузь, дизайн, індустрію моди, кіно-, теле-, радіоіндустрію, видавничу справу, науку та дослідження, виробництво іграшок та відео ігор. Загальний обсяг коштів, що обертаються на цьому ринку наближається до 3 трлн. дол. США, а переважна концентрація в основних мегаполісах США, Великобританії, Японії та Китаю створює значну асиметрію в глобальному розвитку цього виду індустрії.

7. Креативна складова економічної активності столичного мегаполіса є важливим фактором його подальшого розвитку, що дозволяє місту частково відмовитись від своєї промислової функції за рахунок зосередження на його території таких сервісних систем, котрі забезпечують йому міжнародну іміджевість, залучення талановитих людей з усього світу, поліпшення інфраструктури, зростання доходів міського бюджету та стимулювання, в силу зосередження в ньому культурних, видавничих, культових та інших центрів туристичних потоків, підвищенню його стійкої до зовнішніх та внутрішніх шоків та локальної конкурентоспроможності в глобальному економічному середовищі.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора [75, 76, 83, 90, 91, 96, 97, 98, 100, 292, 296].

РОЗДІЛ 3

ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СТОЛИЧНИХ МІСТ

3.1. Столичні міста в регіональній економічній ієрархії ЄС

Розвиток столичних міст на європейському континенті завжди наштовхувався на проблему їх ідентифікації як в межах національних регіональних систем, так й в декларованій в Європейському Союзі концепції «Європа регіонів», котра вирізняється з-поміж інших наявністю потужних інструментів соціально-економічної конвергенції. Разом з тим для того щоб зрозуміти яким чином слід було впливати на цей процес варто було б чітко ідентифікувати що таке «регіон» і який вплив на нього мають спричинити національні та наднаціональні структури з метою зменшення регіональних асиметрій, які у сучасних умовах є небезпечними як для цілої держави, так і Спільноти у цілому. Саме з цією метою слід було визначити статус, ієрархічний рівень та структурні характеристики столиць, котрі в Європі суттєво відрізнялися як за чисельністю населення та площею так і за масштабами економічної діяльності. Внаслідок цього в процесі розробки ієрархічної моделі розвитку кожному аналітику чи практику хотілося отримати відповідь щонайменше на п'ять основних питань, які можна ідентифікувати й як дилеми:

1. Чи погоджуються країни-члени ЄС на зміну своєї територіальної структури, або ж вони будуть наполягати на унікальності існуючої зараз, котра стала результатом тривалого історичного розвитку національного суспільства та численних компромісів, які врешті-решт стали запорукою національної єдності?

2. Якими мають бути параметральні співвідношення при визначенні регіонів столичного рівня? Чи варто брати за основу чисельність населення в ньому, або ж домінуючою має бути оцінка економічної активності з відповідними індикаторами валової доданої вартості, ВВП, ВНП чи якоюсь іншою не менш ємною коефіцієнтною базою в процесі ідентифікації впливу міста на регіональний розвиток країни і спільноти в цілому?

3. Чи варто враховувати інституційну складову міста-столиці, адже визначити її масштаби можна як за чисельністю зайнятих у сфері управління, так і за умов системного оцінювання ефективного впливу «національної бюрократії» на суспільство в цілому? При цьому, як правило, всі погоджувались, що збільшення чисельності держслужбовців далеко не завжди позитивно впливає на процеси консолідації суспільства та систему управління ним.

4. Яким має бути співвідношення столиці з регіоном, котрий його оточує, адже за однією логікою має бути виокремлений особливий столичний регіон, натомість за другою – він може вважатися лише центром тієї території, що знаходиться в його безпосередній близькості, адже як відомо, господарство столиці тісним чином пов'язане з прилеглими до головного міста країни населеними пунктами?

5. Чи може бути віднесеним до категорії мегаполісів столичне місто, котре виконує лише адміністративні функції, натомість основна містоутворююча роль промислова вважається такою що назавжди втрачена в силу високої дорожнечі робочої сили, значної динаміки руху капіталу та цілого ряду інших причин, котрі унеможливили прийняття класичної моделі розвитку цього особливого населеного пункту.

Розуміючи всю двоїстість подібної, на наш погляд, ситуації заслуговують на увагу також й декілька надзвичайно важливих постулатів створювальній в Європі регіональної ієрархії, які набули найбільшого поширення вже останнім часом.

Ще у 80-ті роки, замислюючись на структурою управління столичних мегаполісів Європи відомий російський дослідник Г. Лаппо був переконаний, що мегаполіс столичний (чи республіканський на той час) має нести в своїй основі насамперед агломераційний ефект, а відтак може забезпечити ефективне управління за трьох основних умов: 1) отримання наукових знань, котрі, на його думку можуть дати надійне обґрунтування концепції розвитку (з нашої точки зору це є нічим іншим як моделлю розвитку); 2) виокремлення агломерації в якості особливого об'єкта державного (у автора – народногосподарського) планування та містобудівного проектування; 3) удосконалення вихідної інформації та перетворення агломерації (столиці також, яку б чисельність населення вона при цьому не мала б) в об'єкт спеціального статистичного обліку [125, с. 142]. Однак варто зробити наголос саме на останньому – значення окремого статистичного обліку, адже саме Євростат свого часу підштовхнув країни тодішнього ЄС до необхідності проведення універсифікації та стандартизації насамперед – аналітичної регіональної моделі, а відтак й до чіткого обґрунтування так званого особливого статусу міста-столиці.

Певним теоретичним обґрунтуванням могла б вважатися й теорія центральних місць, котра була сформульована ще у 30-40-ві роки ХХ століття німецькими дослідниками Кристаллером (Christaller) та Льошем (Lösch) та розвинута вже у ХХІ ст. відомими сучасними дослідниками M.Fujita, P.Krugman, A. Venables (2001). Найбільш визначною частиною цього вчення можна вважати ідею «мікроруху», який у першу чергу охоплює так звані центральні місця, а у нашому прикладі столичні мегаполіси, які впродовж короткого терміну різко просуваються вперед [262, р. 26-27].

Водночас, замислюючись над структуризацією регіонального простору великого інтеграційного угруповання, чимало сучасних дослідників переконані, що неабияке значення має міжнародна дифузія відповідних публічних політик. Так, американський дослідник з Колумбійського університету виказав свою точку зору на процес конгломерації політик

держав-лідерів світу, назвавши його «глобальною дифузією» [349, р. 118-119]. Неважко передбачити, що всі принципові політичні й економічні рішення приймаються у столицях, саме в них розробляються секторальні та горизонтальні політики, що скеровані на розвиток різних за своєю ієрархічною таксономією територій. Тим не менше в умовах глобалізації можуть виникати спільні підходи, тотожні чи подібні до них інструменти та механізми регулювання, які й забезпечуватимуть відповідну дифузію, у т.ч. за напрямком «периферія-центр». Водночас надзвичайно важливою є специфікація сучасного регіонального неолібералізму, апологети якого переконані, що вплив його моделей на регіональний ландшафт у вигляді трансформації інституційних, економічних та політичних форм стає дедалі більш значущим [323, р. 149]. Разом з тим, як засвідчує J.Реск в теорії сучасного неолібералізму слід вирізняти дві його течії: градуалістську та реляційну основні відмінності котрих наявно продемонстровані на рис. 3.1.

	Градуалістський неолібералізм	Реляційний неолібералізм
Локалізована винятковість	Ослаблений неолібералізм: локальні винятки, визначені відносно контрасту нормованого та натуралізованого правила ринку; вибірка на основі спряженості; внутрішній наголос: нешаблонна різниця проти монолітної норми	Різновиди лібералізму: багаторазові форми правила ринку; «успадкована» різниця через сильний шлях залежності, слабку сімейну подібність
Глобалізуюче підключення	Гібридний неолібералізм: змінні інтенсивності глибоких проти поверхових правил ринку, що є такими, котрі слабо з'єднані через глобалізуючі потоки та вектори	Строката неолібералізація: поліморфність; взаємна та мультискалярна взаємозалежність локальних структур, що міцно з'єднані «по горизонталі» та ієрархічно; всередині/поза: шаблонна різниця між динамічним та нерівномірно розвиненим ландшафтом

Рис. 3.1. Між неолібералізмом як виключенням та неолібералізмом всередині/зовні за J.Реск (2013) [323, р.149]

Водночас за умов селектування різних підходів до визначення найбільш прийнятної сучасної моделі регіональної стратифікації надзвичайно важливим є те, що слід постійно пам'ятати про необхідність ідентифікації таких міст, котрі вирізняються не лише низкою економічних характеристик, а й мають доволі довгий перелік функціонально-естетичних ознак, котрий канадський і американський професор R. Florida, а також відомі дослідники Ch. Mellander та K. Stolarick називають «найкращими місцями» (beautifulplaces), ідентифікація яких включає доволі довгий перелік громадських оцінок, серед яких найбільш значущими є задоволеність місцевої громади, якість публічних шкіл, якість коледжів та університетів, релігійні інституції, наявність місць для зустрічей друзів, публічний транспорт, кліматичні умови, чистота повітря, парки, очікування покращення економічних умов тощо [259, р. 37]. Відтак автори шляхом розрахунку переваг регіону у т.ч. столичного підходять до необхідності розрахунку рівня маргіналізації, який визначається вагою кожного фактора і може таким чином визначати перспективність регіону.

Подібним шляхом щодо виокремлення нової моделі регіонального устрою пішли іспанський і британський науковці R. Ezcurrata A. Rodriguez-Pose. На їхню думку виходить, що політика децентралізації, яка стала домінуючою в провідних країнах світу по суті складається з політичного, адміністративного та фіскального напрямів, що суттєво змінює наше уявлення про те, якими саме мають бути моделі регіонального, а відтак й столичного зростання. На думку авторів ідентифікувати такий процес може модель політичної децентралізації, котра на коефіцієнтній основі ув'язує показник ВВП на душу населення (log), освіту (log), інвестиції, зростання чисельності населення, торговельну відкритість та державне управління [251, р.389-393]. Відтак виходить, що ідентифікація рівня успішності національного столичного таксону має ставити з кожним роком все більш об'ємною, а тому й більш складною для розрахунків та аналізу.

Разом з тим серед багатьох значущих раніше підходів та численних дискусій країни обрали для себе як домінуючий, все-таки, демографічний підхід, основою якого стала чисельність населення у регіоні, а головною причиною, що спонукала європейців до закріплення як домінуючого оцінювання територіального устрою на континенті слугувало те, що у 1975 році почав діяти Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF), котрий міг фінансувати локальні проекти лише у тому випадку, коли буде чітко визначений його територіально-ієрархічний рівень. Для цього було запроваджено так звані різнорівневі таксони NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics) – номенклатура територіальних одиниць для статистики. Внаслідок узгодження їх параметрів було запропоновано встановити п'ять рівнів ідентифікації:

NUTS-I – найбільші регіони з середнім числом жителів 4238 тис. осіб. Прикладом могли вважатися землі Німеччини, або ж більш дрібні цілі країни.

NUTS-II – розповсюджена в ЄС аналітична категорія європейської таксономії, з середньою чисельністю жителів – 1830 тис. Типовим зразком цього можуть вважатися області Італії.

NUTS-III – периферійний рівень, з аналогічним середнім показником чисельності населення 41 тис. жителів.

Крім цього чимало країн, спираючись на свою історичну ідентичність, дозволяли собі ще й інші більш дрібні варіанти так званого національного моделювання, внаслідок чого з'явилися NUTS-IV та NUTS-V. В окремих випадках допускалося навіть існування й NUTS-VI, втім починаючи з 2000-го року існуючу модель було частково змінено, адже відтепер індикативними рівнями для ЄС могли вважатися лише три перші рівні (NUTS-I, NUTS-II, NUTS-III), натомість більш дрібні території, які могли виокремитися в межах певної країни, а могли й бути позбавлені такої можливості, Євростат і основні грантодавчі структури вже не цікавили, хоча їх кількість була чималою (NUTS-IV збереглися у Великобританії (їх налічувалось 485), Португалії (305), Греції (150), Фінляндії (88), Ірландії (34), Люксембурзі

(12)). Водночас напередодні початку реалізації програми «Порядок денний 2000» (Agenda – 2000) регіони рівня NUTS-V зберігалися у всіх державах Спільноти і їх налічувалося 98433 [355, с.414]. Загальний розподіл регіонів I-III рівнів в ЄС наприкінці 90-х років перед початком Берлінського самміту (1999) набув чіткої таксономічної визначеності (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Кількість регіонів за рівнями NUTS в ЄС у 1999 р. [45, с. 414]

Країна	Індикативні рівні		
	NUTS-I	NUTS-II	NUTS-III
Австрія	3	9	35
Бельгія	3	11	43
Великобританія	11	35	65
Німеччина	16	38	445
Греція	4	13	51
Данія	1	1	15
Ірландія	1	1	8
Іспанія	7	17	52
Італія	11	20	103
Люксембург	1	1	1
Нідерланди	4	12	40
Португалія	3	7	30
Фінляндія	2	6	19
Франція	9	26	100
Швеція	1	8	24
Разом по ЄС	77	206	1031

На початку нового тисячоліття із столичними містами в ЄС склалася доволі парадоксальна ситуація, адже частина з них утворювала столичний регіон, котрий відтепер ідентифікувався рівнем NUTS-II (Брюссель), натомість друга частина (Іль-де-Франс зі столицею Франції на чолі) утворювала лише з прилеглими територіями відповідний рівень, а сама столиця (у цьому випадку Париж) ідентифікувалась лише з рівнем NUTS-III. Не менш суперечливо виглядали статистичні дані щодо показників ВВП на душу населення. Євростат засвідчував що в межах одиниці NUTS-II Лондон має найвищий індикатор в ЄС, котрий у 3,5 рази перевищує середній по Спільноті, а держава Люксембург має найвищий в Євросоюзі ВВП, що

припадає на одиницю населення, натомість проведене Європейським Інститутом, що функціонує при Ліверпульському університеті спеціальне дослідження встановило дещо інший розподіл місць щодо створювального так званого суспільного багатства (табл. 3.2).

Таблиця 3.2.

Найбагатші столиці країн ЄС в рейтингу 61-ого міста Спільноти

Європейський ранг	Назва міста	ВВП на душу населення, євро	Європейський ранг	Назва міста	ВВП на душу населення, євро
3	Париж	67200	20	Стокгольм	35733
7	Брюссель	51106	22	Хельсинки	35322
8	Копенгаген	50775	23	Лондон	35072
15	Амстердам	38203	48	Рим	24766
18	Дублін	36591	54	Берлін	23428
19	Відень	36572	-	-	-

Джерело: Swit Nick. European cities outperform their English counterparts [Електронний ресурс], Режим доступу http://www.citymayors.com/business/eurocities_gdp.html

Як впливає із проведеного дослідження широко розповсюджена думка про те, що в столицях створюється доволі значна частка ВВП лише частково знайшла своє підтвердження, адже станом на кінець 2001 року виявилось, що найбагатшими містами в Євросоюзі є німецькі Франкфурт-на-Майні з показником ВВП на душу населення у 74465 євро та Карлсрує – 70097 і лише третю сходинку посідає столиця Франції – Париж (67200), натомість Лондон виявився лише 23-м (35072), а Берлін пропустив поперед себе 19 (!) німецьких міст (всі із Західної Німеччини) ставши, таким чином, 54-им в Європі (23428 євро), що частково пояснювалось тим, що столиця цієї країни на той час знаходилась в стадії переїзду з Бонна, а процес інтеграції Східної Німеччини проходив недостатньо високими темпами. Разом з ним слід відмітити, що деякі європейські столиці взагалі не потрапили до цього рейтингу, серед них – Ліссабон, Мадрид, Афіни, Люксембург. З цього

впливало, що зміни в ієрархії регіонів могли суттєво вплинути на столичне господарство піднімаючи його швидко вгору чи, навпаки, різко спускаючи донизу.

Враховуючи те, що промислова функція багатьох міст держав-лідерів швидко втрачалася, і розвинуті країни ЄС не стали при цьому виключенням, при оновленні європейської моделі регіонального планування непоодинокими стали вважати рекомендації щодо зосередження уваги на тих перевагах, котрі вже на початку XXI ст. стали основними пріоритетами розвитку мегаполісів. З огляду на це заслуговує на увагу системне дослідження фінансових і бізнес сервісних функцій основних мегаполісів Європи, які проведене дослідження ESPONTIGER, що було здійснено у лютому 2012 року позиціонувало у доволі незвичний спосіб (табл. 3.3).

Таблиця 3.3.

Еволюція міст ЄС та США у фінансах і бізнес сервісі (рангова оцінка коефіцієнту ESPON)

ЄС		США	
Додана вартість у фінансах та бізнес сфері		Зайнятість у фінансах та бізнес сфері	
1995	2006	1995	2008
Париж - 7,5	Лондон – 7,3	Нью-Йорк – 11,9	Нью-Йорк – 10,7
Лондон – 4,6	Париж – 6,8	Лос Анджелес – 6,8	Лос Анджелес – 6,0
Франкфурт-на-Майні – 2,1	Мюнхен – 1,7	Чікаго -5,9	Чікаго -5,3
Мюнхен – 2,0	Мілан -1,6	Вашингтон – 3,6	Вашингтон – 4,2
Берлін – 1,9	Мадрид – 1.5	Філадельфія -3,4	Даллас – 3,5

Джерело: ESPON TIGER. Draft Final scientific Report. February 2012. –Brussels, 2012.– P.35

Зазначене дослідження виявило чимало суперечливих у цілому моментів, адже при аналізі європейських тенденцій використовувався показник доданої вартості у сфері фінансів та бізнес послуг, натомість в США найбільшій аналітичній значущості набув індикатор зайнятості.

Як випливає з таблиці, в США спостерігалась відповідна структурна інерційність з невеликою відмінністю лише у тому, що темпи зростання Далласу виявились вищими, аніж Філадельфії. Водночас зниження зайнятості спостерігалось у всіх, за виключенням американської столиці міст. Водночас відрив між Вашингтоном і Чікаго суттєво зменшився стягнувши у 2008 р. різниці індикаторів в 1,1% (у 1995 році він становив 2,3%). Водночас скоротилася частка всієї п'ятірки міст – лідерів США з 31,6% (1995 р.) до 29,7% (2008 р.).

Принципово відмінну ситуацію, попри всю уяву подібність систем, мав Європейський Союз. Частка п'ятірки міст-лідерів майже не зазнала змін (18,1% у 1995 р. та 18,8% у 2006 р.). Водночас, як випливає зі схеми, столиці Франції і Великобританії обмінялися місцями, суттєво знизилась частка Франкфурта-на-Майні та Берліну, натомість зросла Мадриду. В цілому протягом одинадцяти років інституалізація найбільших європейських столиць суттєво зросла, що потягнуло за собою збільшення частки трьох столичних міст-лідерів з 14% до 15,6%. Водночас, політика деконцентрації, що проводиться Європейським Союзом, призвела до того, що питома вага 50-ти найбільших міст Спільноти за показником створюваного ВДВ (в основному столиць) в сфері фінансів та ділових послуг зменшилась з 48% (1995 р.) до 47,2%, у той час коли в США вона не зазнала абсолютно ніяких змін і є, з нашою точки зору, гранично високою (86,8%). Сказане вище наводить на думку, що традиційні підходи до виокремлення таксонів різного аналітичного рівня поступово втрачають свою валідність і потребують принципово нової інтерпретації столичної результативності.

«Вибухоподібне» розширення Європейського Союзу у 2004-му та 2007-му роках призвело до значних змін в регіональному структуруванні господарства нових членів і викликало чимало суперечок у суспільстві, адже, приміром, польська територіальна реформа обійшлась скарбниці цієї країни у суму 5 млрд. євро. Чимало дискусій викликало також позиціонування столиць країн Центральної та Східної Європи. Так, рівень NUTS-II отримали

Братислава, Прага, Бухарест, натомість решта головних міст Європи, включаючи Варшаву і Будапешт вирішили, попри значну чисельність населення, що в них мешкає, «розчинити» високі столичні показники економічної активності в оточуючому їх, як правило депресивному, регіоні. Наслідком таких змін стало те, що столиця Польщі разом із Мазовецьким воєводством, до складу якого вона відтепер входила, могла розраховувати на структурну допомогу з боку ЄС за найбільшою за фінансуванням мету 1, а чеська столиця таких можливостей була позбавлена, адже її індикатор ВВП перевищував середній по ЄС. Навіть спроби чеського уряду на передодні вступу країни до ЄС у 2003 році розділити столицю на Прагу-Схід та Прагу-Захід не стали надійним аргументом у розподілі фондів Спільноти.

Сучасна ж модель позиціонування столиць Спільноти має хоча й демократичний (адже кожна країна обирала найкращу для себе модель), але доволі суперечливий характер (табл. 3.4).

З цього випливає, що обидва підходи до виокремлення столичного статусу базується переважно на історичних умовах столично-периферійного розмежування і значно меншою мірою від чисельності населення в столиці. Внаслідок застосування таких підходів для невеликих країн може виникнути й парадоксальна в цілому ситуація. Так, столиця Великого Герцогства м. Люксембург позиціонується як на рівні NUTS-II, так і на NUTS-III. Відтак виходить, що як у першій колонці, так і у другій є так звані екстремальні виключення. У першому випадку – це Люксембург, а у другому – столиця Мальти – Валлетта.

Ще одним підходом, котрий доволі часто використовується у сучасній таксономії є максимальне врахування площі, яку займає столиця, що, на нашу думку, може бути пов'язане як з рівнем економічної активності в регіоні, з його історичними традиціями та існуючими в країні нормами забудови так і з численними ментальними моментами, котрі визначають своєрідні «поверхи» забудови мегаполісу та переваги розселення в ньому. Напривеликий жаль, виявити яку-небудь залежність у цьому плані і

встановити свою таксономію надзвичайно важко, адже за даними Євростату виходить, що площа Риги (Латвія) є майже у три рази більшою за ту, котру займає Париж, а Загреб (Хорватія) є значно більшим за Мадрид (Іспанія).

Таблиця 3.4

Позиціонування столиць країн-членів ЄС в його структурній моделі

Ідентифікаційні рівні NUTS	
NUTS – II, тис. жителів, рік	NUTS-III, тис. жителів, рік
1. Брюссель – 1139 (2012)	1. Амстердам -810 (2013)
2. Прага – 1285 (2013)	2. Афіни – 656 (2011)
3. Берлін – 3397 (2013)	3. Будапешт – 1736 (2013)
4. Люксембург – 104 (2013)	4. Валлетта – 7 (2011)
5. Відень – 1764 (2013)	5. Варшава -1711 (2012)
6. Ліссабон – 545 (2011)	6. Вільнюс - 537 (2013)
7. Бухарест – 1883 (2011)	7. Дублін -506 (2006)
8. Братислава – 462 (2012)	8. Загреб -790 (2011)
9. Хельсинки – 604 (2012)	9. Копенгаген -562 (2013)
10. Стокгольм – 868 (2012)	10. Люблена - 274 (2013)
11. Внутрішній Лондон – 8308 (2012)	11. Мадрид – 3216 (2013)
Середня чисельність – 1858 тис. R(розмах варіації) -8204 тис. без Люксембургу -7763 тис.	12. Нікосія – 310 (2011)
	13. Париж - 2250 (2011)
	14. Рига – 696 (2013)
	15. Рим – 2646 (2013)
	16. Софія -1272 (2013)
	17. Таллінн - 430 (2013)
	Середня чисельність – 1082 тис. Середня чисельність без Валлетти – 1125 тис. R(розмах варіації) – 3209 тис. (без Валлетти) – 2942 тис.

Джерело: розраховано автором заданими Євростату [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>

Наведене вище дозволяє зробити декілька надзвичайно важливих висновків що визначають характер сучасної регіональної стратифікації в ЄС.

По-перше, необхідність переходу Європейського Союзу до трирівневої системи ідентифікації регіонів була зумовлена необхідністю чіткого визначення позицій тих чи інших територій, що сформувалися під впливом історичних, економічних, політичних та інших чинників. Поступовий перехід

від багатоповерхневої моделі NUTS-I-VI до ідентифікованих Євростатом NUTS-I; NUTS-II, NUTS-III дозволив здійснювати компаративний аналіз розвитку регіонів, ефективно, у відповідності з цілями європейської регіональної політики, розподіляти кошти Спільноти, проводити системний моніторинг рівнів конвергенції (або ж дивергенції) столичних і периферійних економічних систем, активно розвивати міжкраїнову кооперацію.

По-друге, встановлення конкретного рівня столичного таксону викликало в ЄС чимало розбіжностей, зумовлених тим, що уряди й народи по-різному бачили майбутнє головного міста своєї країни, надаючи йому особливих повноважень, чи, навпаки, суттєво їх обмежуючи, проводячи політику централізації чи відмовляючись від неї та передаючи, таким чином, знанні повноваження на місця. Посилення євроцентричних тенденцій в Спільноті впродовж останніх двадцяти років призвело до необхідності уніфікації існуючої таксономії за рахунок врахування чисельності населення столичного регіону, його площі та результатів економічної діяльності.

По-третє, постсоціалістичні країни Центральної та Східної Європи в процесі вступу до ЄС та у відповідності до «Спільного доробку» Спільноти вимушені були проводити системну адміністративно-територіальну реформу, головною метою якої стало виокремлення відповідних регіональних таксонів I-III рангу. З огляду на те, що кожна з країн-аплікантів по-різному бачила роль своєї столиці і в різних масштабах розраховувала на до- і післявступну допомогу, була вимушена визначити для себе як найбільш пріоритетну ту чи іншу статусність головного міста країни. Так, рівень NUTS-II отримали згідно змін у Конституції Прага, Братислава, Бухарест, натомість Варшава, Будапешт та інші столиці нових членів визначити як пріоритетний рівень NUTS-III і відповідне внутрішньо-центральне положення в межах оточуючої їх території.

По-четверте, розвиток неоліберальних тенденцій в регіоналістиці, їх ускладнення та прояв нетипової раніше для столичних міст динаміки, потребує суттєвого оновлення й розроблення нових таксономічних підходів

насамперед при формуванні національно – глобалізаційних каркасів розвитку мегаполісів, що передбачає не лише врахування показників ВВП головного міста, оцінювання ефективності його інституційних функцій, а й використання більш складного, але водночас й високовалідного інструментарію оцінювання обсягів бізнес-послуг, фінансової концентрації, застосування політики «кращих місць», комфортних систем розселення та відповідного до цього їхнього ранжування, що дозволить краще визначити перспективи розвитку як столичного регіону зокрема, так і країни в цілому.

По-п'яте, європейський підхід до виокремлення регіональної таксономії підходить й для України, радянське моделювання території якої виявилось, як це не дивно, максимально придатним для подальшого тепер вже європейського реформування з урахування того, що столиця країни – Київ, як ніякий інший столичний мегаполіс краще всього підходить під рівень NUTS-II європейської регіональної стратифікації.

3.2. Вплив екзо - та ендогенних факторів на розвиток європейських міст

Виявлення характеру і впливу існуючих зараз факторів економічного розвитку завжди вважалися непростим завданням для дослідників, адже встановлення часового лагу і амплітуди нециклічних спадів, а також швидких підйомів інтерпретувалось в різних дослідженнях як нарощування асиметрій, котрі окремі фахівці називали диспропорціями чи аномаліями.

Найбільш чітке, на нашу думку, визначення саме останнім дав відомий французький філософ Жан Бодіяр у парадоксальній за сприйняттям праці «Фатальні стратегії». «Аномалія, – пише він, – розігрується в непевній статистичній площині варіацій і модуляцій, площині, що вже не має межі чи

характерної трансгресії у вигляді закону як межі, тому що все це поглинається статистичними та операційними рівняннями» [20, с.25].

Відтак виходило, що вибір напряму селектування факторів впливу глобальної економіки на розвиток столичних міст може бути здійснений як в межах їхнього традиційного ранжування за значущістю, так і за відношенням до певного класу думок і переконань, котрі відомі західні дослідники D. Held та A. McGrew вирішили погрупувати в залежності від прихильників окремих течій у такий спосіб:

- глобалісти, тобто ті, що вишукують позитивні наслідки у будь-якому процесі економічної діяльності;
- скептики – це та частина науковців, яка має протилежну думку до тієї що сповідують глобалісти;
- трансформатіалісти, навпаки, переконані у тому, що в цілому позитивний процес глобалізації здійснюється шляхом проведення відповідних трансформацій, в яких вони вбачають, насамперед, позитивні зрушення;
- критичні глобалісти – оцінюють світові процеси більш виважено і найчастіше схиляються до думки про те, що процес глобалізації в цілому несе в собі як позитивні, так і негативні наслідки;
- глокалісти – більше схильні до скептичних думок і переконані, що глобалізація проходить спільно з процесами локалізації (а не регіоналізації). Апологети цього напрямку не погоджуються з тим щоб віддати дослідницький пріоритет якому-небудь одному з домінуючих процесів, адже сучасний світ є поліструктурним;
- статистики більше тяжіють до скептиків, але переконані, що за допомогою математичного моделювання та відповідних цифрових даних можна чітко ідентифікувати факторну базу всього процесу [272, р.163-165].

Неважко здогадатися, що окрім пропонованої авторами вертикальної градації існує й горизонтальна, правий бік котрої складають космополітизм, до яких тяжіють трансформатіалісти та глокалісти, натомість лівий бік –

комунітаристський – становлять статистици та критичні глобалісти. Далі автори доволі справедливо відзначають, що глобальне місто в сучасних умовах має «... соціальні відносини, котрі стають зростаючо детериторіалізованими, денационалізованими чи альтернативними тобто регіоналізованими або ж націоналізованими [272, с.167]. З огляду на це, цілком природньо може виглядати центристська дослідницька позиція, котра лежить в межах перетину вертикальної «глобалісти – скептики» чи горизонтальної («космополітизм – комунітаризм») вісей.

Надзвичайно важливою методологічною проблемою в процесі виокремлення зовнішніх та внутрішніх впливів може стати ідентифікація факторів розвитку для столиці маленької країни (наприклад для Люксембургу, Мальти, Кіпру) чи для великої (Великобританія, Франція, Німеччина, Італія) як за чисельністю населення, так і за масштабами економічної діяльності держави, де питома вага впливу столичного регіону виглядатиме різновеликою. До того ж може скластися така ситуація, коли головне місто держави буде виконувати лише адміністративні (представницькі) функції, як, наприклад, Валлетта на Мальті, чи, навіть, виявитися розділеною на дві частини як Нікосія на Кіпрі, бути різнопідпорядкуванням таксоном чи мати на своїй території анклав/ексклав (Ватикан в Римі). Ось чому надзвичайно важливим є моделювання факторних ефектів, котрі можуть набувати різних графічних форм (рис. 3.2).

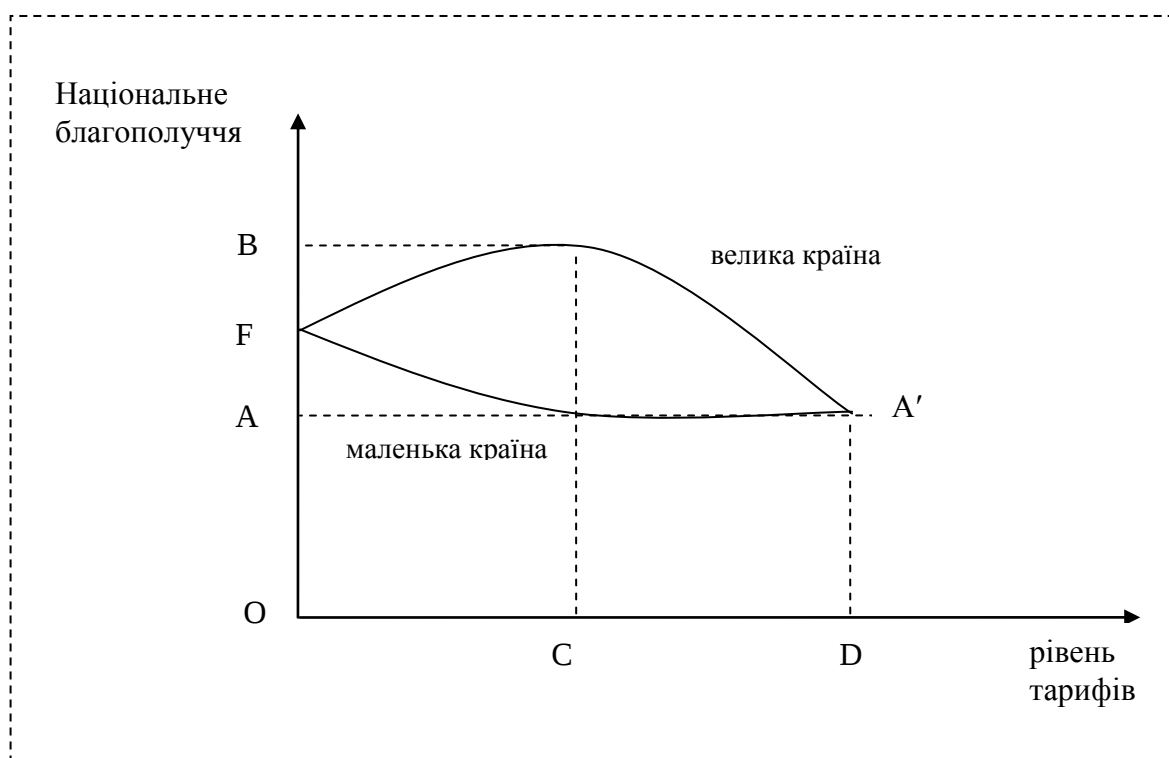

Рис. 3.2. Тарифний ефект країнового благополуччя за Н. Siebert, 2002 [345, p.244]

Німецький дослідник Хорст Сіберт (Зіберт) чітко сформулював виявлені ним свого часу ефекти для великої та маленької держави, зваживши при цьому на особливу роль тарифної політики, котра проводиться кожною з країн та суттєво впливає на рівень благополуччя в ній. Як впливає з рисунка, такий вплив може виявитися різним. Тим не менше можна погодитись з тим, що маленька країна і маленька столиця, що в ній розташована, як правило, складають своєрідну гармонізаційну площу, натомість велика країна і велика столиця суттєво відрізняються між собою за рівнем отримуваних доходів, що, як правило, підштовхує уряди до чіткого і ефективного визначення регіональної податкової стратифікації, котра нерідко нівелює результати економічної діяльності столиці. Відтак виходить, що рух упродовж кривої FA'(B) великої країни і маленької держави вздовж FA'(C) є різним, але тотожним за кінцевим результатом конвергенції. Ось чому надзвичайно важливим для міждержавного співставлення є визначення груп столиць за чисельністю населення, котре в них мешкає (табл. 3.5).

**По групування столиць ЄС за кількістю населення в них (у дужках
питома зазначена вага міста в чисельності населення країни, %)**

Назва градації Єврокомісії	Чисельність населення, тис. осіб	Назва столиці
S	90-100000	Валлетта (1,8), Люксембург (20,6)
M	100000-250000	–
L	250000-500000	Братислава (8,6), Любляна (13,7), Нікосія (34,4), Таллінн (33)
XL	500000-1000000	Амстердам (4,8), Афіни (6,1), Вільнюс (18), Дублін (11), Загреб (18,3), Копенгаген (10), Лісабон (5,1), Рига (34,8), Стокгольм (9), Хельсинки (11,2)
XXL	1000000-5000000	Берлін (4,2), Брюссель (10,2), Будапешт (17,5), Бухарест (9,3), Варшава (4,4), Відень (20,7), Мадрид (6,8), Париж (3,5), Прага (12,2), Рим (4,4), Софія (17,4)
Global	понад 5 млн.	Лондон (13,1)

Джерело: розраховано автором за [326] та даними Євростата

Як випливає з таблиці, майже всі столиці ЄС знаходяться в процесі групової ідентифікації чисельності населення в межах градації L-XXL. Виключення при цьому складають – Лондон, котрий відноситься, за цим індикатором, до категорії глобальних міст та столиці Мальти та Люксембургу (абсолютний мінімум). Далі чітко спрацьовує описана вище закономірність: якщо держава маленька, то питома вага столиці в населенні країни може бути суттєвою, приміром, Рига, Таллінн, Нікосія перевищують 30-відсотковий показник, а Любляна, Вільнюс, Дублін, Загреб, Копенгаген, Хельсинки, Брюссель, Будапешт, Відень, Прага, Софія – десятивідсотковий. Разом з тим, у великих державах ЄС (за виключенням Лондона у Великобританії) така закономірність не прослідковується: у Парижі мешкає лише 3,5% населення країни, у Берліні – 4,2%, Римі і Варшаві – 4,4%, Мадриді – 6,8%.

Як відомо, будь-яка економічна система і столична при цьому не є виключенням, здатна до саморегулювання та протидії тим точковим

негативним сигналам, які можуть надходити зовні і тоді вони називатимуться екзогенними викликами, а також внутрішнім, котрі прийнято називати ендегенними. Саме вони включають цілу низку розмежувальних площин, які в межах сучасного Європейського Союзу можна ідентифікувати як локальні, регіональні, національні та наднаціональні простори (деякі автори розрізняють в останній категорії ще два таксони – ЄС в цілому та монетарного союзу зокрема).

Дослідження шоків, котрі в глобальній економіці мають спірну в цілому природу, а це визначається більшістю авторів, нерідко ставало предметом жвавих дискусій, як в європейських наукових колах, так і за їх межами. Внаслідок цього виокремлювались різні підходи, на основі яких формувалися відповідні механізми і інструменти щодо «пом'якшення» наслідків дії шоків та їхнього негативного впливу, який вони спричиняють на окремі території. Відомі європейські дослідники М.Бурда та Ч. Виплош пов'язували численні шоки в економіці Європи з зсувом (праворуч чи ліворуч) кривої сукупної пропозиції, причинами чого могли стати різке підвищення цін на нафту, збільшення реальних витрат виробництва, зростання базового темпу інфляції тощо [27, с.366-367]. Більш розширену картину сучасних макроекономічних шоків наводить Р. Montiel, котрий значно збільшив перелік тих факторів, що спричиняють суттєвий вплив на господарство за рахунок включення до їх числа банківських шоків, управління обмінним курсом, фінансової інтеграції, товарних ринків, валютних ринків та встановлення макроекономічної рівноваги [309]. Щоправда зі списку випав ринок праці, який, на нашу думку, є надзвичайно чутливим для кожної країни.

Найбільшою сучасною проблемою Європейського Союзу, і це визнається фактично всіма, було і залишається працевлаштування, а відтак найгострішим проявом останньої фінансової кризи в Європі був так званий шок суттєвого зменшення зайнятості та гіпертрофованого зростання рівня безробіття. Разом з тим, очікування негативної дії цього шоку було

надзвичайно серйозним і таким що зумовлене, на додаток до традиційного пояснення будь-якого процесу –глобалізаційними причинами, ще й суттєвим відставанням темпів зростання продуктивності праці ЄС від темпів збільшення заробітної плати в ньому (рис. 3.3).

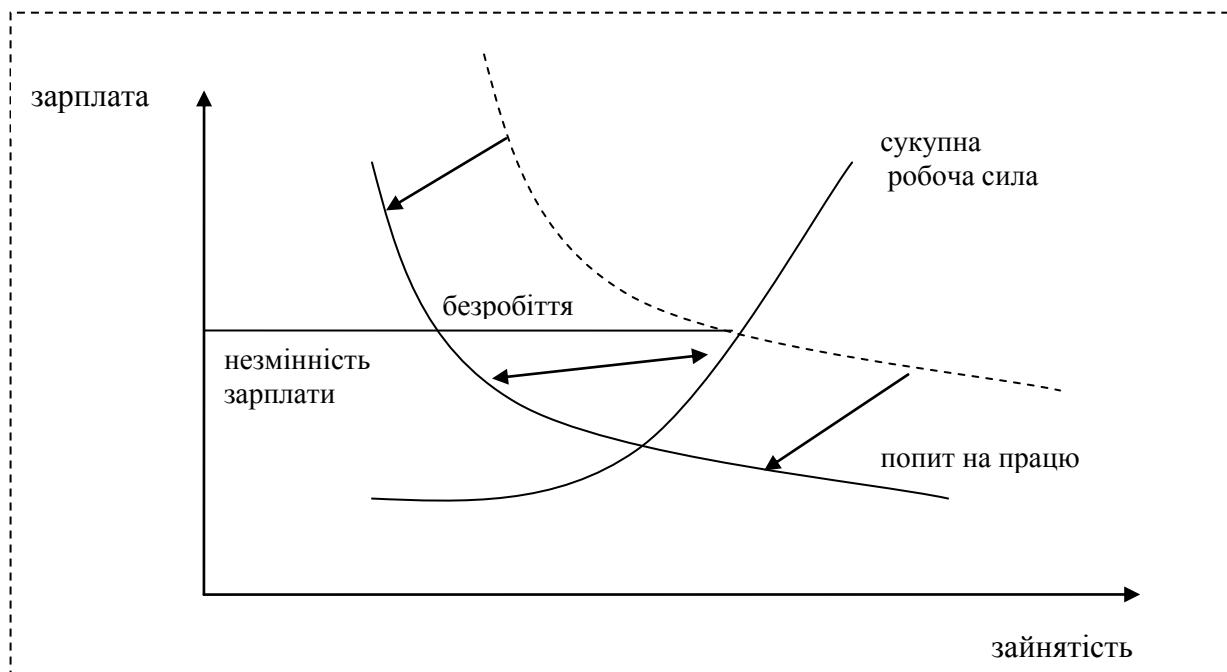

Рис. 3.3. Шок та безробіття за G. Bertola [227, p. 358]

Зменшення сукупного попиту в межах існуючого інтеграційного союзу завжди призводить до зниження попиту на працю, а відтак й до зростання рівня безробіття. Під час кризи, котра, як вже відмічалось раніше, носить змішаний, але водночас й системний характер, стають надзвичайно популярними так звані заходи щодо «заморожування зарплати». Внаслідок чого виникають своєрідні ножиці між зарплатою в столиці, котра завжди значно менше страждає від економічних шоків та провінцією, де регіональні шоки можуть провокувати появу додаткового негативного синергетичного ефекту. Відповідні потоки тих, що шукають роботу за межами свого населеного пункту можуть бути орієнтовані на столицю та інші мегаполіси, а також на зовнішні ринки робочої сили. Шок від вступу Румунії та Болгарії до ЄС, а ще раніше – Латвії, призвів до максимізації трудових потоків з цих країн до Лондона та Дубліна, економічна активність яких у передкризовий

період ідентифікувалася в європейській економіці як надзвичайно висока. Тобто ці міста виступили не лише своєрідним «магнітом» для громадян Великобританії та Ірландії, а й для більшості держав Спільноти, насамперед тих, котрі мали суттєву різницю в оплаті праці. Водночас зароблені та переказані ними кошти виступили своєрідною фінансовою підтримкою для нових держав Європейського Союзу.

Слід відзначити, що метрополізація європейської економіки стала помітною ще у 80-ті роки століття що минуло, втім виокремлення факторів розвитку столиць в умовах промислового виробництва, котре активно скорочувалось в основних мегаполісах, заставило дослідників звернути особливу увагу на співвідношення між ендегенними і ендегенними шоками, що панували на континенті. Так, G. Hewings та J. Parr, досліджуючи просторову незалежність метропольних поселень (metropolitan Setting), дійшли висновку, що вирішальну роль в їхній динаміці відіграють відмінності у місцевій (вони вживають термін – зональній) зарплаті та розміщенні доходів (рис. 3.4).

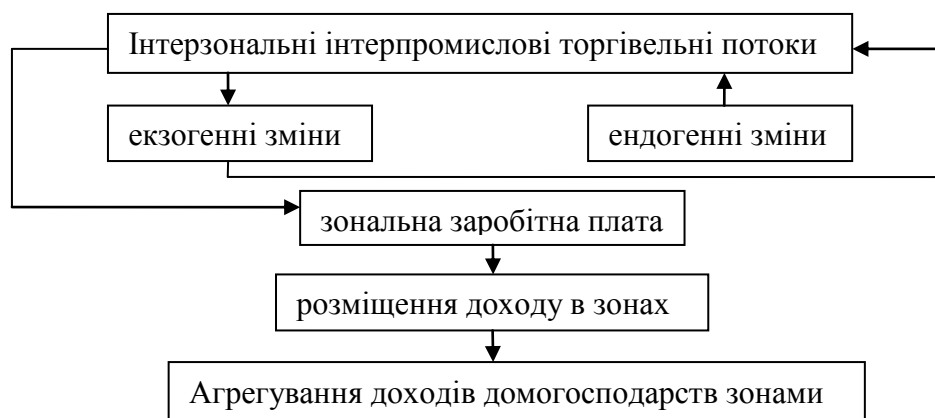

Рис. 3.4. Екзогенні та ендегенні зміни в межах столичного регіону за G. Hewings та J. Parr [274, p.12]

На думку авторів наведеної схеми виходить, що сукупність екзогенних та ендегенних змін з одного боку – породжує, з другого – суттєво обмежує інтерзональні індустріальні потоки, що, як це впливає із загального механізму руху факторів виробництва, призводить до значного зростання

відмінностей у заробітній платі, котра також частково інвестується в розвиток відповідного регіону, у нашому випадку – столичного. Таке своєрідне «автоінвестування» призводить до формування замкненого кола, в якому відбувається агрегування доходів домогосподарств та їх повторне інвестування, що, природньо збільшує різницю у розподілі національного багатства між головним містом держави та її іншими регіональними центрами.

Екзогенний регіональний шок легко може посилювати делокалізація виробництва, яку надзвичайно важко ідентифікувати в межах активного розвитку аутсорсингу, сітьового або ж віртуального бізнесу. Водночас чимало аналітиків, зокрема D.Leahy, C.Montagna, переконані, що саме аутсорсинг та прямі іноземні інвестиції можуть відігравати визначальну роль в досягненні в регіоні олігопольної рівноваги (Oligopoly Equilibrium) [301].

Ще одним елементом шоку може бути зростання чисельності населення в різних регіонах Європи, насамперед в столичних у т.ч. за рахунок мігрантів, що само по собі також може викликати порушення попиту і пропозиції на місцевих ринках робочої сили, а відтак й просувати так званий зарплатний демпінг [239].

З огляду на це виникає цілком зрозуміле питання про наслідки шоків для різних мегаполісів. Відомий італійський науковець А. Calafati, досліджуючи вплив кризи на різні європейські міські поселення зазначає: «Міста по-різному реагують на деякі екзогенні шоки тому, що вони мають різну структуру» [235, р.18]. На його думку основними факторами, які зумовлюватимуть концептуальні зміни в розподілі європейських міст у т.ч. столичного рівня є такі:

- сталість різниці у локальних та глобальних цінах;
- гомогенізація моделей споживання та просторового походження виробництва товарів;
- зростання нерівності в розподілі доходів [235,р. 18-20].

Наведе вище дозволило сформувати авторську варіативну модель посткризової реконструкції екзогенних шоків в межах всього Європейського Союзу, що, на нашу думку, яскраво відображає різну реакцію міст на те, що відбувалося в Спільноті впродовж кризових 2008-2009 р.р. (рис. 3.5)

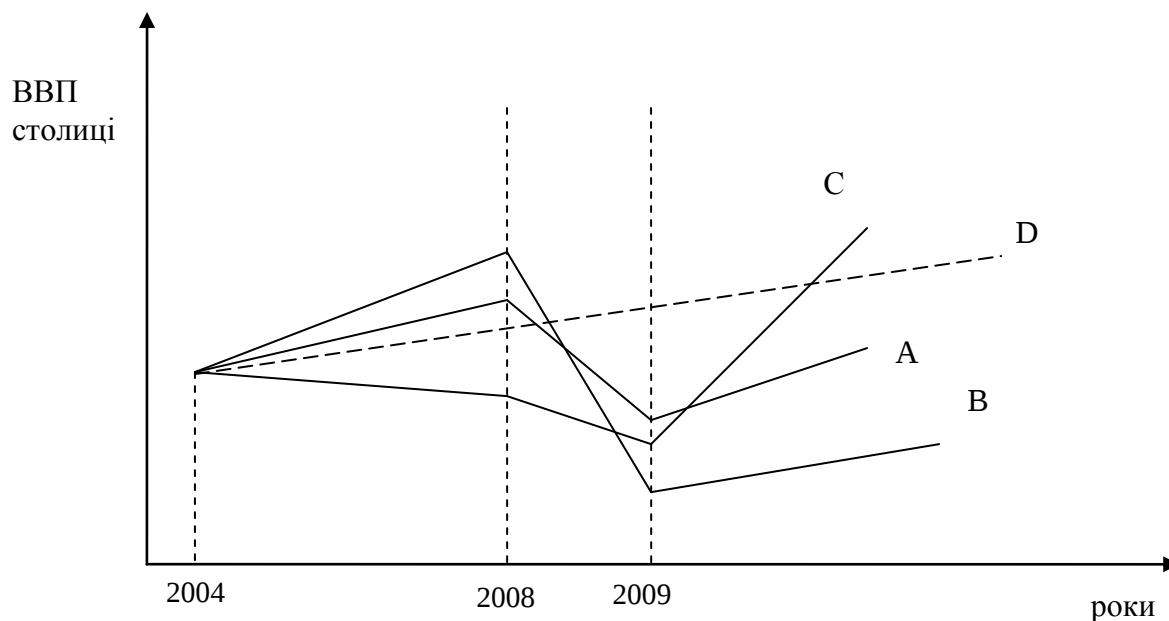

Рис. 3.5. Реконструкція екзогенних шоків в європейських столицях (авторське бачення)

Прискорений розвиток європейських столиць у передкризовий період характеризувався наявністю різних типів акселерованого зростання їх господарства та вироблення відповідного типу реагування на наступний екзогенний шок 2008-2009 рр. Умовно їх можна поділити на чотири групи:

A- високі передкризові темпи зростання, різке, але некритичне падіння ВВП столиці та швидке відновлення економіки у посткризовий період;

B – найвищі в ЄС темпи зростання, катастрофічне падіння, руйнація цілого ряду бізнес структур, низькі і нестійкі темпи відновлення;

C – низькі докризові темпи зростання, повільне кризове падіння, високі посткризові темпи компенсаційного і інноваційного росту столичної економіки;

D – стале зростання мегаполісу, що відповідає в цілому європейському тренду.

Різна секторальна природа наведених вище підходів не суперечить в цілому виробленню столицями можливих спільних підходів до розвитку, структурну модель чого вдалося схематично виокремити італійцю А. Calafati (рис. 3.6)

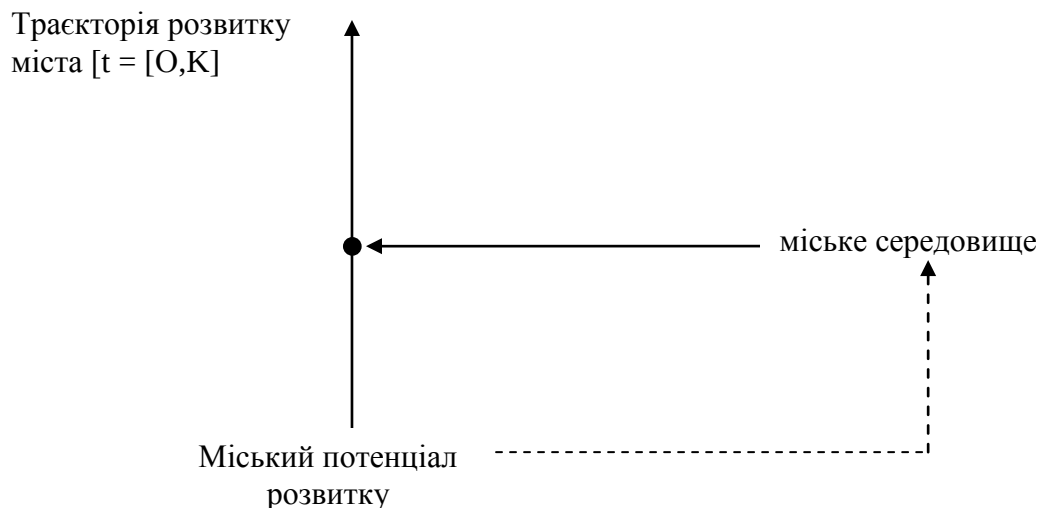

Рис. 3.6. Від розвитку міського потенціалу до розвитку території за А. Calafati [235, р. 15]

На думку науковця міське середовище є своєрідним трансмісійним механізмом трансферу інституційних, економічних, соціальних сигналів столичним містам, котрі, спираючись на свій потенціал обирають притаманну лише їм траєкторію руху до найбільш ефективної моделі, котра значною мірою залежить від певних домінантів $[O, K]$, вплив яких на мегаполіс є визначальним і таким, що ідентифікується насамперед на екзорівні, хоча найважливішим напрямом прикладання спільних національно-наднаціональних зусиль і ресурсів може визначатися якраз ендорівень. При цьому виокремлений міський (столичний) потенціал може бути повністю використаний, а може бути й таким, котрий залишатиметься нереалізованим (чи неповністю реалізованим) упродовж тривалого терміну. Водночас на траєкторію розвитку міста (його стратегію) впливатимуть не лише його жителі та місцева влада, а й інші актори, зокрема глобальні

віртуальні моделі позиціонування інших мегаполісів, а також ті системи впливу, які важко ідентифікувати в межах створювального мережного суспільства.

Сказане вище дозволило розробити власну матричну модель впливу екзо- та ендегенних чинників на розвиток європейських столиць (рис. 3.7).

Екзогенні чинники			
Дерегування	• зміни в кон'юктурі товарів та послуг; • накладання негативних фаз циклів; • делокація; • зміна динаміки і напрямів руху інновацій та інвестицій; • посилення ролі глобальних інституцій ГЛОБАЛЬНА ЕКОНОМІКА	• вплив наслідків реалізації регіональної (локальної) політики; • посилення регулювання столичних таксонів; • зменшення промислової функції; • нарощування різниці в доходах, що отримують в столиці і в регіонах; • конфлікт інтересів національних і наднаціональних структур ЕКОНОМІКА ЄС	Регулювання
	• наявність «столичної» політики розвитку; • конфлікт між периферією та столицею або ж національними утвореннями; • бюджетне регіональне протистояння; • інституційні перетворення; • поляризація відносин в господарстві НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА	• різнорівнева модель зростання столиці і периферії; • гіперконцентрація економічної активності в столиці; • обмеження розвитку промисловості; • демотивація переваг столичного статусу; • перенесення столиці в інший регіон РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА (столична, локалізована)	
Ендогенні чинники			

Рис. 3.7. Класифікація екзо- та ендегенних чинників впливу на розвиток столиць ЄС (матрична модель)

Джерело: складено автором

Як впливає із заявленої класифікації, в діяльності багатьох європейських столиць чітко прослідковується прихильність (у відповідності до обраної економічної моделі) до регулювання чи дерегулювання розвитку головних міст держав-учасниць Європейського Союзу. Так званий британський неолібералізм доволі спрощено дозволяє тлумачити можливості впливу позитивних і негативних чинників на розвиток столиці Об'єднаного

Королівства, в якому дія глобальних чинників є визначальною. Натомість вплив європейської і національної економік на модернізацію Берліна, в процесі його перетворення в столицю об'єднаної Німеччини важко переоцінити, адже допомога, що надходила звідти виявилася домінуючою в процесі набуття містом нового статусу. Доволі специфічним виглядає Брюссель, який є не лише головним містом Бельгії, а й Європи. Саме у цьому місті сконцентровано велику кількість інституцій ЄС, а пропорція числа чиновників на одного жителя (бельгійських, європейських, а також НАТО, штаб-квартира якого тут розташована) у буквальному розумінні б'є всі європейські рекорди, провокуючи таким чином зростання орендної плати на житло та офіси. Конфлікт економічний, лінгвістичний і, навіть, політичний характерний й для Мадриду та Барселони (умовної столиці Каталонії), що призвело до тривалого протистояння між ними у боротьбі за національну єдність чи національне самовизначення. Найбільша фондова біржа в країнах Центральної та Східної Європи сформувалася у Варшаві, а не в Празі чи Будапешті, які явно конкурували за подібного роду лідерство на постсоціалістичному етапі розвитку їхньої історії.

Наведене вище дозволяє виявити особливості розвитку столичних міст в країнах ЄС, які умовно можна звести до п'яти найсуттєвіших.

По-перше, столиці Європейського Союзу сформувалися під впливом низки історичних, економічних, політичних та інших факторів, котрі обумовили відповідну чисельність населення в них, і притаманну лише їм структуру міського господарства, а також управління ним. Разом узяті в ході останньої кризи вони виявили різні ступені опору до глобальних та інтеграційних шоків, що мають місце в Спільноті останнім часом.

По-друге, висока зовнішньоекономічна відкритість господарства європейських держав несе їм як позитивні, так і негативні наслідки, перетворюючи деякі з них у світові центри трансферу фінансів, інвестицій (Лондон), прийняття глобальних рішень (Париж, Лондон, Берлін, Брюссель), розповсюдження інновацій (Стокгольм, Хельсинки), світові туристичні

хостинги (Париж, Рим, Лондон), гігантські транспортні хаби (Лондон, Париж, Мадрид).

По-третє, переважна більшість столиць ЄС відіграє визначальну роль в структурі національного господарства, його урбаністичній моделі та в державному управлінні. Найбільш інформативним показником масштабності подібного роду впливів може вважатися питома вага населення країни, яке мешкає в його головному мегаполісі. Для держав ЄС характерним є високий ступінь такої концентрації, адже, як показало дослідження, у 14 з 28 столиць Спільноти цей індикатор перевищує 10%, а у трьох з них (Рига, Таллінн, Нікосія) – 30 відсотків, що яскраво підтверджує своєрідний рівень демографічної центральності більшості європейських столиць.

По-четверте, екзо- та ендегенні шоки, що трапляються у світовій та в європейській економіці призводять до суттєвого зростання напруженості на ринку праці, внаслідок чого формуються великі потоки трудових мігрантів, що орієнтовані в основному як на столиці своїх країн, та і на ті найбільші мегаполіси, що знаходяться в межах інших держав ЄС. Упродовж останніх років центрами тяжіння і, водночас, полюсами високої заробітної плати стали Лондон, Дублін, а також Стокгольм, на котрі значною мірою був орієнтований надлишок припливу робочої сили як в межах об'єднаної Європи, як і зовні.

По-п'яте, ендегенні та екзогенні чинники розвитку столиць ЄС можуть суттєво впливати на домінування в них процесів поліструктурного регулювання, або ж дерегулювання в залежності від селектування площ впливу: глобальної економіки (зміна кон'юнктури на окремі види товарів та послуг, накладання спадних фаз циклів, зміна динаміки і напрямів руху інновацій та інвестицій, підвищення ролі глобальних інституцій); економіки ЄС (вплив наслідків реалізації локальної політики розвитку, посилення регулювання столичних таксонів, зменшення промислової функції, нарощування різниці у доходах, конфлікт інтересів національних і наднаціональних структур); національної економіки (наявність «столичної»

політики розвитку, конфлікт між периферією та головним містом країни, бюджетне протистояння, інституційні перетворення, поляризація відносин в господарстві); регіональна (столична) економіка (різнорівнева модель зростання, гіперконцентрація господарської активності в столиці, обмеження розвитку промисловості, демотивація переваг столичного статусу, перенесення столиці в інший регіон).

3.3. Столична локалізація європейської економіки

Розвиток ідей локалізації має доволі давню історію і у світовій регіональній методології неодмінно пов'язується з працями німецького дослідника XIX ст. Johann Thünen, котрий ще у 1826 році випустив свою епатажну працю “The isolated state”, що була присвячена дослідженню аграрної спеціалізації Прусії.

З плином часу означені локалізаційні підходи були розвинуті, а потім й застосовані Alfred Weber (1929), основна робота якого була присвячена вже промисловій локалізації Німеччини, де вперше обґрунтовувались важливі елементи зосередження економічної активності в містах, як центрах виробництва товарів та ринків, на яких вони й реалізовувались. Економічний ефект, на думку автора, визначався скороченням транспортних витрат внаслідок раціонального розміщення виробництва.

William Alonso(1964) – розвив методологію локалізації через створення «Генеральної теорії ренти земель» і його підходи тривалий час вважалися неперевершеними, адже міські центри перетворювались на території зосередження найбільших рентних платежів, а з цього випливало, що висока вартість ренти в містах буде постійно підштовхувати як бізнес, так і міське господарство до постійного удосконалення, модернізації та оптимізації розміщення в межах обмеженого простору, попит на який постійно зростає.

У 80-ті роки XX ст. набули надзвичайної популярності й інші теорії, котрі суттєво вплинули на характер економічних відносин у тодішньому суспільстві. Саме у цей період з'являються непоодинокі спроби виокремити особливу роль міжнародних факторів у процесі ускладнення компонентного змісту країнової спеціалізації, представити модель розвитку регіонів, як проблему співвідношення національного і регіонального попиту та пропозиції, визначити центральність та периферійність столичних і віддалених від головного міста країни регіонів.

Саме таку нову теорію локалізації представив у 1993 р., німецький науковець W. Christaller, назвавши її теорією центральних місць. Внаслідок використання системно-узагальнюючих підходів в південній Німеччині, на прикладі якої, власно кажучи, й проводилось дослідження, з'явилася нова аналітична модель, котра являла собою своєрідні бджільні соти, які значною мірою пояснювали характер ієрархії виробництва, з чого випливало, що предмети першої необхідності мають вироблятися у будь-яких населених пунктах, одяг – у середніх за чисельністю населення, предмети розкоші, культурні та наукові послуги – у найбільших містах та столицях. Останні концентрували в собі значний інституційний потенціал та являли собою центри прийняття рішень, у котрих здійснювався не лише трансфер технологій, інновацій та інвестицій, а й мало місце потужне лобювання інтересів приватного бізнесу, міжнародних структур у т.ч. ТНК та ТНБ. З огляду на постійні зміни в європейській економіці Кристаллеру вже не вдалося пояснити запропоновану ним ієрархічну спеціалізацію для пришвидшеного зростання столичних міст і регіонів-лідерів, адже дія глобальних економічних потоків, а також цілої низки соціальних, етичних та ментальних факторів виступала відтепер вже домінуючою основою нового іміджу і нових функцій головних мегаполісів Європи, які попри все продовжували зберігати свою специфіку.

Вже на початку XXI ст. британський професор М. Кітинг (Michael Keating) провів доволі унікальне дослідження Каталонії (Іспанія), на прикладі

якої довів, що між культурою, інституціями і економічним розвитком існує прямий кореляційний зв'язок. Він дав своє пояснення каталонському націоналізму, представники якого наполягали на виході країни з її адміністративним центром Барселоною з Іспанського королівства [283, р. 225-227].

Під впливом так званої торгової експансії Китаю та змін у моделях розміщення вже на поч. ХХІ ст. принципової критики зазнала теорія центральних місць, адже текстильні підприємства у середніх за розмірами містах зачинялися одне за одним, попри всю декларативну підтримку з боку ЄС відбувалися значні зсуви у розміщенні машинобудування, мала місце переорієнтація металургійних центрів з районів видобудування вугілля та залізної руди на морські порти. Вплив глобалізаційних чинників перетворював окремі населенні пункти у міста-примари, натомість в інших – мало місце значне перенасичення господарською діяльністю, яка обмежувалась хіба що економічними нормами.

З огляду на це, вже у ХХІ ст. з'явилося чимало новітніх розробок, автори яких здійснювали спробу пояснити численні сучасні тенденції. Саме до таких новацій слід віднести отримані британськими дослідниками D. Etherington та M.Jones емпіричні дані, які доволі вдало обґрунтували процес перетворення великих міст в міста-регіони, причинами чого, на думку науковців, стало наступне:

- «розвиток знань та досліджень міжнародного конкурентного рівня;
- розвиток стратегій навчання зв'язкам;
- формування вмінь, що необхідні для міжнародного підприємництва;
- створення середовища для стимулювання інвестицій та високої якості життя» [249, р.253].

У цьому ж аспекті так званого тестування відносин «центр-периферія» та виявлення явних і прихованих зв'язків між столицею та депресивним регіоном в межах «Глобальне місто-регіон» слугувало своєрідною еталонною системою координат на що у своїй статті звертає увагу британська

дослідниця К. Rain, яка запропонувала свою мережну модель ідентифікації зв'язків між «Регіоном Мега-Містом» (MCR) та сервісними центрами, що, на нашу думку, саме цей підхід дозволяє відносити до так званих авангардних рішень. У цій роботі вона визначила чотири рівні ідентифікації: «інтерофіс підтримка» (за даними науковця виходило, що лише 11 з 81 фірми, що розташовані в Лондоні, отримують мережну допомогу водночас активно надаючи її за кордон); спеціалізація; спільне виробництво; зустрічі (м. Лондон є центром проведення міжнародних заходів глобального рівня) [321, p.1167].

Приклад порівняння Лондона, як глобального міста, виявився доволі показовим й в інших західних дослідженнях, адже знаходячись у ранзі найбільшого населеного пункту Європи, він виявився своєрідним глобальним містом-регіоном, в якому відтепер почали вбачати поліцентричність, наявність світових сервіс центрів та високий рівень міської конкуренції, який знову ж таки британські дослідники М. Hoyler, R. Kloosterman, M. Sokol назвали доволі оригінально-поліцентричним пазлом [278, p.1055-1056].

Звичайно, що зростання великих столичних мегаполісів здійснюється не лише вгору чи вниз, тобто коли в межах міста мала місце гіперконцентрація офісів фірм, а й в процесі постійного збільшення площі столиці. Лондон і в цьому плані виявився показовим глобальним містом, адже як встановив інший дослідник – І. Turok, основними напрямками росту мегаполіса є три напрямки: Південний Мідлленд, Стенстед-Кембрідж та горловина Темзи. Подальший розвиток інфраструктури Великого Лондона може суттєво провокувати розростання площі британської столиці, а це потребувати не виділення значних коштів [368, p.853].

На зламі тисячоліть у багатьох європейських дослідників доволі популярними стають думки про необхідність обґрунтування класифікації мегаполісів у т.ч. столичних. З огляду на це викликають інтерес два підходи, що були закладені до нового по групування головних міст Європи. Перший з них належить знову ж таки британцям Р. Taylor та М. Hoyler (табл. 3.6).

Підхід, який був використаний авторами базувався не на використанні ВВП, а на локалізації у цих містах у т.ч. столицях, офісів, котрі працюють у відповідних секторах бухгалтерського обліку і аудиту, реклами, банківської і фінансової сфер та юриспруденції.

На думку українського дослідника В. Чужикова, така градація є важливою, адже дозволяє виявити реальне, а не лише економічне лідерство [201, с.154-155]. Як випливає з таблиці, лише 19 із 28 столиць ЄС (2013) потрапили до цього списку. Не набули статусу світових міст Валлетта, Рига, Вільнюс, Таллінн, Софія, Нікосія, Загреб, Любляна і в силу невідомих причин – Брюссель, у котрому переважала інституційна складова розвитку.

Таблиця 3.6

Класифікація світових міст Європи за Р.Тайлор та М.Нойлер [356, р.181]

Градація	Бали	Кількість	Назви
Світові міста α-рівня	12—10	4	Лондон, Париж, Франкфурт-на-Майні, Мілан
Світові міста β-рівня	9—7	5	Москва , Цюрих, Мадрид, Рим, Берлін
Світові міста γ-рівня	6—4	12	Стокгольм, Копенгаген, Гамбург, Дюсельдорф, Мюнхен, Прага , Варшава , Будапешт , Стамбул, Барселона, Женева, Амстердам
Міста, що наближаються до рангу світових	3—1	30	Лісабон, Дублін, Глазго, Единбург, Ліде, Манчестер, Бірмінгем, Гаага, Роттердам, Утрехт, Антверпен, Ліль, Люксембург, Леон, Марсель, Турін, Генуя, Болонья, Кельн, Штутгарт, Дрезден, Відень, Братислава , Осло, Гетеборг, Гельсінкі, Санкт-Петербург , Бухарест , Київ , Афіни
Σ	—	51	—

Примітка: Виділені півжирним шрифтом міста країн ЦСЄ. Виняток — Берлін як столиця ФРН (у межах колишніх західного і східного секторів)

У той же час дослідження А. Rodriguez-Pose, котрий в основу моделювання взяв динаміку зростання ВВП, дозволило встановити іншу локалізацію столичної активності: регіональні, урбанізовані та фінансові центри (Мадрид, Лісабон, Іль-де-Франс/Париж, Брюссель, Афіни, Берлін), які за європейською таксономією відносяться до рівня NUTS-II, а відтак використовують єдиний індикатор ВВП на душу населення (ПКС) [338, р. 374].

Таким чином виникла велика ділема в процесі моделювання рівня і, що надзвичайно важливо, характеру столичної локалізації, а також того який тип підходів (економічний чи бізнес концентрації) є найбільш валідним і дозволяє краще проаналізувати процеси розвитку найбільших міст Європи. Така спроба була здійснена нами в процесі виявлення кореляційного зв'язку між ступенем задоволеності життям в столицях, спираючись на дослідження яке проводив «Євробарометр» та ВВП на душу населення, що кожного року вираховує Євростат (табл. 3.7).

З огляду на це для обробітку даних було використано кореляцію рангів Спірмена:

$$\rho_{xy} = 1 - \frac{6 * \sum d^2}{n * (n^2 - 1)}, \quad (3.1)$$

де ρ_{xy} – показник кореляції

X – ранг міста щодо показника задоволеності проживанням в столиці;

Y – ранг міста щодо ВВП на душу населення;

n – кількість об'єктів дослідження (їх налічувалось 28);

d^2 – сума квадратів.

$$\rho_{xy} = 1 - \frac{6 * 2620}{28 * 783} = 1 - \frac{15720}{21924} = 1 - 0,72 = 0.28$$

Як впливає з таблиці опитування населення головного міста столиці може суттєвим чином визначити його подальші перспективи та відсутність бажань до міграції. Проведені спостереження чітко виокремили ступінь задоволеності від проживання сумою відповідей (задоволений повністю + в основному задоволений), який попри європейський скептицизм є доволі високим. Водночас можна було б очікувати, користуючись економічними домінантами, що найбільше задоволення від життя в столиці матимуть, насамперед, лідери щодо виробництва ВВП, наприклад, м. Люксембург. Та як виявилося це місто є лише п'ятим, пропускаючи перед собою Копенгаген, Амстердам, Стокгольм (додатки А; Б).

Дослідження кореляційного зв'язку між ступенем задоволення життям в столиці та ВВП на душу населення, 2010

	Столиця	(X) Ступінь задоволеності столицею, %	Ранг (X)	(Y) ВВП на душу населення, євро, 2010	Ранг (Y)	X-Y Різних рангів	(X-Y) ²
1	Копенгаген	97	1	34900*	10	9	81
2	Амстердам	96	2	41402	8	6	36
3	Стокгольм	96	3	49282	3	0	0
4	Відень	95	4	38878	9	5	25
5	Люксембург	95	5	78632	1	4	16
6	Берлін	93	6	26164	15	9	81
7	Вільнюс	93	7	12996	26	19	361
8	Загреб	92	8	15419	25	17	289
9	Хельсинки	92	9	45361	4	5	25
10	Лісабон	92	10	22669	19	9	81
11	Прага	90	11	21694	20	9	81
12	Дублін	90	12	44757	5	7	49
13	Варшава	90	13	19479	21	8	64
14	Любляна	90	14	25943	17	3	9
15	Таллінн	89	15	16216	22	7	49
16	Париж	89	16	49833	2	14	196
17	Валлетта	88	17	15506	24	7	49
18	Нікосія	87	18	23500*	18	0	0
19	Мадрид	87	19	29578	11	8	64
20	Лондон	87	20	40940	7	13	169
21	Братислава	86	21	27437	14	7	49
22	Брюссель	84	22	43857	6	16	256
23	Софія	84	23	9717	28	5	25
24	Рига	84	24	11618	27	3	9
25	Будапешт	83	25	15878	23	2	4
26	Бухарест	82	26	26100*	16	10	100
27	Рим	80	27	28400*	13	14	196
28	Афіни	52	28	29100*	12	16	256

Σ 2620

* Розрахункові показники

Джерело: дані Євростата, Євробарометра [326] та власні розрахунки

Не отримала підтвердження й гіпотеза про незадоволення проживанням в столицях нових членів ЄС, попри низьку, порівняно зі «старими» державами-учасницями цього інтеграційного угруповання

заробітну плату. Вільнюс та Загреб посіли 7-му та 8-му сходинки відповідно, натомість Париж – 16-ту, Лондон – 20-ту. Песимізм греків, навпаки знайшов своє повне втілення при проведенні кореляційного аналізу. Відтак виходило, що за показником відтворення ВВП столиця Греції є дванадцятою, а за ступенем задоволеності життям – останньою зі значним відривом від Риму (теж песимістичного міста), де означений показник становить – 80%.

Столичне життя в Європі складається не лише з отриманих переваг щодо доступності відповідних благ, а й з численних ускладнень, які несе для жителів міста їх проживання у головному мегаполісі країни. Поширена у минулому думка багатьох дослідників щодо найбільшого впливу на так звану комфортність столиці-пасажирських перевезень міським транспортом і чисельністю населення в ньому у сучасних умовах не отримує свого підтвердження про що, доволі яскраво свідчить таблиця 3.8, адже показник задоволеності життям є таким, що постійно змінюється і залежить від особистого сприйняття людиною селективних для неї можливостей, у нашому випадку, щодо переміщення.

Таблиця 3.8

Задоволеність громадським транспортом в столицях ЄС, 2013 [326]

Столиця	Рівень задоволеності, %	Столиця	Рівень задоволеності, %
Хельсинки	89	Мадрид	68
Відень	87	Брюссель	67
Лондон	84	Афіни	67
Рига	81	Загреб	64
Амстердам	80	Софія	62
Варшава	80	Лісабон	61
Стокгольм	80	Таллінн	59
Люксембург	79	Братислава	51
Прага	78	Нікосія	50
Париж	78	Бухарест	49
Любляна	78	Вільнюс	48
Берлін	77	Будапешт	45
Копенгаген	77	Валлетта	37
Дублін	70	Рим	33

Як випливає з таблиці, найбільше місто ЄС Лондон має високий рівень задоволеності його жителів громадським транспортом, натомість Рим – найнижчий. Серед постсоціалістичних столиць лідерами є Рига, Варшава, Прага, натомість аутсайдерами – Будапешт, Вільнюс, Таллінн. Столиця Мальти – Валлетта, в якій практично всі споруди знаходяться в межах пішохідної доступності рішуче не задоволена організацією транспортного сполучення, що зайвий раз переконливо доводить високий рівень індивідуальності сприйняття переваг міста.

З огляду на вище сказане, цілком реальною виглядає потреба у визначенні характеру ідентифікації локалізації відповідних відносин в столичних регіонах та вироблення об'єктивних підходів щодо оцінювання стану та перспектив їх розвитку. У зв'язку з цим доцільною, може вважатися точка зору датського дослідника Chr.Monsson, котрий вирішив дослідити співвідношення між урбанізованою частиною Копенгагена та прилеглою до столиці територією, яка знаходиться під впливом процесів, наслідком чого стало активне зонування спільного простору в залежності від рівня зайнятості та питомої ваги задіяної у промисловості частини сукупної робочої сили (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Передурбанізовані території економіки Копенгагена, 2013 [308, р.7]

Вид території	Рівень зайнятості, %	Рівень зайнятості у промисловості, %
Спальні промислові зони	32	13
Спальні та сервісні зони	30	6
Зони що повторно індустріалізуються	44	15
Зони, в котрих повторно розвивається сервісна сфера	46	8

Розростання Копенгагена, так саме як і Лондона має свою специфіку, котра як відмічає дослідник, якій притаманний певний регіонально-локалізаційний прояв. Відтак виходить, що численні постіндустріальні впливи на прилеглу до столиці Данії територію мають різну дію, адже вони можуть бути орієнтовані як на повторну індустріалізацію, так і на активний

розвиток сервісних секторів. При цьому слід розуміти, що сама столиця на певних етапах може суттєво відставати від трансформаційних змін, що панують у її передмістях. Саме на такі зміни звернув увагу названий вище автор (рис. 3.8).

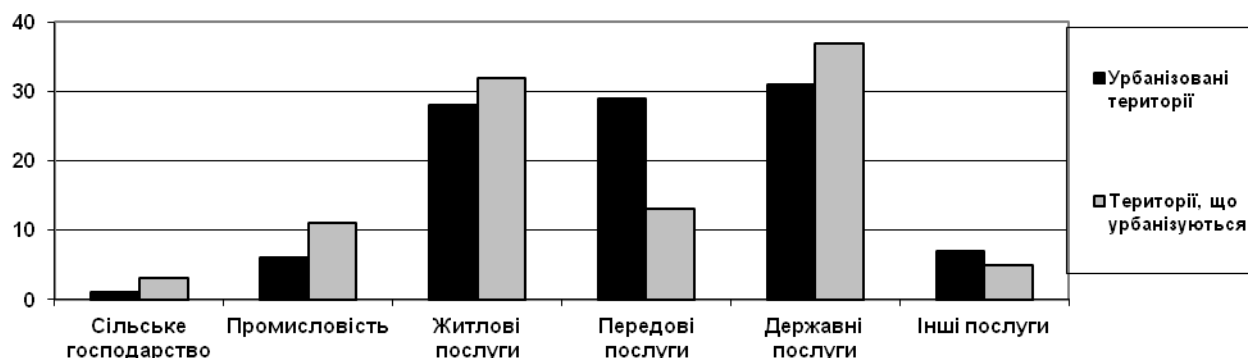

Рис. 3.8. Секторальна зайнятість Копенгагена, за Chr.Monsson, 2012, % [308, р.7]

Як випливає з рисунку, темпи трансформаційних змін в межах датської столиці та прилеглих до неї територій є очевидними і такими що мають всі підстави бути віднесеними до конвергентних. Зокрема йдеться про те, що питома вага задіяних в аграрному і промисловому секторах суттєво зменшується, натомість в системі послуг активно зростає. Разом з тим, у самій сервісній сфері, столичне місто позиціонується доволі абл. ений ня: воно є неперевершеним лідером у передових видах послуг, натомість суттєво втрачає в традиційних (Public, Residential тощо).

Сучасна ідентифікація рівня локалізації столичних міст є, як продемонстрував попередній аналіз, доволі непростою справою, адже при визначенні характеру завжди підніматиметься питання про його об'єктивність такого оцінювання.

Згадувана вище модель Й. Тюнена в межах столичного регіону може являти собою математичну формулу оптимізації впливу відстані щодо вирощування двох певних сільськогосподарських культур чи, як у нашому

прикладі, двох видів сервісу, що мають відповідний символ m_1 та m_2 з визначеними обсягами виробництва V_1 та V_2 . Транспортний тариф при цьому виражається символом – t . Підрахунок відстані тоді впливає із розв'язання рівняння байдужості [45], де

$$r = \frac{V_1 m_1 - V_2 m_2}{t(V_1 - V_2)}. \quad (3.2)$$

При усій відносно доцільній моделі визначення радіусу доступності в цій системі не враховується унікальність послуг та її переваги. Адже, приміром, послуги перукарські мають один рівень доступності, натомість, інжинірингові – інший, як правило, міжнародний чи, навіть, глобальний. Ось чому важливим ідентифікаційним підходом може вважатися модель А. Вебера, в основі запровадження якого лежить розрахунок функції агломерації $f(m)$:

$$f(m) = AS \sqrt{\frac{m}{\pi \rho}}, \text{ де} \quad (3.3)$$

A – штандортна вага,

S – ставка транспортного тарифу,

M – виробнича вага, що тяжіє до агломераційного центру ($M = \pi R^2 \rho$),

ρ – виробнича щільність

π – число «пі» [45, с.50-51].

Разом з тим, у міжнародних розрахунках, особливо в межах існування інтеграційного угруповання з різними рівнями виплати зарплат, абл. ений ня моделі розвитку повинно носити диференційований характер і у своїй основі враховувати як об'єктивні, так і суб'єктивні дані. До перших з них має відноситись співставлення виробленого ВВП в столиці (GDP_C) та в ЄС (GDP_{EU}) чи в країні (GDP_N) до численності населення, відповідно P_C ; P_{EU} ; P_N . До аналітичного рівня має бути абл. ений поправний коефіцієнт, що нівелює відмінності в економічних показниках. Найкраще таку закономірність висвітлює індекс задоволеності місцевого населення проживанням у столиці ($0 < k < 1$).

Відтак формула набуде такого вигляду:

$$L = k \frac{\frac{GDP_C}{GDP_{EU}}}{\frac{P_C}{P_{EU}}}, \quad (3.4)$$

де L – гармонізований індекс столичної локалізації.

Наведені у формулі дані мають самостійний ідентифікаційний характер і можуть бути проаналізовані як на рівні чисельника, так і в межах знаменника. Проведені розрахунки дали можливість виокремити (Додаток А) абсолютне лідерство Лондона, в якому створюється 2,7% ВВП Європейського Союзу, далі на певній відстані йде Париж – 0,9%, Мадрид – 0,77%, Берлін – 0,72%, Рим – 0,61%. Таким чином, в столицях найбільших держав Спільноти виробляється 5,7% всього ВВП ЄС і це при тому, що загальна частка всіх 28-ми столиць ЄС (враховувалась також столиця Хорватії, яка станом на 2010 р. ще не була членом ЄС) становила 9,93% загального виробництва.

Значно різнилися отримані нами результати за співставленим ВВП столиць і країни, що наочно представлене у таблиці 3.10.

Таблиця 3.10

По групування столиць ЄС за рівнем столично-національної локалізації

Питома вага столиці в структурі ВВП країни, %				
1-5,0	5,1-10,0	10,1-15,0	15,1-20,0	Понад 20,1
Берлін (3,6) Рим (4,8)	Амстердам (5,7) Афіни (8,6) Варшава (9,4) Копенгаген (8,3) Лісабон (7,2) Мадрид (9,1) Париж (5,7)	Брюссель (14,0) Дублін (14,7) Стокгольм (12,2)	Братислава (19,2) Будапешт (19,4) Валлетта (17,0) Лондон (19,6) Прага (18,6) Хельсинки (15,3)	Бухарест (39,5) Відень (24,0) Вільнюс (24,5) Загреб (24,6) Любляна (20,1) Люксембург (71,6) Нікосія (41,9) Рига (44,8) Софія (34,3) Таллінн (48,5)
2	7	3	6	10

Джерело: розраховано автором

Як впливає з наведеної вище таблиці питома вага столиці завжди була високою у невеликих за розмірами державах (країни Балтії, Балкан, а також Кіпр та Люксембург). До групи умовних лідерів також можна віднести ті столиці, в яких питома вага виробництва ВВП становить 15-20% країнового. Якщо ж з цього списку виключити невеликі за розміром держави, то безсумнівним лідером у Великобританії стає Лондон, у котрому продукується 19,6% ВВП країни. Перевищують десяти-відсотковий бар'єр Брюссель, Дублін та Стокгольм, а ось питома вага Берліну та Риму є найнижчою в ЄС, що пов'язане насамперед з майже повною втратою ними своєї промислової функції.

Подальше співставлення неодмінно призведе до необхідності уніфікації підходів, наслідком чого став розрахунок гармонізованого індексу локалізації (L) (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Дослідження гармонізованого індексу столичної локалізації

	Столиця	Коефіцієнт задоволеності (k)	$\frac{GDP_C}{GDP_{EU}}$	$\frac{P_C}{P_{EU}}$	L
1	Амстердам	0,96	0,0028	0,016	0,168
2	Афіни	0,52	0,0015	0,0013	0,6
3	Берлін	0,93	0,0072	0,0067	0,99
4	Братислава	0,86	0,0010	0,0009	0,96
5	Брюссель	0,84	0,0040	0,0022	1,528
6	Будапешт	0,83	0,0015	0,0034	0,366
7	Бухарест	0,82	0,0040	0,0037	0,886
8	Валлетта	0,88	0,0000	0,0000	0,44
9	Варшава	0,90	0,0027	0,0033	0,736
10	Відень	0,95	0,0056	0,0035	1,52
11	Вільнюс	0,93	0,0001	0,0011	0,0845
12	Дублін	0,90	0,0018	0,0010	1,62
13	Загреб	0,92	0,0009	0,0016	0,518
14	Копенгаген	0,97	0,0016	0,0011	1,411
15	Лісабон	0,92	0,0010	0,0011	0,83
16	Лондон	0,87	0,0270	0,0164	1,432
17	Любляна	0,90	0,0006	0,0005	1,08
18	Люксембург	0,95	0,0023	0,0002	10,925
19	Мадрид	0,87	0,0077	0,0063	1,06

Закінчення табл. 3.11

	Столиця	Коефіцієнт задоволеності (k)	$\frac{GDP_C}{GDP_{EU}}$	$\frac{P_C}{P_{EU}}$	L
20	Нікосія	0,87	0,0006	0,006	0,087
21	Париж	0,89	0,0090	0,0044	1,82
22	Прага	0,90	0,0023	0,0025	0,828
23	Рига	0,84	0,007	0,0014	4,2
24	Рим	0,80	0,0061	0,0052	0,98
25	Софія	0,84	0,0010	0,0025	0,336
26	Стокгольм	0,96	0,0035	0,0017	1,975
27	Таллінн	0,89	0,0006	0,0008	0,668
28	Хельсинки	0,92	0,0022	0,0012	1,687

Джерело: розраховано автором

Отримані синтетичні дані дозволяють визначити характерні риси економічного розвитку основних столиць, що дає підставу погрупувати їх відповідним чином:

- $L > 0,9$ Міста з високим рівнем столичної локалізації (Берлін, Братислава, Брюссель, Відень, Дублін, Копенгаген, Лондон, Любляна, Люксембург, Мадрид, Париж, Рига, Рим, Стокгольм, Хельсинки). Всього – 15 міст
- $0,5 < L < 0,89$ Міста з середнім рівнем столичної локалізації (Афіни, Варшава, Бухарест, Загреб, Лісабон, Прага, Таллінн). Всього – 7 міст
- $0,49 < L$ Міста з низьким рівнем столичної локалізації (Амстердам, Будапешт, Валлетта, Вільнюс, Нікосія, Софія). Всього – 6 міст

Попри те, що виокремленні групи яскраво характеризують стан впливу кожної зі столиць на стан економіки Європейського Союзу, вони до того ж певною мірою визначають наявність спільних рис і, водночас, значну відмінність у певних видах специфіки міського розвитку. Зокрема, віднесення Амстердама до групи аутсайдерів зумовлене значною розсередженістю господарства в Нідерландах і відповідною конвергенцією

міських і сільських територій, яку у повоєнний час системно проводили уряди країни.

Гіперконцентрація інвестицій в столиці Словаччини (порівняно з іншими регіонами) призвела до значного нарощування відмінностей у розвитку господарства цієї країни, рівень комфортності проживання в якій системно зростав останнім часом.

Значних змін зазнала концентрація економічної активності в столиці Латвії, внаслідок чого Рига почала вважатися мегаполіси з високим рівнем локалізації і, водночас, з високою інтенсивністю міграційних потоків, що були скеровані на міста-лідери європейської економіки.

За врахування інших факторів розвитку (економічних, соціальних, ментальних), виокремленні внаслідок обрахунку індексу L групи достатньо чітко характеризує наявність в них спільних рис, а саме:

- *міста з високим рівнем столичної локалізації* вирізняє високий рівень розвитку інфраструктури, комфортні умови проживання, значний розмір створювального ВВП, подальше загасання промислової функції та активний розвиток сервісної сфери. Саме у ці населенні пункти скерований основний міграційний потік як з ЄС, так і зовнішній – з інших держав;
- *міста з середнім рівнем столичної локалізації* вирізняє з-поміж інших помірний рівень економічної активності, наявність певних ускладнень в інфраструктурі. Високий рівень внутрішньої або зовнішньої (поза межами ЄС) міграції;
- *міста з низьким рівнем столичної локалізації* характеризує в цілому невисокий рівень розвитку інфраструктури, наявність різноорієнтованих міграційних потоків, високий рівень центральності економічної активності в головному місті столиці.

Наведене вище дозволяє констатувати наступне.

По-перше, сучасні процеси столичної локалізації суттєво відрізняються від тих, що мали місце у минулому, адже нарощування промислової функції у місті водночас означало зростання попиту на робочу силу, більш високу,

аніж в селі заробітну плату та інші переваги, що надавав столичний мегаполіс тим жителям, котрі погоджувались жити у ньому. В останні двадцять років індустріальна функція столиць стрімко втрачалася, натомість значно зростала зайнятість в сфері обслуговування, диференціація надання послуг в якій ускладнювалась з кожним роком.

По-друге, оцінювання комфортності проживання населенням столиць має як суб'єктивні складові, так і об'єктивні, що зумовлені системними відмінностями у сприйнятті переваг суто економічного (ВВП на душу населення, високий рівень заробітної плати, низький рівень безробіття тощо), або ж демографічного (чисельність населення, значний міграційний тиск) характерів. Найбільш вагомими причинами зростання привабливості столиць стають транспортна доступність, високий рівень розвитку соціальної, у т.ч. комунікативної інфраструктури, наявність належних умов для самовдосконалення та самовираження.

По-третє, традиційна ідентифікаційна база визначення рівня локалізації втратила в умовах сьогодення будь-який сенс, адже в процесі швидкого і складного руху факторів виробництва виокремлення лише одного з них являтиме собою спрощену модель розрахунків, що не даватиме ґрунтових пояснень суті тих глобально-локалізаційних процесів що вирують в сучасному ЄС.

По-четверте, використання нових синтетичних показників, котрі об'єднують в собі оцінку комфортності життя в столиці, економічний та демографічний блоки дозволяють чітко визначити характер системної локалізації життя в головному мегаполісі країни.

По-п'яте, об'єктивно серед 28 столиць країн-членів ЄС існує три групи локалізації, які характеризують їх стан та можливі перспективи розвитку цих мегаполісів і чітко дистанціюють авангардні міста (Лондон, Берлін, Париж тощо), мегаполіси, що посідають середні позиції (Варшава, Прага тощо) та ті, що відносяться до категорії аутсайдерів (Софія тощо).

3.4. Національні та наднаціональні регуляторні механізми розвитку столичних мегаполісів

Доволі велика різниця у масштабах та напрямках ділової активності в містах континенту завжди підштовхувала європейські народи та їхні уряди до прийняття низки економічних та організаційних заходів задля забезпечення таких конвергентних дій, які б сприяли суттєвому зменшенню «протистояння» між столичним містом і периферією. Втім, на відміну від СРСР цей процес в Західній Європі не ніс у своїй основі нівелюючої функції. Внаслідок чого ще при створенні Європейського Економічного Співтовариства Римським договором (1957 р.) було передбачено, що обов'язково має бути сформована й наднаціональна структура, яка б стала відповідальною за регіональний розвиток, й взяла б на себе певні фінансові повноваження. У ході майже 50-річної історії Спільноти відбувалися значні зміни в структурній політиці ЄС, змінювались її пріоритети, різнорівневим ставало фінансування країнових проектів, а самі столичні міста могли бути віднесеними до різних цілей очікуваного фінансування, а відтак й отримувати різні обсяги коштів, що були скеровані на окремі проекти. Тим не менше, слід визначити, що інституційно діюча зараз регіональна модель ЄС несе в своїй основі чимало різнорівневих структурних елементів, кожен з яких може бути визнаний відповідальним лише за свої компетенції, котрі охоплюють наступні структури:

- Органи ЄС (Європейська Комісія, Європарламент, Рада ЄС, Європейська Рада);
- Дорадчі органи (Комітет регіонів);
- Асоціації (міст, регіонів, столиць) та інші міжнародні громадські чи місцеві організації;
- Фонди ЄС (Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР), Європейський соціальний фонд (ЄСФ), та Фонд згуртування);

- Програми розвитку (наприклад, JESSICA – Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas);
- національні інституції (Міністерства регіонального розвитку чи інші міністерства, на які покладено відповідні функції);
- інші установи у т.ч. приватний бізнес.

Їх гармонізована, а у деяких випадках й конфліктна діяльність забезпечували в ЄС протягом півстоліття активний конвергентний рух регіонів уперед.

Разом з тим, при визначенні функцій головних мегаполісів треба було постійно враховувати особливості урбанізаційних систем країн-учасниць, які суттєво різнилися між собою (рис. 3.9).

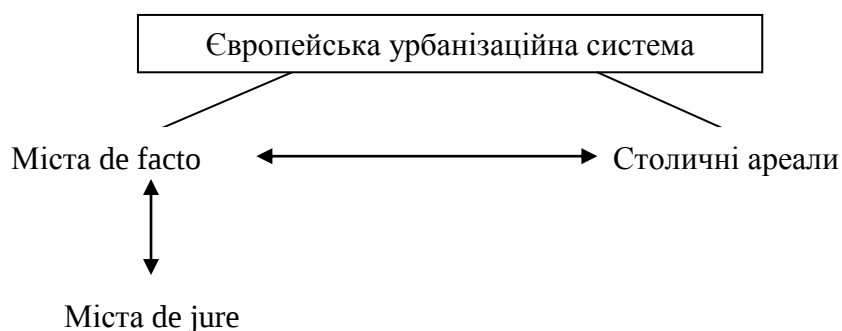

Рис. 3.9. Концептуалізація національної урбанізаційної системи ЄС за А.Calafati [235, р. 7]

Розвиток столичних ареалів, як переконаний італійський дослідник А.Calafati, вносить докорінні зміни в прилеглі, а відтак й залежні від головного міста країни території, в межах яких виникають (defacto) чи відроджуються колись занепалі населенні пункти (в основному невеликі міста, dejure) господарство яких, або ж їхня урбанізаційна система тісно пов'язані зі столицею. Щоправда деякі з таких міст-супутників можуть з плином часу перетворюватися у спальні квартали для столичних жителів. Відтак, при визначенні статусу та, на його основі співставлення міст, виявлення їхньої залежності одне від одного треба обов'язково мати у своєму

арсеналі інструменти порівняння, які вище згадуваний дослідник вирішив «вписати» в урбанізаційну парадигму (рис. 3.10).

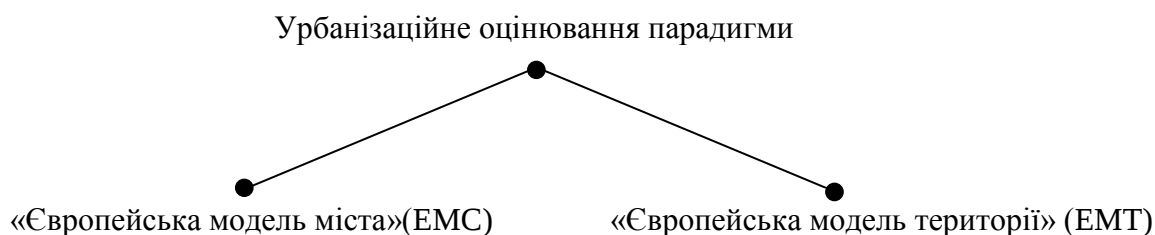

Рис. 3.10. Оцінювання перспектив розвитку європейських міст за А.Calafati [235, р. 10]

З цього випливало, що при визначенні певної допомоги (співфінансування) проектам, що надходять із столичних регіонів треба було на початку провести їхню ідентифікацію та вписати в існуючу зараз в Європейському Союзі трирівневу регіональну модель NUTS-I, NUTS-II, NUTS-III і можливо, що співставити з таксонами менш високого рівня, які офіційно існують в країні.

Не менш важливим завданням може вважатися також чітка і співрозмірна ідентифікація та відповідна статусність міст-супутників. Приміром, чисельність населення м. Парижа є у декілька разів меншою, ніж столичної округи Іль-де-Франс (NUTS-II), в межах якої знаходиться це місто. З цього виходило, що для прилеглих до столиці Франції мікрорегіонів вигіднішим було б позиціонувати себе як частину депресивної території, котрі мають відставання від середніх по ЄС індикаторів, аніж як успішну частину Великого Парижу. Разом з тим, уніфікація і стандартизація регіональної моделі ЄС дозволила побудувати чітку і продуману цільову структуру регіональної політики Спільноти та проаналізувати її еволюцію (табл. 3.12).

Еволюція цілей регіональної політики: фокусування на столицях

Періоди			
1994-1999	2000-2006	2007-2013	2014-2020
Цілі			
Мета 1. Сприяння розвиткові депресивних регіонів; Мета 2. Переорієнтація старопромислових регіонів з високим рівнем безробіття; Мета 3. Заходи у сфері підвищення зайнятості у т.ч. серед молоді; Мета 4. Адаптація працівників до змін у промисловості; Мета 5. Сприяння розвиткові сільських регіонів; Мета 5a. В аграрному секторі та рибальстві; Мета 5b. Сільських територій з низькою густотою населення; Мета 6. Спеціальні пропозиції для Фінляндії, Швеції, Австрія	Мета 1. Сприяння розвиткові та реструктуризації регіонів, що мають відставання; Мета 2. Підтримка регіонів зі структурними проблемами в сфері соціально- економічних перетворень; Мета 3. Модернізація політики в галузі освіти, професійно- технічної підготовки та зайнятості	Мета 1. Конвергенція; Мета 2. Регіональна конкурентоспроможність та зайнятість; Мета 3. Європейська територіальна кооперація	Мета 1. Інвестиції в зростання та зайнятість: - низькорозвинуті регіони; - транзитивні регіони; Мета 2. Європейська територіальна кооперація: - більш розвинуті регіони
Фінансові інструменти			
ЄФРР, ЄСФ, Фонд згуртування, ЄФНГСГ, ЄФНГР	ЄФРР, ЄСФ, ЄФНГСГ, Фонд згуртування, ЄФНГР	ЄФРР, ЄСФ, Фонд згуртування	ЄФРР, ЄСФ, Фонд згуртування
Скеровані цілі європейської політики на столиці			
Мета 3, Мета 2 та Мета 4 (частково)	Мета 3, Мета 2 (частково)	Мета 3, Мета 2 (частково)	Мета 2

Джерело: складено автором за даними Єврокомісії

Як впливає з таблиці, цілі регіональної політики в ЄС постійно (раз на сім років) змінювались та уточнювались. Проте впродовж усього двадцятирічного періоду (1994-2014 р.р.) в жодній цілі ЄС не згадувалась

бодай одна столиця. Якщо взяти до уваги, що головною ціллю була перша мета, на здійснення якої виділялася більша частина коштів (близько 70-80% усього фінансування), то неважко передбачити, що столиці могли скористатися (і те, лише частково) інструментами, що були передбачені метою 2 та метою 3. Натомість депресивні регіони отримали значне фінансування як раз за метою 1. Така система співучасті у фінансуванні спільних проектів могла негативно вплинути на розподіл коштів. Ось чому починаючи з 2007 року, регіональна політика стала вважатися частиною політики Згуртування, а столичні регіони з їх неабияким інноваційним потенціалом, отримали більшу можливість використати фінансові ресурси ЄС, зокрема Фонду згуртування (Cohesion Fund). Саме дія цього інструменту викликала серед країн-учасниць чимало дискусій, адже у 2000-2006 рр. його активність була орієнтована лише на аутсайдерів європейської економіки. Відтак виникла нагальна потреба в оцінюванні його діяльності та перспектив, що доволі вдало зробили J. Bachtlerta C.Wren[222], та також A.Faludi, котрий провів своєрідну експертизу територіальних наслідків реалізації Політики згуртування [252]. При цьому варто зазначити, що й оцінювання наслідків прискореного розвитку глобальних міст набуло надзвичайної популярності й в інших постіндустріальних країнах щоправда через порівняння їх конкурентних позицій. Доволі вдало це зробив канадський науковець Chr.Kennedy, порівнюючи переваги Монреаля і Торонто [286].

Наднаціональне управління розвитком міст, насамперед столичного рівня, здійснюється у більш складний спосіб, адже передбачає розширену модель фінансування проектів із максимальним залученням коштів муніципалітетів, банків та інших фінансових інституцій, фондів розвитку міст, а також окремих інвесторів та опційно-холдінгових фондів, що створюються в межах державно-приватного партнерства (рис.3.11).

Програма JESSIKA є яскравим прикладом чітко орієнтованого механізму розвитку міст в ЄС у т.ч. столичного рангу, адже дозволяє з одного боку використати фонди ЄС, зокрема Європейського фонду

регіонального розвитку, з другого – знайти фінансове партнерство з місцевим бізнесом, а у деяких випадках й з міжнародним. Саме це свого часу сталося з м. Дубліном (Ірландія), в розвиток підприємництва в якому активно інвестували американські ТНК.

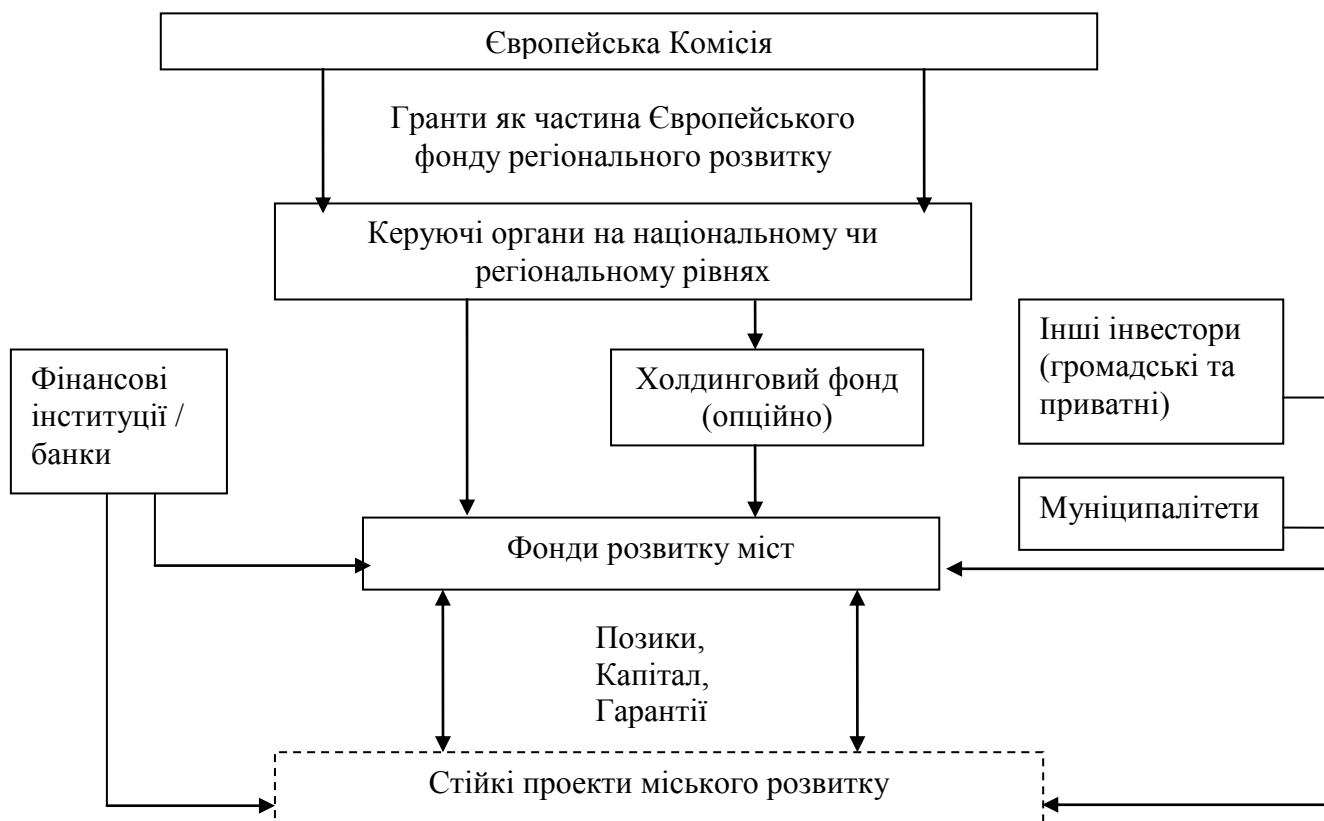

Рис. 3.11. Модель управління у програмі JESSICA (2007-2013), за М. Dabrowski [244, р. 25]

Певні регіональні ефекти спільної діяльності в межах зазначеної програми вдалося прослідкувати австрійському досліднику М. Dabrowski, який провів компаративне дослідження Великопольського воєводства в Польщі та регіону Андалусія в Іспанії (табл. 3.13).

Системи імплементації програми JESSICA в окремі регіони Польщі та Іспанії [244, р. 27]

	Великопольське	Андалусія	
ЄФРР Керуючий орган	Регіональний уряд	Регіональний уряд	
Керівництво холдингового фонду	ЄІБ	ЄІБ	
Керівництво Фонду міського розвитку (ФМР)	Державний банк	AhorroCorp. (інвестиційна керуюча компанія)	BBVA (приватний банк)*
Допомога, що надається	Позики	Капітал, Позики	Позики
Бюджет	66,3 млн. євро	40 млн. євро	40,3 млн. євро

*У березні 2013 в результаті нездатності оцінки проектів ФМР, які реалізуються BBVA, керівництво ним було покладене на AhorroCorp.

Наведені вище дві моделі визначають у цілому два домінуючі на цей час підходи – переважно державний (Великопольське воєводство в Польщі) і переважно приватний (Андалусія, Іспанія). При цьому іспанський регіон значно виграв, адже йому сумарно вдалося залучити значно більше коштів і це не були лише позики. Певних змін зазнав також столичний польський регіон, який відтепер перестав вважатися депресивним за рахунок того, що зростаюча частка Варшави в Мазовецькому воєводстві країни призвела до того, що основний індикатор активності / депресивності ВВП регіону почав дорівнювати середньому по ЄС і потоки масштабного фінансового стимулювання розвитку значно зменшились при тому, що частка коштів, що була скерована на регіональний розвиток продовжує залишатися в Польщі доволі високою. Новий бюджет реалізації політики Згуртування на 2014-2020 р.р. передбачає, що фінансований обсяг складатиме 376 млрд. євро на цей період (у цінах 2011 р.) (рис.3.12).

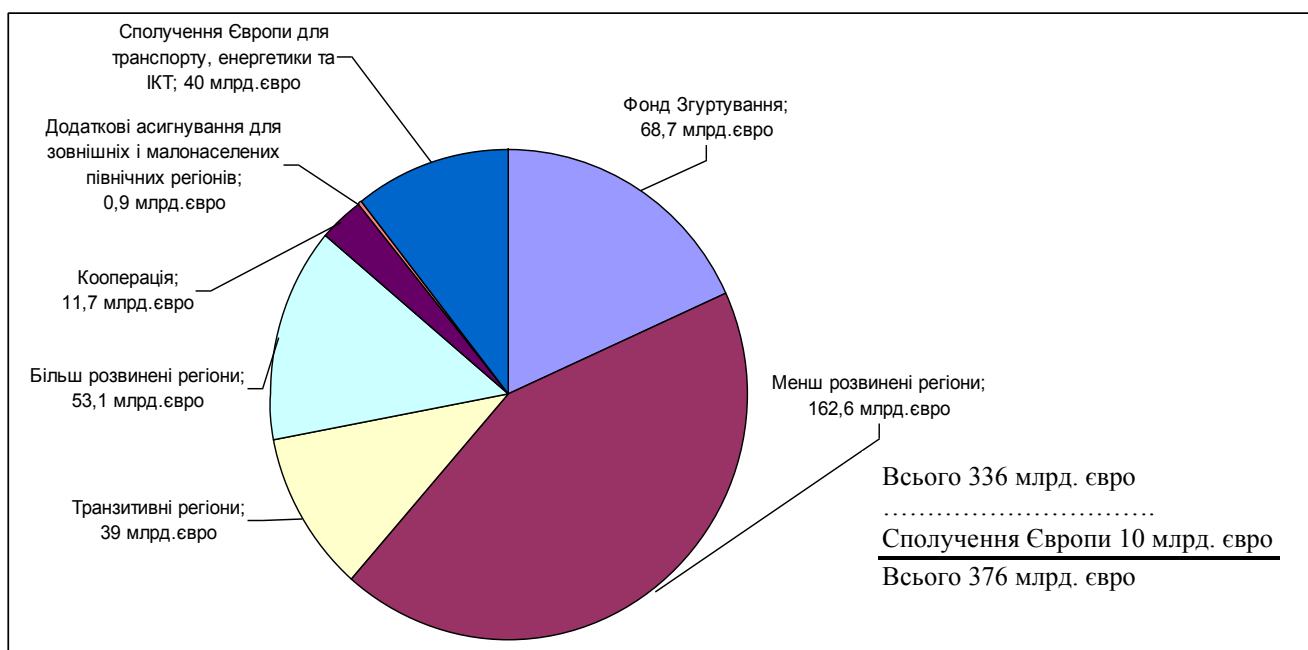

Рис. 3.12. Бюджет політики Згуртування ЄС [234]

У відповідності до цього бюджету, столичні міста як і раніше не зможуть потрапити до групи найбільших реципієнтів щодо обсягів фінансування. Проте, деякі із столиць (Софія, Нікосія, Валлетта, Загреб) могли б розраховувати на випереджаючу підтримку через систему регіональних грантів, натомість друга частина мегаполісів може розраховувати хіба що на часткове фінансування з боку фондів ЄС за статтею «Більш розвинуті регіони» (Братислава, Бухарест, а також більшість інших столиць). Фактично всі столиці підпадають під категорію «Кооперація», адже відтепер це є не лише розвиток єврорегіонального співробітництва, а й міждержавно-регіонального. Так, приміром, Черкаська область України отримала пропозицію від столичного Мазовецького воєводства Польщі щодо розвитку таких коопераційних зв'язків. При цьому варто зауважити, що обидва регіони не мають виходів до державних кордонів.

Нові тенденції розвитку міст і переймання на себе інноваційних функцій виявили голанські та словенські науковці у своєму масштабному дослідженні розвитку так званих «смарт міст» (Smartcities). Як не парадоксально виглядає те, що саме їм вдалося визначати «столичне лідерство» щодо цього напрямку розвитку, тобто нових комунікаційних

технологій. За їхніми даними виходило, що подібні переваги мають лише три столиці ЄС – Загреб (Хорватія), Люксембург (Люксембург), Любляна (Словенія). Натомість в інших державах існує ще одна, на цей раз – «інноваційна» столиця (Тарту в Естонії, Кора в Ірландії, Коїмбра в Португалії), дві (Брюге, Гент в Бельгії; Плевен та Русе в Болгарії), три або більше (Оулу, Тампере, Турку в Фінляндії тощо) [348,р.24]. З цього випливає, що активний розвиток інноваційних відносин в ЄС, і це прямо зазначено в стратегії Європейського Союзу «Європа 2020», буде залежати від характеру розвитку подібного роду високотехнологічних зв'язків в межах його основних інноваційних центрів.

Серед багатьох можливих перспектив розвитку міст столичного рівня в Європейському Союзі надзвичайно важливим є виокремлення гіпотез трансформації міського господарства та виведення міст держав – членів на високий рівень глобальної конкурентоспроможності. З огляду на це в ЄС було розроблено п'ять гіпотез можливих міських та столичних моделей [241].

- Гіпотеза 1. Міста та міські асоціації мають діяти більш активно на комунікативному рівні Європейського Союзу, стали повноправними (у раді випадків – ключовими) учасниками прийняття рішень в ньому.

Численні самміти, які проводяться в різних столичних мегаполісах можуть впливати на прийняття рішень з питань регіональної політики як в межах обговорення перспектив розвитку так і руслі прийняття стратегій, розподілу ресурсів та визначення пріоритетів.

- Гіпотеза 2. Європейські мегаполіси та їх неформальні об'єднання повинні мати позитивну позицію щодо європейської інтеграції навіть тоді, коли вона розходиться з власними уподобаннями та можливим скепсисом щодо Європи рівноправного діалогу. В європейських структурах слід сприймати міста як законних партнерів в межах необхідної комунікації «Голос з міст».

Усі прорахунки та явні помилки, яких припустилися свого часу в ЄС викликали конкретний негативний прояв в межах міських агломерацій, котрі

вимушені були приймати різнорівневі рішення з метою збереження сталості у місті. Прикладом може слугувати Лісабонська стратегія з її амбітними планами і з незрозумілою розпливчастою підпорядкованістю при реалізації основних засад.

- Гіпотеза 3. Міста та їх об'єднання мають подавати інститутам ЄС інформаційні сигнали щодо позитивного досвіду роботи регіональної влади на місцях, а також в межах діючих в ЄС правових норм і рамок.

Для столиць такий рух є найбільш важливим, адже передбачає не одностороннє сприйняття інформації, а як раз багатостороннє з різноструктурним надходженням сигналів «знизу догори» і «згори донизу», а також в межах здійснення горизонтальних трансферів. З огляду на це нова столична модель не буде виглядати такою, що штучно створена.

- Гіпотеза 4. Міста мають відігравати ключову роль у визначенні характеру європейської соціальної моделі за рахунок ідентифікації нормативних вимог та особливої їх ролі в процесі демократичних, соціальних та культурних перетворень.

Позиції столичного міста у багатьох випадках є еталонними для інших територій і значною мірою сприяють поширенню досвіду у т.ч. соціального для інших територій причому не лише країни базування.

- Гіпотеза 5. Міста мають сформулювати і узагальнити свої аргументи щодо політичного процесу в Європі, а основним інституціям ЄС – Єврокомісії та Європарламенту слід визначати чіткі позиції реагування та виконувати функції «Відкритого вуха».

При зовнішній простоті цієї гіпотези: одні говорять, другі – слухають, виникає чимало суперечностей, що зумовлені різним баченням розвитку столичного мегаполіса та пропозиціями, які варто буде узагальнювати або ж знаходити компроміс, що дедалі стає все більш складним.

Наведені вище гіпотези розвитку міст і міського господарства можуть з часом перетворитися в конкретну діяльність лише завдяки значним структурним зрушенням в ЄС та запровадженню відповідних фінансових механізмів. За цих обставин аналізована раніше програма JESSICA,

починаючи з 2014 р. перетворюється в мережну платформу (її презентація відбулася м. Брюссель 27 червня 2012 р.), котра включає наступне:

- бекграунд (підґрунтя), основою чого є так зване бюджетне рев'ю та П'ятий звіт щодо реалізації політики Згуртування;
- рівні управління: центральний, що базується на директивному менеджменті та регіональний, основою якого відтепер вважатиметься колективний менеджмент (shared management);
- виконавчими рамками мають стати:
 - забезпечення прозорості правил, норм та процедур;
 - підвищення синергізму внаслідок підтримки таких форм як гранти;
- забезпечення співставності фінансових інструментів, що використовуються на різних рівнях ЄС [348, р.3-4].

Таким чином європейська система підтримки столиць не може вважатися явною, і такою, що доволі чітко окреслює де саме має здійснюватися додаткове фінансування міського господарства і чому попри високу дорожнечу житла, робочої сили та існування цілої низки урбаністичних проблем саме ці центри економічної та інституційної активності продовжують залишатися важливими регіонами прикладання інновацій та інвестицій. На нашу думку в основі принципової моделі руху сигналів та ресурсів лежить як раз так званий ефект переливу (spill-over effect), який свого часу послужив одним із наріжних каменів теоретичного обґрунтування європейської інтеграції.

Столичний мегаполіс завжди має сталі зв'язки як з активними, так і з депресивними територіями в країні спільного розташування. Отримані з боку ЄС аутсайдерами ресурси стають свого роду сигналом для активних територій та столиці щодо можливої кооперації при виконанні проекту, обійтись без чого регіон не зможе в силу більш високої з боку мегаполіса конкуренції інтелектуальних та інших креативних ресурсів в головному місті країни.

Водночас сигнали щодо можливої локації основних факторів виробництва в країні поступають від ТНК та ТНБ, а також від МСБ (Рис. 3.13).

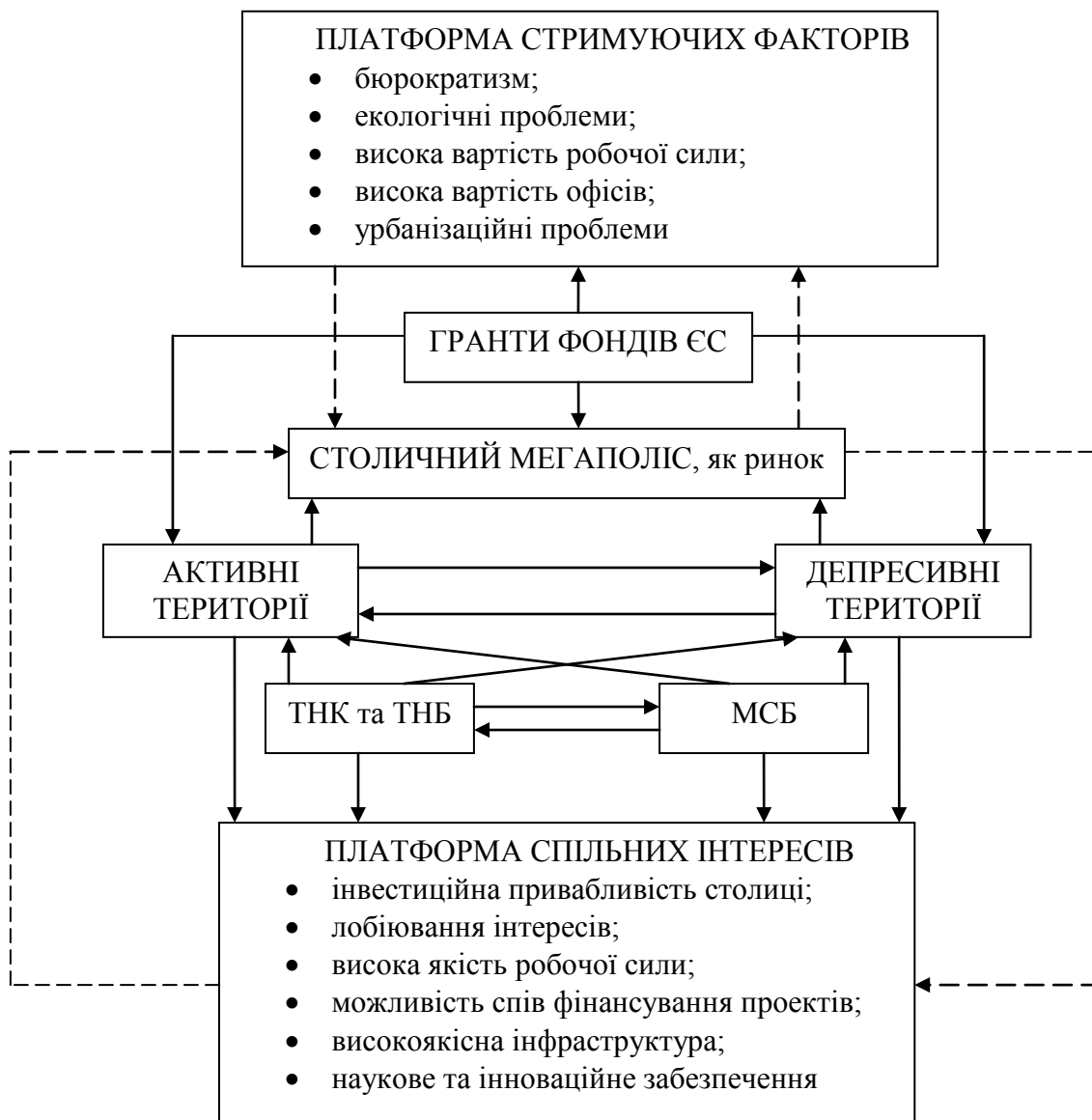

Рис. 3.13. Ефект столичного переливу в ЄС

Умовні позначки:

———— мала сигнально-ресурсна система

----- велика сигнально-ресурсна система

Джерело: складено автором

Внаслідок цілеспрямованих та послідовних дій та сигналів, що надходять зовні виникає дві сигнально-ресурсні системи: вертикальна (мала), в основі якої лежить ієрархічна модель проходження інформації і ресурсів і

оптимізаційна (велика), внаслідок проходження сигналів в якій приймається рішення щодо грантового чи бізнесового проектів з аналізом привабливості (платформа спільних інтересів, чи навпаки неприйнятності (платформа стримуючих факторів). Як видно з рисунку столичний мегаполіс стоїть у самому центрі двох сигнальних систем і за умов прийняття будь-якого (не обов'язково на його користь) рішення він все одно отримуватиме відповідні переваги.

Таким чином ефект переливу європейського столичного мегаполісу полягає в наявності прямої і опосередкованої сигнально-ресурсних систем, котрі забезпечують йому в силу інституційних, організаційних та географічних переваг додатковий приплив фінансових, інноваційних, інтелектуальних та інноваційних ресурсів в креативні сфери міського господарства, тим саме збільшуючи рівень його глобальної конкурентоспроможності.

Наведене вище дозволяє стверджувати наступне.

По-перше, регуляторні механізми розвитку столичних міст ЄС являють собою сукупність національних та наднаціональних заходів економічного, соціального та організаційного рівнів скерованих на оптимізацію діяльності в них, що здійснюється за допомогою активного залучення структурних фондів ЄС, місцевих бюджетних ресурсів, а також приватного бізнесу в межах створення партнерських відносин з ним.

По-друге, цілі регіональної (локальної) політики Європейського Союзу суттєво змінилися впродовж останніх двадцяти років, коли вся Спільнота перейшла від донорської моделі до стимулюючої, внаслідок чого підтримувались лише ті проекти, які дозволяли активно розвивати інфраструктуру, людський капітал та креативні сфери. Найбільш прийнятною та ефективною для міського господарства виявилась програма JESSICA, в межах якої вдавалося реалізувати компліментарну модель співфінансування проектів.

По-третє, серед існуючих зараз гіпотез регіонального столичного розвитку найбільшого поширення у прогнозуванні майбутнього мегаполісів знаходять як раз ті, де визначається ключова роль головного міста країни в ідентифікації подальшої перспективи розвитку, котре пояснюється тим, що в межах мегаполісу завжди лежить своєрідний ефект переливу (*spill-over effect*), основою якого є наявність прямої та опосередкованої сигнально-ресурсних систем, котрі забезпечують йому в силу інституційних, організаційних та географічних переваг додатковий приплив фінансових, інноваційних, інтелектуальних та інноваційних ресурсів в креативні сфери міського господарства, тим саме збільшуючи рівень його глобальної конкурентоспроможності.

Висновки до розділу 3

1. Доцільність переходу Європейського Союзу до трирівневої системи ідентифікації регіонів була зумовлена необхідністю чіткого визначення позицій тих чи інших територій, що сформувалися під впливом історичних, економічних, політичних чинників. Поступовий перехід від багатоповерхневої моделі NUTS-I-VI до ідентифікованих Євростатом NUTS-I; NUTS-II, NUTS-III дозволив здійснити компаративний аналіз розвитку регіонів, відповідно до цілей європейської регіональної політики, ефективно розподіляти кошти Спільноти, проводити моніторинг рівнів системного зближення столичних і периферійних територій, активно розвивати міжкраїнову кооперацію.

Разом з тим, уряди й народи по-різному бачили майбутнє головного міста своєї країни, надаючи йому особливих повноважень, чи, навпаки, суттєво їх обмежуючи, його зростання через політику централізації чи відмовляючись від неї та передаючи, таким чином, знання повноваження на

місця. Посилення євроцентричних тенденцій в Спільноті впродовж останніх двадцяти років призвело до необхідності уніфікації існуючої таксономії за рахунок врахування чисельності населення столичного регіону, його площі та результатів економічної діяльності.

2. Країни Центральної та Східної Європи в процесі вступу до ЄС проводили системну адміністративно-територіальну реформу, головною метою якої стало виокремлення відповідних регіональних таксонів I-III рангу. З огляду на те, що кожна з країн-аплікантів по-різному бачила роль своєї столиці і в різних масштабах розраховувала на до- і після вступну допомогу, керівництво таких мегаполісів було вимушене визначити для себе як найбільш пріоритетну ту чи іншу статусність головного міста країни. Так, рівень NUTS-II отримали згідно змін у Конституції Прага, Братислава, Бухарест, натомість Варшава, Будапешт та інші столиці нових членів Спільноти вважали за пріоритетний рівень NUTS-III і відповідне внутрішньо-центральне положення в межах оточуючої їх території.

Розвиток неоліберальних тенденцій в регіоналістиці, їх ускладнення та прояв нетипової раніше для столичних міст динаміки, потребує суттєвого кореляції й розроблення нових таксономічних підходів насамперед при формуванні національно – глобалізаційних каркасів розвитку мегаполісів, що передбачає не лише врахування показників ВВП головного міста, оцінювання ефективності його інституційних функцій, а й використання більш складного, але водночас й високовалідного інструментарію оцінювання обсягів бізнес-послуг, фінансової концентрації, застосування політики «кращих місць», комфортних систем розселення та відповідного до цього їхнього ранжування.

3. Висока зовнішньоекономічна відкритість господарства європейських держав несе їм як позитивні, так і негативні наслідки, перетворюючи деякі з них у світові центри трансферу фінансів, інвестицій (Лондон), прийняття глобальних рішень (Париж, Лондон, Берлін, Брюссель), розповсюдження інновацій (Стокгольм, Хельсинки), світові туристичні

хостинги (Париж, Рим, Лондон), гігантські транспортні хаби (Лондон, Париж, Мадрид). Переважна більшість столиць ЄС відіграє визначальну роль в структурі національного господарства, його урбаністичній моделі та в державному управлінні. Найбільш інформативним показником масштабності подібного роду впливів може вважатися питома вага населення країни, яке мешкає в його головному мегаполісі. Для держав ЄС характерним є високий ступінь такої концентрації, адже, як показало дослідження, у 14 з 28 столиць Спільноти цей індикатор перевищує 10%, а у трьох з них (Рига, Таллінн, Нікосія) – 30 відсотків, що яскраво підтверджує своєрідний рівень демографічної центральності більшості європейських столиць.

4. Екзо- та ендегенні шоки, що трапляються у світовій та в європейській економіці призводять до суттєвого зростання напруженості на ринку праці, внаслідок чого формуються великі потоки трудових мігрантів, що орієнтовані в основному як на столиці своїх країн, та і на ті найбільші мегаполіси, що знаходяться в межах інших держав ЄС. Упродовж останніх років центрами тяжіння і, водночас, полюсами високої заробітної плати стали Лондон, Дублін, а також Стокгольм, на котрі значною мірою був орієнтований надлишок припливу робочої сили як в межах об'єднаної Європи, як і зовні. Ендегенні та екзогенні чинники розвитку столиць ЄС можуть суттєво впливати на домінування в них процесів поліструктурного регулювання, або ж дерегулювання в залежності від селектування площ впливу: глобальної економіки (зміна кон'юнктури на окремі види товарів та послуг, накладання спадних фаз циклів, зміна динаміки і напрямів руху інновацій та інвестицій, підвищення ролі глобальних інституцій); економіки ЄС (вплив наслідків реалізації локальної політики розвитку, посилення регулювання столичних таксонів, зменшення промислової функції, нарощування різниці у доходах, конфлікт інтересів національних і наднаціональних структур); національної економіки (наявність «столичної» політики розвитку, конфлікт між периферією та головним містом країни, бюджетне протистояння, інституційні перетворення, поляризація відносин в

господарстві); регіональна (столична) економіка (різномірне зростання, гіперконцентрація господарської активності в столиці, обмеження розвитку промисловості, демотивація переваг столичного статусу, перенесення столиці в інший регіон).

5. Сучасні процеси столичної локалізації суттєво відрізняються від тих, що мали місце у минулому, адже нарощування промислової функції у місті водночас означало зростання попиту на робочу силу, більш високу, аніж в селі заробітну плату та інші переваги, що надавав столичний мегаполіс тим жителям, котрі погоджувались жити у ньому. В останні двадцять років індустріальна функція столиць стрімко втрачалася, натомість значно зростала зайнятість в сфері обслуговування, диференціація надання послуг в якій ускладнювалась з кожним роком. Оцінювання комфортності проживання населенням столиць має як суб'єктивні складові, так і об'єктивні, що зумовлені системними відмінностями у сприйнятті переваг суто економічного (ВВП на душу населення, високий рівень заробітної плати, низький рівень безробіття тощо), або ж демографічного (чисельність населення, значний міграційний тиск) характерів. Найбільш вагомими причинами зростання привабливості столиць стають транспортна доступність, високий рівень розвитку соціальної, у т.ч. комунікативної інфраструктури, наявність належних умов для самовдосконалення та самовираження.

6. Традиційна ідентифікаційна база визначення рівня локалізації втратила в умовах сьогодення будь-який сенс, адже в процесі швидкого і складного руху факторів виробництва виокремлення лише одного з них являтиме собою спрощену модель розрахунків, що не даватиме ґрунтових пояснень суті тих глобально-локалізаційних процесів що вирують в сучасному ЄС. Використання нових синтетичних показників, котрі об'єднують в собі оцінку комфортності життя в столиці, економічний та демографічний блоки дозволяють чітко визначити характер системної локалізації життя в головному мегаполісі країни. Об'єктивно серед 28

столиць країн-членів ЄС існує три групи локалізації, які характеризують їх стан та можливі перспективи розвитку цих мегаполісів і чітко дистанціюють авангардні міста (Лондон, Берлін, Париж тощо), мегаполіси, що посідають середні позиції (Варшава, Прага тощо) та ті, що відносяться до категорії аутсайдерів (Софія тощо).

7. Регуляторні механізми розвитку столичних міст ЄС являють собою сукупність національних та наднаціональних заходів економічного, соціального та організаційного рівнів скерованих на оптимізацію діяльності в них, що здійснюється за допомогою активного залучення структурних фондів ЄС, місцевих бюджетних ресурсів, а також приватного бізнесу в межах створення партнерських відносин з ним. Цілі регіональної (локальної) політики Європейського Союзу суттєво змінилися впродовж останніх двадцяти років, коли вся Спільнота перейшла від донорської моделі до стимулюючої, внаслідок чого підтримувались лише ті проекти, які дозволяли активно розвивати інфраструктуру, людський капітал та креативні сфери. Найбільш прийнятною та ефективною для міського господарства виявилась програма JESSICA, в межах якої вдавалося реалізувати компліментарну модель співфінансування проектів. Серед існуючих зараз гіпотез регіонального столичного розвитку найбільшого поширення у прогнозуванні майбутнього мегаполісів знаходять як раз ті, де визначається ключова роль головного міста країни в ідентифікації подальшої перспективи розвитку, котре пояснюється тим, що в межах мегаполісу завжди лежить своєрідний ефект переливу (spill-overeffect), основою якого є наявність прямої та опосередкованої сигнально-ресурсних систем, котрі забезпечують йому в силу інституційних, організаційних та географічних переваг додатковий приплив фінансових, інноваційних, інтелектуальних та інноваційних ресурсів в креативні сфери міського господарства, тим саме збільшуючи рівень його глобальної конкурентоспроможності.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора [71, 72, 79, 84, 89, 93, 103, 104, 122, 293, 294].

РОЗДІЛ 4

СТРУКТУРНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ МІСТА КИЇВ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ МЕГАПОЛІСІВ

4.1. Особливості позиціювання міста в європейській та національній економіках

Доволі розповсюджена зараз нова гуманітарна парадигма – синергійна антропологія з її двома основними принципами – енергійності і обмеженості [38, с. 176] може бути з легкістю застосована при визначенні характеру розвитку головного українського мегаполіса, адже економічна концентрація фінансової і господарчої активності у ньому суттєво обмежена його локалізаційними (просторовими) рамками, що впродовж всієї історії Києва формувало низку нестандартних підходів до гармонізації структурних змін в його трансформаційних моделях.

Важливим для ідентифікації таких зрушень може виявитись також підхід з позиції зміни уявлення про традиційний регіоналізм, який російський дослідник А. Спартак називає сучасним. Адже відтепер мегаполіс можна розглядатися як місто-держава (Сінгапур) і як місто-регіон (Лондон, Нью-Йорк), наслідком чого, як зазначає автор, є «... значне прискорення темпів стимулюючої ліберально-орієнтованої регулятивної конвергенції в масштабах світового господарства» [176, с. 14].

Встановити чіткі позиції сучасного мегаполісу столичного рівня можна за умов виявлення його рангової основи в межах існуючого зараз конкурентного глобального економічного середовища та відповідних культурно-економічних мереж. Вітчизняна дослідниця Н. Гражевська, аналізуючи глобальні зміни у суспільстві, дійшла висновку, що специфіку мережної (сітьової) економіки визначають наступні функціональні орієнтири

до яких вона віднесла: універсальність, зростання цінності благ, виникнення прямих і побічних ефектів, примноження ресурсів, інверсійне ціноутворення, резонансність, творче руйнування [44, с. 266-267]. З цим, швидше за це все можна погодитись, щоправда доповнивши зазначене деякими іншими тлумаченнями, що визначають тенденції розвитку столичних мегаполісів.

З цього випливає, що сучасному мегаполісу, яким є м. Київ, притаманна ціла низка глобалізаційних рис, найважливішими з яких є насамперед ті, що вирізняють мережну субструктуру:

- універсалістська, що визначає місто, як ідентифіковану у світі систему міських населень столичного рангу і можливість співвіднесення створюваних в ньому благ з тими, що продукуються в інших регіонах і державах світу;

- формування прямих ефектів урбанізації, що забезпечують наявні масштаби сконцентрованих у мегаполісі ресурсів та умов для розвитку виробничої та креативної діяльності;

- отримання зворотніх та синергетичних ефектів, надходження яких зумовлюється високою інтенсивністю руху факторів виробництва через столицю-мегаполіс;

- зростання ризиковості створюваних в мегаполісі благ, що обумовлене швидкими змінами у глобальному попиті та пропозиції на товари та послуги, а також інноваційними зрушеннями у структурі економіки та пояснюється переходом до наступного технологічного укладу;

- посилення креативізації суспільного виробництва, яке суттєво підвищує роль нематеріальних, насамперед інтелектуальних активів у бізнесі, державному управлінні та духовній сфері розвитку людини через ідентифікацію так званого людського капіталу;

- загострення локально-глобальної конкуренції між провідними мегаполісами світу та регіонального суперництва між найбільшими містами країни;

– прискорена локалізація економічної діяльності бізнесу, у першу чергу через зосередження економічної активності ТНК та ТНБ, котрі розташовані в місті, що врешті-решт приводить до його розширення не лише в межах існуючої на цей час просторової моделі, а й по лінії своєрідного руху офісів «вверх-вниз» в межах поліфункціональних хмарочосів. Переважання вертикальної динаміки над горизонтальною стало основою подальшої мінімізації витрат бізнесу, що розташований в межах міста.

Дослідження феномену розвитку Києва, як найбільшого мегаполісу України, проводило впродовж останніх двадцяти років чимало вітчизняних науковців. Наслідком цього стало виокремлення в структурі його господарства цілого ряду трансформаційних складових, зокрема щодо нарощування економічної асиметрії між Києвом та Київською областю, а також Україною за обсягами інвестицій в основний капітал. Саме такий підхід був запропонований свого часу З. Варналієм [33, с. 56-61].

Виокремленню впливу соціальної інфраструктури на розвиток регіонів у т.ч. столичного рангу присвячені роботи О. Новикової, О. Амоши та О. Прочнімак, котрі зазначають, що впродовж останніх двадцяти років розмах варіації показників соціальної інфраструктури між столицею держави та Україною суттєво зріс [148, с. 339-341].

Інституціональним зрушенням розвитку регіонів присвячена монографія В. Реутова, який виокремив інститути та інституції регіонального розвитку (права, фінансів, організації та управління, взаємодії та консалтингу), а також результати діяльності, які на думку автора охоплюють такі його рівні: забезпечення сталого регіонального розвитку, стимулювання переходу на інноваційну модель, підвищення рівня життя населення, адаптацію регіональних господарських комплексів до нових геоекономічних умов, охорону довкілля тощо [157, с. 238].

Інша дослідниця регіонального розвитку України І. Сторонянська, виявивши значну кількість деформацій соціального і економічного розвитку нашої держави, дійшла висновку, що їх системній конвергенції у т.ч. між

столицею і периферією сприятиме розроблення Державної стратегії регіонального та просторового розвитку України, головними цілями якої є єдність економічного простору, конкурентоспроможність країни, регіонів, бізнесу та зниження рівня асиметрії міжрегіонального розвитку [180, с. 296].

Розвиток глобального міста, до потенційних моделей якого можна віднести й Київ має бути відповідним чином ідентифікований у своїй структурно-ієрархічній моделі. Підходи, які при цьому пропонують економісти-міжнародники значною мірою відрізняються від тих, що активно пропагують фахівці з регіональних досліджень. Вітчизняний науковець А. Філіпенко [196, с. 80-83] прослідковує економічний розвиток країн Західної Європи у 1995-2015р. через зміни у секторальній структурі держав. Цю ідею можна було б покласти й в основу дослідження динаміки та структурних зрушень в європейських столицях. Відтак й м. Київ не можна вважати виключенням при проведенні системних корпоративних досліджень.

Свого часу вітчизняний дослідник В. Новицький запропонував, що найбільш важливим індикатором динаміки розвитку могли б вважатися запроваджені на національному, регіональному та локальному (автор називає його місцевим) рівнях інноваційні системи розвитку [134, с. 30] та засоби контролю внутрішнього та зовнішнього ринків інноваційної продукції [134, с. 33], що, на нашу думку, є надзвичайно важливим при прогнозуванні результатів перетворення міста в глобальний мегаполіс.

Сучасні міста концентрують в собі велику кількість інформаційних потоків, водночас збільшуючи кількість центрів, що обробляють окремі їх компоненти. При цьому, як вважає В. Матвієнко, типів інформаційної культури може бути виокремлено чотири: функціональна, взаємодії, дослідження, відкритості [130, с. 383]. Отже, для Києва надзвичайно важливим є виокремлення його мережної, насамперед інформаційної та інноваційної структури, значущості та її відповідності глобальним викликам, що, з нашої точки зору, дозволить чітко ідентифікувати це місто як потенційний європейський мегаполіс. Водночас, на думку американського

економіста С. Роузфілда, так звана економічна модель континентальної Європи включає чимало важливих рис, яким мають відповідати культурні чинники (демократично-елітна та індивідуально-утриманська), мотиваційні стимули (прагнення корисності), селективні механізми (надання інсайдерських переваг робітникам і менеджерам), інституційні засади (приватна власність, наявність корпоративістських підприємств). Водночас обмежувальними чинниками, на думку науковця, є викривлення закону попиту (через вплив еліт та корпорацій), закону пропозиції (залежить від заробітної плати та пом'якшувальної функції корпоративістських обов'язків), а також закону досягнення рівноваги з його неідеальною конкуренцією (вплив корпорацій та держави в т.ч. на столичні міста замість максимізації прибутку) [163, с. 148-149].

Системне дослідження конвергенції/дивергенції регіонів України на рівні індикативної моделі призвело В. Чужикова та Ю. Ревенко до виявлення специфіки української конвергентної системи розвитку регіонів, основною рисою якої стали: селективна концентрація інвестицій та локалізація центрів економічної діяльності [204, с. 49]. При цьому авторами було виявлено надзвичайно високий лінійний зв'язок між прямими іноземними інвестиціями по роках (1998-2004), що надходили в Україну та в м. Київ (коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,9783$ (країна в цілому) та $R^2 = 0,9943$ (столиця) [204, с. 50].

Відмінною рисою регіональної асиметрії найбільшого мегаполісу держави і України в цілому виявилися результати дослідження впливу прямих іноземних інвестицій (дол. США) на валову додану вартість (ВВП на одного жителя, грн.) за допомогою лінійної трендової моделі, яка умовно описується формулою:

$$Y = 3,1096x + 1271,4 \quad (4.1)$$

$$\text{де } R^2 = 0,5618 \text{ [204, с. 51]} \quad (4.2)$$

При цьому, як показали розрахунки, столиця України виявилася розташованою на значному віддаленні як від областей країни, так і від головних мегаполісів (м.м. Харків, Донецьк, Одеса, Дніпропетровськ).

Ідентифікування сучасних закономірностей розвитку Києва не дозволяє суттєво дистанціювати виявлений раніше характер взаємодії столиці держави з її периферією, а відтак основними тенденціями розвитку мегаполісу можна вважати наступне:

- випереджаюча концентрація економічної у т.ч. креативної діяльності в столиці;
- активізація конвергентних факторів зближення міст України зі столицею та дивергенція з «сільськими» регіонами держави, котрі випускають продукцію з низькою доданою вартістю;
- внутрішньоукраїнська міграція завезених в країну ПП, що скерована на їх подальше переміщення в столицю;
- низький кореляційний зв'язок між ПП та ВДВ, зумовлений наявністю часового лагу відставання (2-3 роки) між внесеними інвестиціями, початком виробництва чи надання послуг та отриманням перших прибутків;
- наявність «сірих» інвестицій в українську економіку, які можуть забезпечувати як раптовий сплеск виробництва, так і не менш стрімкий його занепад у разі переміщення продуктованих систем в інші регіони країни.

З огляду на це надзвичайно важливим є порівняння з іншими постсоціалістичними державами. Дослідження В. Чужикова щодо системного аналізу чеської моделі регіонального розвитку виявило ще більші економічні й соціальні контрасти в цій країні, що передували її вступу до ЄС. Зокрема було з'ясовано, що показник рівня безробіття між Прагою та Усті-Над-Лабемом відрізнявся у 4,6 разів, ПП на душу населення між столицею та регіоном Маравія-Силезія у 13,5 разів, ВВП на душу населення між головним мегаполісом Чехії і м. Оломоуць у 2,8 разів [202, с. 74]. Подібною була тенденція у більшості держав Центральної та Східної Європи, аплікантів на вступ, а згодом й повноправних членів Спільноти [370].

Одним з основних показників розвитку мегаполісів завжди вважалася чисельність населення у містах, що за класичними підходами визначало їх відповідний рівень урбанізації. (табл. 4.1)

Таблиця 4.1

Чисельність населення у найбільших містах Європи, 2012 [242]

Ранг	Місто	Країна	Населення, млн. жителів
1	Москва	Російська Федерація	8,3
2	Лондон	Великобританія	7,1
3	Санкт-Петербург	Російська Федерація	4,7
4	Берлін	Німеччина	3,4
5	Мадрид	Іспанія	2,8
6	Рим	Італія	2,7
7	Київ	Україна	2,6
8	Париж	Франція	2,2
9	Бухарест	Румунія	2,0
10	Будапешт	Угорщина	1,8
11	Гамбург	Німеччина	1,7
12	Мінськ	Білорусь	1,7
13	Варшава	Польща	1,6
14	Белград	Сербія	1,6
15	Відень	Австрія	1,5
16	Краків	Польща	1,5
17	Барселона	Іспанія	1,5
18	Новосибірськ	Російська Федерація	1,4
19	Нижній Новгород	Російська Федерація	1,4
20	Мілан	Італія	1,3

Примітка. Наведені дані незначно відрізняються від вітчизняної статистики.

З наведеної таблиці випливає, що серед 20-ти найбільших міст Європи тринадцять становлять столичні мегаполіси, а м. Київ посідає сьому сходинку, знаходячись таким чином між Римом і Парижем. Проте при цьому слід мати на увазі, що до розрахунків береться лише саме місто, в межах його підпорядкування місцевому муніципалітету, а не приміська зона. Наприклад французький Іль-де-Франс об'єднує чимало малих міст, господарство яких тісним чином пов'язане з французькою столицею. Тобто, виходячи з існуючої зараз містобудівельної моделі, моноцентричні міські агломерації в Європейському Союзі й в нашій країні розуміються по-різному, адже відповідний статус та просторове розташування приміської зони в Україні ще

й досі визначено недостатньо чітко і не враховує тенденції просторового розширення столиці, що й несе в собі чимало суперечностей в процесі ідентифікації характеру концентрації міського населення. Певною мірою усуває таку фіксаційну невідповідність прослідковування динаміки розвитку міста¹, що наочно продемонстроване на рис 4.1.

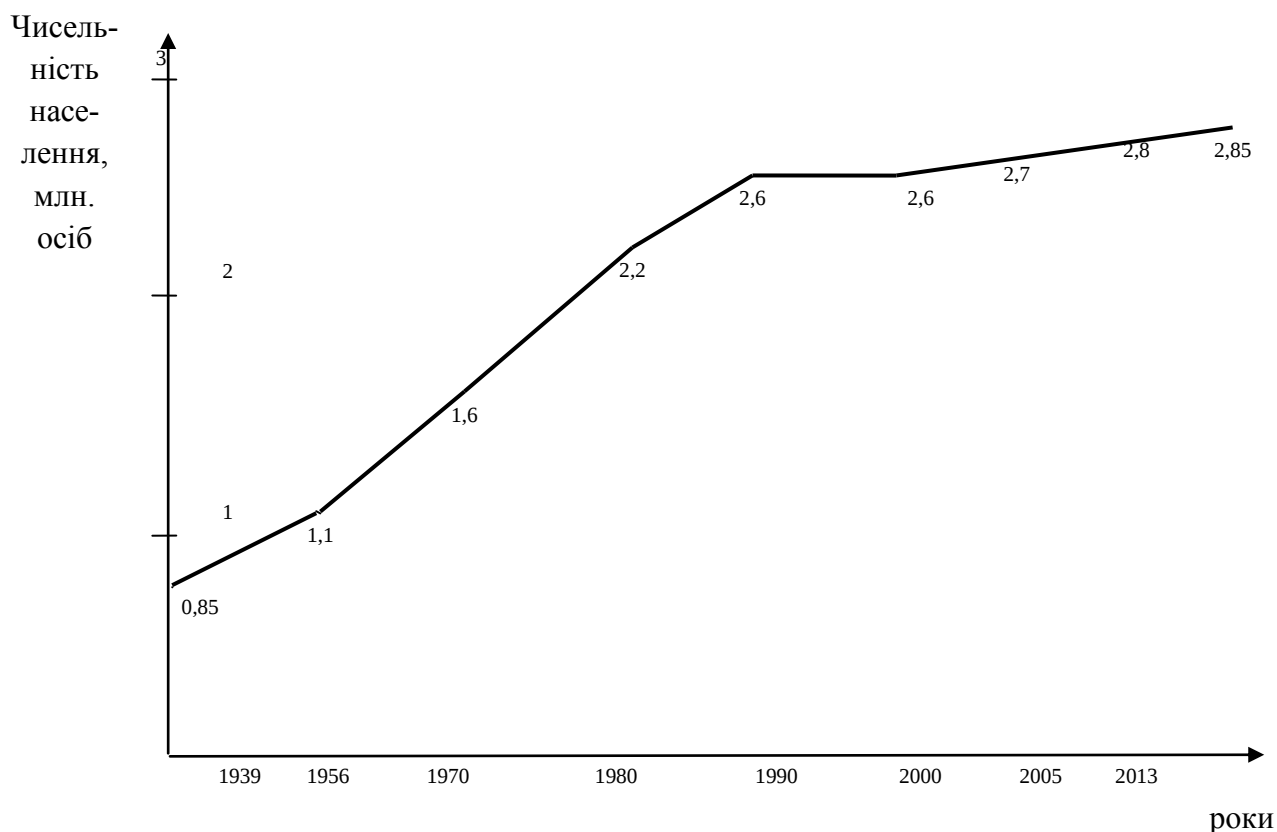

Рис 4.1. Динаміка зростання чисельності населення м. Києва

Джерело: складено автором за [200]

Як впливає з рисунку найбільш динамічним виявився післявоєнний етап розвитку міста. Саме у Києві у цей період будувалися нові заводи з інноваційною, на той час, спеціалізацією (верстатобудування, авіабудування, промислова електроніка). Відтак період з 1939 по 1990 рр. можна з повною впевненістю назвати етапом зростання промислової функції Києва, реалізація якої здійснювалась за рахунок як внутрішньої, так і зовнішньої (в межах колишнього СРСР) міграції, а також горизонтального (просторового)

Примітка.

Водночас слід розуміти, що темпи зростання чисельності населення головного мегаполісу країни в умовах планової економіки суттєво відрізнялися від ринкових, адже приватний бізнес при розміщенні підприємств керується принципом мінімізації витрат, а не перевагами пропорційного розвитку.

розширення, яскравою ілюстрацією таких екстенсивних в цілому процесів стало приєднання великої кількості сільських населених пунктів до складу міста з наступною зміною їхнього профілю та далеко не завжди поступовим перетворенням як у промислові так і в «спальні» райони.

Розвал СРСР суттєво позначився на темпах зростання чисельності населення столиці України. Так, якщо з 1970 по 1990 р.р. цей показник збільшився в 1,6 рази, то вже за період 1990-2010 р.р. (тобто наступних 20-ти років) населення столиці зросло лише в 1,08 рази. Водночас промислова функція міста стрімко втрачалася, а замість неї посилювалася інноваційна, інституційна, транспортна та креативна, структурні компоненти яких знаходились у постійній трансформації, відповідаючи таким чином на все нові й нові глобалізаційні виклики. Це знайшло свій відбиток й у динаміці чисельності сукупної робочої сили у віці 15-70 років, загальна кількість якої зросла у період з 2000-го по 2013-й р.р. з 1218,3 тис. осіб до 1399,8 тис., тобто в 1,15 рази. Водночас мало місце суттєве збільшення питомої ваги зайнятих в структурі сукупної робочої сили, індикатор якої сягнув у 2013 році 65,2%, що у цілому відповідає пересічному показникові по ЄС, проте поступається американському рівню (70%). Динаміка зростання зайнятості з відповідним зниженням під час кризи наявно продемонстрована на рис. 4.2.

Водночас наведені цифри підлягають певній корекції через те, що в Україні ще й досі не існує надійної системи оцінювання неврахованої (тіньової, сірої) робочої сили, адже, як відомо, при прийнятті на роботу відтепер не вимагається прописка, а реєстрація громадян носить доволі умовний і нерідко не обов'язковий характер. Традиційне врахування норм випічки хліба і його споживання, яке тривалий час використовувалось як непрямий метод оцінювання чисельності населення, зараз також не може вважатися надійним підходом при визначенні структури й масштабів задіяної робочої сили, адже обсяги продукції, що випускається, відтепер не визначаються лише хлібо-булочними комбінатами, адже їх конкурентами стали міні-пекарні, обсяги ідентифікації продукції яких ускладнені через широкий асортимент та значну диверсифікацію процесів реалізації як готової

продукції, так і напівфабрикатів. Відтак реальна чисельність населення столиці країни може виявитися на 20-30% вищою за існуючу зараз.

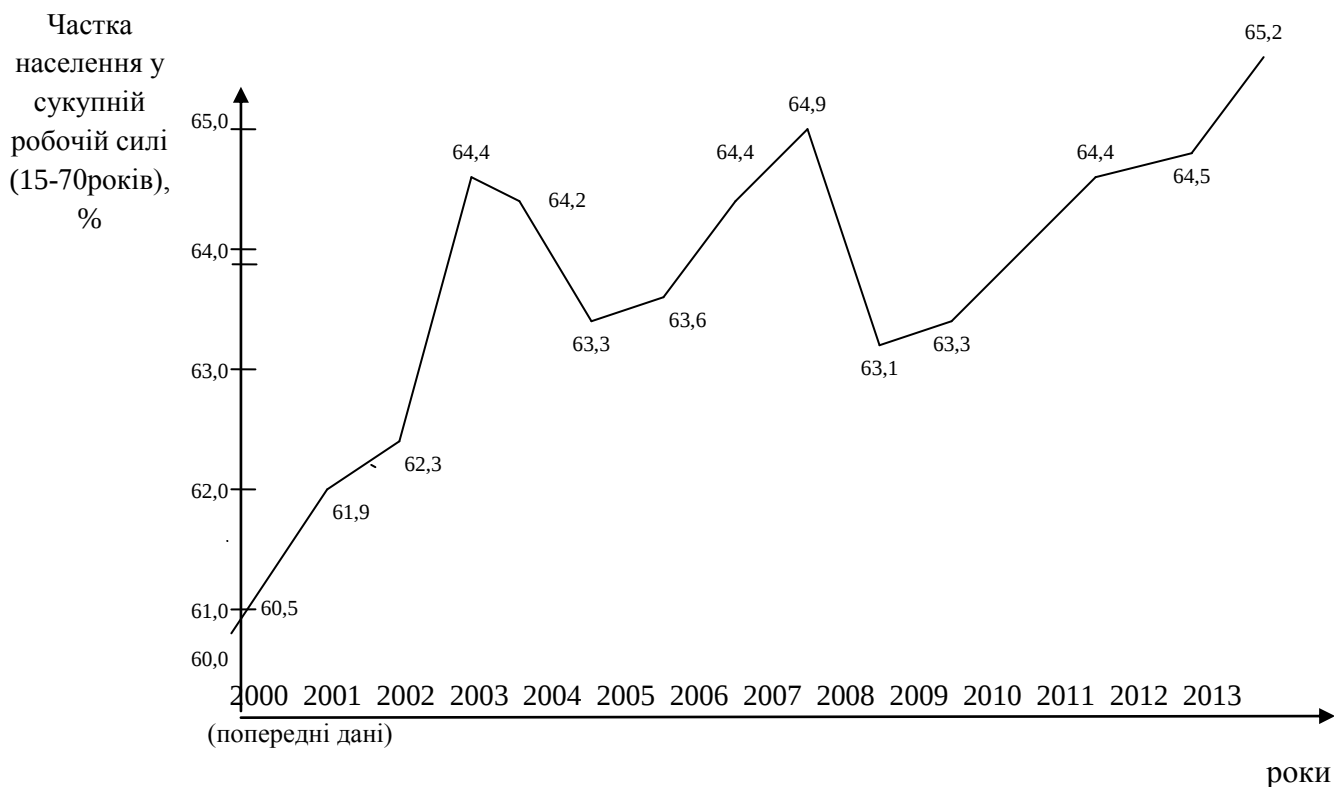

Рис. 4.2. Динаміка зростання зайнятого населення в структурі сукупної робочої сили в Києві

Джерело: складено автором за [200]

У міжнародних компаративних дослідженнях мегаполісів нерідко використовують й цілу низку й інших індикаторів, котрі характеризують значущість й питому вагу столичного міста. Як правило, таке дослідження розпочинається із показників урбанізації країни та питомої ваги столиці в загальній чисельності населення країни. Вивченням саме такої структури доволі вдало займається компанія «City mayors Statistics», котрій вдалося встановити, що станом на початок 2012 року рівень урбанізації в нашій країні дорівнював 68,1%, натомість вже у 2030 році, він сягне 75,2%. При цьому слід розуміти, що в Києві проживає лише 6,1% населення країни. Цей показник є подібним до інших головних мегаполісів країн Центральної та Східної Європи (у Варшаві такий індикатор становить 4,5%, у Москві – 7,4%, Братиславі – 7,9%). Водночас невеликі за площею і чисельністю населення

держави мають відмінні, тобто більш високі індикатори (в Софії – 15,9%, Будапешті – 17,6%, Мінську – 19,5%) [329], що яскраво свідчить про високу секторально-центричну значущість головних мегаполісів цих держав та посилення в них гравітаційно-локалізаційних процесів.

Сама чисельність населення та рівень урбанізації в країні та в її столиці може далеко не завжди охарактеризувати стан та перспективи розвитку міста, адже структурні процеси, що мають місце в економіці головного мегаполісу можуть мати різну природу, а відтак й різні секторальні наслідки. У цьому випадку найважливіше значення має методика оцінювання існуючого стану економіки столиці. Дослідники вище згадуваної аналітичної компанії «City mayors Economics» вирішили визначити дорожнечу життя в столицях світу і порівняти отримані дані, виходячи з вартості 1 кг хліба. Виявилось, що за методикою Mercers(2013) – лідерами щодо дорожнечі є Луанда (Ангола), а також Москва та Токіо, проте за методикою EIU перші три місця посідають Токіо, Осака, Сідней. Натомість проведене автором власне дослідження лише частково підтвердило заявлену вище тенденцію (максимальні ціни в Токіо, Осаці та Сідней, мінімальні – в Делі, Мумбаї, Тегерані) [363]. Авторське ж порівняння, проведене в Україні засвідчує, що хліб коштує в ній (включаючи столицю доволі дешево, приблизно 1,11 дол. США за кг, що є майже у дев'ять разів нижчим аніж у Токіо. Намагання багатьох авторів селекувати й уніфікувати методологічну модель дослідження міст нерідко призводить до створення цілого ряду селективних показників, які дозволяють більш ємно оцінити якісний бік динаміки внутрішніх процесів, а відтак й пояснити ті процеси, що вирують в столичній економіці. Прикладом такої всебічної оцінки може вважатися дослідження «Prosperity of Cities» (табл. 4.2).

Як впливає з таблиці, Україна потрапила до другої групи аналізу разом зі столицями країн, що розвиваються, проте такими з них, що мають високі темпи збільшення економічної активності останнім часом в своїх головних мегаполісах (м.м. Касабланка, Каїр, Маніла, Йоханесбург,

Джакарта, Кейптаун, Пекін, Ханой, Бангкок, Амман та Єреван). Поперед Києва знаходились групи з високим рівнем розвитку (Нью-Йорк, Торонто, Відень, Варшава та ін.) та перша група (Москва, Бухарест, Прага, Будапешт тощо). Дві групи мегаполісів йшли нижче. Таке «середнє» положення Києва наявно відображено в наведених вище індикаторах, які показують як переваги української столиці (розвиток інфраструктури – максимальний у групі), так і недоліки (індекс продуктивності праці в українському мегаполісі є найнижчим і поступається Пекіну і Ханю). Уразливість «інфраструктурного субіндексу» пояснюється наявною різницею між створеними в столиці транспортними та іншими об'єктами та їхнім навантаженням. Показовим з огляду на це є те, що проведені свого часу в ЄС та Україні компаративні дослідження німецького економіста Д. Біля виявили майже тотожний рівень розвитку аеропортів в них, хоча більшість з них в нашій державі виявилась такою, що фактично не працює, адже немає регулярних рейсів, натомість завантаженість такого виду інфраструктури в Німеччині є традиційно високою [137].

Таблиця 4.2.

Столиці зі сталою успішністю, група II, м. Київ [351]

Індикатор	Числове значення	Позиції в групі: ↑ – високі ↓ – низькі = – середні
Індекс продуктивності праці (PI)	0,58	↓
Індекс якості людського життя (QLI)	0,78	=
Індекс розвитку інфраструктури (IDI)	0,97	↑
Індекс сталого розвитку (ESI)	0,87	↑
Індекс справедливості (EI)	0,87	↑

З огляду на це надзвичайно важливим є визначення чіткої структурної основи найсуттєвіших індикаторів, котрі можуть вважатися визначальними, а відтак впливати на кінцеві рішення щодо стратегії розвитку тієї чи іншої столиці. Водночас надзвичайно великий вплив на розвиток головних

мегаполісів держави як і раніше мають внутрішні фактори, котрі можуть виступати в окремих випадках стимулюючою основою, а в окремих – стримуючою, особливо тоді, коли дивергенція між столицею і периферією зростає і внутрішній міграційний тиск на мегаполіс збільшується. Подібного роду зміни не оминули й столицю України.

За всі останні роки статистичних спостережень в незалежній Україні столичне місто завжди мало випереджаючі показники свого розвитку, займаючи площу 0,1% всієї країни. При тому, що, наприклад, місто Севастополь мало більшу площу, яка становила 0,2%. За даними Державного комітету статистики середня заробітна плата в Києві у 2013 році сягнула 5618 грн., що було в 1,6 разів вище, аніж у цілому по Україні (3619 грн.). Це стосувалося й темпів зростання, у столиці країни вони були хоч й незначно, але вищими. Суттєво відрізнялися й наявні річні доходи громадян України, котрі у 2013 році становили 23931,1 гривні на одну особу та жителів столиці – 49651,9 грн., тобто були більшими у 2,1 рази, витрати були ще більшими і відрізнялися в 2,3 рази. Основні економічні відмінності між Україною у цілому та м. Києвом представлені у таблиці 4.3.

Таблиця 4.3.

Індикативні характеристики розвитку України та Києва у 2012 році

Основні показники	Україна	Київ
Середня заробітна плата, грн.	3026	4607
ВРП, млн. грн. у факт. цінах	1302079	223774
Населення, тис. осіб	45553	2845
Експорт / імпорт товарів та послуг, млрд. дол. США	82,4 / 91,4	16,4 / 28,7
Питома вага регіону у виробництві ВРП, %	100,0	17, 2
Безробіття, як відсоток до економічно активного населення, %	7,5	5,5
Навантаження, на одне вільне робоче місце, осіб	11	1

Київ, а це впливає, з таблиці, є абсолютним лідером держави щодо основних економічних індикаторів. Його питома вага у виробництві ВРП становить 17,2%, натомість в Донецькій області цей індикатор дорівнює лише 12,4% (2012 р.), Дніпропетровській – 10,8%. Частка столиці в експорті становить 16,4%, натомість в імпорті – 28,7% (майже 1/3 загального обсягу). Найнижчим є також рівень безробіття, який дорівнює 5,5%, а навантаження на одне робоче місце становило у 2012 році – лише одну особу, притому, що у Черкаській області цей показник дорівнював 167 осіб на одне робоче місце. З розрахунку на одного жителя в Києві вироблялося у 2012 р. ВРП – 78655,1 грн. на рік, натомість в Україні в цілому цей показник є майже утричі меншим і становить 28583,8 гривні. Якщо ж отримані дані співставити за методом валютних курсів, то можна отримати такі дані – 9831,8 дол. США – Київ та 3572,9 – Україна. За паритетом купівельної спроможності цей індикатор виглядав би відповідно: 20646,8 дол. США – Київ, 7503,2 – Україна. Звичайно, що при кінцевих підрахунках можна було б ввести поправні коефіцієнти щодо недооціненої української валюти, використавши при цьому модель «Біг Мак» та розрахувавши при цьому уточнюючі індикатори тіньової економіки за методом «Moon Lighting». Загальні співставлення дозволяють стверджувати, що макроекономічні показники Києва максимально наближені до тих, що ідентифікують розвиток столиць нових країн-членів ЄС (Загребу у Хорватії, Софії у Болгарії та Бухаресту в Румунії), що, на нашу думку, дозволяє формувати перспективи розвитку столиці України, виходячи з її європейської моделі.

Отже, сучасний Київ, являє собою європейський мегаполіс, який має значні переваги своєї центрально-структуральної системи міського господарства, яке останнім часом суттєво трансформувалося під впливом ендогенних та екзогенних чинників, що дозволило модернізувати його інфраструктуру, бізнес середовище, людський капітал та креативну сферу. Основними елементами позиціонування української столиці в національній та європейській економіці є наступні:

- найбільша чисельність населення серед країн Центральної та Східної Європи (за виключенням Москви);
- втрачання промислової функції міста внаслідок стрімких кон'юнктурних змін на товари та послуги;
- нарощування обсягів інфраструктурних, креативних та інституційних послуг, швидке зростання попиту на інтелектуальний капітал;
- висока затребуваність у робочій силі та низький рівень безробіття, котрий відповідає його природному значенню;
- наявність значного стримуючого комплексу: «ручне» управління міським господарством, високоцентралізована система розподілу фінансових ресурсів, відсутність програми «недорогих» кредитів для бізнесу, недостатня розвинутість бізнес середовища, асиметричний розвиток інфраструктури, окремі елементи якої є недовантаженими, натомість інші мають низьку якість і надзвичайно сильно перевантажені надлишковим попитом на послуги.

4.2. Структурна трансформація господарства Києва

Будь-яке позиціонування столичного міста має на меті виокремлення слабких та сильних сторін його сучасного стану, що напряду впливають з аналізу макроекономічних результатів його розвитку. Водночас отримані дані далеко не завжди можуть дати позитивний аналітичний результат, адже визначають лише зовнішні ефекти впливу на розвиток міста та його агломерації. Відтак виходить, що певні тимчасові зміни у кон'юктурі попиту на товари і послуги, що виробляються в місті, можуть позитивно вплинути на оцінювання так званих столичних переваг. Ось чому у світовій практиці дедалі більше використовують синтетичні показники, котрі значною мірою покращують процес оцінювання конкурентоспроможності столиці.

Сучасний розвиток великого міста, що претендує на статус глобального виявився значною мірою детермінований в умовах посилення динаміки руху факторів виробництва та створення інноваційних форм економічного зростання. Це призвело до необхідності виокремлення терміну «конкурентоспроможність столичного міста», яке відрізняється за своїми функціями від інших міських поселень. Звичайно, що найбільш прийнятним міг би вважатися інноваційний підхід, в основі якого лежить той чи інший ступінь залучення до міста новітніх технологій та відкриттів, яскравим прикладом застосування таких переваг може вважатися праця українських економістів Л. Антонюк, А. Поручника, В. Савчука [3]. У більш пізній роботі одного з перелічених вище авторів зазначається, що до системи конкурентних переваг в глобальній економіці слід віднести національні інноваційні комплекси, що включають: сферу НДДКР, освіту і професійну підготовку, інноваційну інфраструктуру, корпорації та малий бізнес (випуск продукції та продукування послуг), інституції правового, соціального та фінансового характеру, регіональні інноваційні системи, індустріальні кластери [190, с.679]. Подібним, але тим не менш більш ємним, може вважатися підхід американського науковця Е. Rogers, який обґрунтовує свою думку про дифузії інновацій у певних регіонах та створення на цій основі кластерів [339, р.333]. Вкрай корисним також може виявитися й просторовий дослідження конкурентоспроможності через аналіз економічної активності в ній у т.ч. шляхом застосування теорії трьох/двох міст, яку з успіхом використали свого часу М. Fujita, Р. Krugman, А. Venables [262, р.175-179] в процесі вивчення особливостей розвитку міських агломерацій. Таким чином порівняльний аналіз столичних мегаполісів (міст) в глобальній економіці відіграє важливу роль у визначенні рівня їхньої конкурентоспроможності, а відтак й у позиціонування цілої низки економічних, соціальних, трудових, інноваційних та інших зовнішніх відносин столиці держави. З огляду на це у світі існує декілька показників, що визначають обсяги і характер промислового виробництва, а відтак можуть доволі чітко ідентифікувати

рамки промислової функції міста. З огляду на це прийнятними для глибокого аналізу можуть вважатися:

- індекс внутрішньогалузевої (або ж внутрішньофірмової торгівлі (Intra-IndustryTradeIndex – ITT), котрий за Л.Капіцею [59, с.68] являє собою співвідношення абсолютної вартості чистого експорту до внутрішньогалузевої (промисловість) торгівлі;
- індекс відкритості промисловості за відношенням до світового ринку (thelevelofIndustryExposure: ExportProportionofTotalTrade – EPTT), котрий розраховується як пропорція експорту у загальному обсязі торгівлі:

$$EPTT_{it} = \frac{X_{it}}{X_{it} + M_{it}}, \quad (4.3)$$

де X_{it} та M_{it} , являють собою рівні експорту та імпорту галузі промисловості i за певний період t ;

- індекс Херфіндала, що розраховується на базі обсягів експорту та імпорту країни [59, с. 69].

Ще одним підходом може вважатися дослідження впливу інноваційних форм організації виробництва на місто їхнього розташування. Американські дослідники Р. Бінгем, Е.Гилл, С.Вайт пропонують свою методику дослідження впливу розміщення дослідницьких університетів та сконцентрованих в них технопарків, кластерів, іннотехів на економічну активність в окрузі, штаті, а також в країні в цілому. Проведене авторами у 80-х роках ХХ ст. дослідження дозволило виявити суттєві відмінності між тими містами, які стимулювали таку концентрацію людського інтелекту (табл. 4.4).

**Порівняння зростання рівня зайнятості на територіях з науковими парками та територіями без них, 1983-1987 (у відсотковому відношенні)
за Р. Бінгемом, Е. Гіллом та С. Вайтом [19, с.207]**

Індикатори	Території з парками	Території без парків
Населення столичних територій:		
• < 60 тис. жителів	2,29	1,66
• 60 тис. – 500 тис.	3,24	3,34
• 500 тис. – 1 млн.	3,47	2,90
• понад 1 млн.	2,87	2,90
Дослідницькі університети:		
• відсутні	3,29	2,83
• дослідницькі університети першого типу	1,88	2,77
• дослідницькі університети другого типу	2,82	3,01

Примітка. Дослідницькі університети першого типу – це найвищий рівень кваліфікації ВНЗ

Як впливає з наведених вище емпіричних досліджень, інноваційна складова розвитку будь-якої місцевості суттєвою мірою залежить від розміру міста. Водночас, за умов значного числа населення у ньому (понад 1 млн. осіб) ефект наукового (техно-) парку втрачається і виграє, як це не парадоксально виглядає, місто без технопарків. Натомість якщо в столиці мешкає від 500 тис. до 1 млн. жителів з наявними в них дослідницькими університетами та названими вище формами інноваційної економічної концентрації, то завжди виникатиме додатковий (синергетичний) ефект концентрації господарської активності. Неважко здогадатися, що для майже трьох мільйонного міста Києва найбільш оптимальною інноваційною формою просторового розвитку стає так звана технологічна інтрузія, адже саме вона дозволяє ефективно використовувати сконцентровану тут сукупну робочу силу, насамперед креативну при одночасному збереженні усталених зв'язків з регіонами, в яких локалізується дослідницьке виробництво та експериментальна база. Також варто взяти до уваги, що витрати на

утримання таких підрозділів в регіонах є значно нижчими, а це впливає на цінову конкуренцію товарів та послуг, що продукуються в столиці. Для Києва такими мережними містами могли б стати Чернігів, Житомир, Черкаси.

Таблиця 4.5.

Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів [154]

Місце	Регіон	Бал	Місце	Регіон	Ранг
1	Харківський	1,52	15	Івано-Франківський	1,35
2	Львівський	1,48	16	Миколаївський	1,34
3	Донецький	1,47	17	Тернопільський	1,33
4	м. Київ	1,46	18	Житомирський	1,328
5	Дніпропетровський	1,45	19	Волинський	1,32
6	АР Крим	1,43	20	Херсонський	1,32
7	Київський	1,41	21	Чернігівський	1,3183
8	Рівненський	1,40	22	Хмельницький	1,3182
9	Луганський	1,39	23	Полтавський	1,2906
10	Закарпатський	1,38	24	Кіровоградський	1,2900
11	Одеський	1,377	25	Запорізький	1,27
12	Черкаський	1,372	26	м. Севастополь	1,25
13	Вінницький	1,367	27	Чернівецький	1,23
14	Сумський	1,364	-	-	-

У наведеній таблиці 4.5, що підготовлена Київським міжнародним інститутом соціології та Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій здійснена, як на нашу думку, доволі вдала спроба по-новому поглянути на інвестиційну привабливість регіонів України у т.ч. м. Києва. Якщо абстрагуватися від наведених у розділі 4.1 цифр, котрі доволі масштабно характеризують обсяги концентрації економічної діяльності в столиці, то неважко зрозуміти, що головне українське місто посідає хоча й лідируючі, втім далеко не перші рейтингові позиції, через дію низки «жорстких» факторів, котрі не піддаються швидким змінам, а також «м'яких», вплив яких на процес залучення інвестицій може швидко змінюватися як у часі, так і в просторі і залежить від державного менеджменту. З цього випливає, що кращі інвестиційні умови для бізнесу знаходяться у прикордонних регіонах (Харківському, Львівському,

Донецькому), які до того ж мають значний науково-технічний потенціал, розвинену дослідницьку базу та відносно хороше транспортне сполучення. Водночас інноваційна привабливість регіону залежить не лише від переліченого вище, а й від способів організації бізнесу, податкової бази, рівня корупції, тощо. Більш детальний аналіз показників по місту Києву виявив як його переваги, так і цілу низку недоліків (ускладнень), котрі стримують його рух до групи α -столиць Європи.

За групою так званих «м'яких» факторів головне місто держави посідає в Україні загальне 8-ме місце, пропускаючи перед собою цілий ряд областей (Львівська на першому місці, Харківська – на другому). Решта показників класифікації «м'яких» факторів визначили такий рейтинг столиці:

- діловий клімат – 3-є м. Київ (Харківська область – 1-е, Львівська – 2-е);
- ефективність державних органів влади – 26-е;
- адміністративні процедури – 13-е;
- дотримання прав власності – 23-е;
- корупція – 24-е;
- податки та збори – 20-е;
- відкритість влади – 20-е;
- діловий оптимізм – 8-е.

З огляду на те, що «м'які» фактори є такими, що можуть доволі швидко змінюватись під впливом адміністративних, господарських та правових заходів неважко зрозуміти, що боротьба з корупцією, дотримання, і головне, захист прав власності у т. ч. інтелектуальної, зменшення бюрократичного свавілля, яке гальмує всі реформи стало основною завадою підвищення конкурентоспроможності української столиці і її рейтинговості в європейському економічному просторі.

Група «жорстких» факторів, виглядає для Києва більш оптимістично щодо їх впливу на розвиток столиці, хоча й доволі контрастно:

- інноваційний потенціал – 1-е місце (далі йдуть, що є доволі дивним –АРК та Сумська область);
- споживчий сегмент – 1-е (Дніпропетровська, Донецька області посідають, відповідно, друге та третє місця);
- бізнес-сегмент – 1-е;
- освіта – 2-е (після Харківської області);
- інфраструктура – 3-е (після Харківської та Рівненської);
- трудові ресурси – 3-е;
- охорона здоров'я – 15-е;
- доступність трудових ресурсів – 23-е, що, на нашу думку, пов'язане з низьким рівнем безробіття, високою заробітною платою киян, а також з малим навантаженням на одне робоче місце і водночас високою якістю сукупної робочої сили;
- природні ресурси – 26-е (тобто передостаннє. Це впливає з того факту, що на території міста вони (за виключенням мінеральної води) не видобуваються) [156].

Інша методика визначення конкурентоспроможності (вже не лише інноваційна та інвестиційна) була застосована для оцінювання лідерських позицій регіонів України Фондом ефективного управління [55].

Рейтингування лідерства у ньому мало чітку структуральну основу, яка співпадала з результатами попереднього рейтингу (в основі якого лежало макроекономічне оцінювання) орієнтовно на 75-85%% з тієї лише різницею, що м. Київ знову ж таки опинився всеукраїнським лідером. Відповідне значення отриманих числових даних (балів) визначило таку ієрархію регіональної конкурентоспроможності:

1. м. Київ – 4,4 бала;
2. Харківська область – 4,25;
3. Одеська область – 4,18;
4. Дніпропетровська область – 4,15;
5. Львівська область – 4,07;

6. Київська область – 4,06;
7. Запорізька область – 4,03;
8. Полтавська область – 4,02;
- УКРАЇНА (в цілому) – 4,01;
9. м. Севастополь – 4,01;
10. АРК – 4,00 [55].

Отримані результати слугують основою для порівняння з іншими столицями. Вони виявили знову в цілому обнадійливі для м. Києва конкурентні позиції. Виходило, що серед найбільших міст 148 країн світу головний мегаполіс України посідає 51-у сходинку і знаходиться на рівні столиць Латвії, Казахстану та Італії. У той саме час, якщо б можна було б порівнювати гіпотетичний столичний статус Кіровограда, то він швидше за все знаходився б на 99-му місці, між Нікарагуа та Сальвадором [55, с.30]. Водночас в дослідженні відмічається, що за показником ефективності управління Донецька область (11-е місце в світі) б'є всі рекорди, а зазначений індикатор є значно вищим за Київ і відповідає рівню багатьох світових міст Швейцарії, Канади, США [55, с.31].

Певним доказом подібного роду ранжування може слугувати позиціонування українських ТНК, котрі мають свою специфіку входження на глобальні ринки і відповідну секторальну спеціалізацію, а також певне місце розташування штаб-квартири, що наявно підтверджує характер ділової активності в найбільших містах України (таблиця 4.6).

Як видно з таблиці, високий рівень концентрації ділової активності в Донецьку є надзвичайно показовим. Так саме доволі ілюстративною є секторальна приналежність десяти найбільших компаній України до селективних сфер промисловості: енергетика, промислове виробництво, Успішність роботи наведених вище компаній дозволяє чітко позиціонувати господарство України як таке, котре як раніше так і зараз орієнтується на масштабне виробництво промислової, у першу чергу енергетичної продукції, в основі чого лежать застарілі в цілому технології. Серед компаній, котрі

представляють інноваційні продукти слід виокремити «Київстар», що спеціалізується на використанні новітніх технологій, медіа та телекомунікаціях, котра посідала 146-е місце в означеному рейтингу країн ЦСЄ з доходом 1,3 млрд. євро [57, с.94].

Таблиця 4.6.

**Десять провідних українських компаній в рейтингу ТОП – 500
найбільших компаній Центральної та Східної Європи [57, с.34]**

Місце в рейтингу, 2012	Місце в рейтингу, 2011	Зміни	Назва компанії, місце знаходження	Дохід, 2012 млрд. євро	Спеціалізація
4	4	-	«Метінвест», Донецьк	9,7	Промислове виробництво
5	5	-	«Нафтогаз» України, Київ	9,5	Енергетика
7	32	↑	«ДТЕК», Донецьк	8,0	Енергетика
8	9	↑	«Енергоринок», Київ	7,97	Енергетика
21	21	-	«Укрзалізниця», Київ	...	Транспорт
47	54	↑	«Акселор Мітал», Кривий Ріг	2,8	Промислове виробництво
69	85	↑	«Фоззігруп», Київ		Споживчий сектор
73	134	↑	«АТБ маркет», Дніпропетровськ	2,09	Спортивний сектор
76	117	↑	«Ostchem», Донецьк	2,02	Промислове виробництво
81	72	↓	«Укрнафта», Кременчуг	1,9	Енергетика

Слід зауважити, що переважна більшість офісів провідних телекомунікаційних компаній знаходяться в столиці, що також яскраво характеризує домінуючу концентрацію надання послуг такого роду у столичному мегаполісі. Неухильно зростаючу концентрацію сервісних підприємств у Києві можна прослідкувати й в інших рейтингах.

Дещо інший підхід щодо визначення конкурентних позицій української столиці використали західні дослідники, які запропонували бенчмаркінгову оцінку конкурентоспроможності провідних міст світу (табл. 4.7).

**Бенчмаркінгова оцінка конкурентоспроможності деяких
столичних міст Європи, 2012 [279, с.25-26]**

Ранг	Місто	Загальна	Економічне позиціонування	Фізичний капітал	Фінансова сталість	Інституційна ефективність	Соціальний і культурний характер	Людський капітал	Довкілля, стан	Глобальні виклики
Категорія ваги		-	30,0%	10,0%	10,0%	15,0%	5%	15%	5%	10%
2	Лондон	70,4	41,9	90,2	100,0	83,8	92,5	75,6	75,0	65,1
4	Париж	69,3	43,6	93,8	83,3	72,7	90,0	80,1	91,7	64,8
7	Цюрих	66,8	30,1	98,2	100	96,0	97,5	77,9	87,5	26,1
17	Амстердам	62,4	33,8	100,0	83,3	77,4	87,5	71,9	70,8	36,3
28	Мадрид	59,4	32,7	94,6	66,7	69,2	92,5	72,2	87,5	32,3
31	Берлін	58,2	32,1	93,8	50,0	76,2	92,5	70,3	91,7	30,3
34	Брюссель	57,1	36,0	92,0	50,0	80,6	80,0	66,6	70,8	24,7
46	Прага	53,7	36,2	88,4	50,0	63,7	87,5	63,2	75,0	18,9
53	Варшава	51,3	39,7	82,1	50,0	63,6	72,5	56,6	70,8	10,3
55	Будапешт	50,4	34,5	77,7	33,3	59,8	85,0	60,0	100,0	17,7
57	Лісабон	49,5	24,3	73,2	50,0	76,6	77,5	64,0	58,3	19,5
58	Москва	49,4	41,4	77,7	66,7	34,2	61,7	59,8	75,0	16,2
72	Афіни	46,1	24,1	77,7	33,3	60,0	81,7	67,8	62,5	14,0
76	Бухарест	44,9	37,9	65,2	33,3	66,1	56,7	55,0	41,7	5,7
108	Київ	36,8	30,5	50,0	16,7	39,0	49,2	58,6	70,8	3,9

Автори проведеного вище дослідження поклали в його основу визначення вагової характеристики окремих факторів, при цьому саме економічне позиціонування (30%) мало найбільшу частку в сукупній оцінці. До числа найважливіших елементів було віднесено також людський капітал та інституційну ефективність (по 15% кожний). Безсумнівними лідерами з огляду на це виявились Нью-Йорк, Лондон, Сінгапур, Гонконг, Париж, Токіо, Цюрих. Серед країн Центральної та Східної Європи найвищі позиції мали Прага (46-е місце), Варшава (53), Будапешт (55), Москва (58), Бухарест (76)*. Проте після української столиці йдуть лише азійські, африканські та деякі латиноамериканські мегаполіси, вплив яких на характер відносин в глобальній економіці є незначним, проте вони можуть, за умов успішної

Примітка.

Невеликі за кількістю жителів столиці (приміром Балтійських країн) до рейтингу не потрапили.

реалізації стратегій підвищення конкурентоспроможності, швидко просунутись уперед (Каїр, Найробі, Бейрут).

Як засвідчує аналіз таблиці, найбільш уразливими для столиці України факторами її глобалізаційної конкурентоспроможності є наступні:

- фінансова стабільність, що означає наявність в державі значних ускладнень для інвестицій та інновацій, котрі можуть бути віднесеними до групи підвищених ризиків для потенційних інвесторів;
 - глобальні виклики. Адаптованість міста до глобалізаційних процесів є мінімальною, хоча водночас вона є вищою, якщо порівнювати зазначені коефіцієнти, зі столицею Румунії Бухарестом і цілим рядом інших міст Китаю, Індії і, навіть, окремих міст Японії;
 - економічне позиціонування в глобальній, у т.ч. в європейській, економіці є в столиці України дещо нижчим, навіть серед столиць ЦСЄ, прогрес яких (Варшава, Прага, Будапешт) за останні десять років виявився доволі симптоматичним для цього регіону Європи.
- Водночас, на думку дослідників, Київ має й цілу низку переваг у своєму русі до групи так званих впливових глобальних мегаполісів, зокрема:
- стан довкілля, який експерти називають важливим, проте далеко не завжди домінуючим при формуванні комплексної оцінки розвитку. Його «ідеальний» показник характерний лише для чотирьох міст світу (Франкфурт-на-Майні, Монреаль, Бермінгем, Будапешт). Втім за оцінкою науковців у Києві він є значно вищим за нью-йоркський, паризький або ж лісабонський індикатори;
 - людський капітал, який в м. Київ та в Україні в цілому залишається по-перше недооціненим, а по-друге таким, що є недостатньо затребуваним в умовах індустріального розвитку країни;
 - фізичний капітал. Попри всі його переваги він ще й досі залишається недовантаженим в столиці України. Доволі суперечливим виглядає також його оцінювання в різних інших рейтингах.

Узагальнюючі різні підходи і методики оцінювання конкурентних позицій української столиці можна стверджувати, що Київ є містом зі значним економічним і інтелектуальним та фізичним потенціалами, лівова частина якого в силу інертності мислення управлінців і частини городян та дії низки гальмівних екзогенних і ендогенних факторів продовжує виступати стримуючою основою глобальної поліструктуризації міського господарства. Переосмислення місії столиці, її статусу та розроблення сучасної стратегії підвищення міжнародної конкурентоспроможності міста, що базується на новій ідентифікаційній основі слугуватимуть посиленню трансформаційних процесів в ній та його адаптації до глобального економічного середовища.

Ідея позиціонування окремих складових конкурентоспроможності столичного міста та України в цілому підштовхнула автора до проведення системної діагностики конкурентних позицій м. Києва за методикою Всесвітнього економічного форуму [360]. Наслідком опитування Інституту розвитку міста 154 респондентів, котрі займаються приватним бізнесом в столиці України, стала кругова діаграма (рис. 4.3).

Аналіз статистичних даних з боку фахівців Світового економічного форуму засвідчив середній в цілому рівень конкурентоспроможності України, яку умовно можна віднести до другої групи, тобто до країн, що знаходяться на стадії ефективного управління. Власні ж результати дослідження стану рівня конкурентоспроможності Києва відрізняються від наведених на рисунку даних по Україні в бік збільшення їхніх числових значень на користь столичного міста. Найважливішими серед них, на нашу думку, є пріоритети мегаполісу щодо розвитку інфраструктури, трансформування макроекономічного середовища, розвиток вищої освіти та тренінгів, розширення розмірів ринку. Натомість, як і за іншими методиками вивчення конкурентного стану регіонів, найбільш уразливими для господарства міста є складність ведення бізнесу, залучення інновацій (хоча їх кількість є вищою за пересічний показник по Україні). З огляду на отримані дані можна стверджувати, що потребує також реформування й система

охорони здоров'я, яка є найбільш уразливою і суперечливою в системі соціальних послуг в Україні.

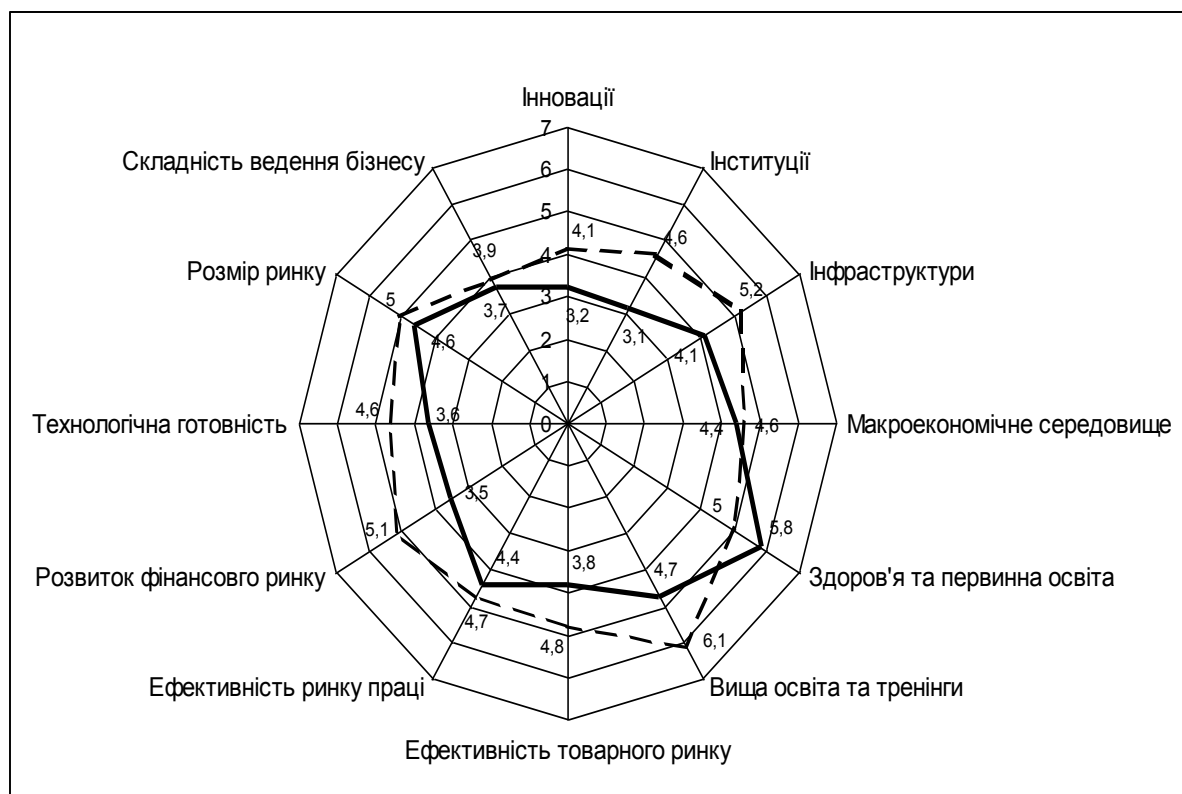

Рис. 4.3. Глобальний індекс конкурентоспроможності України та м. Києва, 2012-2013

Умовні позначки: ———— Україна. - - - - - Київ

Джерело: The Global Competitiveness Report, 2012-2013 / Klaus Schwab. WorldEconomicForum, p. 354 та власні розрахунки

Таким чином, подальший розвиток столичного мегаполісу залежатиме від цілої низки так званих м'яких факторів, котрі не лише впливають на трансформацію міського господарства, й значною мірою гальмують очікувані в ньому реформи:

- доступ до фінансування (що передбачає пільговий режим інвестування в проекти МСБ, інновації, технологічне оновлення);
- рішуча боротьба з корупцією;
- регулювання податкової системи та створення умов для розвитку креативної сфери та інноваційних форм економічної модернізації;

- боротьба з бюрократичною системою через створення спрощеної та прозорої моделі отримання дозвільних документів;
- реструктуризація ринку праці та підвищення ваги креативних професій в місті.

Конкурентоспроможність столиці України оцінюється через низку макроекономічних, соціальних, бенчмаркінгових та інших індикаторів, ранжування та селективне оцінювання значущості яких дає системне уявлення про характер, структуру, секторальну довершеність, а також здатність Києва до стійкого розвитку міського господарства та реформування його інституційної основи в межах посилення глобального суперництва, перманентності фінансових криз та формування глобальної мережі мегаполісів, вплив та узгоджена дія яких визначатиме специфіку переходу людства до інформаційного суспільства.

Відтак можна стверджувати, що підвищення «столичної» конкурентоспроможності міста сприятиме активному розвитку й інших регіонів України.

4.3 Креативна модернізація столиці України

Швидкий розвиток міського господарства, котрий у багатьох випадках зумовлений докорінними змінами у способах виробництва створюваних у суспільстві товарів і послуг на пряму впливає з посилення комерціалізації здобутків технологічного прогресу, адже структура попиту на них весь час зазнає змін і потребує постійного переосмислення не лише через застосування маркетингових досліджень, а й через когнітивні дії людей. Розуміючи такі зміни, відомий американський економіст Пітер Друкер зазначає, що створювати нового споживача продуктованих зараз товарів чи послуг можна чотирма різними шляхами:

- наданням корисних якостей;
- ціноутворенням;
- адаптуванням до соціальних та економічних реалій покупців;
- наданням покупцям того, що являє для них цінність» [50, с. 379].

З огляду на це можна передбачити, що саме столичні мегаполіси беруть на себе особливу відповідальність за створення нової моделі організації суспільства, економічна складова якого далеко не завжди базується на традиційних схемах галузевої ієрархії. Доволі показовими можуть вважатися структурні зміни, що мали місце в Європейському Союзі впродовж 90-х рр. XX ст. Традиційний поділ структури промисловості на виробництво продуктів харчування, хімічну галузь, транспортне устаткування, електронну та електротехнічну промисловість, машинобудування, металообробку, виробництво одягу, текстилю та взуття, металургію тощо здійснювався у недалекому минулому за трьома способами розрахунків: питомої ваги кожної з галузей в обсягах виробництва, з виокремленням європейського лідерства в процесі випуску продуктів харчування – 16%, товарів хімічної промисловості – 14,7%, транспортного устаткування – 13,2%, (1997р.). Важливими також вважалися дослідження щодо структури зайнятості (лідерство тут посідали хімічна промисловість – 14,1%, харчова – 13%, електротехнічна та електронна – 12,7%) та в структурі доданої вартості (хімічна – 16,3%, транспортне устаткування – 11,8%, харчова – 11,4%) [263, р. 88]. Подібного роду ієрархія галузевих пріоритетів тривалий час використовувалась у багатьох країнах світу у т. ч. в СРСР, де вираховували частку основних фондів при виробництві готової продукції, втім й вона не відображала суті технологічних зрушень, що мали місце в державах-лідерах у 90-х р. XX ст.

На зламі тисячоліть зазначені вище підходи втратили свою актуальність через низьку репрезентованість отриманих аналітичних даних. Доволі яскравим прикладом такої «методологічної незіставності» може вважатися використанням офісного обладнання, яке М. Peneder відносить до

високих ІТ-технологій, ідентифікація яких виходила поза межі означених класифікацій [324, р. 78-79]. Відповідною реакцією з боку Єврокомісії у 2003 році стало розроблення її фахівцями нової структурної моделі класифікації відтепер вже не галузей, а секторів промисловості країн-членів Європейського Союзу, в яких з'явилися нові субсектори (целюлоза, папір і вироби з нього; фармацевтика; неметалеві мінеральні продукти, офісна техніка, телекомунікаційне обладнання, наукові інструменти, аерокосмічні апарати, тощо). Натомість методик класифікації відтепер виявилось вже п'ять: виробництво ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій), ІТ-класифікація (інформаційно-технологічна), рівень освіти персоналу, характер інновацій, рівень наукомісткості [250, р. 68]. Вітчизняні дослідники інноваційної економіки ЄС В. Чужиков, Д. Ільницький та О. Федірко глибоко переконані, що при вивченні структуральних змін в економіці України надзвичайно корисним для системного аналізу трансформаційних змін має стати перехід до так званої європейської таксономії [203, с. 93]. Важливим, на нашу думку, є також зауваження польської дослідниці Т.Баль-Вожняк, яка полемізуючи про доцільність і перспективи структуральних змін в суспільстві в умовах посилення його інноваційності, наполягає тим не менш на необхідності дослідження процесів концентрації на певній території взаємозалежних одиниць й фірм [10, с. 194]. Якщо враховувати заявлене вище, то можна було б віднести українських виробників КБ імені Антонова та Київський авіаційний завод до сектору «аерокосмічні апарати», які є споживачами ІКТ, потребують зростаючої ІТ-кваліфікації робітників і службовців, мають середній рівень освіти персоналу, в основі характеру інновацій в них лежить ефект масштабу, а рівень наукомісткості є високотехнологічним.

При визначенні структурної трансформації промислової функції столиці завжди виникає проблема залучення бізнесу задля подальшого розвитку міста, котрий має забезпечити необхідні умови для підвищення конкурентоспроможності. Однак неважко передбачити, що саме це буде

провокувати виникнення дилеми фокусування аналітичних досліджень чи на досконалій або ж на монополістичній конкуренції (табл. 4.8).

Таблиця 4.8.

Ефективність досконалої та монополістичної конкуренції [46, с. 249-250, с. 264-265]

Досконала конкуренція	Монополістична конкуренція
– ефективність виробництва забезпечується через низьку собівартість; – Оптимальний розподіл ресурсів за Паретто; – Забезпечення «справедливого» розподілу цін в мережі Інтернет.	– Отримання нормального прибутку; – Більш високий рівень цін та низький рівень цін обсягів виробництва; – Ефективність виробництва не досягається; – Надлишкові виробничі потужності; – Ефективність розподілу ресурсів не забезпечується.

Як впливає з таблиці в умовах існування великого міста з потужною індустріальною базою, яким без сумніву є столиця України, найбільш бажаною могла б стати так звана досконала конкуренція, яка підштовхує покупців обирати найменш дорогий товар зазначеної якості, а товаровиробників – забезпечувати його низьку собівартість через більш оптимальний розподіл ресурсів. Водночас надання переваг для розвитку бізнесу має певні обмеження, а також деякі та недоліки, адже приймаючи рішення щодо пільг уряд підсвідомо сприяє формуванню монополістичної (олігополістичної) конкуренції. На думку А. Гриффітса та С. Уолта такими вхідними бар'єрами є:

- суттєва економія на ефекті масштабу;
- контроль за дефіцитними ресурсами;
- володіння патентами і копірайтами;
- дозвіл використовувати франшизу;
- урядове регулювання [46, с. 254].

Внаслідок цих змін структурна модель для аналізу, за вище згаданими авторами, полягає в ідентифікації трьох основних секторів: видобувного, обробного і обслуговуючого [46, с. 796-797]. Дещо далі А. Гриффітс та С. Уолт виокремлюють, виходячи з існуючого рівня технологій що

застосовуються на виробництві три основні сектори: первинний, вторинний і третинний [46, с. 799], водночас відмічаючи, що, приміром, питома вага сільського господарства в структурі ВВП країн-лідерів мала стійку тенденцію до зменшення з 6% (1960) до 1,7% (2001), у промисловості так зміни ідентифікувались, відповідно, 41% до 28,6%. Натомість питома вага сфери послуг помітно зросла з 53% до 69,7% [46, с. 799]. Подібні тенденції, як це буде продемонстровано далі характерні й для української столиці – Києва, котрий з кожним роком стає все більш глобалізованим містом.

Показовими є тенденції й в інших державах-лідерах, з урахуванням, щоправда, своєї національної та міської специфіки. З огляду на це надзвичайно важливим може вважатися дослідження українського вченого Я. Кашуби, що було проведене задля з'ясування особливостей галузевих змін в Японії в процесі вивчення динаміки структурних змін в первинному, вторинному і третинному секторах зайнятості впродовж 1955-1995 р.р. Автором було доведено, що питома вага зайнятих у первинному секторі зменшилась з 41% до 6%, а відтак сільське господарство почало вважатися в цій країні швидше за все даниною культури, екологічних традицій та самотності, аніж масовим товарним виробництвом. Вторинний сектор також зазнав змін, наочно демонструючи підвищення питомої ваги зайнятих з 23,5% у 1955 році до 34,1% у 1975 році з подальшим поступовим зменшенням частки до 31,6% (1995) [60, с. 94-95].

Певний інвестиційний феномен розвитку канадських регіонів передусім столичного – Отави наводить D. Doherty[248], що, як нам здається, є надзвичайно важливим для розуміння нової сутності інституційного феномену головних міст країн-лідерів.

На явні глобалізаційні ознаки міста-столиці в глобальній економіці завжди вказували обсяги прямих і портфельних інвестицій, які надходили в мегаполіс та створювали відповідні переваги щодо зайнятості, продукування товарів та послуг, модернізації наявної інфраструктури тощо. Такі зміни тягнули за собою й суттєві секторальні зміни, доволі сильно поляризуючи

економічні здобутки не лише столиці, а й решти територій. Гіперконцентрації ПІІ, що мала місце в столицях країн ЦСЄ призводила ще й до додаткового ефекту – так званого «столичного магнетизму», що зумовлений повторним стягуванням до столиці тих капіталовкладень, які були завезені з-за кордону до інших регіонів, але з часом зазнали процесів внутрішньоолокалізаційної мобільності (переміщення), зумовивши, таким чином, подальше дистанціювання столиці від країни у цілому (табл. 4.9).

Таблиця 4.9

Питома вага м. Києва в структурі прямих іноземних інвестицій, що надійшли в Україну та ПІІ з України

Рік	ПІІ, що надійшли до м. Києва		ПІІ з м. Києва	
	млн. дол. США	Питома вага в Україні, %	млн. дол. США	Питома вага в Україні, %
1995	120,7	24,9	2,9	14,3
2000	1064,2	32,4	8,4	8,5
2005	3017,6	33,3	44,7	22,5
2010	19225,1	48,0	617,2	9,9
2013	27278,1	49,3	671,9	10,4

Джерело: складено автором за даними Міського статуправління м. Києва. [Електронний ресурс] Режим доступу: www.gorstat.kiev.ua/p.php3?c=527&Lang=1

Лідерство Києва, як це впливає з таблиці, є беззаперечним, з огляду на концентрацію в ньому інвестицій. Однак, якщо на початку трансформаційних реформ питома вага столиці у майже чверть залучених ПІІ (1995р.) вважалася занадто обтяжливою, то в силу описаного раніше «столичного магнетизму» вона не лише не зменшилась, а й, навпаки, зазнала акселерованого зростання, збільшившись, таким чином, фактично удвічі. Станом на кінець 2013р. у столиці України було зосереджено 27,3 млрд. дол. США ПІІ, що становить майже половину залученого в нашу країну інвестування. Зазначимо, що подібна асиметрія характерна й для невеликих країн (Естонія, Латвія, Литва, Словаччина, Угорщина), але для держав з подібною до України чисельністю населення це не є типовим.

Виявити певну закономірність щодо експортованих ПІІ з Києва доволі таки важко, адже чітка динаміка нарощування такої активності по роках не

прослідковується. Так, якщо у 1995 році сума інвестованих коштів становила лише 2,9 млн. дол. США, що дорівнювало 14,3% вивезених з України капіталовкладень, то вже у 2005-у році їх питома вага зросла до 22,5%, втім вже у 2013 р. вона знову впала до 10,4%. Пропорція між ввезеними і вивезеними інвестиціями у 1995 році становила в Києві 41 до 1, у 2005 році вона зросла до 68 до 1, а вже у 2013 році – зменшилась знову ж таки до 41 : 1, що, на нашу думку, яскраво говорить про нетто-позитивну динаміку інвестування в м. Київ та абсолютно малі величини обсягів ПІІ, котрі надходять з української столиці за кордон.

Визначити ж секторальні пріоритети інвестування бізнесу в Києві допомагає аналіз структури ПІІ (рис. 4.4)

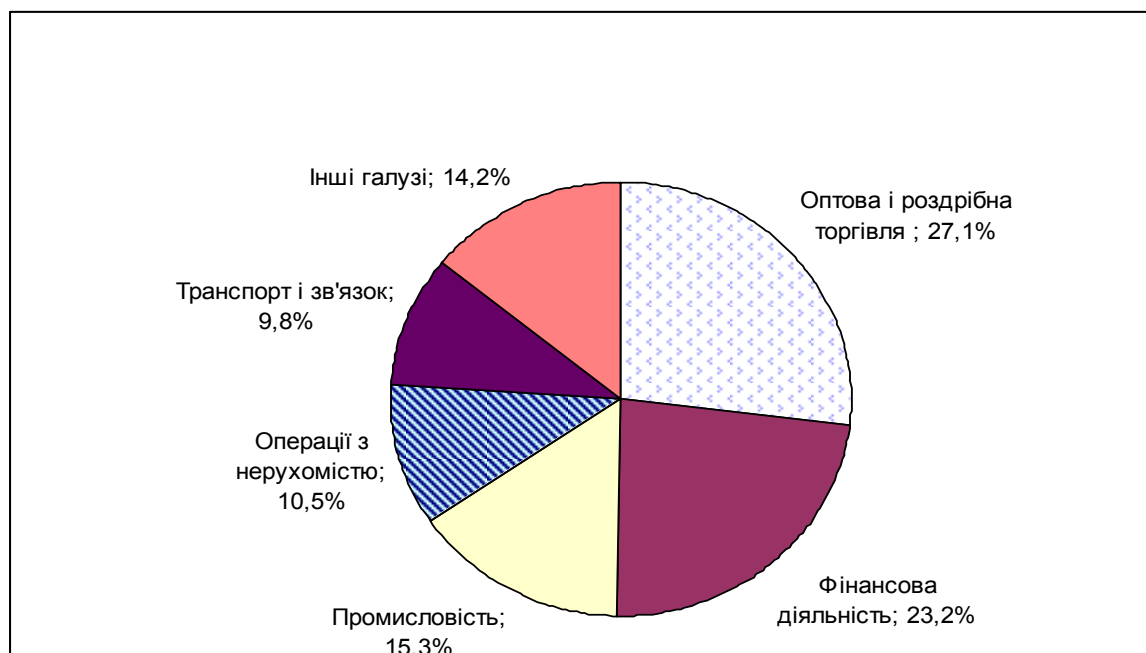

Рис. 4.4. Секторальна структура прямих іноземних інвестицій до м. Києва у 2005 році

Джерело: складено автором за [150]

Найбільш привабливою сферою для іноземного інвестування, як це випливає з рисунку, у 2005-му році була оптова і роздрібна торгівлі, в яку було спрямовано більш як чверть усіх ПІІ, що надійшли до столиці. Другою за значущістю виявилась фінансова діяльність, адже вітчизняні банки та філії іноземних фінансових компаній стрімко насичувались відповідними

інвестиційними ресурсами з боку європейських і російських корпорацій. Водночас, питома вага промисловості в зазначеній структурі не була доволі великою і в її межах мав місце асиметричний розподіл ПІІ. Питома вага, приміром, харчової промисловості в загальній структурі становила лише 3%, виробництва машин і устаткування – 2,7%, металургії та оброблення металу – 2,3%, хімічної та нафтохімічної промисловості – 2,1%. Тобто компанії, що інвестували в столицю України, не проявляли великого інтересу до її промислового сектору. Доволі симптоматичними виглядають також показники інвестицій в соціальну сферу. Питома вага інвестицій в освіту становили лише 0,1%, в галузь охорони здоров'я та соціальну допомогу – 0,4% всіх надходжень з-за кордону. Інакше кажучи, зарубіжні інвестори мали до України свій селективний інтерес, постійно збільшуючи свою присутність лише в тих секторах міської економіки Києва, котрі забезпечували їм швидко і, головне, гарантоване надходження прибутків.

До числа трансформаційних дифузій слід віднести зміни в структурі ПІІ, що сталися в посткризовий період (рис. 4.5)

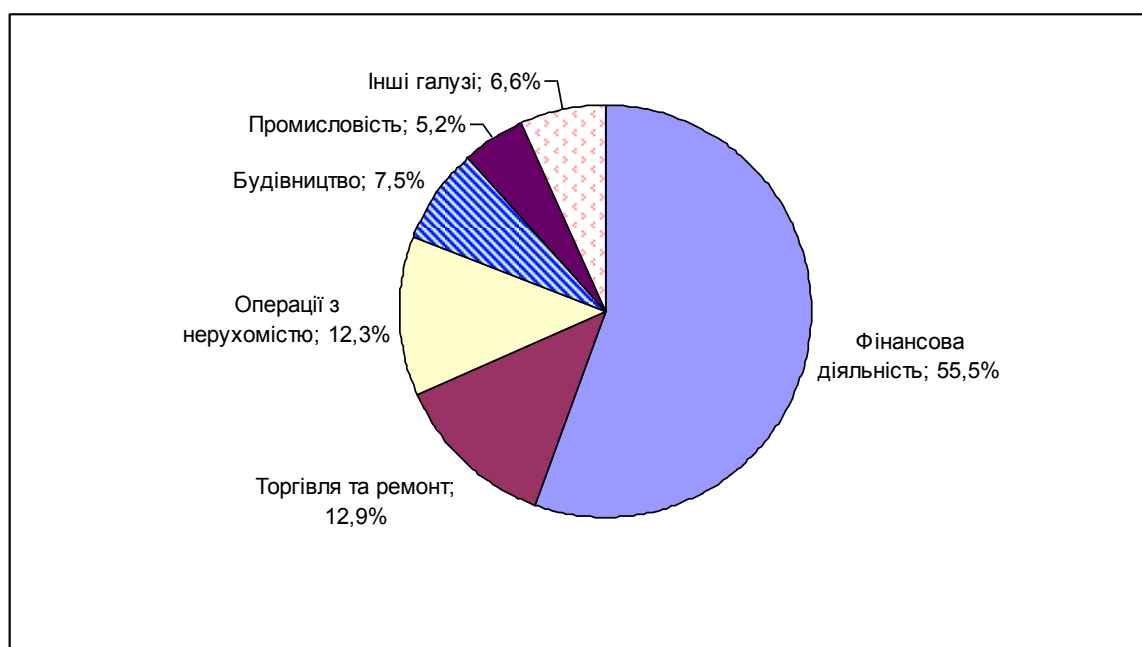

Рис. 4.5. Секторальна структура прямих іноземних інвестицій до м. Києва у 2010 році

Джерело: складено автором за [150]

У посткризовий (у науковій літературі використовують також вираз – міжкризовий) період новим секторальним пріоритетом виявилась фінансова діяльність. Відтепер вона стала домінуючою, адже загальні обсяги інвестувань в неї зросли з 840 млн.дол. США у 2005 році до 12123 дол., тобто в 14,4 рази, що було разючим контрастом до всіх інших сфер Асигнування, у сферу торгівлі і ремонту зросли повільніше, з 980,4 млн.дол. до 2815,8, тобто у 2,9 разів; операції з нерухомістю – з 378,7 млн.дол. до 2692,8, – у 7,1 разів. Натомість зростання інвестування промислової функції йшло доволі повільно з 553,7 млн.дол. у 2005 році до 1146,2 млн.дол. у 2010 році, тобто лише в 2,1 рази. Своєрідний посткризовий бум також мав місце в операціях з нерухомістю (зростання у 7,1 разів), а також в будівельній сфері (збільшення в 9,6 разів).

З огляду на вище сказане, можна констатувати, що пріоритетами інвестування в економіку столиці є фінансова діяльність, висока конкуренція в якій стає дедалі все більш очевидною і такою що з часом може перетворити український мегаполіс в один з фінансових центрів країн Центральної та Східної Європи.

Разом з тим ми переконані, що виокремлення складних секторальних змін в структурі економіки міста завжди відображається в його потребах на певні спеціальності (рис.4.6).

Особливість багатьох столичних мегаполісів полягає в тому що вони значно повільніше і пізніше входять у кризову стадію і більш швидко виходять з неї. Водночас жителі столиці можуть розраховувати на більш високу заробітну плату в ній, швидке працевлаштування за умов втрати робочого місця та можливість комбінування своєї часткової зайнятості, ведення бізнесу та участі в політичних, громадських, релігійних та інших організаціях, що без сумніву є привабливішим й для інших громадян країни та слугує однією з причин маятникової міграції.

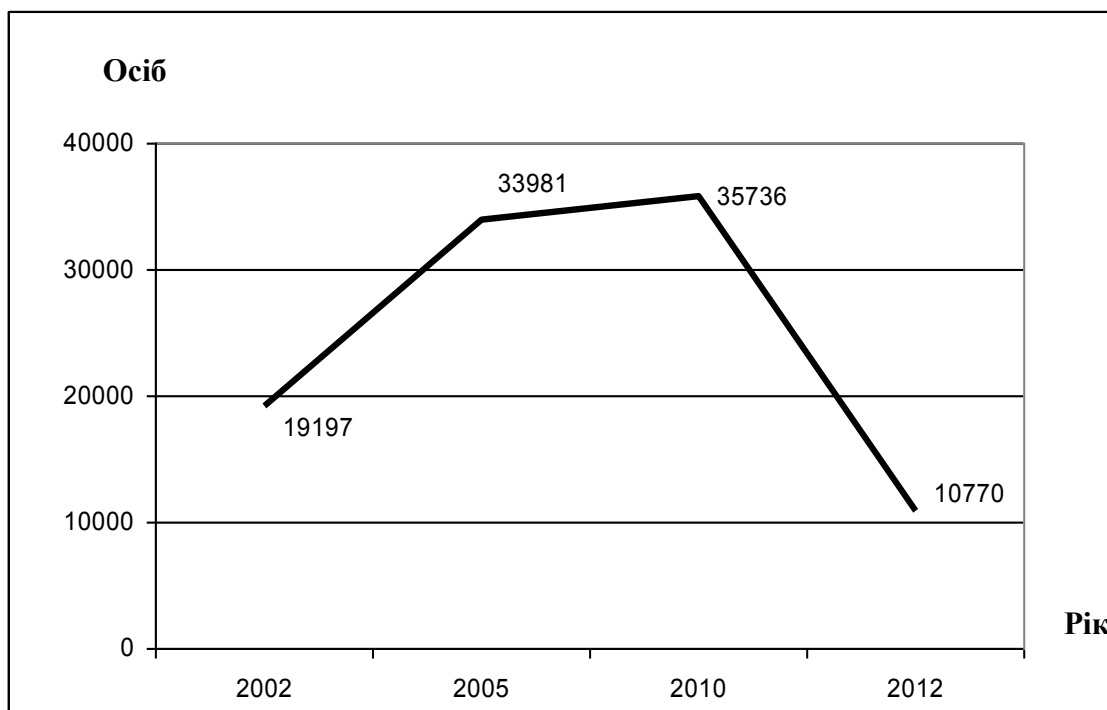

Рис. 4.6. Динаміка працевлаштування не зайнятих трудовою діяльністю громадян в м. Києві

Джерело: побудовано автором за даними [150]

У цілому означене вище підходить й до міста Києва, щоправда з певним виключенням у період 2010-2012 р. р. Якщо тенденція щодо працевлаштування незайнятих трудовою діяльністю киян упродовж 2002-2010 р. р. підтверджувала загальну закономірність, то далі мали місце суттєві зміни, котрі яскраво свідчили про те, що межі розвитку київської міської агломерації є обмеженими. Так у 2012 році було працевлаштовано 10770 жителів столиці, що є у 3,3 рази меншим аніж у 2010 році. З нашої точки зору основними причинами скорочення ринку робочої сили в столиці є наступні:

- зростання потреби роботодавців щодо висококваліфікованої робочої сили та фахівців з окремих сфер інтелектуальної діяльності;
- врахування попереднього досвіду при прийомі на роботу;
- внутрішньокорпоративний делокалізований трансфер працівників;
- розвиток аутсорсингової зайнятості;
- збільшення частки іноземних громадян, що працюють у селективних секторах економіки міста.

Водночас, секторальні уподобання киян при прийомі на роботу доволі сильно корелюються зі структурою ПП, що надійшли у місто з тією лише різницею, що пріоритетом тут виступає торгівля та ремонт техніки (табл. 4.10).

Таблиця 4.10

Динаміка секторальних потреб в м. Київ (працевлаштовані громадяни)

Рік	Провідні сектори для працевлаштування, осіб, (відсоток)
2002	1. Торгівля, ремонт техніки – 5236 (27,3%) 2. Промисловість – 4001 (20,8%) 3. Транспорт та зв'язок – 1739 (9,0%) 4. Операції з нерухомістю – 1172 (6,1%) 5. Будівництво – 1144 (6,0%) 6. Інші – 13292 (30,8%)
2005	1. Торгівля, ремонт техніки – 10440 (30,7%) 2. Промисловість – 6704 (19,7%) 3. Операції з нерухомістю – 3801 (11,1%) 4. Будівництво – 3184 (9,4%) 5. Транспорт та зв'язок – 2159 (6,4%) 6. Інші – 7693 (22,7%)
2010	1. Торгівля, ремонт техніки – 16894 (47,3%) 2. Промисловість – 4551 (12,7%) 3. Операції з нерухомістю – 3304 (9,2%) 4. Будівництво – 2392 (6,7%) 5. Транспорт та зв'язок – 1817 (5,1%) 6. Інші – 6778 (19,0%)
2012	1. Торгівля, ремонт техніки – 3040 (28,2%) 2. Промисловість – 1651 (15,3%) 3. Операції з нерухомістю – 1583 (14,7%) 4. Транспорт та зв'язок – 881 (8,2%) 5. Державне управління – 652 (6,0%) 6. Інші – 2963 (27,6%)

Складено автором за [150]

Як впливає з таблиці, частка торгівлі* збільшувалась до 2010 року, натомість далі відбувалося її зменшення. Дзеркально протилежну тенденцію ілюструє працевлаштування у промисловості. Коливний характер потреби в

Примітка.

Слід зауважити, що розвиток торгівлі складною побутовою технікою потребував відповідної ремонтної у т. ч. гарантійної бази. Відтак провідні електротехнічні компанії світу, виходячи на український ринок вимушені були створювати відповідні підрозділи у великих містах країни. Природно, що першим у цьому був Київ.

кадрах з нечіткими тенденціями нарощування/скорочення виробництва став характерним й для інших секторів міської економіки, зокрема для транспорту і зв'язку, операцій з нерухомістю, будівництва.

Аналізуючи секторальні особливості розвитку м. Київ, варто відмітити й цілу низку специфічних рис його розвитку, які позиціонують українську столицю не лише в межах нарощування конкурентоспроможності його окремих субгалузей, а й на рівні розвитку мережного суспільства, яке більш аніж яке – небудь інше стимулює розвиток мегаполісу, адаптуючи його до реального глобального середовища. В основі пропонованої таксономізації лежить виокремлення тих ефектів, які дає місту його столичний статус, секторальна трансформація, посилення впливу глобалізаційних чинників, розвиток новітніх технологій, креативізація та кластеризація міського господарства (рис. 4.7).

В основу авторського моделювання системи глобалізаційних ефектів було покладено два важливих інтеграційних компоненти, відомих під назвою статичних та динамічних ефектів, адже, як відомо, столичне місто в країні завжди виконує важливу інтеграційну функцію. Натомість емпіричний досвід застосування інновацій та інвестицій в міській економіці нерідко відіграє визначальну роль при ухваленні масштабних політичних та економічних рішень. До групи статичних ефектів були віднесені ефекти створення торгівлі, які складаються з двох субефектів (зростання споживання, розширення виробництва). Проте, навіть разом узяті вони лише частково пояснюють динамічний і водночас асиметричний баланс споживання столиці, коли вона експортує вдвічі менше аніж імпортує, маючи водночас розгалужену систему торговельних підприємств, значна частина яких орієнтована на імпорт продукції.

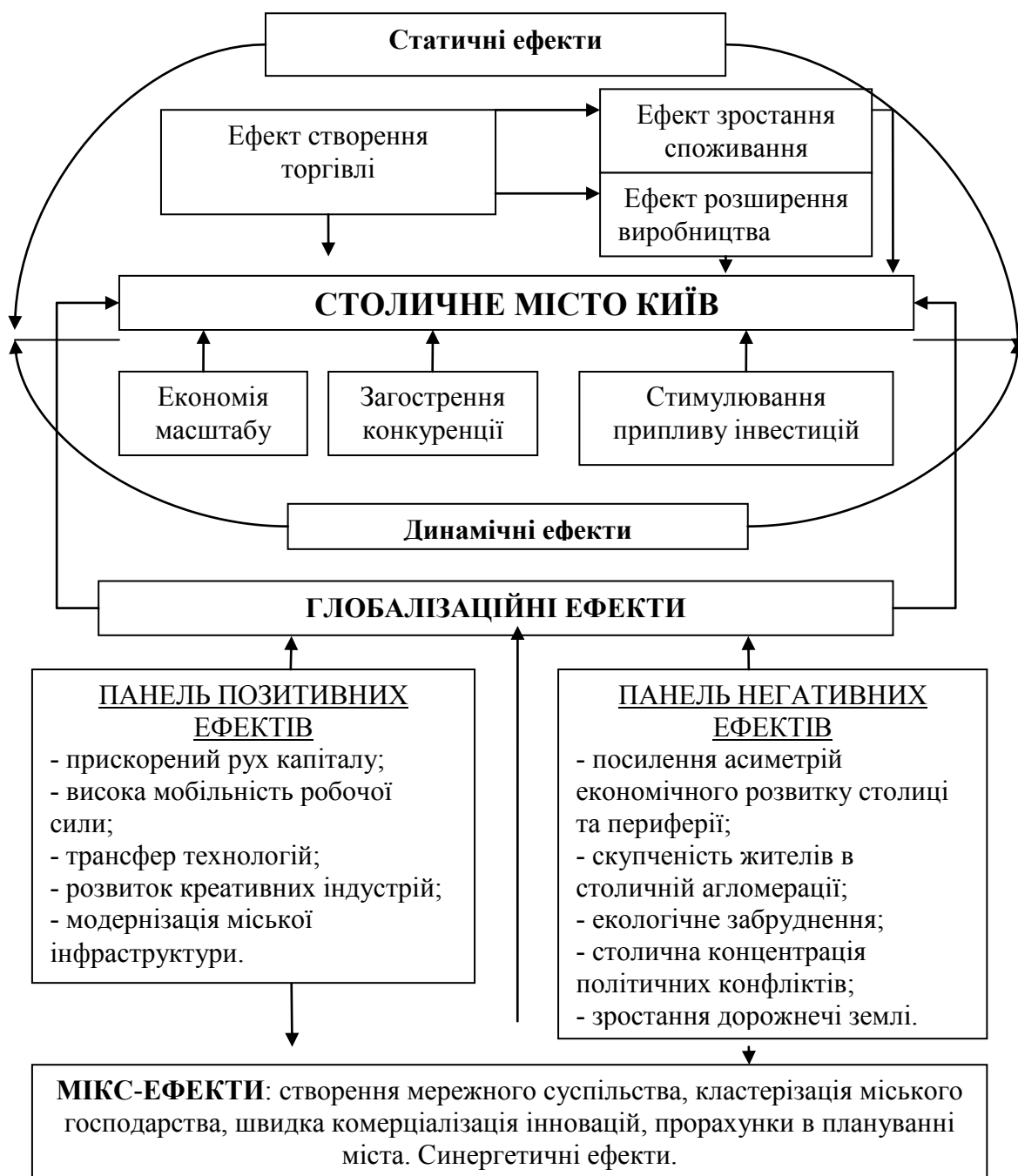

Рис. 4.7. Схема системних глобалізаційних ефектів підвищення конкурентоспроможності Києва з урахуванням секторальних зрушень

До числа динамічних ефектів слід відносити такі складові: економія масштабу, загострення конкуренції та стимулювання припливу інвестицій. Разом узяті вони визначають нові потенційні можливості Києва в глобальному економічному середовищі, обумовлюють стримання ним прямих і непрямих ефектів європейського мегаполісу та ідентифікують характер локально-глобальної співставності його міського господарства.

Зростання відкритості економіки міста, посилюється цілою низкою додаткових ефектів з – поміж яких слід виокремити панелі негативних, позитивних та мікс-ефектів, дія яких може як посилювати так і знижувати отримані переваги європейської столиці. Таким чином схема системних глобалізаційних ефектів Києва являє собою ієрархічну поліструктурну модель динамічних, статичних та світових секторальних переваг, консолідована дія яких забезпечує підвищення конкурентоспроможності міста, зменшення негативного впливу світових криз, збалансований розвиток міського господарства та його інфраструктури в межах створюваних світових продуктивних мереж.

4.4 Інтеграційна компонента міського розвитку

Широкий розвиток креативних сфер в постіндустріальних країнах світу наприкінці 80 – початку 90-х років XX століття породив чимало методологічних проблем щодо їхньої структуральної ідентифікації, адже значна більшість дослідників при визначенні компонентного складу цієї галузі відтепер вже виокремлювала як вартісні підходи, так і цивілізаційні. Результатом таких розбіжностей стала так звана аспектна класифікація. Так, R. Bettingo оцінює в креативному капіталі насамперед інтелектуальну складову, котра, на його думку, підлягала комерціалізації [228]. M.Castells, навпаки, сконцентрував свою увагу на інформаційній місії столиць, яка також мала бути націлена, виходячи з його глибокого переконання, на отримання прибутку [236]. Логічним продовженням численних дискусій стала книга Kevin Kelly, котрий намагався визначити сучасні правила нової економіки, питома вага якої в умовах глобалізації рік від року стрімко зростала [285]. Тобто вперше в світовій практиці заговорили про можливість оцінювання, градування та селектування людського капіталу, який за умов

інтенсивного розвитку комунікацій [310], швидко перетворювався в надприбутки, технологія отримання яких суттєво відрізнялася від тих, що надходили з традиційних галузей – промисловості та сільського господарства [315].

Вже на початку ХХІ століття точка зору фахівців на креативний розвиток національного господарства, і це є надзвичайно важливим для Києва, зводилася до двох основних рівнів ідентифікації: галузевого за JohnHowkins[277], в межах якого передбачалося проведення секторальних маркетингових досліджень та регіонального чи локального (для мегаполісів) системних тест-аналізів, в яких основний ухил робився на агломераційну економіку (господарство). Такому підходу надавали перевагу британські дослідники Harven Armstrong та JimTaylor[220]. Якщо у першому випадку виокремлення селективних субсекторів вже не передбачало докладання значних дослідницьких зусиль, адже комерціалізація телебачення, рекламного бізнесу чи окремих видів мистецтв (наприклад кіно), не потребувала більш повного аналізу, то креативізація господарської діяльності міської агломерації вимагала від науковців більш ґрунтовної підготовки та використання новітніх методик спостережень, що передбачало чітку ідентифікацію характеру розвитку основних напрямів вивчення структурної побудови новітніх економічних систем. Ними стали наступні:

- «урбанізаційна трансформація;
- досконало організований ринок праці та великий пул робітників з різним набором здібностей та вмінь;
- забезпечення соціальних відшкодувань та адміністративного сервісу;
- легальне та комерційне обслуговування насамперед правове, аудиторське, консультативне, наявність агентств щодо експедитування вантажів та фінансових інститутів;
- ринково орієнтовані види активності такі як торговельний сервіс, котрий є привабливим за умов високої концентрації населення;

- культурна та рекреаційна активність, котра приваблює менеджерів та професіоналів з високим рівнем здібностей» [220, р.105].

Відмінну точку зору мали ті науковці, які були переконані у тому, що найбільш креативним містом слід вважати такий мегаполіс, у котрому створені найбільш комфортні умови для проживання. З огляду на це, надзвичайно важливим є те, що одним з вимірів креативності сучасного міста може вважатися його екологічність. Втім цю проблему можна розглядати як з позиції здобутих мегаполісом результатів, тобто фактів, статистичних даних та отриманої на цій основі аналітики, так і з позиції ефективності реалізації відповідної політики (або ж групи взаємопов'язаних політик) інтеграційного угруповання. Саме з таких міркувань виходив бельгійський дослідник Pierre Laconte [297]. На його думку, на процес міської екологізації в країнах ЄС найбільш відчутно впливають горизонтальні та секторальні політики Спільноти: регіональна, транспортна, енергетична та сільськогосподарська. З другого боку, якщо ці політики мають однакові або ж подібні механізми і інструменти реалізації, то можна було б, спираючись на суму виділених Спільнотою коштів, розрахувати відповідні конвергентні результати їх здійснення. При більш глибокому аналізі з'ясувалося, що все не так просто, адже вказаний підхід може бути оцінений як поверховий і малоефективний. Обчислення дев'яти найважливіших, на думку автора, індексів, серед яких Індекс європейських зелених міст (EGCI), індекс екологічних міст, показник якості життя у містах тощо, красномовно говорять про великі розбіжності в їхній інтерпретації. Тим не менше частотний аналіз повторювальності столиць у рейтингах виявив безсумнівних екологічних лідерів Європи, котрими стали Копенгаген (5 провідних рейтингових позицій), а також Цюрих, Відень, Стокгольм, Хельсинки [297, р.10]. Ці ж столиці посідають провідні позиції й в інших сферах міської активності: економічній, соціальній, підприємницькій, культурній.

Дослідження феномену креативної активності в Києві набули останнім часом широкого розповсюдження й серед українських науковців, щоправда

при цьому аналізуються лише окремі аспекти інноваційного і соціокультурного руху української столиці. Так, О. Гонта ґрунтує свої підходи на вивченні транснаціоналізації економіки регіонів. За нею виходить, що отримані автором власні числові значення коефіцієнтів територіальної концентрації міжнародної активності визначатимуть перспективи регіональної і глобальної диверсифікації [43, с. 248-250], натомість варто розуміти, що саме мотивація інвесторів зумовлює розвиток так званої регіональної привабливості. З цього випливає, що найважливішими аргументами на користь цієї точки зору можуть бути наступні: забезпечення потенційних ринків збуту, виведення своєї продукції на нові ринки, долання бар'єрів для імпорту, підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг, нижча вартість робочої сили, нижчий рівень оподаткування, кращі можливості для закупок, спрощені адміністративні процедури, довший термін експлуатації обладнання, відсутність жорстких умов щодо екологічного забруднення тощо [43, с. 226]. Втім серед перелічених чинників привабливості, на привеликий жаль, науковець не наводить жодного креативного, що, як нам здається, суттєво нівелює якість людського, насамперед інтелектуального капіталу, а також об'єктивну інституціоналізацію цього процесу. З огляду на це, дослідження управлінсько-регуляторних аспектів розвитку людських ресурсів в умовах глобалізації, яке провів інший вітчизняний науковець С.Сардак, цікаво насамперед тим, що автором було визначено які ж саме міжнародні організації впливають на ринок сукупної робочої сили (автор нарахував їх 22, починаючи від Міжнародної організації міграції і закінчуючи Міжнародним Червоним Хрестом). Важливим, але не беззаперечним здобутком науковця було й те, що саме ним було встановлено «вагу» кожної з інституцій в сфері управління [168, с. 208], що, як нам здається, є хоча й цікавим, але не зовсім правильним, адже, як відомо, рішення інституцій носять переважно рекомендаційний характер, а відтак суттєво вплинути на креативну структуру великого міста насамперед столиці держави вони навряд чи в змозі.

З огляду на вище сказане можна дійти цілком логічного висновку про те, що аналіз креативної структури великого міста є надзвичайно важливим,

адже дозволяє виокремити селективні сфери його міжнародного економічного аналізу, котрі у подальшому дозволять провести масштабні міжкраїнові порівняння та здійснити компаративне структурування перспективної моделі розвитку столичних мегаполісів.

Будь-яке постіндустріальне місто потребує сучасних комунікацій, які створюють відповідні умови для зростаючого іноземного інвестування в нього, сприяють розвитку креативного капіталу та підвищують мобільність сукупної робочої сили. У цьому плані важливе значення відіграє транспорт, а його висока концентрація саме у цій галузі столиці України може мати визначальне значення при розміщенні ПП, адже, як відомо, цим видом послуг користуються не лише жителі столиці, а й усієї України (Південно-Західна залізниця, аеропорти «Бориспіль» та «Київ» (Жуляни), центрально-секторальне автомобільне сполучення розташування столиці тощо). Водночас важливим елементом «транспортної комфортності» мегаполісу є розвиток його міського пасажирського транспорту, котрий забезпечує не лише нормальні умови для продуктивного відтворення, а й є одним з показників конкурентоспроможності міста, зокрема його комфортності в світовому чи континентальному економічному просторі (рис. 4.8).

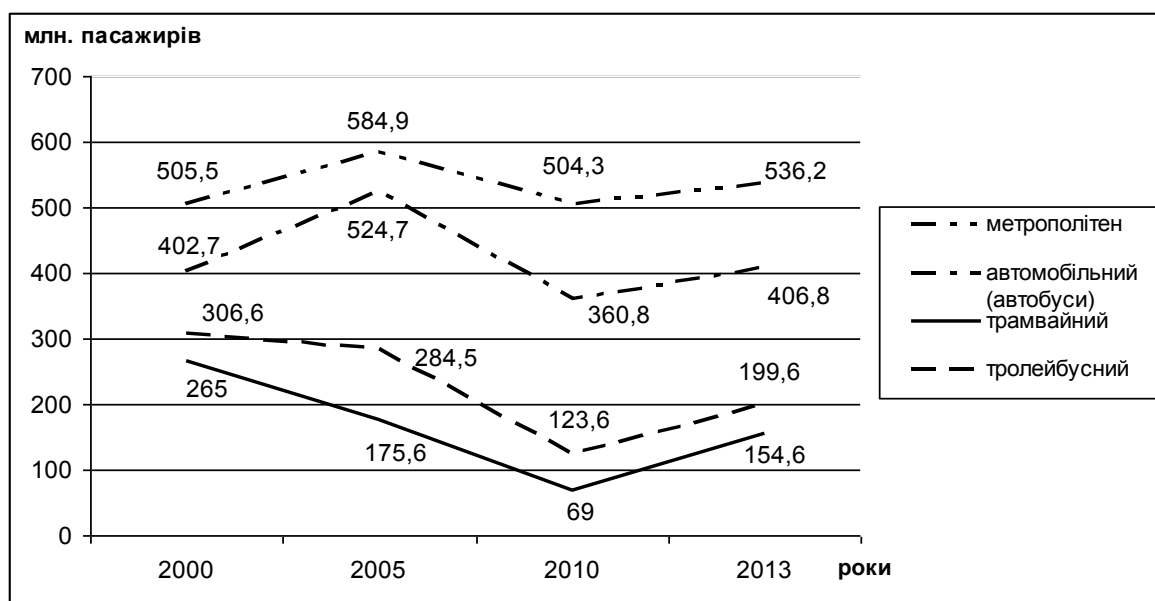

Рис 4.8. Динаміка перевезень міським пасажирським транспортом

Джерело: розраховано автором за [187]

Як випливає з рисунку, найважливішим видом транспорту не лише у Києві, а й в інших мегаполісах є метрополітен, на який у 2013 році припало 41,3% внутрішньоміських перевезень, у той час як на автомобільний – 31,4% [187]. Питома вага інших, електричних видів була значно нижчою.

З рисунку добре видно, що метрополітен в столиці України можна вважати безальтернативним видом транспорту у першу чергу через те, що він є доволі швидким, а по-друге, в умовах столичного наземного дорожнього трафіку метро вважають найбільш оптимізованим видом переміщення пасажирів, адже передбачає наявність комбінованих варіантів перевезення з огляду на створену у минулі роки розгалужену мережу станцій. Майбутня модель організації транспортного сполучення швидше за все торкнеться обмеження руху індивідуального автомобільного транспорту у центрі столиці, внаслідок його високої концентрації та створення великих автомайданчиків поблизу від метро та при в'їзді до міста. Тобто матиме місце така ж модель організації сполучення, яка зараз існує у Лондоні, щоправда за умов швидкої диверсифікації технологій перевезення.

Київ є важливим залізничним вузлом не лише в межах Південно-Західної залізниці, а й держав Центральної і Східної Європи, адже через нього прокладено чимало шляхів напрямків Схід-Захід та Північ-Південь. Будівництво додаткового вокзалу в Дарниці, що мало місце в столиці було обґрунтованим щодо розвантаження Центрального вокзалу, але щодо прилеглої на лівому березі інфраструктури, менш ефективним і виявилось незручним для киян. Водночас обсяги щорічного обслуговування в межах Київського залізничного вузла 135,0 млн. пасажирів [187], яскраво свідчать про необхідність розробки нової моделі управління пасажирськими потоками.

Велике значення для бізнес-середовища має авіаційний транспорт. Двома столичними аеропортами протягом 2013 року була перевезена рекордна кількість пасажирів – 6,4 млн., що у 4,5 рази більше аніж у 2000-му році. Це сталося передусім завдяки докорінній реконструкції та розбудові

сучасних аеровокзальних комплексів. Аеропорт «Бориспіль» став потужним хабом для вітчизняної авіакомпанії «Міжнародні авіалінії України», котра після фінансової кризи 2007-2009 р. р. та банкрутства «Аеросвіту» стала провідним українським авіаперевізником. Слід також зазначити, що у січні 2014 р. р. інтенсивність перевезень не лише не зменшилась, а й, навпаки, суттєво зросла (до 443,3 тис. пасажирів, що становить 150,4% до рівня січня 2013р.) [187].

Неабияке значення щодо покращення інфраструктурних умов розвитку має зв'язок, втім при аналізі характеру забезпечення цим важливим комунікаційним елементом міста використовуються не лише традиційні показники (кількість стаціонарних телефонів на 1000 жителів), а й сучасні, зокрема, кількість користувачів мобільними телефонами та Інтернетом, доступністю широкопasmового Інтернету тощо.

Зазначимо, що за даними Міськстату Києва, жителі столиці України є найбільшими в нашій державі користувачами глобальної інформаційної мережі. Так, якщо у 2008-му році питома вага столиці у структурі вітчизняних користувачів інтернет становила 32,9%, то вже в 2010-му вона зросла до 41,9% з наступним уповільненням до 40,8% у 2013р. [187] і це при тому що питома вага жителів Києва у структурі населення нашої держави не перевищує 7% (рис. 4.9).

Предметом поглибленого аналізу також може стати кількість абонентів кабельного телебачення, яке попри всі рекламні компанії не продемонструвало випереджаючої тенденції зростання та розширення мережи. Якщо станом на 01.01.2008 року у Україні налічувалось 3237,1 тис. абонентів, то на аналогічний період 2014 року їх чисельність зросла лише на 45,2 тис. і сягнула 3282,3 тис. Повільними поки що є темпи зростання кількості користувачів широкопasmового Інтернету (на 01.01.2013 – 0,5 тис., на 01.01.2014 – 0,7 тис.) [187].

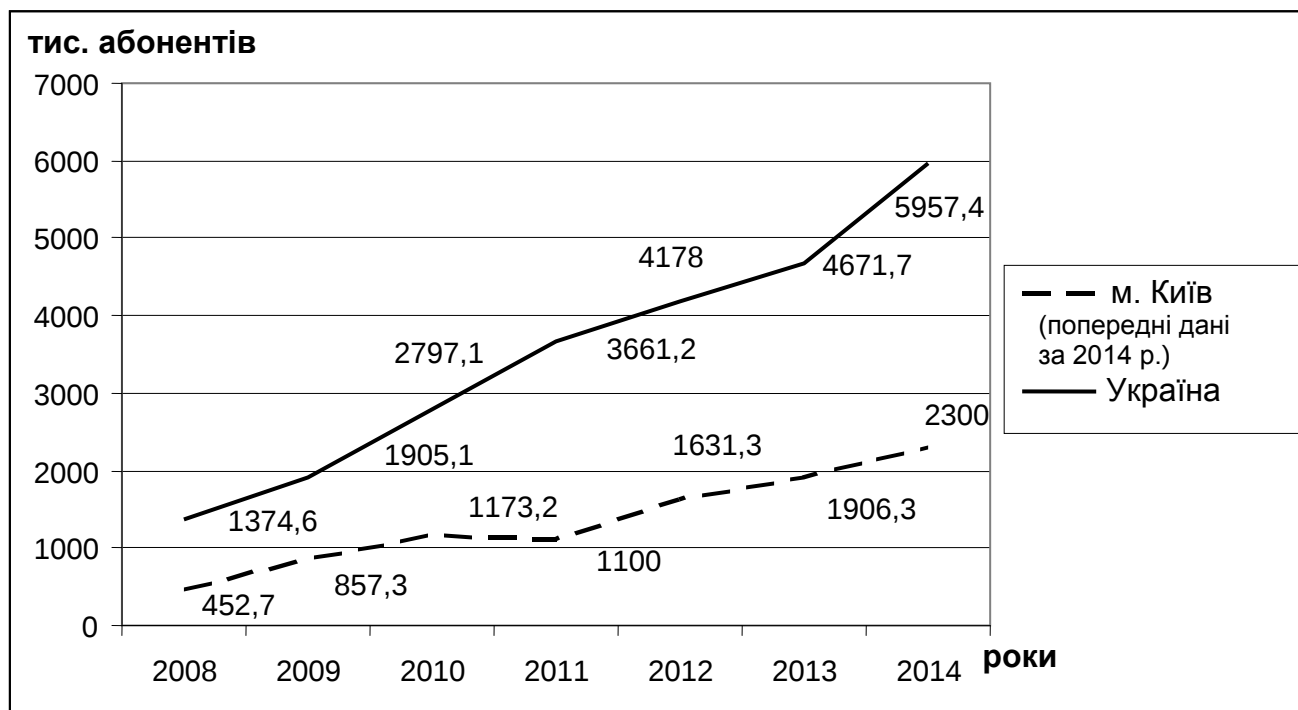

Рис. 4.9. Зростання кількості користувачів Інтернет станом на 1.01.

Джерело: розраховано автором за [187].

Створенню комфортних умов для перебування, офіційних візитів, бізнес форумів, туризму та розвитку креативної сфери завжди сприяла розгалужена система готелів, хостелів та інших місць для тимчасового перебування, котрі у минулі роки були справжньою проблемою для багатьох міст України. Кількість підприємств готельного господарства в Україні починаючи з 2000-го по 2010 р.р. зросла з 1396 до 1731, тобто в 1,23 (у Києві з 2000-го по 2010 р. в 1,4 рази), а кількість номерів в них відповідно в 1,28 рази (у Києві також в 1,28). Натомість житлова площа номерів збільшилась в Україні в 1,65 разів, що яскраво свідчить про зростання комфортності у готелях. Водночас пропорція співвідношення частки столиці держави і України в цілому є незадовільною (рис. 4.10).

З огляду на це можна констатувати, що основними проблемами готельного комплексу столиці України є наступні:

- суттєве відставання рівня комфортності та невідповідність принципу: ціна – якість;

- повільні темпи будівництва п'яти- та тризіркових готелей, які значно збільшились до відкриття футбольного турніру «Євро 2012» з наступним суттєвим падінням;
- слабка інтегрованість до світових готельних мереж («Ібіс», «Меріот», «Хітон»);
- диспропорція у забезпечення готелями між м. Київ та цілим рядом курортних зон;
- наявність тіньового ринку міст тимчасового перебування у Києві (приватні квартири, що здаються в оренду на невеликий термін найму).

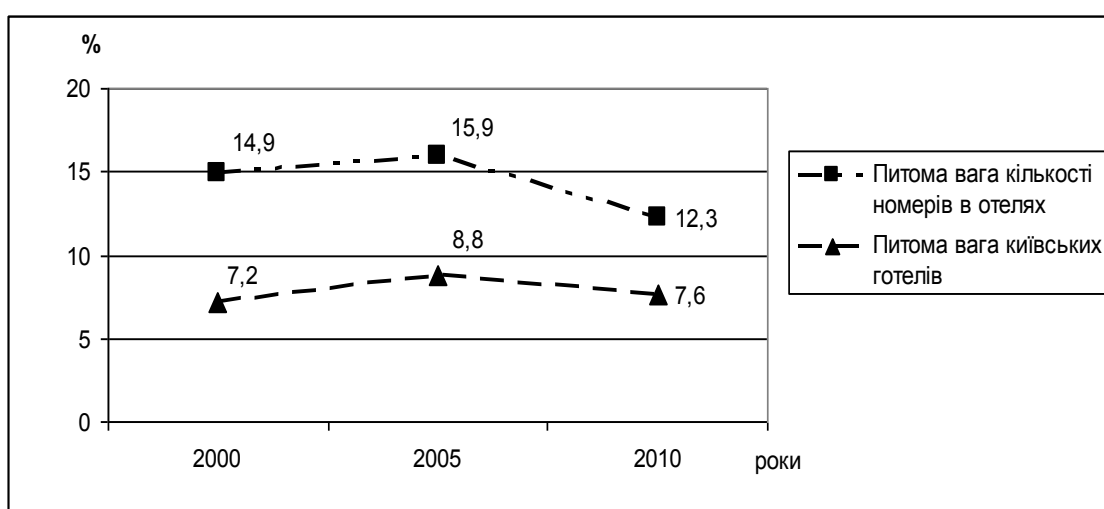

Рис. 4.10. Частка м. Києва в готельному господарстві України

Джерело: розраховано автором за [187]

Перелічені особливості є відмінними від тих з якими зіштовхуються жителі головних мегаполісів Європи.

Креативний потенціал столиці України повною мірою розкриває участь її науковців в науково-дослідних та дослідницько-конструкторських роботах, при підготовці кадрів в аспірантурі та докторантурі, а також навчанні фахівців у вищих навчальних закладах I-IV рівня акредитації, кількість яких суттєво зменшилась останнім часом через більш високі вимоги щодо їхньої акредитації, зменшення попиту на вищу освіту та підвищення потреб абітурієнтів щодо якості освіти. Якщо в 1995/1996 навчальному роках в Україні діяло 1037 навчальних закладів, у 2005/2006 р.р. – 951, то вже у

2012/2013 р.р. – лише 823 [153, с.235]. Разом з тим, скорочення кількості ВНЗ не торкнулося міста Києва, більше того, його частка продовжувала стрімко зростати (рис. 4.10).

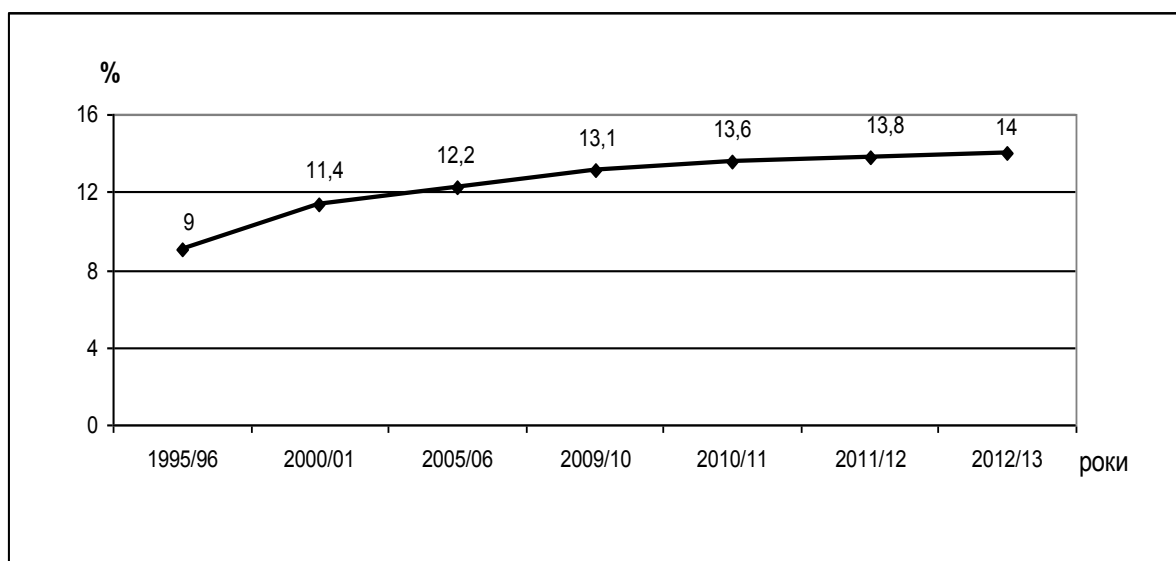

Рис. 4.11. Динаміка збільшення питомої ваги ВНЗ I-IV рівня акредитації м. Києва в структурі вищої освіти України

Джерело: розраховано автором за [153, с.235]

Як випливає з графіку питома вага столиці щодо підготовки фахівців є достатньо високою. Крім цього столичні освітні заклади є значно більшими за числом тих, хто в них навчається. Яскравим підтвердженням цьому є те, що в розрахунку на 10000 населення у Києві упродовж 2012/2013 навч. років навчалось 1663 студенти, що є у 3,5 разів вищим аніж по всій Україні (476 осіб) і у 2,1 рази більшим за Харківську область (810 осіб), найближчим до столиці за цим показником регіон та у 8 разів за Закарпатську область, у котрій цей індикатор становив лише 207 осіб (найнижчий в країні) [153, с.235-236].

Подібною, але ще більш локалізованою у столиці України виглядає діяльність аспірантури і докторантури, яку здійснювали впродовж 2013 р. за даними Державної служби статистики 518 установ, з яких 269 становили науково-дослідні інститути та 249 ВНЗ (аспіранти) та 276, відповідно: 104 та 172 (докторанти) [158]. Слід відзначити, що Київ й у цьому випадку мав явні

пріоритети. Серед 31482 аспірантів, 10957 проходили своє навчання у 2013 р. в столиці України (34,8%). Аналітичний показник щодо докторантури становив 800 осіб і відповідно 43,7%. Випускники аспірантури, котрі вчасно захистили свої дисертації в Україні складають 26,1% до тих, що її закінчили, але кандидатами наук не стали, в Києві цей показник становить 33,5%. Аналогічно даний індикатор щодо докторантури становить відповідно – 32,5% (Україна) та 38,3% (м. Київ) [158, с.1-2].

Надзвичайно важливою ознакою креативності міста вважається, залучення міста до науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (R&D), а також відповідна питома вага науковців (у нашому випадку – кандидатів і докторів наук). Станом на кінець 2011 р. в Україні налізувалось 14895 докторів наук і 84979 кандидатів, значна частина яких проживала в Києві, відповідно – 5469 осіб (доктори) – 36,7% та 23695 (кандидати) – 27,9%. До участі в проектах R&D було залучено 1255 установ в Україні у т.ч. 327 (26,1%) у Києві. Загальні витрати що були скеровані у цей сектор становили 9,365 млрд. гривень (Україна), натомість 3,818 млрд. було направлено до відповідних установ столиці, що сягнуло 40,8% їх загального обсягу[152]. З цього випливає, що Київ є найбільш активним і, водночас, ефективним центром технологічної інтрузії, що наочно можна прослідкувати на рис. 4.12.

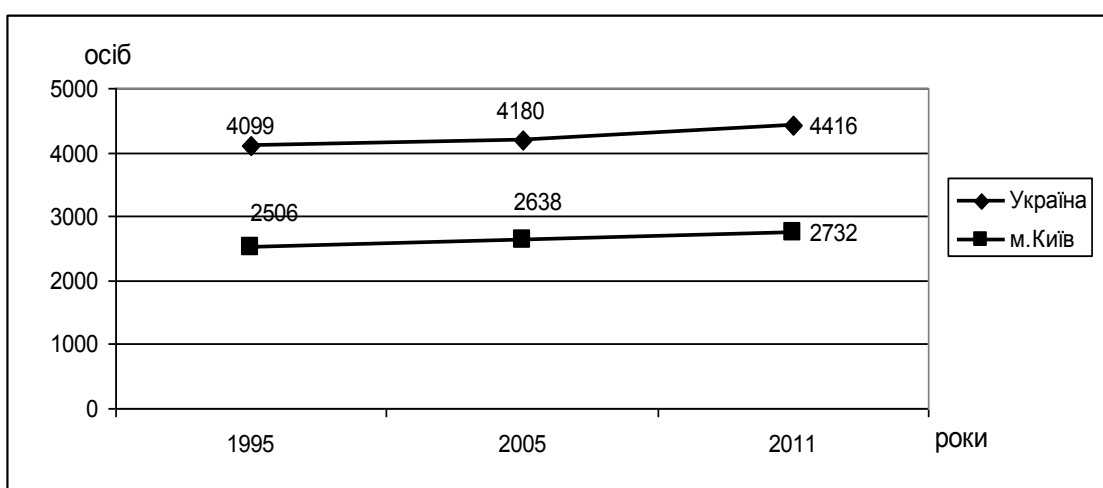

Рис. 4.12. Динаміка залучених докторів наук, що виконують роботи R&D в Україні та в м. Києві

Джерело: складено автором за [152]

Маючи найвищу в Україні кваліфікацію, саме доктори наук, як правило, очолюють проекти R&D. Найбільш рельєфно це прослідковується у м. Києві, в якому чисельність докторів, що залучені до виконання дослідницьких робіт становить 2732 особи, а це 62% загальної кількості учасників проектів цього секторального спрямування.

Таким чином м. Київ є абсолютним лідером наукових досліджень в Україні і водночас визнаним інноваційним центром, основою чого є висока концентрація інтелектуальних кадрів в ньому, активний попит на відкриття, винаходи та технологічну модернізацію з боку всієї України, можливість пришвидшеної комерціалізації розробок та випереджаюче (за порівнянням з іншими академічними центрами – Харків, Дніпропетровськ, Одеса, Львів, Донецьк) фінансування сектору R&D.

Разом із тим столиця України позиціонується в численних рейтингових таблоїдах як велике місто, яке має чималі екологічні проблеми, які можна швидко ідентифікувати, щоправда, по-різному. Наприклад забір води столиці з природних водних об'єктів сягає 658 млн. м³ на рік (2012р.), що становить 4,5% загальнодержавного [153, с.290], при тому що потужність очисних споруд в столиці є більш значною 658 млн. м³ (8,7%). Втім надзвичайно суперечливою може вважатися асиметрична в цілому інформація щодо викидів в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел забруднення. У 2012 р. це становило 259,2 тис. т.(3,8% країнових викидів) [153,с.298], водночас з розрахунку на один квадратний кілометр це сягало 324,0 т., тобто перевищувало національний показник (11,3 т.) у 29-ть разів, що суттєво дистанціює місто не лише від основних столиць Європи, а й від більшості міст-мільонерів України [153,с.299]. Київ є лідером щодо утворення в розрахунку на квадратний кілометр відходів I-III класу небезпеки – 10,9 т. (перше місце в Україні) та IV класу – 1667,1 т. (3-є місце після Дніпропетровської та Донецької областей).

Оцінювання креативності міста нерідко проводиться також й за так званою культурною статистикою. Втім, далеко не вся вона відображає

реальний стан справ, зайвим доказом чого є аналіз бібліотечної мережи. Серед 19216 бібліотек (2012 р.) на Київ припадало 143, що становило 0,7%. А показник забезпечення книгами на 100 жителів становив в Києві – 382 примірника при середньому по Україні – 692, [153, с. 257-258]. Водночас Київ є визнаним культурним центром, в якому розташовано 44 музеї, 27 професійних театрів (включаючи театри – студії), (20,4%), 24 концертні організації, 32 заклади культури клубного типу матеріальне забезпечення яких значно перевершує провінційний рівень культурної інфраструктури.

Тим не менше, враховуючи значні розбіжності між вітчизняною та європейською системами статистичних спостережень важливим є формування національних експертних комплексів оцінювання стану розвитку креативності міста.

Визначення значущості окремих секторів в економіці сучасного міста відіграє надзвичайно важливу роль, адже воно орієнтує населення на розвиток унікальних для столиці сфер і напрямів модернізації міського господарства. З огляду на те, що британським дослідником John Howkins у 2005 – му році були встановлені галузеві частки кожного із секторів на глобальному ринку, важливим, на нашу думку є порівняння рейтинговості секторів креативного комплексу. Наслідком опитування (про що йшлося у розділі 4.2) став розрахунок таблиці 4.10, в основу котрої було покладено об'єктивні дані щодо ринку креативних послуг за вище згадуваним JohnHowkins (2005) та отримані автором дані щодо опитування підприємців (154 респондентів), котрі дозволили вибудували ґратку первинності значення сфери для м. Києва.

Провівши порівняльні розрахунки методом кореляції рангів, можна дійти висновку, що між реальним станом ринку та оцінками окремих креативних секторів з боку киян існує тісний зв'язок ($R_{xy} = 0,94$), а це означає, що кийівські бізнесмени є високо орієнтованими на глобальну структурну модель трансформації, яка потребує відповідної ідентифікації та глибокого осмислення.

**Дослідження кореляційної залежності розмірів ринку креативних
послуг (Howkins, 2005) та опитування щодо значущості сектора для
столиці (Україна, 2013)**

Х Ранг за розміром ринку	Сектор	Відсоток сектору у продажу	У Ранг в опитуванні	 X-Y 	 X-Y ²
1	R&D	24,95	1	0	0
2	Книговидання	22,33	4	2	4
3	Програмне забезпечення	22,15	2	1	1
4	Телебачення та радіомовлення	8,75	3	1	1
5	Дизайн	5,17	6	1	1
6	Кіно	3,01	7	1	1
7	Музика	2,95	8	1	1
8	Іграшки та ігри	2,18	10	2	4
9	Реклама	2,05	5	4	16
10	Прикладне мистецтво	1,85	9	1	1
11	Архітектура	1,66	11	0	0
12	Ремесла	1,12	13	1	1
13	Відео ігри	0,78	14	1	1
14	Мода	0,61	12	2	4
15	Мистецтво	0,42	15	0	0

$\Sigma = 36$

$$R_{xy} = 1 - \frac{6 * \sum d^2}{n(n^2 - 1)} = 1 - \frac{6 * 36}{15(225 - 1)} = 1 - \frac{216}{3360} = 1 - 0,06 = 0,94 \quad (4.3.)$$

Таким чином для столиці України характерною є полі структурна технологічна інтрузія науково-дослідного та дослідно-конструкторських робіт (R&D) яка має багаторівневу основу створення, апробації, запровадження, комерціалізації конкурентоспроможних інновацій, котрі в межах Києва спираються на значний його інтелектуальний, адміністративний, фінансовий та інфраструктурний потенціали, котрий дозволяє пришвидшити рух наукового продукту від розробників до споживачів в межах глобальних інноваційних та модулятивних компаній.

Висновки до розділу 4

1. Сучасне місто Київ ідентифікується в глобальній економіці як мегаполіс, котрий наближається до рангу світових і має цілу низку спільних з великими містами Європи глобалізаційних рис, зокрема: універсалістські, що вирізняють його як столицю з притаманною їй структурі та підключенням до мережної економіки; урбаністичні, що забезпечують наявні масштаби сконцентрованих ресурсів для розвитку виробничої та креативної діяльності; отримання прямих, зворотних та синергетичний ефектів, котрі зумовлені високою інтенсивністю руху факторів виробництва через столицю-мегаполіс; зростання ризиковості створюваних в мегаполісі благ, що напряду впливає зі швидких змін в глобальному попиті та глобальній пропозиції; посилення креативізації суспільного виробництва, в основі якого лежить зростання частки інтелектуальних активів у бізнесі; прискореної локалізації економічної діяльності бізнесу, яка є наслідком загострення глобальної конкуренції між провідними ТНК та ТНБ світу.

2. Основними елементами позиціонування української столиці в національній та європейській економіках є наступні: найбільша, за виключенням м. Москва, кількість населення з-поміж усіх країн ЦСЄ; суттєве, починаючи з 90-х р.р. ХХ ст. втрачання промислової функції; значне нарощування обсягів, а також якісних характеристик інфраструктурних, креативних та інфраструктурних послуг, що зумовлені зростання попиту на інтелектуальний капітал; висока затребуваність суспільства в кваліфікації сукупної робочої сили; наявність стримуючих пострадянських систем регулювання (значна централізація розподілу фінансових ресурсів, недостатня розвинутість бізнес середовища, асиметричний розвиток міської інфраструктури, активне лобіювання інтересів великого у т.ч. міжнародного капіталу при прийнятті управлінських рішень, наявність директивної моделі управління містом).

3. Сучасний рівень конкурентоспроможності Києва оцінюється через низку макроекономічних, соціальних, бенчмаркінгових індикаторів,

оперативне селектування яких дозволяє виявити характер, структуру, субсекторальні пріоритети, а також здатність української столиці до сталого розвитку міського господарства, трансформації системи управління в ньому, запобігання негативного впливу перманентних фінансових криз.

До числа переваг розвитку української столиці відносять: якість людського капіталу, який, попри все, залишається в сучасних економічних умовах недооціненим; фізичний капітал, конкурентним підґрунтям чого є необхідність його термінового інвестування та модернізації; стан довкілля, котрий за різними оцінками потребує запровадження цілої низки системних заходів регулювання. Найбільш уразливими для Києва, з-поміж інших європейських столиць є фінансова стабільність; адекватне реагування на глобальні виклики, недостатній рівень іміджевості та розвитку столичного бренду. Водночас для міста надзвичайно важливим є урахування низки так званих м'яких факторів трансформації: доступ до фінансування, рішуча боротьба з корупцією, регулювання податкової системи та трансферу державних субсидій і субвенцій, реструктуризація ринку праці та підвищення ваги креативних професій в місті.

4. Зростання відкритості економіки міста призводить до його подальшої структурної трансформації, що за П. Друкером охоплює створення такої системи продукування товарів та послуг, котрі дозволяють надавати ним нові корисні якості, забезпечувати нове ціноутворення, здійснювати адаптування до соціальних та економічних реалій сьогодення та вимог покупців щодо якості виробленого, що являє для них цінність. Потужним глобалізаційним чинником, що впливає на структурну трансформацію міста є прямі іноземні інвестиції, обсяг яких перевищує 27,3 млрд. дол. США (2013), що становить 49,3% від тих, що надійшли в Україну. Разом з тим секторальна структура ПІІ носить деформований характер, адже їх секторальним пріоритетом є фінансова діяльність, а також внутрішня торгівля та операції з нерухомістю, попри те, що дефіцит іноземних інвестицій у т.ч. портфельних вже давно відчувається в промисловості і будівництві. Значні структурні зміни в економіці міста наочно відбиваються й в динаміці працевлаштування,

котра протягом 2010-2012 р.р. мала тенденцію до скорочення, наслідком чого стало зростання вимог роботодавців щодо якості робочої сили та її інтелектуалізації, врахування попереднього досвіду при прийомі на роботу, розвиток аутсорсингової діяльності (в глобальних мережах), внутрішньо-корпоративний делокалізований трансфер працівників. Секторальні пріоритети при працевлаштуванні в Києві мали: торгівля та ремонт техніки; промисловість; операції з нерухомістю, транспорт та зв'язок, державне управління, що в цілому відповідає інвестиційній структурі галузевих переваг іноземного і вітчизняного бізнесу.

5. Глобалізаційні ефекти секторальної трансформації міста Києва являють собою ієрархічну поліструктурну модель динамічних (економія масштабу, загострення конкуренції, стимулювання припливу інвестицій), статичних (зростання споживання, розширення і модернізація виробництва) ефектів, а також мікс-ефектів (подальша інтеграція столиці до мережного суспільства, кластеризація міського господарства, урахування можливих помилок та прорахунків, що мали місце при розробці стратегій та планів розвитку міста, а також очікувані синергетичні ефекти спільної дії позитивних та негативних факторів глобалізаційної панелі розвитку).

6. Попри всіх існуючих субсекторів креативної економіки в столиці України найбільше значення має сектор R&D, який являє собою модель полі структурної технологічної інтрузії науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, що має багаторівневу основу створення, апробації, імплементації та комерціалізації конкурентоспроможних на глобальному та локальному рівні інновацій, котрі в межах Києва спираються на його значний інтелектуальний, іміджевий, адміністративно-господарчий, фінансовий та інфраструктурний потенціал, що разом узяті дозволяють максимально пришвидшити рух наукового продукту від розробників до споживачів в межах моделі аксельорованого розвитку глобальних інноваційних компаній.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора [82, 85, 99, 107, 113, 116, 291]

РОЗДІЛ 5

СТРАТЕГІЯ МІЖНАРОДНОГО РОЗВИТКУ СТОЛИЦІ УКРАЇНИ

5.1. Глобалізаційні підходи до створення конкурентної стратегії розвитку міста

Моделювання впливу глобалізаційних процесів на розвиток міст несе в своїй основі чимало ускладнень, як теоретичного так і прикладного характеру, адже розробка ефективних стратегій розвитку мегаполіса має містити сукупність адекватних реакцій на ті швидкі зміни, що мають місце в світовій економіці та геополітиці. Втім, аналіз форм глобалістського впливу, як зазначають D. Held та A. McGrew та розроблення відповідних реакцій (у нашому випадку – механізмів та інструментів) може доволі сильно різнитися за своїми результатами. Зазначені вище автори вказують на наявність чотирьох дискусійних груп з огляду на створювану стратегію мегаполісу – вертикального сегменту, що складається з глобалістів та скептиків та горизонтального, основу якого утворюють так звані космополіти та комунітаристи [272, р. 5]. З цього випливає, що в процесі розроблення довго- та середньострокових стратегій такого мегаполісу, як Київ, який до того ж має столичний статус варто враховувати наступне:

- вплив глобалізаційних факторів на місто стає з кожним роком все більше відчутним, внаслідок чого цей населений пункт швидше за все буде дистанціюватися від інших регіонів держави і наближуватися до провідних мегаполісів Європи і Світу;
- стримування розвитку міста або ж, навпаки, його стимулювання несуть подібні переваги та ризики, котрі у будь-яких SWOT-аналізах викликатимуть недовіру як аналітиків-скептиків, так і тих, котрі більше

налаштовані на позитивне сприйняття новацій, тобто на переважно оптимістичне оцінювання впливу наслідків глобалізації на столичне місто;

- космополітичне бачення розвитку мегаполісу є доволі дискусійним, адже воно передбачає цілісне сприйняття урбаністичних та сітьових процесів, що вирують у світі. Зауважуючи саме на таку особливість головних міст відомий американський і водночас британський дослідник М. Storper справедливо вказує на те, що в світі утворилася своєрідна мішанина (mishmash) термінів та словосполучень, котрі при всьому їх переплетінні, а в окремих випадках й тотожності потребують чіткого позиціонування територій (міст) з огляду на існування в них так званих двох «моторів» столичного управління, до яких відносять, на думку автора, внутрішню взаємодію та зовнішню генералізацію урбанізаційних процесів [352, р. 118];

- комунікативне бачення глобалізаційного впливу на розвиток столичного міста та формування на цій основі адекватної стратегії більш за все відбивають погляди американського науковця R. Florida, який переконаний, що розвиток креативного класу завжди стимулює комунікативний потенціал міста, створюючи від такої концентрації значні переваги для світової спільноти, яка виступає своєрідним навантажувачем його інфраструктури [256].

Добре розуміючи можливий вплив кожного з наведених вище підходів до створення оптимальної стратегії розвитку столиці України надзвичайно важливим, з нашої точки зору, є виокремлення місця Києва в глобальній системі міжнародного трансферу продукції та фінансів, а також й ресурсів у т. ч. креативних. Таке позиціонування на графічному рівні, щоправда без акцентування на столицю та переміщення факторів виробництва вдалося зробити британським та сінгапурським науковцям – N. Сое, K. Lai, D. Wojcik, які представили подібне переміщення у вигляді лайнера, що перетинає інституційно опосередкований інтерфейс, створюючи при цьому нову модель економічного середовища (рис. 5.1).

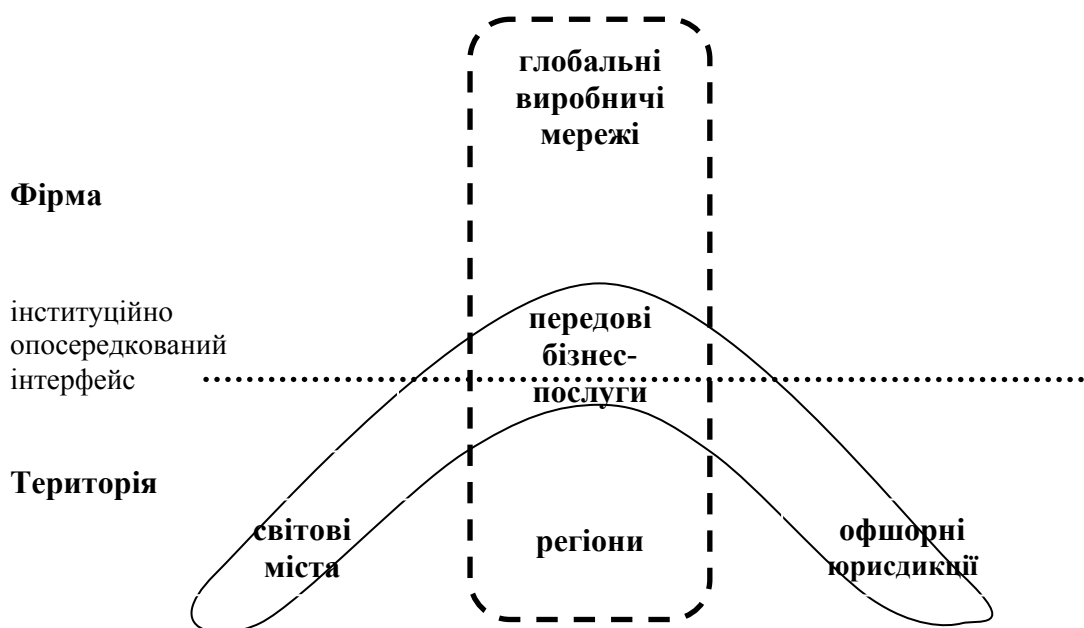

Рис. 5.1. Глобальне виробництво та фінансові мережі за N. Сое, K. Lai, D. Wojcik [243, p. 764]

Як випливає з рисунку світові міста, а разом з ними й столиці посідають провідні позиції в ідентифікації характеру та динаміки трансферу продукції та фінансів, значна частина яких може знаходитися в межах так званої офшорної юрисдикції. Зауважимо також, що сюди можна віднести також аутсорсингові системи продукування товарів та послуг. Разом узяті це забезпечує відповідний рівень виробництва ділових послуг, підвищення якості котрих веде до створення глобальних виробничих мереж. З цього випливає, що тенденція дистанціювання світових міст від інших регіонів країни буде посилюватись, а відтак справдуватимуться прогнози Р. Каппа, який доволі справедливо зауважив, що «...у XX столітті не будуть домінувати США чи Китай, Бразилія або ж Індія, але міста будуть... Цей новий світ – пише він далі, – не буде глобальним селом, а представлятиме глибоко диференційовану виробничу мережу» [287, p. 10].

З цього випливає цілком зрозуміле питання про виокремлення меж розвитку міста, його просторової моделі та наряду дії спланованих адміністрацією столиці заходів, що мають бути передбачені в його Стратегії.

Водночас це потребує узгодження відповідних юридичних прав, обов'язків, регулюючих систем та створення законодавчого базису. Китайський дослідник Y. Zhu з огляду на це запропонував свою модель розвитку великої агломерації, яку з легкістю можна застосувати й для Києва (рис 5.2).

Рис 5.2. Концептуальна рамка розвитку міста за Y. Zhu [378, р. 199]

Таким чином, як це впливає з рисунка, розвиток будь-якого столичного міста та його перспективне розширення потребують надзвичайно ретельного аналізу меж його ідентифікації, як такої що діє станом на цей час так і тієї що потребує прогнозного оцінювання на період 5; 10; 15; 25 років, що зробити доволі важко в силу значної фінансової турбулентності світу та його переходу до інформаційного суспільства. Втім зробити це вкрай необхідно, адже на цьому етапі треба визначити один з напрямків стратегії розвитку: уверх-униз або ж ушир. За першим варіантом розширення місту конче необхідно буде формувати різнорівневу інфраструктуру і витратити значні кошти на її удосконалення та модернізацію, а також знаходити складні технічні рішення щодо існуючих і перспективних транспортних сполучень, внутрішньої логістики та управління системною міським господарства. Перевагою при цьому може стати постійно зростаюча компактність міста,

натомість ризиком – зростання кількості техногенних катастроф, великих аварій та численних проявів тероризму.

Відтак виходить, що розроблення Стратегії розвитку потребує насамперед чіткого методологічного визначення подальшої моделі міста. Найбільш важливим з огляду на це, є те, що серед фахівців, які спеціалізуються на дослідженні міст у т.ч. міст-регіонів й зараз точаться доволі суттєві дискусії щодо того чи варто оцінювати розвиток мегаполісів з розвитком країн, в яких вони знаходяться чи краще ув'язувати їх подальші перспективи з глобальним трансфером факторів виробництва, а відтак надавати перевагу одній з домінуючих на цей час економічних теорій.

На думку одного з таких дослідників – S. Alexiadis своєрідними методологічними рамками, при розробленні Стратегії могли б стати: неокласична теорія, теорія ендогенного росту, так звана нова економічна географія або ж посткейнсіанська теорія [214]. З цього випливає, що ефективне управління містом може бути лише тоді, коли для його реалізації буде застосований найсучасніший науковий інструментарій, що має адекватну дію станом на цей час, на це місто та за відповідних умов.

Досить вдалу, на нашу думку, спробу формування неоліберальної моделі розвитку м. Берлін (Німеччина) здійснили I. Schipstal та W. Nicholls. Їхня стратегія політичної та економічної ідентифікації міста з наступною його модернізацією цілком базується на теорії неолібералізму та формуванні відповідних клубів, що включають створення мереж розбудови підтримки рециркуляції (переміщення) середнього класу, селектування осіб, що можуть розвивати культуру, підтримку публічної та локальної активності, формування вільних спільнот [343, р. 184-189].

Подібної точки зору дотримуються й інші дослідники, зокрема J. Peck та A. Tickell, котрі переконані у тому що має бути виокремлений спеціальний неоліберальний простір в межах якого спільні правила мають бути розповсюджені не лише на столиці та інші регіони країни, а й на інтеграційне угруповання, в якому вони знаходяться [322]. Подібні висновки щодо

неоліберальної моделі були зроблені А. Ong [320] та британцем D. Harvey [270], що яскраво свідчить про те, що системне зближення головних мегаполісів буде проходити значно швидшими темпами, аніж конвергенція депресивних регіонів країни з її столицею.

Стратегія розвитку будь-якого столичного міста у своїй основі повинна мати не лише глобалізаційну модель регулювання та панельні відповіді на світові виклики, а й мати відповідні конвергентні модуляції з іншими мегаполісами, що розташовані в межах континенту або ж інтеграційного союзу. При цьому деякі з дослідників глибоко переконані, що формальна столиця (тобто штучно створена) ніяких, окрім адміністративного сегменту, функцій не має, а відтак, не може бути віднесена до головного міста країни. Тож не випадково, що оцінюючи позиціонування головних міст Європи (за виключенням країн СНД) відомі західні дослідники N. Bosma та R. Sternberg вирішили ідентифікувати головне місто Італії як Мілан, а не Рим, Швейцарії – Цюрих, а не Берн, Туреччини – Стамбул, а не Анкару. З огляду на це, загальне позиціонування окремих столичних міст Європи набуло чіткої рейтингової значущості, з огляду на яку можна з високим ступенем імовірності оцінити позиції міста Київ.

за чисельністю населення та площею столицю України краще віднести до територіально-номенклатурного рівня NUTS-2, до якого відносяться Копенгаген, Будапешт, Мілан (попри те, що за кількістю населення це найбільше італійське місто краще було б ідентифікувати рангом NUTS-1), а також Бухарест.

При цьому слід, зазначити, що площа, яку займає місто, надзвичайної ролі у позиціонуванні не відіграє, адже воно хоча й має доволі велику в межах столичної агломерації, ціну, тим не менше ніяк, окрім того, Що було зазначено раніше (просторова ідентифікація) не відображається на європейському рейтингуванні мегаполіса (приміром м. Брюссель має чисельність населення вдвічі більшу за столицю Словенії Люблян, натомість площу у 12 разів меншу за неї).

**Позиціонування міст окремих країн Європи за Niels Bosma, Rolf
Sternberg, 2013 [229, p. 1024-1026]**

	Місто	Країна	Європейський ранг NUTS	Кількість населення, млн.	Площа, тис км ²	Індекс ТЕА підприєм. активності	Ранг ТЕА
1	Брюссель	Бельгія	NUTS-1	1,1	0,2	4,3 (3,3)	19
2	Загреб	Хорватія	Столичний	1,1	3,7	6,8 (7,7)	8
3	Копенгаген	Данія	NUTS-2	1,9	3,7	5,9 (5,2)	12-13
4	Гельсінкі	Фінляндія	Столичний	1,4	6,4	5,2 (5,2)	16
5	Париж	Франція	NUTS-1	11,3	12,0	5,1 (3,8)	17
6	Берлін	Німеччина	NUTS-1	3,4	0,9	6,7 (4,7)	9-11
7	Афіни	Греція	NUTS-1	3,8	3,8	6,7 (6,8)	9-11
8	Будапешт	Угорщина	NUTS-2	2,8	6,9	7,7 (4,6)	4
9	Дублін	Ірландія	NUTS-3	1,2	1,0	8,6 (8,6)	1
10	Мілан*	Італія	NUTS-2	9,3	23,9	3,2 (4,8)	22
11	Рига	Латвія	NUTS-3	0,7	0,3	7,1 (4,8)	7
12	Амстердам	Нідерланди	NUTS-1	1,2	0,9	5,7 (7,4)	14
13	Осло	Норвегія	Столичний	1,0	5,4	8,2 (7,4)	2-3
14	Лісабон	Португалія	NUTS-2	2,8	3,0	4,2 (5,0)	20
15	Бухарест	Румунія	NUTS-2	2,3	1,8	4,6 (3,8)	18
16	Белград	Сербія	Район	1,7	3,2	8,2 (8,0)	2-3
17	Любляна	Словенія	NUTS-3	0,5	2,5	5,9 (5,3)	12-13
18	Мадрид	Іспанія	NUTS-1	5,6	8,0	7,3 (6,1)	6
19	Стокгольм	Швеція	Столичний	1,9	6,5	5,2 (3,4)	15
20	Цюріх*	Швейцарія	NUTS-3	1,4	1,7	6,7 (6,0)	9-11
21	Стамбул*	Туреччина	метро	13,8	5,3	3,9 (6,5)	21
22	Лондон	Велико- британія	NUTS-1	7,6	1,6	7,5 (5,8)	5

Згадувані вище дослідники N. Bosma та R. Sternberg вирішили піти далі і запровадили індекс загальної початкової підприємницької активності (Total early – stagiast repreneural activity) – ТЕА, який найбільш інформативно станом на цей час характеризує розвиток бізнесу в столиці, що в цілому дозволяє створювати адекватні стратегії, з огляду на оцінювання бізнес середовища.

Примітка.

Позначені нестоличні міста, які за чисельністю жителів є більшими за столицю

З цього випливає, що значний приплив капіталу припадає як на міста високою інвестиційною привабливістю (Дублін, Осло, Лондон, Мадрид) так і на столиці нових членів ЄС та кандидатів на вступ (Рига, Белград). Середню групу (додатки В) утворюють столиці, які зазнали значного інвестиційного впливу, впливу у минулому (стрибок капіталовкладень) і зараз певною мірою потерпають від дорожнечі робочої сили (Берлін, Цюрих, Копенгаген, Амстердам, Афіни), а також нових держав ЄС (Загреб). І, нарешті, низький рівень початкової підприємницької активності притаманний, як традиційним креативних центрам (Париж, Брюссель, Мілан, Гельсінкі, Стокгольм), так і периферії Європейського Союзу (Бухарест, Лісабон, Стамбул). Як для Києва ТЕА-рівень може швидше за все виглядати як низький адже, по-перше суттєвого інституційного прискорення ще і досі не відбулося, по-друге пострадянська бюрократична модель регулювання розвитку міста продовжує діяти і по-третє інвестиційного буму, як це сталося з Белградом після завершення балканської війни, не відбулося.

Тим не менш, подальший розвиток міста є неможливим без чіткого позиціонування його стратегій з урахуванням моделі, до якої тяжітиме. З огляду на наведене вище, можна бути переконаним у тому, що майбутнє української столиці багато у чому буде зумовлене визначенням прихильності міської громади до тієї чи іншої моделі, вибір яких, як це впливало з попереднього тиску невеликий: неоліберальна, з домінуванням підприємницького вектору розвитку, або ж неокейнсіанська, в якій провідне місце посідають людський капітал та соціальні умови його експлуатації. Щоправда в умовах впливу на головний мегаполіс нашої держави сукупності внутрішніх і зовнішніх факторів не виключається формування й міксмоделі з її численними гібридними варіантами, основні переваги яких полягатимуть у більш високій гнучкості створення міських програм розвитку, високій оперативності здійснювальних заходів та можливості здійснювати корективку Стратегій в процесі їх створення, реалізації та модернізації в середньо- та довгостроковому періоді (рис. 5.3).

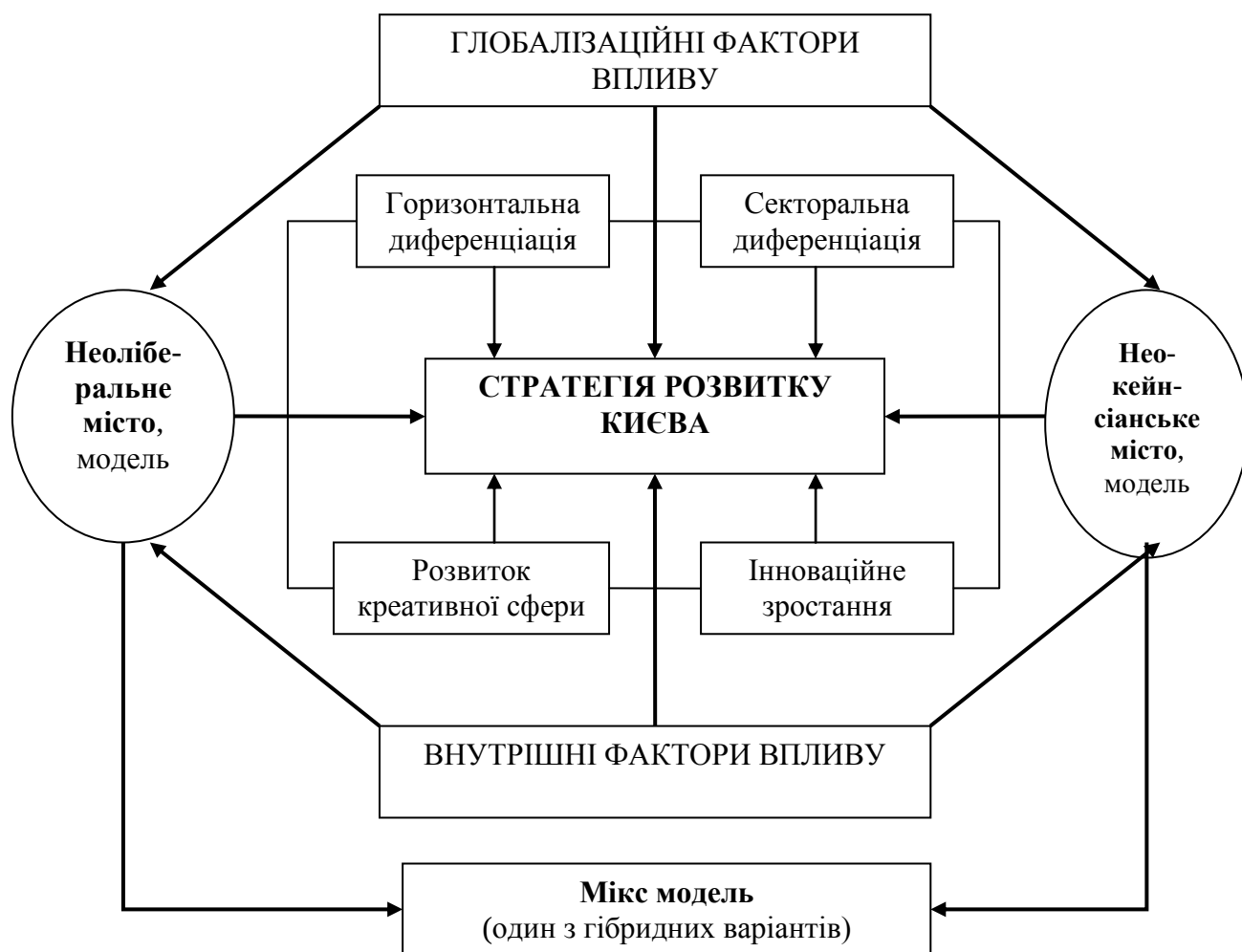

Рис 5.3. Рамкова система формування міжнародної стратегії розвитку міста Києва

Найважливішими блоками, як це впливає з рисунка, є сучасне позиціонування організаційної системи розвитку міста з огляду на його позиціонування в глобальних мережах найбільших міст планети. Сітовими чинниками тут є інноваційне зростання та розвиток креативної сфери, що призводить до подальшої диференціації горизонтальної та секторальної основи розвитку мегаполіса. Такий собі малий кругооберт фінансів та ресурсів світової економіки активно стимулює міську владу до рамових обмежень розвитку Києва, або ж, навпаки до їх зняття, при тому що подальша секторальна диференціація завжди призводить до змінення питомої ваги кожної з галузей спеціалізації. Натомість горизонтальна диференціація (регіональна, технологічна, економічна та інші політики, що реалізує місто,

більше тяжіють до моделі державного регулювання, а відтак використання інструментів та механізмів неокейнсіанського міста стає більш очевидним та необхідним в межах подальшої трансформації міського господарства та управління ним.

Ближче за всіх до виокремлення характеру стратегічного планування у розвиткові міста підійшли, на нашу думку, Дж. Брайтон та Дж. Сіпел, яким вдалося чітко виокремити критерії досконалості місцевого самоврядування, котрі включають: орієнтованість на дії, близькість до громадян, автономність і підприємливість, орієнтованість на працівників, цінності, місію, цілі та коло повноважень, структуру, політичні стосунки тощо. Разом узятє, це дозволило чітко позиціонувати ризики державного сектору, що ускладнюють, як визначає автор, шлях до «досконалості» (табл. 5.2).

На нашу думку дотично до Києва таких перепон існує вісім:

1. Законодавча обмеженість розвитку міста, яка сформувалася виходячи з того, що столиця визначалась, як регіон країни, а не як глобальний мегаполіс. До цього також додаються обмеженість ресурсів (у т. ч. бюджетних), за які українська столиця весь час сперечається з Кабінетом Міністрів та небажання ризикувати з боку чиновництва.

2. Необхідність дотримання консенсусу інтересів усіх верств населення, що нерідко обмежує розвиток інноваційних підприємств, запровадження новітніх технологій, адже це нерідко призводить до скорочення робочої сили та зростання у жителів міста зацікавленості у фіксації підприємництва у тому вигляді, у якому воно є зараз.

3. Посилення регулятивних заходів часто-густо призводить до втрачання ринку або ж його ущемлення, а відтак можуть суттєво впасти надходження до бюджету.

4. Соціальні програми міста підлягають принциповій ревізії щодо їх створення, реалізації та усвідомлення переваг. Моніторинг реалізації програми є важливим для всіх киян, адже він визначає їх ефективність щодо прийняття важливих рішень на перспективу.

**Стратегічне планування для державних і неприбуткових організацій за
Дж. Брайтоном та Дж. Сіпела [26, р. 334]**

Критерії досконалості органів місцевого самоврядування	Критерії Пітерса і Вотермана	Відмінності між критеріями	Особливості державного сектору, що ускладнюють шлях до «досконалості»
1. Орієнтованість на дії	Схильність до дій	Немає відмінностей	Закони, що не надають змоги органам місцевого самоврядування діяти швидко. Небажання ризикувати. Обмежені ресурси.
2. Близькість до громадян	Близькість до клієнта	Клієнт стає громадянином	Різноманітність «публіки» у державному секторі. Клієнти мимоволі.
3. Автономність і підприємливість	Автономність і підприємливість	Немає відмінностей	Небажання органів місцевого самоврядування «шукати ринок» або йти на ризик.
4. Орієнтованість на працівників	Продуктивність через людей	Немає відмінностей	Соціальні програми деколи сприймають як марну трату грошей платників податків.
5. Цінності	Відданість цінностям	Немає відмінностей	Традиційні цінності, які важко змінити.
6. Місія, цілі та коло повноважень	Дотримання обраного курсу	Критерій ширший і охоплює місію та цілі	Складно визначити місію та цілі. Складно оцінити результати.
7. Структура	Проста форма, обмежена кількість персоналу	Поєднання «простої форми» зі «свободою й дисципліною»	Для деяких органів місцевого самоврядування складна структура передбачена основним законом.
8. Політичні стосунки	Свобода й дисципліна одночасно	Новий критерій для органів місцевого самоврядування	Часта зміна головних акторів. Уявлення, що ролі творців політики й адміністраторів різні та/або несумісні.

5. Місто потребує фіксації тих цінностей, які воно має з метою їх наступного селектування (соціо-культурні, архітектурні, історичні, інтелектуальні тощо).

6. Потребує чіткого визначення місія міста, що реалізовуватиметься на локальному, регіональному, національному, континентальному та глобальному рівнях, на кожному з яких мають бути виокремлені основні завдання.

7. Закон про столицю не може вважатися абсолютно «сталим» документом і потребує постійного осмислення та корегування протягом п'яти наступних за внесеними змінами років.

8. Нагальною є ідентифікація інвесторів, влади, громадськості, общини та інших акторів столичної влади, та як творців нової моделі розбудови Києва.

5.2. Європейська модернізація розвитку господарства української столиці

Визначення перспектив розвитку столичного мегаполіса завжди потребує прогнозування наслідків трансформації окремих його елементів та структурних одиниць міського господарства. Разом з тим, надзвичайно важливим є співставлення напрямків модернізації всієї муніципальної структури з огляду на ті тенденції трансформації міст, що панують в інших столичних мегаполісах. Відтак виникає цілком зрозуміле питання про ув'язування розвитку перспективних містобудівних моделей із наявною густотою населення та його чисельністю, зайнятістю та ступенем забезпечення інфраструктурними послугами. Саме такий підхід був запропонований свого часу А. Bertandz відповідними поправками на густоту населення та його чисельність, скориставшись яким автору вдалося

виокремити три рівня людності міст, перший з яких налічував 5-10 млн. жителів, а ось до числа мегаполісів, що було, на нашу думку, не зовсім коректним, автор вирішив віднести лише ті міста, де чисельність населення перевищувала 10 млн. осіб. З цього виходило, що Київ може бути класифікований як місто, що знаходиться в межах двох класифікаційних груп – американських міст з низькою густотою населення (м.м. Вашингтон, Лос-Анджелес, Хьюстон, Нью-Йорк) та більшістю європейських міст з подібними до української столиці показниками (Стокгольм, Будапешт, Варшава тощо) [226]. Наведене вище й дозволяє визначати українську столицю, як типово європейське місто, що уможливорює використання при плануванні його розвитку континентальних підходів до модернізації інфраструктури, а також секторальної, креативної та соціокультурної диференціації його господарства.

Важливими векторами подальшого розвитку столиці України, на думку Фонду ефективного управління, мають стати їх класифікаційні ознаки, які, умовно, можна звести до трьох найсуттєвіших: проблемних зон як соціального спадку, дії муніципальної влади, обґрунтування етапів трансформації та розроблення методики оцінювання трендів територіального розвитку.

До першої з цих груп слід віднести таке:

- наявність великої кількості занедбаних промислових зон, що розташовані у безпосередній близькості від центру міста;
- бракування площ для торгівлі і надання послуг у центральній частині міста;
- наявність житлових панельних забудов на периферії з високою густотою населення в них;
- занедбані інфраструктури об'єкти;
- брак коштів для фінансування та реалізацію попередніх Генпланів [146, с. 2].

Заявлена вище група стримуючих факторів і, водночас, очікуваних майбутніх векторів розвитку є специфічним комплексом обмежувальних рамок, що є типовим для всіх великих міст Європи, включаючи столиці країн ЦСЄ, в яких панельне будівництво велося протягом усієї «соціалістичної доби» і зараз являє собою реальну загрозу розвитку мегаполісу. Водночас перехід до ринкових важелів регулювання міста не призвів, як очікувалось у 90-ті р.р. XX ст. до його швидкої модернізації Києва та технічному оновленню міської інфраструктури, а переваги використання ринкових механізмів, на які так розраховували, не лише не створили підґрунття для «містобудівного прориву», а й суттєво загальмували оптимізаційні процеси просторового планування. Відтак, другу групу векторного розвитку утворюють дії муніципальної влади, які у генералізованому вигляді можна звести до наступних:

- масова приватизація житла та земельних ділянок, що тривала протягом 90-тих р.р. призвела до суттєвого зростання числа власників і, водночас, значного збільшення кількості зловживань та спекуляцій з ними. При цьому плани нових господарів та архітекторів міста щодо подальшої забудови історичного центру суттєво різнилися;

- імплементація ринкових принципів при визначенні пріоритетів забудови призводила до численних конфліктів, адже містобудівна концепція під впливом лобістських заходів постійно зазнавала змін і у кінцевому рахунку і нерідко виглядала алогічною;

- послаблення функцій централізованого планування зумовило повне втрачання його концептуальної основи, а незабаром й механізмів та інструментів регулювання. Відтак констатація умов та тенденцій стала найважливішою функцією муніципалітетів, що призвело до втрачання її дієвості та декларативного характеру впливу на розвиток міста.

Третю групу трендів територіального розвитку можна чітко представити у вигляді схеми (рис. 5.4).

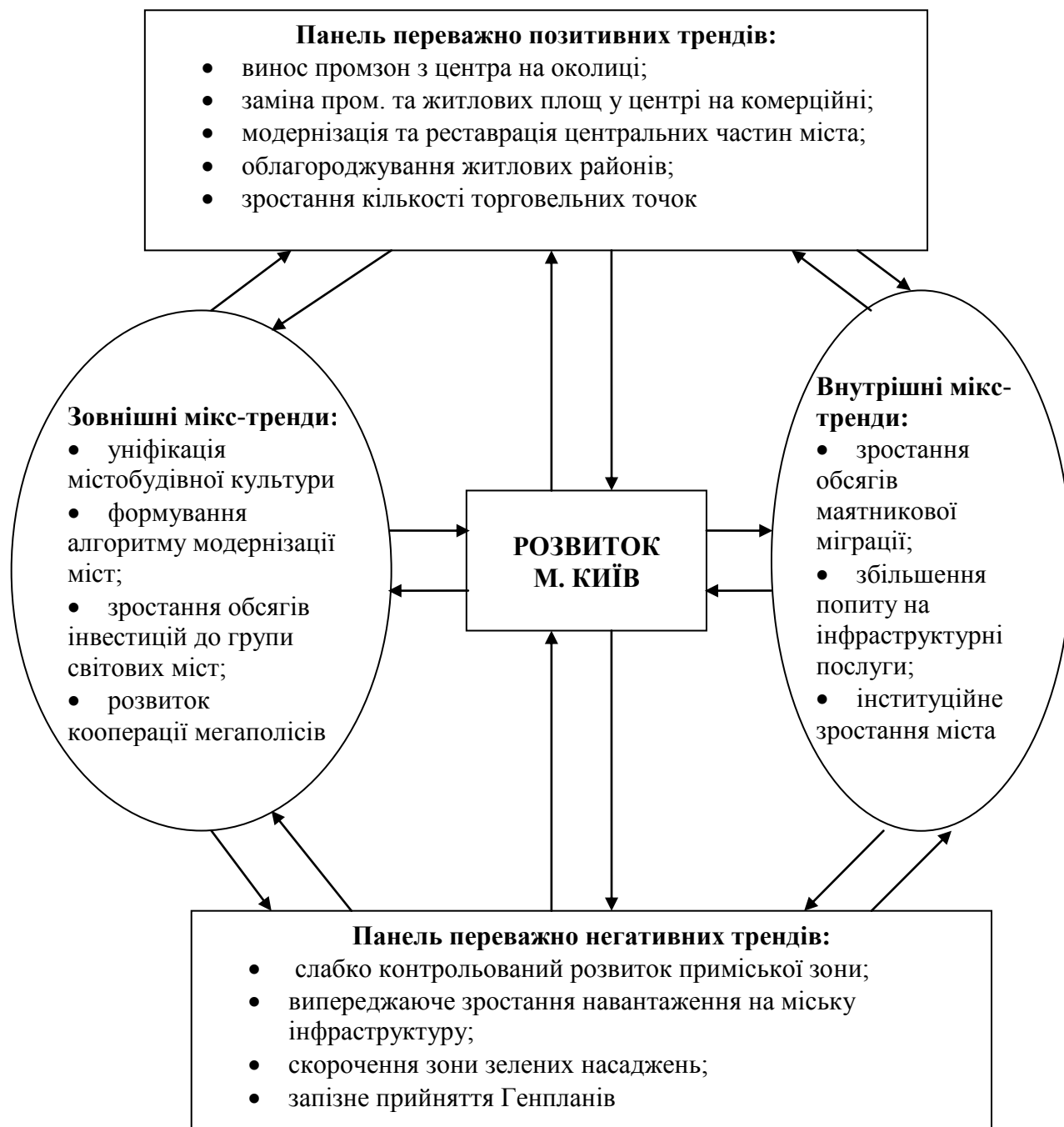

Рис. 5.4. Тренди розвитку м. Київ у умовах глобалізації

Джерело: розроблено автором

Наведена вище схема, вертикальна частина якої була розроблена в Київській міській держадміністрації в сучасних умовах потребує суттєвої модернізації, адже на нашу думку, наявність лише лінійної моделі розвитку міста замало для розроблення дієвих прогнозів. Майбутнє Києва залежатиме насамперед від адекватної реакції міського менеджменту на низку внутрішніх проблем, котрі ніяк не пов'язані з країновим або ж із зовнішнім

економічними середовищами, а відтак однозначно оцінити їх вплив на столицю України навряд чи можливо. Ось чому на зазначеному рисунку позначені також й мікс-тренди, які охоплюють групу екзо- та ендегенних факторів, вплив яких може бути ідентифікований, виходячи із концепції глобального/локального попиту й пропозиції на товари та послуги (включаючи інвестиційні) що продукуються у головному місті держави. До їх числа слід віднести: глобальну уніфікацію містобудівної культури за рахунок постійного удосконалення концепцій розвитку та їх «вписування» у панівну модель оптимізації довкілля; зростання обсягів інвестицій до групи світових міст, котрі, як правило, носять зв'язаний характер і розраховані на швидке отримання прибутку; розвиток кооперації мегаполісів через систему міжнародних зв'язків, стимулювання співробітництва міст-побратимів тощо. При цьому слід розуміти, що подібні заходи неодмінно ведуть до алгоритмізації процесу містобудування, прийнятті складних поліструктурних рішень, що пов'язані з транснаціоналізацією в межах конкретної території капіталу, його руху в локальних міських комплексах та системах розселення в процесі створення сітьового суспільства.

Водночас, на нашу думку, й в існуючих зараз стратегіях недооцінено вплив внутрішніх (внутрішньокраїнових) трендів, дія яких свого часу призвела до локалізаційної конгломерації міста, забезпечивши при цьому випереджаючі темпи його економічного, інфраструктурного та інституційного зростання. На цьому часовому зрізі відбуваються подальші зміни, які, в силу відсутності методики ідентифікації поки що не враховує вітчизняна статистика. Зокрема суттєві трансформації мають місце й на ринку робочої сили, коли зростаючі потреби мегаполіса задовольняються не за рахунок внутрішніх ресурсів і, навіть, не в процесі застосування можливостей маятникової міграції, а в ході поширення так званого вахтового методу, який в умовах глобалізації є типовим як для кваліфікованих робітників так і для працівників, що задіяні в ТНК, глобальних інституціях, тривала діяльність яких у Києві може вважатися початком їхньої

міжнародної кар'єри. Слід також відмітити, що розбудова міста передбачає суттєве зростання попиту на інфраструктурні послуги, які, в свою чергу, тож потребують значних капіталовкладень. При цьому слід розуміти, що вимоги щодо їх якості зростають випереджаючими темпами.

Для сучасного Києва надзвичайно важливим слід вважати досвід модернізації міського господарства столиць ЦСЄ, які не лише ефективно реалізувати містобудівну реформу у своїх країнах перетворившись, таким чином, у головні центри модернізації своїх держав, а й ефективно за цільовим призначенням використали чималі кошти ЄС, що скеровані на розвиток інфраструктури, туризму, модернізацію занедбаних будівель, які розташовані в історичних центрах столиць. Яскравим прикладом таких міст можуть слугувати Прага і Будапешт, що знаходяться неподалік одне від одного, проте вони відіграють надзвичайно важливу роль не лише в країнах, столицями яких вони є, а й в регіоні ЦСЄ взагалі (Додаток Д).

Спільною рисою 90-тих р.р. XX ст. двох вище поіменованих столиць була пришвидшена модернізація центральної частини міста, що дозволило відремонтувати і провести системну реконструкцію розташованих там об'єктів, перетворивши їх з часом в об'єкти туризму, а відтак й суттєво наростити обсяги потоку рекреантів. Якщо на поч. 90-х р.р. це були переважно «маршрути вихідного дня» з країн Західної Європи, то вже на поч. XXI ст. вони трансформувались у довготривалі маршрути, що охоплювали всю Чехію та Угорщину. Водночас, проведення «унормування» розподілу жителів по районах столиці за K.Stanilov [362], виявилось більш ефективним у Будапешті з його переважно рівнинним ландшафтом та прямокутним плануванням кварталів, аніж у Празі, котрій притаманний складний і обтяжений рівчаками рельєф міста. До числа недоліків (упущень) реалізації столичних реформ можна віднести: наявність постійних трафіків в час пік, значну територіальну відірваність місця проживання від роботи городян, скорочення площі зелених зон, значне соціальне розшарування, акселероване збільшення передмістя та зростання навантаження на інфраструктуру, яке,

тим не менше було більш відчутним в Празі, аніж у Будапешті. Значною організаційно-інвестиційною перевагою угорської столиці над чеською слід вважати те, що за рахунок ліквідації цілого ряду промислових зон на їхніх місцях вдалося здійснити комплексну розбудову житлових кварталів.

Доволі показовим може слугувати також те, що формування концепції сталого розвитку столичних міст має чимало спільних рис, проте й певну кількість відмінностей. З огляду на це можна провести компаративний аналіз двох ключових напрямків розвитку міст Рига і Прага (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

**Порівняльна характеристика сталого розвитку м.м. Рига (Латвія)
та Прага (Чехія)**

Напрямок	Рига, 2006-2025 р. р.	Прага, 2009-2015 р. р.
Збалансоване використання міських територій	• відновлення то розвиток замкнених територій; • попередження розширення міста; • застосування економних підходів у забудові; • розвиток багатофункціональних місцевих центрів, що підпорядковані головному центру; • винесення функцій комерційного порту за межі міста	• визначення функцій нових і старих центрів; • підтримка будівництва об'єктів загальноміського значення у нових центрах; • заохочення інвестицій, що перетворюють монофункціональні житлові об'єкти в багатофункціональні; • зростання рівня озеленення міста; • перетворення промислових та складських зон у комплекси сучасної забудови багатофункціонального призначення
Доступність громадського транспорту	• оптимізація і розвиток муніципальної транспортної інфраструктури; • запровадження нової схеми громадського транспорту; • розвиток електричного транспорту як пріоритетного напрямку; • забезпечення пріоритетності громадського транспорту в транспортній системі міста	• покриття громадським транспортом усіх ключових територій міста; • оновлення парку/рухомого складу громадського транспорту; • захист транспортних коридорів, їх включення в плани забудови; • забезпечення високоякісних послуг та доступності громадського транспорту у нових центрах

Джерело: сайти міст [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.rapad.lv/en/rap_en/

Як випливає з таблиці, обидва міста є рівно орієнтованими на свою компактність, застосування економічних підходів у забудові, розвиток багатофункціональних моделей гармонізації перетворення промислових та складських зон в комплекси сучасної забудови. Паралельно із цим мала б розвиватися й транспортна інфраструктура, що орієнтувалася на екологічність (розвиток електричного транспорту, оновлення його рухомої частини) оптимізації маршрутів, обмеження руху індивідуальних автомобілів насамперед у центральній частині міста.

Спираючись на наведене вище, можна спрогнозувати, що для розвитку міста надзвичайно важливим принципом є його оптимізація, що передбачає використання селективних механізмів подальшої ярусної локалізації міста:

- децентралізація та розвиток декількох центрів ділової у т.ч. міжнародної активності;
- гармонійне урізноманітнення архітектурних форм та напрямків містобудування, які б вирішили проблему подальшої мегаполізації та збереження архітектурної самобутності міста (тобто формування нових «сіті»);
- реконструкція та реновація старих промислових територій, у т.ч. за рахунок залучення іноземних інвестицій;
- розширення (збереження) зелених насаджень; перетворення паркових ділянок в міські зони відпочинку європейського рівня;
- зростання густоти забудови, яке дозволить не допустити гіперприскореного розширення площі міста та його економічного простору;
- надання пріоритетності у розвитку міського транспорту.

Використання наведених вище механізмів дозволить досягти й певних результатів, яких можна очікувати в майбутньому, зокрема: більш рівномірного навантаження на міську інфраструктуру, підвищення комфортності життя, покращення економічної ситуації, зростання кількості туристів, зменшення соціальної нерівності в межах міста, скорочення викидів парникових газів тощо.

При визначенні майбутнього розвитку міста надзвичайно важливим є виокремлення його базової моделі, яких у сучасних умовах вирізняють три: моноцентричну, яку характеризує більш високий рівень використання громадського транспорту, менше навантаження на довкілля, більш висока мобільність людського капіталу, але, водночас, й більш високі ціни на землю та аренду офісів в місті, в якому має місце більш висока концентрація забруднень; двоцентричну, в якій домінуючою є наявність гравітаційних зв'язків між двома подібними містами, що злились в єдиний центр, проте не втратили ієрархічних відносин з окремими приміськими селищами та мікрорайонами міст, а також поліцентричну, яка передбачає зменшення чисельності населення в центрі, більш низький рівень концентрації шкідливих речовин, сталість навантаження на довкілля, кращий рівень зв'язків між територіями, кращу забезпеченість незахищених верств населення, наявність стимулів для економічного зростання, більш легкий доступ малого бізнесу до земельних ділянок. До числа недоліків слід віднести більш велику потребу в ресурсах та інфраструктурі та більш тривалий час перебування жителів міста у дорозі.

При визначенні найбільш оптимальної моделі розвитку неабияке значення має врахування досвіду інших столиць та можливості їх розростання вглиб. Так, приміром, адміністративні кордони Праги не зазнали практично ніяких змін з 1974-го року, а територіальний поділ чеської столиці та відповідний аналіз можливостей розвитку здійснюється в межах Прага-Східна та Прага-Західна, тобто має місце двополія (двоцентричність), проте Прага-Центр, хоча й не виокремлюється в чеській статистиці тим не менше має чітку ідентифікацію в межах існуючої системи містобудування. Щодо Будапешта, то попри те, що місто хоча й має подібного роду двополію, адже в історичному плані сформувалося з м.м. Буда і Пешт, тим не менше цій столиці притаманна моноцентрична структура, що сформувалась завдяки тривалій еволюції панівних систем централізованого розвитку угорської

столиці. З огляду на це надзвичайно важливим для Києва можна вважати визначення декількох важливих концепцій розвитку:

- недопущення розпорошення інвестицій, що надходять у міське господарство;
- вторинна забудова міста повинна мати інвестиційний пріоритет над первинним, що дозволить зберегти зелені зони, а основним ресурсом при цьому мають виступити промислові зони та вільні території (на них зараз припадає майже 20% площі Києва);
- з метою задоволення потреб киян у житлі пропонується розробити низку заходів для використання незаселених «інвестиційних» квартир, загальна оцінена площа яких перевищує 1 млн. м².

Важливою проблемою міста Київ залишається збереження його історичного центру та удосконалення інфраструктури в ньому. У вміщеному додатку (Додаток Е) наочно представлені заходи щодо збереження історико-культурних центрів Вільнюса, Любляни та Лодзі. З огляду на це, для столиці України надзвичайно важливими мали б стати наступні заходи:

- чітке визначення кордонів територій, що мають історичне значення;
- заборона нового будівництва поблизу від пам'ятників, заповідників, а також буферних зон, що розташовані поруч із ними;
- реструктуризація промислових підприємств в історичній частині міста;
- заборона будівництва висотних споруд на територіях що охороняються;
- обмеження подальшого розміщення комерційної нерухомості в ядрі центру міста з метою зменшення інтенсивності транспортних потоків.

З огляду на вище сказане можна стверджувати, що надзвичайно важливим для розвитку Києва є розроблення низки принципів подальшої економічної, соціальної та історико-культурної локалізації міста, найважливішими з яких є наступні:

- компактності, що передбачає фіксацію території в існуючих на цей момент кордонах і надання пріоритетності вторинній забудові міста над первинною. Нарощування локалізаційних тенденцій відповідає основній містобудівній європейській моделі столиць країн-лідерів і дозволяє залучити в розвиток Києва більше ПІІ;

- культурно-бізнесової централізації, який пропонує провести регенерацію, реструктуризацію та перепрофілювання промислових зон, створення міжнародних центрів ділової активності (Kyiv-City), провести докорінну модернізацію міста;

- гармонізованого розвитку столичної агломерації, що включає створення спільних проєктів, програм та стратегій удосконалення економічного і культурного простору «Великий Київ» в межах столичної агломерації;

- відповідальності наступних поколінь. З цього випливає, що модель розвитку міста передбачає розроблення низки спадкових та репродуктивних заходів, що потребують обов'язкового формування «внеску поколінь» у т.ч. щодо створення медичної, спортивної та інженерної інфраструктури, збереження зелених зон;

- плановості та пропорційності – передбачає розроблення адекватного Генерального плану міста як головного інструменту територіальної локалізації столиці;

- моніторинговості, що визначає напрямки і інструменти контролю та об'єктивізації містобудівного кадастру, а також доступності он-лайн систем контролю;

- синергетизації, що передбачає розрахунок можливих інтеграційних ефектів концентрації в українській столиці глобальних потоків фінансів, інформації та людського капіталу.

Таким чином, європейська модернізаційна модель розвитку Києва має увібрати в себе основні риси секторально-структурних змін української столиці, що відбуваються під впливом низки різношвидкісних рухів, які

зумовлюють високу міжнародну динаміку міста та вибір ним однієї з мікросистем свого подальшого розвитку. В авторському баченні заявлена вище модель має базуватися на ієрархічному характері цілей, системоутворюючих факторів розвитку та швидких секторальних змін, що мають місце в глобальній економіці (рис. 5.5).

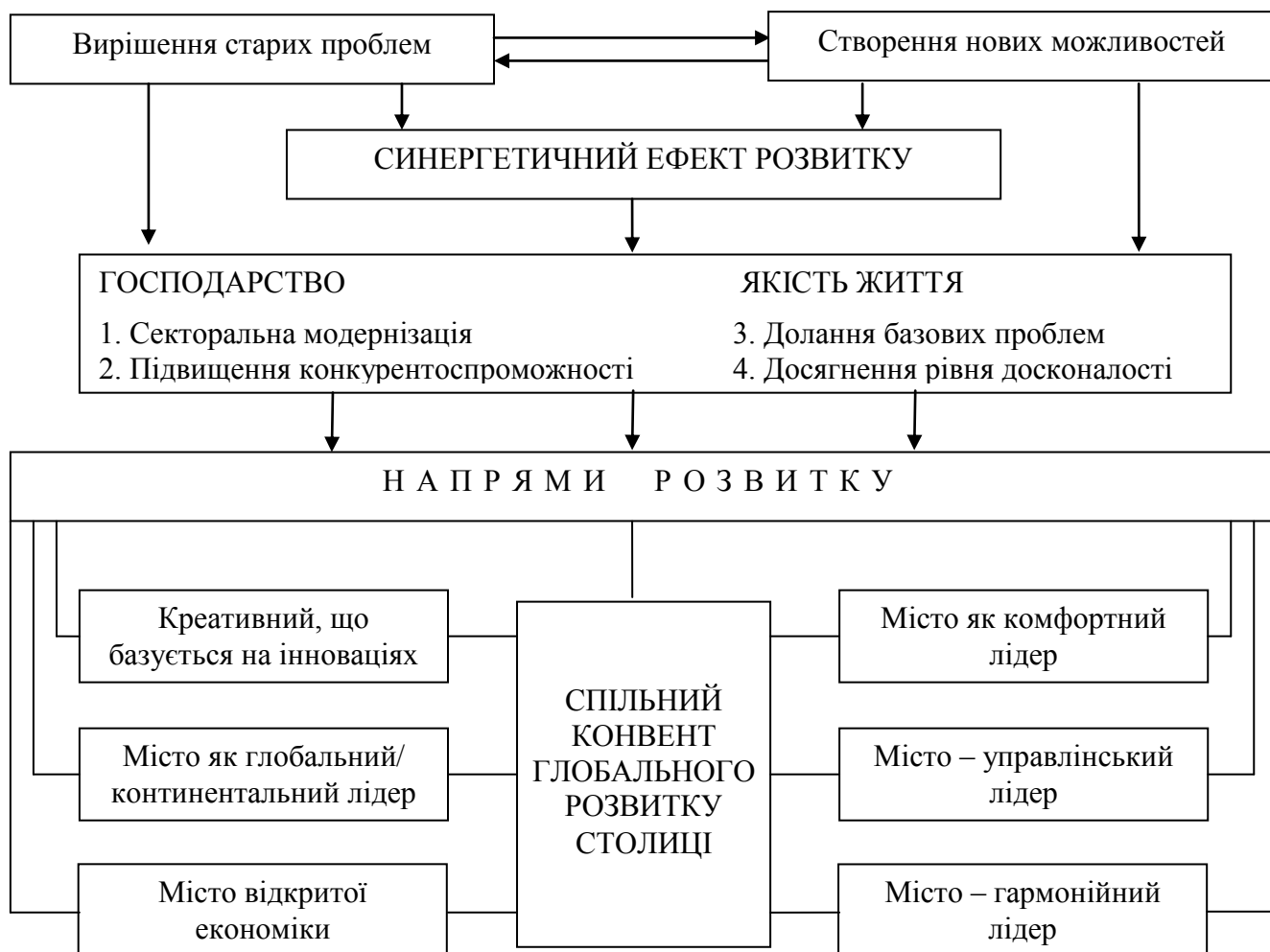

Рис. 5.5. Модернізаційна модель розвитку м. Київ

Джерело: розроблено автором

Створення адекватної стратегії розвитку Києва на період до 10 років має нести в своїй основі два важливих структурних блоки, що складаються з механізмів вирішення старих проблем та створення нових можливостей, які нерідко впливають на перший план вже у процесі долання негативних явищ в житті міста.

Водночас, з нашої точки зору, можна розраховувати на синергетичний ефект розвитку, котрий, щоправда, далеко назавжди може бути позитивним, тобто існує загроза підсилення негативних наслідків окремих процесів. Разом з тим місто у т.ч. столичне об'єднує в собі як господарство (економіку) мегаполіса так і якість життя, що передбачає постійну секторальну модернізацію, підвищення конкурентоспроможності, додання базових проблем і можливе досягнення рівня бажаної досконалості.

При цьому, напрямками розвитку столиці могла б стати одна із концепцій: креативна, що передбачає створення 2-3 кластерів європейського рівня «дві зірки»; «місто як глобальний (континентальний) лідер», метою якої є створення центру сітьового суспільства; «місто відкритої економіки», що потребує високої концентрації інвестицій та перетворення мегаполісу в своєрідний локомотив економічного розвитку країни; «місто як комфортний лідер», «місто-управлінський лідер» тощо. Тобто напрямок розвитку мегаполіса може водночас виступати його перспективною міжнародною спеціалізацією.

Наявність спільного конвенту означатиме, що швидше за все обере для себе мікс моделей, яка матиме як певні позитивні наслідки (менший ризик, кращі умови для селективного інвестування, можливість максимального урахування кон'юнктурних змін) так і негативні, або ж застережні (можливе розпорошення коштів бюджету, загроза масштабних прорахунків, слабе врахування міжнародних тенденцій розвитку міст). Пропонована для Києва модель розвитку швидше за все могла б виглядати «Креативне місто – континентальний лідер з відкритою економікою».

Стратегія «Київ – 2025» має формалізовану модель узгодження Генерального плану розвитку м. Київ з Генеральною схемою планування України, що виглядає цілком логічним. Водночас, до пропонованої Київською міською держадміністрацією системи створення Стратегії було додана нова структура цільових програм, котрі як це прийнято в ЄС мають галузеве значення і класифікуються як секторальні (транспортна,

промислова, аграрна), так і горизонтальні (конкуренції, інноваційна, локального розвитку тощо) (рис. 5.6).

Рис. 5.6. Формування Стратегії «Київ-2025»

Відтак розроблення на підставі пропонованої схеми Стратегії «Київ – 2025» повинно мати чітку модель алгоритмізації. На її базі можна розробити програму економічного і соціального розвитку, що є подібною до тієї, що існує в ЄС.

5.3. Секторальна та інфраструктурна ідентифікація якості розвитку Києва на період до 2025 р.

До розроблення прогнозів розвитку української столиці, на нашу думку, можна підходити з двох рівнів оцінювання: зростання чисельності населення і, внаслідок цього, збільшення кількості робочих місць, а також з огляду на покращення якості життя киян, а відтак й ідентифікації характеру

секторальних і горизонтальних зрушень в економіці міста. Щоправда існує й третій підхід, в основі якого лежать міжнародні порівняння якості і комфортності життя жителів міста та їхньої толерантності щодо тих змін, які вирують в глобалізованому суспільстві. При визначенні стратегій надзвичайно важливим є порівняння субструктуральних та макроекономічних індикаторів, котрі визначають переваги певної моделі розвитку. Традиційними елементами ідентифікацій останніх стали показники валового регіонального продукту та кумулятивних інвестицій, котрі, як правило, співставляються з чисельністю населення мегаполісу (табл. 5.4).

Таблиця 5.4

**Основні макроекономічні показники найбільших
східноєвропейських міст, 2010**

Місто	ВРП / жит.		Кумулятивні інвестиції / жит.	
	Тис. євро	Ранг	Тис. євро	Ранг
Прага	27,2	1	39,7	2
Москва	20,9	2-3	1,6	5
Варшава	20,9	2-3	15,4	3
Будапешт	14,3	4	42,5	1
Київ	14,2	5	5,6	4
Санкт-Петербург	13,6	6	0,8	6

Джерело: Стратегія розвитку Києва до 2025 року. Проект. 31 травня 2011. – К.: КЕДА, 2011. – С. 17

За показником ВРП непереборне лідерство має місто Прага, яка останнім часом посіла авангардні позиції й в ЄС в цілому, пропустивши перед собою Лондон (щоправда Євростат наводить свої дані, котрі є ще вищими за ті, що містяться у наведеній вище таблиці, адже в ньому при обчисленні цього індикатора використовується, як правило, методика розрахунку за паритетом купівельної спроможності). Однакові показники ВРП, як це випливає з таблиці, притаманні також містам Москва і Варшава, натомість столиця України випереджає Санкт-Петербург, проте поступається Будапешту. Разючий контраст для наведених вище столиць ЦСЄ являє собою

показник кумулятивних інвестицій, який красномовно говорить про доволі різну ділову репутацію міст, створений в них бізнес клімат та наявність комфортних умов для організації міжнародної підприємницької діяльності. За цим показником контрастні міста Будапешт – Санкт-Петербург відрізняються у 53 рази, а наступна пара столиць Прага – Москва у 25 разів, що засвідчує організаційне та підприємницьке відставання столиць колишнього СРСР від головних адміністративних центрів тих держав, що стали учасниками Європейського Союзу.

Розробленні Інститутом економічного прогнозування НАН України перспективні оцінювання економічного розвитку Києва, засвідчили наявність певних трендів його подальшої трансформації та секторальної модернізації міського господарства (табл. 5.5).

Таблиця 5.5

Прогнозовані індикатори економічного розвитку м. Києва [182]

Індикатор	Одиниця виміру	Поточне значення 2010	Цільове значення	
			2015	2025
1. Ріст реального ВРП	%	5,7	...	6,5
2. ВРП на душу населення	Тис. грн/ жит.	61,9	164,0	401,9
3. Кумулятивні ПІІ на одного жителя	Тис. євро / жит.	5,6	14,7	30,8
4. Капітальні інвестиції на рік	Тис. грн/ жит.	5,2	11,2	16,8
5. Питома вага бюджету від надходжень (за виключенням податку)	%	40,5	43,0 (min)	43,0 (min)

У представлений вище таблиці, як це впливає з наведених в ній цифрових значень, виходить, що існуючий зараз показник ВРП має збільшитись протягом 2010 – 2025 р. р. у 6,5 разів, а його щорічний ріст також буде складати 6,5%, що приблизно відповідатиме динаміці країн Східної Азії. При цьому, прогнозується, що капітальні інвестиції будуть

зростати більш повільними темпами аніж кумулятивні ПІІ. Натомість питома вага податкових надходжень до бюджету збільшуватиметься доволі повільно, а відтак прогнозований показник 2015 року принципово не відрізнятиметься від 2025-го.

Тим не менше для прогнозування розвитку міста надзвичайно важливим є врахування чисельності та міграційної активності його населення, а також очікуваних секторальних зрушень в економіці міста. З огляду на це, в створювальній Стратегії Києва слід використовувати відповідні категорії статистичного обліку чисельності постійного населення, а також фактичного (середньостатистичного) та денного, з обов'язковим урахуванням динаміки постійного населення приміської зони. В основу розроблення таких демографічних прогнозів чого були покладені розрахунки Інституту економічного прогнозування НАН України.

Таблиця 5.6

**Прогнозована численність населення м. Києва
та приміської зони, тис. осіб [182]**

Населення	2009	Прогноз на 2026 р.	
		Високий	Середній (рекомендований для розрахунку)
М. Київ			
- постійне	2724,2	3332,8	3147,3
- фактичне	3144,3	3885,4	3680,0
- денне	3490,3	4266,0	3968,7
Приміська зона			
- постійне	985,0	950,0	1100,0

Як впливає з наведених вище наукових розробок вітчизняних науковців, що були використані при розробленні проекту Стратегії розвитку Києва, кількість жителів, яка мешкатиме у столичній агломерації 2026 року може сягнути, за одними даними 5,2 млн. жителів, за іншими 5,1 млн. з урахуванням маятникових переміщень та осіб, які щоденно прибувають до Києва у справах. При цьому слід зважати на те, що чисельність населення самого мегаполіса зростатиме не так швидко, приблизно на 400 тис. осіб

упродовж 2009-2026 р. р., у той час коли фактичний показник київської міської агломерації ідентифікуватиметься на рівні 600-700 тис. Якщо говорити про світові співставлення, то можна констатувати, що характер та структура міста зазнають суттєвих змін, наслідком чого може стати перехід до більш глобалізованої моделі розвитку міста та включення до категорії тих мегаполісів, що мають чисельність населення понад 5 млн. жителів.

До цього слід також додати, що згідно з трансформаційним сценарієм стратегічного розвитку міста чисельність сукупної робочої сили в Києві вже у 2025 році сягне 2,4 млн. осіб, з яких 82,5% становитиме зайняте населення. За проектом Стратегії розвитку міста [182] виходить, що у 2025 році рівень комфортності міста за окремими показниками стане значно вищим, зокрема:

- частка витрат на купівлю продуктів харчування у сукупних грошових витратах домогосподарств зменшиться з 55% до 30% (в ЄС-15 цей показник коливається від 12% у Німеччині до 25% у Греції);
- площа житлового фонду у середньому на одного жителя становитиме 27,5 кв.м, проти 18,7 у 2009 р. (в ЄС цей показник є значно вищим і коливається в межах від 25 до 45 кв. м);
- кількість малих підприємств з розрахунку на 10 тис. населення має зрости зі 117 (2009 р.) до 400 (2025 р.), що в цілому відповідатиме європейському рівневі.

Таким чином, можна розраховувати на значні секторальні зміни, що мають відбутися в Києві під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів, які призведуть до того, що сфера послуг матиме й у подальшому домінуючі позиції. Втім, на друге місце вже у 2025 році має вийти надзвичайно важливий для столиць сектор – операції з нерухомістю, майном та інжиніринг. Натомість, частка промисловості та науково-виробничої діяльності буде зменшуватися і вже у 2025 році переміститься на четверту сходинку, пропустивши перед собою «фінансову діяльність», яка в умовах глобалізації економічної діяльності значно посилить свої позиції в процесі подальшого зростання цього мегаполісу (табл. 5.7).

Потреба в сучасних знаннях, а також необхідність застосування новітніх технологій у лікуванні та оздоровленні населення внесуть значні корективи у ці сфери міста, адже Київ має конкурувати в цих галузях не лише серед регіонів України, а й з-поміж державами ЦСЄ.

Таблиця 5.7

**Структура зайнятого населення за видами діяльності
(у віці 15-70 років; %)**

Сфера діяльності	2001		2008		2025	
	%	Ранг	%	Ранг	%	Ранг
Сільське, мисливське, лісове господарство	0,6	10	0,13	10	0,2	10
Промисловість, науково-виробнича діяльність	18,7	2	12,9	3	11,8	4
Будівництво	9,1	5	7,1	6	6,6	8
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку. Готелі, ресторани	19,0	1	23,0	1	18,8	1
Діяльність транспорту та зв'язку	8,5	6	6,6	7	7,1	7
Фінансова діяльність	3,3	9	6,1	8	12,3	3
Операції з нерухомістю, майном, оренда, інжиніринг	13,6	3	16,5	2	14,5	2
Державне управління	5,8	8	8,6	4-5	6,3	9
Освіта	9,6	4	8,6	4-5	10,1	5-6
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	6,7	7	5,3	9	10,1	5-6
Інші	5,1	-	4,0	-	2,2	-
Разом	100	-	100	-	100	-

Джерело: розраховано автором

У промисловій сфері основну увагу слід приділяти розвитку «лідерних» та «проривних» технологій, насамперед тих, що створюються у численних науково-дослідних установах та лабораторіях міста, подальша організація яких має базуватися на принципах інноваційної політики ЄС. До числа секторальних пріоритетів слід віднести ракетно-космічну та авіаційну

техніку, лікувальні та діагностичні програмно-технічні комплекси, створення наноструктурних матеріалів із заданими властивостями, розроблення нанобіологічних технологій, біотехнологій для охорони здоров'я, фармакології та АПК.

Наступним напрямком розвитку промисловості Києва може вважатися організація випуску імпортозамінної продукції, насамперед тієї, що зорієнтована на потреби міста: будівельних матеріалів, захисту довкілля, вимірювальної техніки, приладів зв'язку, і що дуже важливо, утилізації відходів, зволікання з чим вже найближчим часом стане основним гальмівним елементом розвитку української столиці.

Важливим елементом реструктуризації промисловості міста має стати передислокація цілого ряду об'єктів за межі Києва, або ж їх закриття взагалі. Основними критеріями при прийнятті подібних рішень можуть бути наступні:

- низький рівень бюджетної ефективності підприємства;
- невідповідність екологічним стандартам;
- залучення новітніх технологій та їх розміщення на тих ділянках, що звільняються внаслідок закриття підприємства;
- підтримка діяльності МСБ в інноваційних сферах та блокування їх активності у разі зміни спеціалізації за умов того, що вони отримали низку пільг (у т. ч. податкових) від міста;
- формування нових промислових зон, інноваційно-технологічних кластерів;
- розвиток державно-корпоративного співробітництва в інфраструктурній сфері з подальшою оптимізацією взаємодії.

Виокремлення пріоритетів саме у цьому виді діяльності (йдеться про інфраструктуру) є надзвичайно важливим для створення умов щодо залучення нових інвестицій у київське міське бізнес середовище. Основне навантаження при цьому покладатиметься на транспорт (табл. 5.8).

Як випливає з таблиці, сумарна протяжність транспортних шляхів протягом 2015-2025 р. р. має зрости в 1,4 рази, а за відношенням до 2010 р. у 1,7 рази, при тому що площа доріг зростатиме відповідно у 2 та у 3 рази. Фактично всі експерти міського господарства схилиються до думки, що якість доріг у Києві продовжує залишатися незадовільною, відтак головною метою транспортної інфраструктури є її негайна модернізація. Цього ж потребує і рухомий склад міського пасажирського транспорту, адже зношеність трамвайно-тролейбусного парку та вагонів метро є надзвичайно високою, що постійно призводить до його високої аварійності. Разом з тим, міські транспортні підприємства залишаються у Києві збитковими і потребують, навіть за умов зростання цін на перевезення, значного обсягу інвестицій, у т. ч. й ПІІ. Водночас, розвиток міста та зростання в ньому населення повністю використали потенціал пропускної спроможності інфраструктури Києва, що є стримуючим фактором для розвитку його господарства. Ось чому зростання швидкості руху наземного транспорту є важливим завданням технологічної модернізації шляхів сполучення, а відтак й обслуговування пасажирів.

Таблиця 5.8

Ключові індикатори розвитку транспорту

Індикатор	Одиниця виміру	Поточне значення 2010	Цільове значення	
			2015	2025
1. Довжина ліній (метро + автоб. + трамв. + трол.)	км / 1000 осіб	9,6	11,6	16,1
2. Площа доріг / площа міста	%	2	3	6
3. Середня швидкість руху у години ПІІ	км/год	13	25	40
4. Кількість поранених та тих, що загинули / протяжність доріг	осіб/км	2,3	2,0	1,2
5. Площа доріг, що потребує ремонту	%	85	65	<15

Джерело: Стратегія розвитку Києва до 2025 року. Проект. 31 травня 2011. – К.: КМДА, 2011. – С. 21

Підвищення безпеки руху на столичних дорогах є нагальною проблемою подальшої модернізації транспортної мережі, адже існуючий рівень аварійності на 1 км дороги становить у Києві 2,3 випадки, у той час коли у Будапешті він не перевищує 1,6, а у Варшаві та Празі – 1,2, щоправда в Москві та Санкт-Петербурзі цей індикатор є значно більшим за київський показник і знаходиться в межах, відповідно, 3,2 та 3,0 випадків на кілометр шляхів [182, с. 21].

Системні індикатори комфортності життя мешканців мегаполіса завжди базуються на виокремленні певних соціально- та індикативно значущих показників розвитку, котрі обов'язково охоплюють транспортну сферу, житлово-комунальне господарство, систему охорони здоров'я, стан довкілля, безпеку і культуру. Саме така секторальна структура потребує глибинного осмислення, спираючись на прогнозні оцінки очікуваних змін (табл. 5.9)

Таблиця 5.9

Комфортність життя киян

Сектор	Індикатор стану	2009	2025
Транспорт	- Довжина ліній гром. транспорту / 10 тис. жит.	9,6	16,1
	- Площа доріг / площа міста, %	2	6
	- Приватних легк. авто / площ. доріг, ед./м ²	0,04	0,02
	- Кількість потерпілих в аваріях, осіб/км	2,3	1,2
ЖКХ	- Протяжність ел. розподільчих мереж, км/1000 жит.	4,2	9,4
	- Протяжність водопроводів, км/1000 жит.	1,5	3,6
	- Протяжність каналізаційних мереж, км/1000 жит.	0,9	3,0
	- Площа житлового фонду на 1 жит., м ² /жит.	21,3	27,5
Охорона здоров'я	- Очікувана тривалість життя при народженні, років	72,7	79,8
	- Первинна захворюваність, випадків/1000 населення	966,6	777,3
Стан довкілля	- Викиди шкідливих речовин, т/кв/км/год	333,0	250,0
Освіта	- Співвідношення учень/учитель	10,0	8,0
	- Якість освіти (Newsweek)	64,0	78,0
Безпека	- Кількість злочинів / 100 тис. осіб	12,8	8,5
Культура	- Кількість музеїв / 100 тис. осіб	1,1	5,1
	- Кількість театрів / 100 тис. осіб	1,1	2,3
Індекс комфорту життя		100	173

Джерело: Стратегія розвитку Києва до 2025 року. Проект. 31 травня 2011. – К.: КМДА, 2011. – С. 5

Сучасне житлово-комунальне господарство Києва потребує якнайшвидшого реформування, оскільки його організаційна та субсекторальна модель має важко регульований та технологічно відсталий характер з високим ступенем зношеності основних засобів. Модернізація ж ЖКХ передбачає, передусім, створення конкурентного середовища, в якому буде подаланий монополізм малоефективних РЕУ та створені альтернативні підприємства щодо обслуговування внутрішньо домових мереж. Відтак, Стратегією розвитку Києва має бути передбачено наступне:

- зростання (2009-2025 р. р.) більш як удвічі протяжності електричних розподільчих мереж з розрахунку 1 км на 1000 жителів;
- збільшення у 2,3 рази протяжності водопроводів;
- зростання каналізаційних мереж має бути досягнуто на рівні 300% порівняно з 2009 роком.

Не менш важливим є оптимізація комунально-побутових мереж, а також стандартизація та уніфікація обслуговування будинків та прибудинкових територій.

Стратегічне планування комфортного розвитку міст завжди наштовхується на проблему охорони здоров'я, яку в Україні доволі важко виокремити, виходячи з великої кількості розбіжностей між реальними потребами цієї сфери і виділеними коштами на лікування конкретного пацієнта. Разом із тим наявність багатьох науково-дослідних установ, що спеціалізуються на діагностиці та лікуванні хворих створює належні умови для розроблення нових технологічних моделей організації цього виду послуг. Відтак серед найбільш важливих прогностичних оцінок можна розраховувати на збільшення тривалості життя киян до 79,8 років, що практично відповідатиме середньому по ЄС рівню та зменшення первинної захворюваності внаслідок запровадження новітніх діагностичних систем та низки профілактичних заходів, потреба повернення до яких з кожним роком стає дедалі все більш очевидною.

Основними заходами поліпшення системи охорони здоров'я (стратегічна ініціатива, котра здобула умовну назву «Здоровий киянин») мають стати на період до 2025 року наступні:

- електронний запис на прийом до лікаря;
- ефективне використання бюджетних і лікувальних ресурсів;
- підвищення доступності якісної медичної допомоги;
- запровадження електронних рецептів та спрощення процедури придбання рецептурної групи ліків;
- створення медичного сайту, котрий дозволить дистанційно обрати сімейного лікаря та лікувальний заклад, в якому він працює, зекономити час на заповненні документації, можливості отримати інформацію, визначити рейтинг лікаря;
- створення регіонального центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф та аеромобільної служби;
- введення в дію централізованої диспетчерської виклику екстреної медичної допомоги;
- запровадження GPS-навігації для машин швидкої допомоги.

Освітня сфера м. Києва складається з ВНЗ I-IV рівнів акредитації, котрі керуються та фінансуються (державні заклади) Міністерством освіти і науки України, а також з невеликої кількості муніципальних закладів, питома вага яких є незначною. Втім, реальною сферою впливу міста є лише шкільні та дошкільні установи, котрі напряму орієнтовані на потреби Києва.

Стратегічними напрямками реформування саме цієї шкільної та дошкільної освіти мають бути наступні:

- забезпечення рівного доступу до якісної освіти;
- впровадження сучасних освітніх технологій;
- поліпшення якості харчування у закладах освіти;
- сприяння розвитку приватних освітніх закладів та розвиток конкуренції між ними та муніципальними закладами;

- підвищення якості освіти;
- будівництво нових шкіл у місцях інтенсивної забудови житлового сектору;
- запровадження електронного запису дитини до дошкільного навчального закладу;
- запровадження, разом з державними інвестиційним агентством системи «1 комп'ютер – 1 учень» та розроблення нового формату електронного учнівського квитка;
- використання «хмарних» сервісів (користування корпоративним поштовим сервісом, системою обміну миттєвих повідомлень, можливість домашнього навчання за умов оголошення в школі карантину тощо)
- установлення контролюючих та комунікативних терміналів в школах міста.

Передбачено також, що співвідношення учень/учитель має до 2025 року зменшитись до пропозиції 1 до 10, а якість освіти за методикою Newsweek зрости на 22%.

Попри всю туристичну і культурну привабливість міста, Київ, як і раніше, відстає від інших столиць держав ЦСЄ за рівнем комерціалізації цього сектора. Наприклад, якщо в Празі частка готелів та ресторанів в структурі ВРП чеської столиці складає 4,5%, в Будапешті – 3,8%, Санкт-Петербурзі – 3%, Москві – 1%, то у Києві лише 0,7% (2010). Меншою є також частка працівників галузі в структурі сукупної робочої сили (Прага – 5,4%, Будапешт – 3,4%, Санкт-Петербург, Варшава – 2,7%, Москва – 1,7%, Київ – 1,6%). Звичайно, що це тягне за собою й показник продуктивності праці в туристичній галузі, який складає на одного працюючого в Києві – 12,8 тис. євро, у той час, коли в Москві це 21,8 тис. євро, у Празі – 42,7 тис. євро, тобто порівняно із чеською столицею київський індикатор у 3,3 рази нижчий [147, с. 6]. За різними прогностичними даними очікується, що за умов модернізації туристичної інфраструктури прямі доходи від цього виду підприємництва могли б зрости у 2,5-3 рази, за рахунок збільшення числа

туристів, зростання рівня їх середніх витрат за день та збільшення терміну перебування в столиці України. Відставання розвитку туристичної галузі наочно ілюструє також показник кількості туристів на душу населення міста, який для Києва і Москви становить 0,3, Санкт-Петербургу і Варшави – 1,1, Будапешта – 3,2, Праги – 3,3 [147, с. 9].

Відтак, основними напрямками зростання ефективності туристичної сфери та диверсифікації її міжнародної діяльності мають наступні заходи:

- ідентифікація, частково за рахунок бюджетних коштів (25%), міста в лістингу ключових туристичних операторів (станом на поч. 2012 р. Київ був зареєстрований лише в одному із семи – Detown (REWE), у той час як Москва, Санкт-Петербург, Варшава у п'яти, у т. ч. у таких великих як «ThomasCook» та «Tui/Thomson», Будапешт – у шести, Прага – у всіх відомих на цей час;
- розширення кількості пропозицій послуг на всіх головних туристичних сайтах (Booking.com, tripadvisor, expedia.com);
- зростання тривалості перебування пересічного туриста у Києві при збереженні його середніх витрат (пропорція дні/витрати становить у Києві 2,0/125 євро, в Москві – 3,0/250 євро, у Будапешті – 2,5/110євро [19, с. 13].
- покращення інфраструктури (до числа позитивних моментів слід віднести – наявність авіасполучення з 93 містами світу, наявність великого числа культурних об'єктів, готелів та ресторанів) до негативних – низький рівень комфорту, нестача парковок, невідповідність заявленому рівню сервіса, високі ціни на проживання тощо);
- просування Києва як туристичного центра за кордоном (запровадження карти гостя, залучення Low-cost авіакомпаній, розроблення системи стимулів для тих, що приїждять у вихідні дні, покращення інформаційного забезпечення).

Важливою стратегічною ініціативою розвитку міста мало б бути створення так званої «культурної долини» в Києві, основними завданнями якої могли б стати – проведення культурних заходів європейського та

світового рівня, оновлення, а у деяких випадках й модернізація культурної пропозиції, а також її просування за кордоном. З огляду на це мова може йти про інституціоналізацію процесу зміни споживчої поведінки від культурних закладів (Додаток Ж).

Основними ж заходами так званої культурної креативізації столиці могли б стати наступні:

- розвиток культурної індустрії та підвищення привабливості культурного продукту (кількість музеїв на 100 тис. населення дорівнює у Києві – 1,1; Варшаві – 3,0; Москві – 4,3; у Празі – 7,2; кількість театрів, відповідно, - 1,1; 1,6; 1,2; 4,5) [147, с. 24], при тому що їх відвідуваність в Києві щорічно падає;
- урахування змін у споживчій поведінці відвідування закладів культури, виходячи із застосування нових маркетингових інструментів управління аудиторією;
- більш чітка сегментація аудиторії, виходячи з пріоритетів її культурних запитів та конгломерації міжнародних інструментів (МОМА, TATE, TheatredelaVille).

Важливим елементом підвищення комфортності проживання у Києві може вважатися покращення стану охорони довкілля, глибока переробка відходів сміття та запровадження енергозберігаючих технологій, потреба в яких зростає з кожним роком.

5.4. Механізми підвищення конкурентоспроможності м. Києва (2015-2025 р. р.)

Суттєвим недоліком багатьох аналітичних моделей прогнозування розвитку мегаполісів є наявність в них відомчого підходу. Тобто при плануванні стратегій розробляється механізм впливу (регулювання) лише на

певний сегмент, котрий підпорядкований одному органу влади і ігнорується іншими, а це призводить до того, що потенційні можливості розвитку столичного міста виявляються обмеженими, що веде не лише до наявних неточностей у розроблених перспективах, а й до значних прорахунків у плануванні діяльності адміністративних органів влади. Характерним прикладом таких, дуалістичних за своєю суттю, підходів може вважатися розроблення проекту Стратегії розвитку Києва до 2025 року, в якому повною мірою відображена перспектива модернізації інфраструктури міста, проте нічого не сказано про те, якими мають бути встановлені компенсаційні зв'язки між тими її «навантажувачами», що не знаходяться в підпорядкуванні міської влади й тими, що розташовані на території мегаполіса, проте відомчо з ним роз'єднані. Водночас утворюючи окрім власного ще й міський бренд, непідпорядковані міській владі структури несуть тим не менше в своїй назві приналежність до мегаполіса (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київський національний академічний драматичний театр імені Івана Франка тощо). Про високу якість товарів, що були вироблені в столиці, також доволі красномовно може говорити словосполучення «Зроблено в Києві», а унікальний природно-культовий заповідник «Києво-Печерська Лавра» доволі справедливо, щодо своєї головної місії, завжди вважатиметься туристично-релігійним центром Православ'я.

З огляду на таку, багато у чому парадоксальну, схему підпорядкування різного числа об'єктів господарювання столиці України, розроблення секторальних основ її перспективою розвитку має бути чітко визначено у відповідності до основних селективних стратегічних ініціатив найбільшого мегаполісу держави (рис. 5.7).

Верхня частина наведеного вище рисунку визначає всі можливі варіанти розвитку українського мегаполіса в глобальній системі орієнтирів. Якщо, приміром, взяти до уваги, що місто в європейській сітьовій архітектурі визначається як креативне і інноваційне, то базова модель в межах глобальної ідентифікації столиці ідентифікуватиметься як місто з відкритою

теплопункти; водопровідні мережі та водозабірні станції; каналізаційні мережі та міський колектор; житлові будинки та ліфти в житлових будинках; дороги, зупинки міського пасажирського транспорту, дорожні знаки. За різними оцінками коливання зношеності цих елементів інфраструктури знаходиться в межах від 16% (лінії електропередач) до 99% (міський колектор) [182, с. 7].

Намічені міською владою кроки модернізації пропонують обґрунтування та розроблення на цій основі чотирьох етапів реалізації найбільш важливих заходів, що охоплюють докорінну реконструкцію теплоенергетичного господарства, водоканальної мережі, житлового фонду та транспортної інфраструктури. За розрахунками Міської адміністрації, потреба в інвестиційних ресурсах задля проведення необхідних робіт може скласти 3,9 млрд. євро [182, с. 7]. При цьому термін, на який розраховується проект повинен завершитись у 2020 році. З цього випливає, що упродовж наступних п'яти років місто матиме першокласну інфраструктуру світового (європейського) рівня. Що, на наш розсуд, виглядає доволі ефемерним, адже не враховується те, що частина її елементів буде виведена з ладу.

Найважливішим для отримання міжнародних кредитів могли б стати проекти модернізації окремих споруд, фінансування яких мали б взяти на себе Європейський банк реконструкції і розвитку та, частково, Світовий банк, а також, на комерційній основі, ряд потужних європейських банків. Загальне поле очікуваного розподілу ресурсів виглядає таким чином:

- реконструкція теплових мереж загальною вартістю 1,5 млрд. євро;
- модернізація водопровідно-каналізаційного господарства (0,810 млрд. євро);
- реконструкція електричних мереж (0,220 млрд. євро);
- модернізація житлового фонду та заміна ліфтів (0,224 млрд. євро);
- будівництво нової гілки метрополітену та розширення вже існуючих ліній (0,944 млрд. євро);
- закільцювання об'їзної міської дороги (0,173 млрд. євро);

- розбудова паркінгів (0,034 млрд. євро).

Щоправда, наведені вище заходи можуть залишатися нереалізованими в разі формулювання нечітких комерційних пропозицій, недостатньо обґрунтованих для західних інвесторів бізнес-планів та гарантій повернення отриманих кредитів.

Створювальний бренд і, водночас, стратегічна ініціатива «Зроблено в Києві» має за мету виведення столиці України в число інноваційно впізнаних лідерів. Основними складовими такої діяльності мають стати: створення вільної зони медичних послуг, котра має включати організацію центру охорони здоров'я та медичних послуг, створення біотехнологічного (фармацевтичного) кластеру; формування центру точного машинобудування (радіолокація, засоби зв'язку, виробництво високоточної зброї). Серед інших форм організації підприємництва слід назвати також Центр підготовки спеціалістів цивільної авіації, Науково-дослідний аграрний центр, Центр комерційного трейдингу, IT-аутсорсинг центр, Центр культури та туризму.

Водночас, гальмівними елементами розвитку інноваційного підприємництва, у тому числі в сфері малого та середнього бізнесу, в Києві слід вважати наступні:

- відсутність або ж недостатня фінансова забезпеченість венчурних фондів та компаній, які б могли гарантувати як існуючим так і потенційним інвесторам отримання прибутків, або ж гарантування повернення вкладених коштів;
- недостатня розробленість сутнісної основи інноваційних фірм швидкого економічного зростання (кластери, технопарки, іннотехи, технополіси, техногрупи, вільні економічні зони тощо);
- необхідність визначення чітких секторальних та горизонтальних пріоритетів інноваційного розвитку (біотехнології, туризм, високоточне машинобудування, виробництво зброї, креативні сфери підприємництва тощо);

- розроблення основних засад регуляторної державної столичної політики розвитку інноваційних підприємств малого і середнього бізнесу та розвиток їх кооперативних зв'язків з країнами Європейського Союзу.

Реалізація стратегічної ініціативи «Електронний уряд» є важливою перевагою моделі сучасного управління містом, що передбачає автоматизацію взаємодії населення з бізнесом через інтернет-портал, обов'язкове введення електронних систем управління, запровадження електронного документообігу. Фактично, всі заявлені вище заходи пов'язані з моделлю взаємодії в мегаполісі, що охоплює інновації, недоторканість території міста, підвищення якості життя та гармонійність внутрішніх та зовнішніх, у т. ч. міжнародних, міських відносин.

Важливою перевагою створення електронного уряду Києва має бути запровадження принципу єдиного вікна та проведення повної комп'ютеризації процесу обслуговування всіх верств населення. Втім запровадження нової моделі управління потребує взаємодії населення з органами влади перш за все впродовж перехідного періоду, який умовно можна представити у вигляді схеми (Рис.5.8).

Рис. 5.8. Переваги формування електронного уряду Києва

Наведена схема, тим не менше, потребує запровадження важливих юридичних процедур, зокрема права електронного підпису і електронного посвідчення особи.

Формування «Культурної долини», про що вже частково йшлося у підрозділі 5.3, потребує значних секторальних змін в житті міста і перетворення закладів культури в активні бізнесові суб'єкти, що здатні вирішувати не лише складні творчі проблеми, а й економічні і, водночас, бути такими, що чітко ідентифікуються на європейському континенті. Серед найважливіших заходів реалізації цієї стратегічної ініціативи слід назвати наступні:

- ремонт, модернізація існуючих об'єктів шляхом залучення державних, приватних, закордонних інвестицій;
- створення на базі студії імені Довженко «Долини кіновиробництва»;

- будівництво потужного багатофункціонального культурно-театрального комплексу з великою кількістю місць;
- створення єдиного культурно-інформаційного порталу;
- проведення низки міжнародних заходів, що розраховані як на вітчизняну так і на загальноєвропейську аудиторію (національні і міжнародні фестивалі та свята, театралізовані шоу, кіно- та театральні фестивалі, різні музичні фестивалі, виставки квітів, моди, кулінарні конкурси, аукціони тощо).

Водночас, за даними проведеного у 2011 р. опитування, найбільш складною, на думку експертів, проблемою для усвідомлення громадою і жителями міста Києва як однієї із культурних столиць Європи є долання певних стереотипів, що склалися останнім часом. Їх можна звести до п'яти основних:

1. Столична провінційність та долання її ототожнення серед певних верств киян з поняттям «шароварна Україна».
2. Маргіналізація частини інтелігенції, відсутність повноцінних лідерів, що здатні просувати досягнений раніше культурний рівень столиці на пан'європейський щабель.
3. Стрімка втрата Києвом культурно-архітектурної неповторності у т. ч. внаслідок архаїчної забудови центральної частини міста.
4. Низька конкурентоспроможність музеїв Києва, діяльність яких змінюється доволі повільно і не скерована на постійну роботу із відвідувачами.
5. Нагальна потреба у розвитку повномасштабного співробітництва держави, міста та закладів культури [147, с. 23].

Доволі привабливою також виглядає наступна стратегічна ініціатива – «Дніпровська перлина», яка у першу чергу передбачає підвищення якості життя, що базується на усвідомленні громадянами міста та його гостями унікальності мегаполіса. Найважливішими заходами реалізації цього напрямку розвитку Києва мають стати такі:

- використання унікального пейзажа та природного ландшафту для формування рекреаційної зони столиці;
- створення нових робочих місць і додаткових надходжень до бюджету міста внаслідок залучення інвестицій та використання територій в рекреаційних, розважальних та туристичних цілях;
- покращення якості життя киян завдяки підтримці належного стану екологічного середовища міста;
- зменшення негативного сприйняття гіперурбанізованих районів міста, внаслідок його масової забудови [182, с. 12].

Найважливішими заходами антропогенного проектування міста могли б також стати: розширення числа пішохідних та вело-доріг, створення спортивних споруд, будівництво конференц-центрів, парків розваг, басейнів, готелів тощо.

Реалізація стратегічної ініціативи «Здоровий житель міста» базується на поєднанні підходів щодо якості життя з наслідками розвитку інноваційної економіки та передбачає проведення низки заходів, що несуть в собі не лише елементи обов'язкового створення матеріально-технічних об'єктів системи охорони здоров'я, ранньої профілактики хвороб, спорту, а й пропаганду здорового способу життя. До числа негативних заходів, що гальмують відповідний перехід, слід віднести недостатнє зростання обсягів інвестування в спортивну інфраструктуру, збільшення серед населення малорухливих видів діяльності, надмірне захоплення молоді комп'ютером та Інтернетом.

Основними напрямками реалізації зазначеної стратегічної ініціативи є наступні:

- значне збільшення кількості спортивних майданчиків, котрі не потребують суттєвого зростання асигнувань;
- створення умов для співфінансування будівництва нових спортивних споруд;
- розроблення та прокладання багатьох велосипедних маршрутів як частини єдиної транспортної мережі. Основою цієї роботи має бути

європейська модель стимулювання здорового способу життя та використання екологічно чистих видів транспорту;

- створення сучасного спортивного комплексу столиці [182, с. 13].

В основі реалізації стратегічної ініціативи «Центр поруч з домом» лежить ідея підвищення якості життя жителів міста та його гармонійності. З огляду на це, передбачається створити у місті декілька багатофункціональних (ділові, туристичні, культурні, адміністративні, комплексні) центрів, які сприятимуть з одного боку, розвантаженню історичного центру міста та сконцентрованої в ньому столичної інфраструктури, з другого дозволять подолати елементи периферійності окремих районів міста. Втім перевагами такої поліфункціональності Києва можуть стати наступні:

- стимулювання економічного зростання;
- стала підтримка довкілля;
- формування міжструктурних зв'язків між територіями;
- зменшення числа неефективних зв'язків між окремими міськими інституціями;
- зменшення людського та транспортного навантаження на історичний центр;
- зменшення перенаселення окремих районів міста та перехід до збалансованої моделі розселення населення;
- сприяння кращій матеріальній забезпеченості незахищених верств населення [182, с. 14].

Основними заходами, що розраховані на реалізацію цієї ініціативи мають стати такі:

- розвиток альтернативних центрів міста та створення в них додаткових можливостей для працевлаштування; розбудова сучасної інфраструктури європейського зразка;
- вторинна забудова промислових зон, що вивільняються внаслідок розширеної деіндустріалізації столиці;

- обмеження розміщення комерційної нерухомості в центрі міста та переорієнтація транспортних потоків в ньому;
- пріоритети розміщення сучасних бізнес-центрів, ТРЦ, готелей, виставкових центрів та об'єктів соціальної інфраструктури на лівому березі Дніпра;
- будівництво нової Подільсько-Воскресенської лінії метро.

Реалізація стратегічної ініціативи «Міжнародна гавань, штаб-квартира» базується на двох основних моделях розвитку – запровадженні інновацій та випереджаючого розвитку господарства столиці. Основними перевагами для міста, яке бере на себе імплементацію такої ініціативи, є наступне:

- створення нових робочих місць;
- зростання відрахувань до бюджету міста;
- селективний приплив креативних кадрів в місто та посилення конкуренції за робочі місця;
- підвищення якості освіти і міської інфраструктури;
- запровадження інноваційних систем в розвиток місцевого бізнес середовища.

Водночас формування додаткових переваг потребуватиме розроблення та введення в правове поле України низки юридичних заходів, як на регіональному так і на наднаціональному рівнях, зокрема:

- спрощення дозвільної системи та процедур реєстрації бізнесу;
- забезпечення необхідної потужності та надійності інформаційно-комунікативної інфраструктури;
- спрощення та прозорість передавання об'єктів під реконструкцію (модернізацію) або ж технічне оновлення;
- проведення масивної інформаційної компанії щодо закріплення та розвитку позитивного іміджу Києва, як перспективного центру міжнародного бізнесу.

Висновки до розділу 5

1. Визначення характеру впливу глобалізаційних процесів на розвиток міст є важливою складовою створення конкурентних стратегій розвитку будь-яких мегаполісів світу столичного рівня, адже передбачає максимальне врахування впливу зовнішніх факторів на розвиток міста, наявність вивірених державних підходів щодо стримування (або ж, навпаки, стимулювання) розвитку міста, його бачення жителями країни в межах глобального сітьового суспільства та оцінювання комунікативного та креативного потенціалів, подальшої трансформації структурних механізмів. В умовах світової ідентифікації міста надзвичайно важливу роль відіграють механізми просторово орієнтованого урбанізму, які визначають межі, глибину та ярусність його розростання, характер управління міським господарством, інтенсивність та секторальну спрямованість припливу прямих іноземних та портфельних інвестицій та обрання перспективної модернізаційної (неокейнсіанська, неоліберальна, мікс) моделі подальшого розвитку.

2. Розроблення конкурентної міжнародної Стратегії розвитку міста Київ гальмується наявністю декількох ускладнень, які у разі зволікання з їх вирішенням можуть унеможливити створення збалансованої системи європейської модернізації столиці, зокрема: законодавчою обмеженістю розвитку міста та розподілом бюджетних ресурсів, складною процедурою досягнення консенсусу інтересів при плануванні окремих загальноміських заходів, складністю ринкового регулювання пропорцій господарства, необхідністю повномасштабної ревізії існуючих зараз соціальних програм та їх ретельного моніторингу, селектування знакових цінностей міста, визначення його місії, цілей, завдань та перспектив гармонізації, ідентифікації столичних функцій, інвесторів, влади, громадськості та їх впливу на прийняття відповідних рішень.

3. Європейська модернізація Києва передбачає докорінну зміну підходів до його функціонування, забезпечення нагальних потреб та перспективного планування, найважливішими напрямками реалізації чого є наступні: децентралізація та розвиток декількох центрів ділової, у т. ч. міжнародної, активності, гармонійне урізноманітнення архітектурних форм та напрямів містобудування, реконструкція та реновація старих промислових територій, перетворення паркових ділянок та скверів в міські зони відпочинку європейського рівня, зростання густоти забудови та недопущення розширення площі міста, надання пріоритетності у розвитку міського транспорту, підвищення бізнес активності, стимулювання МСБ, створення креативних кварталів, вулиць, площ.

4. Основними принципами Стратегії розвитку міста є такі: компактності, що передбачає створення просторових меж фіксації розширення; культурово-бізнесової централізації, який націлений на проведення, за допомогою іноземного інвестування, комплексної регенерації, реструктуризації та перепрофілювання промислових зон та започаткування міжнародних центрів ділової активності (Kyiv-City); відповідальності наступних поколінь, під чим слід розуміти розроблення спадкових заходів розвитку культурного надбання та інфраструктури; плановості та пропорційності, що передбачає розроблення Генерального плану розвитку міста; моніторинговості (перевірка результатів інвестування); синергетизації, під чим слід розуміти оцінювання додаткових системних наслідків отримання інтеграційних ефектів гіперконцентрації в столиці факторів виробництва.

5. Секторальні та інфраструктурні зміни, що відбуватимуться в столиці України у період до 2025 року сприятимуть зростання рівнів її конвергенції з містами Центральної та Східної Європи (Варшава, Прага, Будапешт) і передбачають значне зростання ВРП, збільшення кумулятивних і капітальних інвестицій з розрахунку на душу населення, значне збільшення розмірів заробітної плати. Основним напрямком реалізації Стратегії розвитку

Києва протягом 2015-2025 р. р. має бути поліпшення життя киян, що охоплює такі найважливіші сектори: транспорт, житлово-комунальне господарство, систему охорони праці, стан довкілля, безпеку, культуру, туризм та інші креативні сфери, які потребують подальшої комерціалізації та суттєвого підвищення якості послуг, що надаються.

6. Основним інструментом реалізації Стратегії розвитку Києва на період до 2025 року, як і в інших європейських столицях, залишатиметься його бюджет, що скерований на гармонізацію відносин людина – місто – довкілля – економіка. Водночас при розробленні та реалізації низки масштабних інфраструктурних проєктів доцільним може виявитися поширення державно-приватного партнерства та співробітництва з відомими міжнародними установами – Європейським банком реконструкції та розвитку, Світовим банком, іншими європейськими установами. Найбільш ефективними механізмами реалізації амбітних планів можуть бути такі: надання низьковідсоткових кредитів, отримання грантів, прямих і портфельних інвестицій, укладання багатосторонніх фінансових угод на модернізацію столичної інфраструктури.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора[92, 101, 105, 106, 108, 109, 114, 115, 117, 118, 119, 288].

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано концептуальне вирішення наукової проблеми феноменізації розвитку столичних мегаполісів у глобальній економічній системі, виявлення їх сучасної природи, потенціалу, напрямів трансформації секторальної та креативної структури, а також розроблення на цій основі ефективної стратегії підвищення міжнародної конкурентоспроможності. Це дало змогу сформулювати концептуальні засади розроблення Стратегії Києва, в основі якої лежить підвищення його статусності з урахуванням глобальних та європейських тенденцій системної модернізації міського господарства в створюваному сітьовому суспільстві. Це дало змогу сформулювати висновки методологічного та прикладного характеру, що відображають вирішення завдань роботи відповідно до поставленої мети.

1. Характерними рисами розвитку міст у глобальній економіці упродовж останнього півстоліття стали: суттєве скорочення промислової функції, зростання концентрації креативного потенціалу, докорінні зміни в секторальній структурі, випереджальна модернізація міської інфраструктури, інституційна трансформація в управлінні містом та підвищення їхнього міжнародного конкурентного статусу, просторова локалізація ділової активності з тенденцією її вертикального трансферу та входження найбільших міст країн-лідерів у сітьове суспільство. Спираючись на фундаментальні критерії трансформації (функцій міст, форм їх локалізації, рівня ділової активності, інституційних та галузевих модернізацій) виокремлено етапи еволюції міст: перший – античної централізації, в основі якої було зародження й розвиток столичних та портових міст, розширення функцій міжнародного торговельного обміну; другий – первинної середньовічної централізації, унаслідок чого посилювався обмін товарами та послугами, а наявні на той час метрополіси доволі швидко перебирають на себе жорсткі розподільчі функції; третій – промислового буму,

характерною ознакою якого став прискорений розвиток індустріальної функції та формування центру економічних відносин «метрополія – колонія»; четвертий – агломераційний, в основі якого – посилення функції столичної концентрації, формування міст-супутників, що об'єднані спільною інфраструктурою, а також перетворення окремих столичних мегаполісів у глобальні фінансові центри; п'ятий – креативізації (розпоч. на поч. XXI ст. і триває зараз), передбачає загасання промислової функції, посилення впливу глобалізаційних факторів розвитку та формування інтрузивних форм секторального зростання в межах сітьової моделі організації суспільства.

2. Суттєві зміни у функціях міст призвели упродовж останніх двадцяти п'яти років до нарощування асиметрій у розвитку найбільших з них та тих, що є регіональними таксонами різного ієрархічного рівня, унаслідок чого має місце значне нарощування відмінностей у зв'язках міста-лідера із різноманітними вузлами глобальної мережі через комунікаційні, інформаційні та телекомунікаційні системи; скупчених у мегаполісах тих структур, що здатні генерувати нові знання, а також формувати та комерціалізувати на цій основі інновації, проявляти високу гнучкість розташованих на території міста регіональних, національних та міжнародних інституцій, що скеровують свою діяльність на посилення міжнародної конкурентоспроможності міст, у яких вони дислокуються.

3. Прогнозовано, що при системній конвергенції основних парадигм «Homo oeconomicus», «Homo sociologicus» та «Homo informaticus» уже найближчим часом виникатиме чимало нових теоретичних концепцій, головна мета яких полягає в можливій ідентифікації складних поліструктурних процесів, що мають місце в глобальній економіці і формують новий тип господарських, соціальних, ментальних, інформаційних відносин мережевого суспільства з притаманною йому високою динамікою руху факторів виробництва, утвердженням нового типу секторальних, регіональних та міжнародних відносин у селективних сферах сучасного виробництва та сервісу. Провідні мегаполіси постіндустріальних держав

перебрали останнім часом на себе значну кількість додаткових функцій, адже саме вони є локалізаційними лідерами світової економіки, вплив на яку стає все більш відчутним. Основними ознаками особливої ролі міських агломерацій стали: надзвичайно висока концентрація креативного, інституційного та частково виробничого капіталу; нагальна потреба суспільства у швидкій модернізації ринкової, транспортної, соціальної, фінансової, технічної та інноваційної інфраструктур, збалансована й ефективна діяльність яких забезпечує високий рівень конкурентоспроможності міста та адекватну реакцію на інформаційні сигнали, що надходять зовні; селективне використання міграційних ресурсів за їх креативними ознаками, високою мобільністю, урегульованістю, прогностичністю та можливістю швидкої комерціалізації ефектів знаннєвої економіки.

4. Секторальна модернізація мегаполісів столичного рангу являє собою системну трансформацію субсекторів їх господарства в процесі посилення сервісної та інституційної спеціалізації, основним споживачем якої є не лише регіон розташування, а й глобальний економічний простір. Попит та пропозиція на послуги, що створюються в межах столичного регіону, набули чіткої секторальної стратифікації, яка охоплює лідерські сфери субсекторів: менеджмент-консультації, банківська справа / фінанси, реклама, дизайн – консультації, облік та аудит, логістика, юридична діяльність, страхування. Зростання креативного складника розвитку глобального міста є важливим фактором його подальшої модернізації, що дозволяє місту частково відмовитися від своєї промислової функції за рахунок зосередження на його території таких сервісних систем, які забезпечують йому міжнародний імідж, залучення талановитих людей з усього світу, поліпшення інфраструктури, зростання доходів міського бюджету завдяки зосередженню в ньому культурних, видовищних, культових та інших центрів туристичних потоків, його стійкості до зовнішніх та внутрішніх шоків, що забезпечуватиме

підвищення міжнародної конкурентоспроможності в глобальному економічному середовищі.

5. Селектування екзо- та ендогенних факторів розвитку мегаполісів Європейського Союзу має ієрархічний характер і визначається відповідними рівнями ідентифікації: глобальним, що охоплює зміни у світовій кон'юнктурі, накладання негативних фаз економічних циклів, де локалізацію; наднаціональним, що включає вплив інститутів угруповання на розвиток столиці, здійснення програм реалізації регіональної конвергенції, посилення дерегулювання, загасання промислової функції, нарощування різниці в доходах, вірогідність конфлікту інтересів у структурах ЄС щодо позиціювання міста; національним, який передбачає розроблення гармонізованої політики розвитку столиці, можливу конфліктність, значні інституційні перетворення, поляризацію відносин в економіці; регіональним, для якого притаманна різношвидкісна динаміка зростання столиці та периферії, гіперконцентрація ділової активності в столиці, можливе обмеження розвитку промисловості, демотивація переваг столичного статусу міста; локальним, що визначає розвиток декількох центрів активності, виокремлення частин міста, оптимізацію інфраструктури.

6. Зовнішньоекономічна відкритість господарства європейських столиць має як позитивні, так і негативні наслідки, перетворюючи деякі з них у світові центри трансферу фінансів, інвестицій (Лондон), прийняття глобальних рішень (Париж, Лондон, Берлін, Брюссель), поширення інновацій (Стокгольм, Гельсінкі), світові туристичні хостинги (Париж, Рим, Лондон), гігантські транспортні хаби (Лондон, Париж, Мадрид). Переважна більшість столиць ЄС відіграє визначальну роль у структурі національного господарства, його урбаністичній моделі та в державному управлінні. Найбільш інформативним показником масштабності подібного роду впливів може вважатися питома вага населення країни, яке мешкає в його головному мегаполісі. У 14 з 28 столиць Європейського Союзу цей індикатор перевищує 10%, а у трьох з них (Рига, Таллінн, Нікосія) – 30 відсотків, що яскраво

підтверджує високий рівень демографічної центральності більшості європейських столиць. Сучасні процеси столичної локалізації суттєво відрізняються від тих, що мали місце в минулому, адже нарощування промислової функції в селі водночас означало зростання попиту на робочу силу, більш високого, ніж у селі, заробітну плату та інші переваги, що надавав столичний мегаполіс тим жителям, які погоджувались жити у ньому. В останні двадцять років індустріальна функція столиць стрімко зазнала суттєвих втрат, натомість значно зростала зайнятість у сфері обслуговування, де диференціація надання послуг ускладнювалась з кожним роком. Оцінювання комфортності проживання населенням столиць має як суб'єктивні складники, так й об'єктивні, що зумовлені системними відмінностями у сприйнятті переваг суто економічного (ВВП на душу населення, високий рівень заробітної плати, низький рівень безробіття тощо) або демографічного (чисельність населення, значний міграційний тиск) характерів. Найбільш вагомими причинами зростання привабливості столиць стають транспортна доступність, високий рівень розвитку соціальної, зокрема комунікативної, інфраструктури, наявність належних умов для самовдосконалення та самовираження.

7. Перехід Європейського Союзу до трирівневої системи ідентифікації регіонів максимально спростив виокремлення регіонів, у т. ч. столичних міст, що сформувалися під впливом історичних, економічних, політичних чинників. Поступовий перехід від багатоповерхневої моделі NUTS-I-VI до ідентифікованих Євростатом NUTS-I; NUTS-II, NUTS-III дозволив здійснити компаративний аналіз розвитку регіонів відповідно до цілей європейської регіональної політики, ефективно розподіляти кошти Спільноти, проводити моніторинг рівнів системного зближення столичних і периферійних територій, активно розвивати міжкраїнову кооперацію. Регуляторні механізми розвитку столичних міст сучасного ЄС являють собою сукупність національних та наднаціональних заходів економічного, соціального та організаційного рівнів, скерованих на оптимізацію діяльності в них, що

здійснюється за допомогою активного залучення структурних фондів ЄС, місцевих бюджетних ресурсів, а також приватного бізнесу в межах створення партнерських відносин з ним. Цілі регіональної (локальної) політики Європейського Союзу суттєво змінилися впродовж останніх двадцяти років, коли все інтеграційне угруповання перейшло від донорської моделі до стимулювальної, унаслідок чого підтримувались лише ті проекти, які дозволяли активно розвивати інфраструктуру, людський капітал та креативні сфери. Найбільш прийнятною та ефективною для міського господарства виявилась програма JESSICA, у межах якої вдавалося реалізувати комплементарну модель співфінансування проектів.

8. Сучасне місто Київ ідентифікується в глобальній економіці як мегаполіс, який наближається до рангу світових і має цілу низку спільних з великими містами Європи рис, зокрема: універсалістські, що вирізняють його як столицю з притаманною їй структурою та підключенням до мережевої економіки; урбаністичні, що забезпечують наявні масштаби сконцентрованих ресурсів для розвитку виробничої та креативної діяльності; отримання прямих, зворотних та синергетичний ефектів, які зумовлені високою інтенсивністю руху факторів виробництва через столицю-мегаполіс; зростання ризиковості створюваних у мегаполісі благ, що прямо впливає зі швидких змін у глобальному попиті та глобальній пропозиції; посилення креативізації суспільного виробництва, в основі якого лежить зростання частки інтелектуальних активів у бізнесі; прискореної локалізації економічної діяльності бізнесу, яка є наслідком загострення глобальної конкуренції між провідними ТНК та ТНБ світу.

9. Сучасний рівень конкурентоспроможності Києва оцінюється через низку макроекономічних, соціальних, бенчмаркінгових індикаторів, оперативне селектування яких дозволяє виявити характер, структуру, субсекторальні пріоритети, а також здатність української столиці до сталого розвитку міського господарства, трансформації системи управління в ньому, запобігання негативному впливу перманентних фінансових криз. До переваг розвитку

української столиці належать: якість людського капіталу, який, попри все, залишається в сучасних економічних умовах недооціненим; фізичний капітал, конкурентним підґрунтям чого є необхідність його термінового інвестування та модернізації; стан довкілля, який за різними оцінками потребує запровадження цілої низки системних заходів регулювання. Найбільш уразливими для Києва, з-поміж інших європейських столиць, є фінансова нестабільність; адекватне реагування на глобальні виклики, недостатній рівень іміджу та розвитку столичного бренду. Водночас для міста надзвичайно важливим є врахування додаткових факторів: доступ до фінансування, рішуча боротьба з корупцією, регулювання податкової системи та трансферу державних субсидій і субвенцій, реструктуризація ринку праці та підвищення ваги креативних професій у місті.

10. Глобалізаційні ефекти секторальної трансформації міста Києва являють собою ієрархічну поліструктурну модель динамічних (економія масштабу, загострення конкуренції, стимулювання припливу інвестицій), статичних (зростання споживання, розширення й модернізація виробництва) ефектів, а також мікс-ефектів (подальша інтеграція столиці до мережевого суспільства, кластеризація міського господарства, урахування можливих помилок та прорахунків, що мали місце при розробленні стратегій та планів розвитку міста, а також очікувані синергетичні ефекти спільної дії позитивних та негативних факторів глобалізаційної панелі розвитку). Попри всі наявні субсектори креативної економіки в столиці України найбільше значення має сектор НДДКР, що має багаторівневу основу створення, апробації, імплементації та комерціалізації конкурентоспроможних на глобальному та локальному рівні інновацій, які в межах Києва спираються на його значний інтелектуальний, іміджевий, адміністративно-господарчий, фінансовий та інфраструктурний потенціал, що дає змогу максимально пришвидшити рух наукового продукту від розробників до споживачів.

11. Визначення характеру впливу глобалізаційних процесів на розвиток міст є важливим складником створення конкурентних стратегій розвитку будь-яких мегаполісів світу столичного рівня, адже передбачає

максимальне врахування впливу зовнішніх факторів на розвиток міста, наявність вивірених державних підходів щодо стримування (або, навпаки, стимулювання) розвитку міста, його бачення жителями країни в межах глобального сітьового суспільства та оцінювання комунікативного й креативного потенціалів, подальшої трансформації структурних механізмів. В умовах світової ідентифікації міста надзвичайно важливу роль відіграють механізми просторово-орієнтованого урбанізму, які визначають межі, глибину та ярусність його розростання, характер управління міським господарством, інтенсивність та секторальну спрямованість припливу прямих іноземних та портфельних інвестицій та обрання перспективної модернізаційної (неокейнсіанська, неоліберальна, мікс) моделі подальшого розвитку. Європейська модернізація Києва передбачає докорінну зміну підходів до його функціонування, забезпечення нагальних потреб та перспективного планування, найважливішими напрямками реалізації яких є такі: децентралізація та розвиток декількох центрів ділової, у т. ч. міжнародної, активності, гармонійне урізноманітнення архітектурних форм та напрямів містобудування, реконструкція та реновація старих промислових територій, перетворення паркових ділянок та скверів у міські зони відпочинку європейського рівня, надання пріоритетності в розвитку міського транспорту, підвищення бізнес-активності, стимулювання МСБ.

12. Розроблення конкурентної Стратегії розвитку міста Київ гальмується наявністю декількох ускладнень, які в разі зволікання з їх вирішенням можуть унеможливити створення збалансованої системи європейської модернізації столиці, зокрема: законодавчою обмеженістю розвитку міста та розподілом бюджетних ресурсів, складною процедурою досягнення консенсусу інтересів при плануванні окремих загальноміських заходів, складністю ринкового регулювання пропорцій господарства, необхідністю повномасштабної ревізії наявних наразі соціальних програм та їх ретельного моніторингу, селектування знакових цінностей міста, визначення його місії, цілей, завдань та перспектив гармонізації, ідентифікації столичних

функцій, інвесторів, влади, громадськості та їх впливу на прийняття відповідних рішень. Основними принципами Стратегії розвитку міста є такі: принцип компактності, що передбачає створення просторових меж фіксації розширення; принцип культурно-бізнесової централізації, спрямований на проведення, за допомогою іноземного інвестування, комплексної регенерації, реструктуризації та перепрофілювання промислових зон та започаткування міжнародних центрів ділової активності (Kyiv-City); принцип відповідальності наступних поколінь, під чим варто розуміти розроблення спадкових заходів розвитку культурного надбання та інфраструктури; принцип плановості та пропорційності, що передбачає розроблення Генерального плану розвитку міста; принцип моніторинговості (перевірка результатів інвестування); принцип синергетизації, що означає оцінювання додаткових системних наслідків отримання інтеграційних ефектів гіперконцентрації в столиці факторів виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аллен Р. Глобальная экономическая история: Краткое введение / пер. с англ. Ю. Каптуревского. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2013. – 224 с.
2. Амоша О.І. Стратегічні проблеми розвитку великого міста / О.І. Амоша, І.П. Булєєв, Г.О. Гришин //Економічні науки. Серія «Регіональна економіка». Зб. наук. праць ЛНТУ. Випуск 5 (17). – Ч. 1. – Редкол.: відп. ред. Герасимчук З.В. – Луцьк, 2008. – 320 с.
3. Антонюк Л., Поручник А., Савчук В. Інновації: теорія, механізми розробки та комерціалізації: монографія. –К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.
4. АпатенкоТ.Н. Основные тенденции формирования городских агломераций [Текст] / Т.Н. Апатенко, А.Н. Панкеева, В.Т. Семенов. [Електронний ресурс] – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/Portal/natural/kgm.../508-515.pdf
5. Артоболевский С.С. Крупнейшие агломерации и региональная политика: от ограничения роста к стимулированию развития (европейский опыт) // Крупные города и вызовы глобализации / Под ред. В.А. Колосова и Д. Эккерта. - Смоленск, 2003. - С. 261-271.
6. Бабаєв В.Н. Город как социально-управленческая система // Проблемы та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. пр. / За ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Х.: НТУ “ХПІ”, 2003. – Вип. 1(5). – С. 27-32.
7. Бабаєв В.М. Потенціал реалізації проєктів публічно-приватного партнерства в інфраструктурній сфері мегаполіса. [Електронний ресурс] – Режим доступу: eprints.kname.edu.ua/28779/1/3-9%20Бабаєв%20ВМ.pdf
8. Бабаєв В.М. Управління міським господарством: теоретичні та прикладні аспекти : монографія / В.М. Бабаєв. - Харків.: ХарРІ НАДУ «Магістр», 2004. - 204 с.

9. Бакалова Л. Структурно-функціональна типологія міст як ефективний інструмент управління розвитком міста // Управління сучасним містом. – 2007. – № 1-12 (25-28). – С.182-191.
10. Баль-Вожняк Т. Мережеві структури інноваційної економіки / Інституційна парадигма цивілізаційного розвитку: монографія / за ред. А. Ткача. – Київ-Краків-Мелітополь: М / ДМУ Гуманітарного університету «ЗДМУ», 2007. – 275 с.
11. Барнз В., Ледебург Л. Нові регіональні економіки / Пер. з англ. А. Пехник.-Львів: Літопис, 2003.- 196с.
12. Белорус О. Г. Глобальные трансформации и стратегии развития : [монография] / О. Г. Белорус и др. – К. : Орияне, 2000. – 266 с.
13. Белорус О. Г. Глобальное устойчивое развитие / О. Г. Белорус, Ю. М. Мацейко; Киев. нац. экон. ун-т. – Киев : КНЭУ, 2006. – 488 с.
14. Березюк О.В. Безпека життєдіяльності : Підручн. / О.В. Березюк, М.С. Лемешев. [Електронний ресурс] – Режим доступу: - <http://posibnyky.vntu.edu.ua/bjd/index.htm>.
15. Биченко Л.А. Актуальні питання розвитку міських агломерацій / Л.А. Биченко //Актуальні проблеми державного управління. – № 2 (40). – 2011. – С. 1-7.
16. Білорус О. Г. Глобалізація і безпека розвитку : [монографія] / Нац. акад. наук України, Ін-т світової економіки і міжнар. відносин, Київ. нац. экон. ун-т ; кер. авт. кол., наук. ред. О. Г. Білорус. – К. : [Б. в.], 2001. – 734 с.
17. Білорус О. Г. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації : монографія / О. Г. Білорус та ін. ; відп. Д. Г. Лук'яненко ; Київ. нац. ун-т економіки. – К. : КНЕУ, 2001. – 538 с.
18. Біль Д. Інфраструктура як інструмент політики національного та регіонального розвитку Європейського Союзу та України / Україна на шляху до Європи / За ред. Л. Хоффмана та Ф.Мьоллерса. – К., 2001. – С.106-145.

19. Бінгем Р., Гилл Е., Вайт С. Фінансування економічного розвитку. / Пер. з англ. Г.Пехник, В.Дегтярьова. – Львів: Літопис, 2003 – 416 с.
20. Бодіяр Ж. Фатальні стратегії / Пер. з французької Леонід Кононович. – Львів: Кальварія, 2010. – 192 с.
21. Бойко-Бойчук О.В. «Принцип» як основа якісних досліджень розвитку міста / О. В. Бойко-Бойчук // Управління сучасним містом. – 2007. – № 1-12 (25-28). – С.16-22.
22. Бойко-Бойчук О.В. Державне управління розвитком міста: моделі та механізми [Текст] : монографія / О. В. Бойко-Бойчук ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К. : Пульсари, 2010. – 234 с.
23. Бойко-Бойчук О.В. Категорія «місто»: сутність, визначення / О.В.Бойко-Бойчук // Управління сучасним містом. – 2005. – № 3–4/7–12 (19–20). – С.47-60.
24. Бойко-Бойчук О.В. Проблеми міста як підґрунтя ефективного управління його розвитком / О. В. Бойко-Бойчук // Актуал. пробл. держ. упр. : зб. наук. пр. - Х. : Магістр, 2009. – Вип. 1 (35). – С. 294 - 302.
25. Бойкова М. В., Ильина И. Н., Салазкин М. Г. Будущее городов: Города как агенты глобализации и инноваций // Форсайт. – 2011. – Т. 5. – №4. – С. 32-48.
26. Брайтон Дж. Стратегічне планування для державних та неприбуткових організацій / Перекл з англ. А. Кам'янець. – Львів: Літопис, 2004. – 352 с.
27. Брикова І. В. Роль метрополістичних інноваційних систем в реалізації національних конкурентних переваг // Ринок цінних паперів України. – 2011. – №11-12. – С. 13-18
28. Бродель Ф. Динамика капитализма. – Смоленск: Полиграмма, 1993. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм, XV-XVIII вв. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://demoscope.ru/weekly/knigi/brodel/brodel.pdf>

29. Бурда М., Виплош Ч. Макроекономіка. Європейський контекст / Пер. з англ. С.Панчишин.– К.: Основи, 1998.–682 с.
30. Буряк П., Зиядулаев Н., Ростанец В. Экономика Москвы и формирование МФЦ / П. Буряк, Н. Зиядулаев, В.Ростанец // Экономист. – 2012. –№ 8. – С.91-96.
31. Вакуленко В.М. Зростаюче значення крупних міст та мегаполісів: Дилеми та досвід прийняття політичних рішень / В.М. Вакуленко, Н.М. Гринчук, В.І. Ярощук // Управління сучасним містом. – № 1-12 (33-36). – 2009. – С. 202-213.
32. Вакуленко В.М. Стратегічне планування на місцевому та регіональному рівнях: [навч. посібник] / Вакуленко В.М., Мамонова В.В., Шаров Ю.П. – Ужгород: Патент, 2004. – 198 с.
33. Варналій З.С. Сучасний стан і тенденції економічного і соціального розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – С. 50-74.
34. Вебер А.Феррин. Рост городов в 19-м столетии / А.Феррин Вебер, перевод с англ. А.Н. Котельникова. – С.-Пб. : Типо-литография А. Лейферта, 1903. – 464 с.
35. Вебер М. История хозяйства. Город / М. Вебер ; пер. с нем. - М. : Канон-Пресс-Ц, 2001. – 575 с.
36. Вечерський В. Спадщина містобудування України. Теорія і практика історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень населених місць. – К., 2003. – С. 10-11.
37. Веліхов Л.А. Основы городского хозяйства. Общее учение о городе, его управлении, финансах и методах хозяйства / Л.А.Веліхов. – В 2-х ч. – М.-Л. : ГИЗ, 1928. – 467 с.
38. Гайнулина Л.Ф., Агапов О.Д. Синергическая антропология как новая гуманитарная парадигма // Вопросы философии. – 2010. – №5. – С. 173-177

39. Географія США: проблеми та регіони. [Електронний ресурс] – Режим доступу: photos.state.gov/libraries/ukraine/238746/ejournals/Geogra.
40. Герст П. Сумніви в глобалізації : пер. з англ. / П. Герст, Г. Томпсон. – К. : К. І. С., 2002. – 306 с.
41. Гладкий О.В. Суспільно-географічне дослідження промислових агломерацій України: теорія, методи, практика. – Автореф. дис.... докт.геогр.наук. – КНУ ім. Т.Шевченка, К, 2010. – 40 с.
42. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / О.Г.Білорус, Д.Г.Лук'яненко та ін.- К.:КНЕУ, 2001.-733 с.
43. Гонта О. Політика транснаціоналізації економіки регіонів: Теорія, методологія, практика: Монографія. – Чернігів: Чернігівський ЦНТЕІ, 2008. – 496 с.
44. Гражевська Н. Економічні системи епохи глобальних змін. – К.: Знання, 2008. – 431 с.
45. Гранберг А. Основы региональной экономики.-М.:ГУ ВШЭ, 2000.-495 с.
46. Гриффитс А., Уолл С. Экономика для бизнеса и менеджмента / Пер. с англ. Я. Невмержицкого. – Днепропетровск: Баланс, Бизнес Букс, 2007. – 944 с.
47. Гуляк Р.Е. Соціально-економічна сутність та визначення поняття “місто” [Електронний ресурс] / Р.Е. Гуляк // Коммунальное хозяйство городов: научнотехнический сборник. – № 82. – Режим доступу: <http://eprints.ksame.kharkov.ua/5824/1/126-13195.pdf>.
48. Дашкевич Я.Р. Социотопография городов как направление историко-краеведческих исследований // Первая всесоюзная научная конференция по историческому краеведению (Полтава, октябрь 1987 г.). Тезисы докладов и сообщений. – К., 1987. – С. 71-72.
49. Демин Н.М. Управление развитием градостроительных систем. – К.: Будівельник, 1991. – 184 с.

50. Дергачев В. А. Геополитическая теория больших многомерных пространств: монография. – М.: -Издательский проект профессора Дергачева, 2011. – С. 35.
51. Друкер П. Бизнес и инновации: Пер. с англ. – М.:ООО «И.Д. Вильямс, 2009.-432с.
52. Дурнєва Ю.А. Історико-правові передумови становлення комунального сектора економіки / Ю.А. Дурнєва // Економіка і право. – 2010. – №1. – С.60-63.
53. Єщенко І.С. Сучасна економіка : [навч. посіб.] / І.С. Єщенко, Ю.І. Палкім. – К.: «Вища школа», 2005. – 327 с.
54. Закономерности эволюции крупных городских систем (на примере г. Москвы). Отчет по мероприятию: «Создание и внедрение инновационной образовательной программы «Мониторинг и управление глобальными процессами в больших городах» в рамках деятельности Московской кафедры ЮНЕСКО МГУ по глобальной проблематике». – М.: МГУ, 2011. – 53 с.
55. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013. Назустріч економічному зростанню та процвітання. Фонд ефективного управління. [Електронний ресурс] Режим доступу:www.fed.org.ua/docs/FEG_report_2013_body_ukr_web.pdf
56. Ібатуллін Ш.І. Капіталізація земель приміських зон великих міст: теорія, методологія, практика. – К.: НАУ, 2007. – 260 с.
57. Каган М.С. Град Петров в истории русской культуры. 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: «Паритет», 2006. – 480 с.
58. Капитал. Лучшие компании Украины. – К.: Деловая пресса Украины, 2013. – 188 с.
59. Капица Л. Индикаторы мирового развития. – М.: «МГИМО – Университет», 2008. – 352 с.
60. Кашуба Я. Японський феномен розвитку приватного бізнесу: Монографія. – Львів: Астролябія, 2009. – 272 с.

61. Кінг Е. Часи й простори модерності (або кому потрібен постмодернізм?) / Глобальні модерності / За ред. М.Фезерстоуна, С. Леша, Р. Робертсона.- К.: Ніка-Центр, 2008. - С.158-178.

62. Ковальчук І. Наукові засади і результати моделювання стану та динаміки поселенського навантаження, його впливу на природне середовище Західної України // Історична топографія і соціотопографія України. Зб. наукових праць. – Львів, 2006. – С. 11-38.

63. Коллонтай В. Западные концепции экономической глобализации / В. Коллонтай // Грани глобализации: Трудные вопросы современного развития / Горбачев М. С. [и др.]. – М., 2003. – 592 с.

64. Корнаи Я. Системная парадигма / Янош Корнаи // Вопросы экономики. - 2002.-№4. -С.4-16

65. Корольчук Ю. Консенсус як ознака глобалізації / антиглобалізації / Ю. Корольчук. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n19texts/consensus.htm>.

66. Костерін В. О. Управління економічним комплексом великого міста : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.05 / Костерін В. О. ; НАДУ при Президентіві України. - К., 2002. – 16 с.

67. Котенко Т. Становлення та розвиток місцевого самоврядування м. Києва (IX–XIX ст.ст.) / Т. Котенко // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2007. – № 74-76. – С.103-107.

68. Кравчук М. Концептуальна еволюція теорій глобалізації / М. Кравчук // Політичний менеджмент. – 2003. – № 2. – С. 122-136.

69. Крамаренко Р.М Пріоритети нової урбаністики / Крамаренко Р.М. // Объединение экономистов и правоведов - ключ к новому этапу развития: Международный научно-практический конгресс(29 ноября 2013г.), - г. Берн, Швейцария, 2013. - С. 64-65.

70. Крамаренко Р.М. Вплив глобальних тенденцій на розвиток мегаполісів / Р.М. Крамаренко // «Перспективы развития науки в XXI веке»: сборник материалов Международной конференции (16 мая 2013). – Донецк: Центр научных публикаций, 2013. – С. 50-53.

71. Крамаренко Р.М. Європейська модель креативної локалізації столичних міст / Р.М. Крамаренко, Н.О. Галенко // Бізнес Інформ. Науковий журнал.– Харків, 2014. - №4. - С. 19-25.

72. Крамаренко Р.М. Креативна локалізація столичних міст в світовому просторі / Р.М. Крамаренко // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. - К., 2014. - Вип. 3 (154). - С. 151-154

73. Крамаренко Р.М. Актуальні напрями розвитку урбаністики / Крамаренко Р.М. // Управління соціально-економічним розвитком держави, регіону, підприємства: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція(4 листопада - 4 грудня 2013 року), - м. Полтава, 2013. – С. 18-19.

74. Крамаренко Р.М. Аналіз розвитку столичних мегаполісів: гармонізовані механізми / Р.М. Крамаренко, С.М. Галенко // Управління сучасним містом: науково-практичний журнал.– К., 2010. - № 1-4/1-12(37-40). – С. 156-161

75. Крамаренко Р.М. Брендинг інвестиційної привабливості мегаполісу / Р.М. Крамаренко, А.І. Третьякова // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. – К., 2013. – Вип. 9 (148). - С.136-140.

76. Крамаренко Р.М. Брендинг міст та регіонів: зарубіжний та вітчизняний досвід / Р.М. Крамаренко // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць- К., . - Вип. 11 (150). 2013.- С. 208-212.

77. Крамаренко Р.М. Вплив глобалізації на розвиток мегаполісів / Р.М. Крамаренко // Кримський економічний вісник: Науковий журнал.– Сімферополь, 2013. - № 1(02). – Ч. II. - С. 71-73.

78. Крамаренко Р.М. Вплив глобалізації на формування і становлення глобальних міст / Р.М. Крамаренко // Актуальні проблеми економіки та менеджменту: теорія та практика: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції(30-31 травня 2013 року), - м. Київ. - С. 32 – 35.

79. Крамаренко Р.М. Вплив екзо- та ендегенних факторів на розвиток європейських міст [Електронний ресурс] / Р.М. Крамаренко // Ефективна

економіка. – 2014. – № 2. – Режим доступу до журналу:
<http://www.economy.nayka.com.ua>

80. Крамаренко Р.М. Глобализация и урбанизация: взаимосвязь и взаимовлияние / Р.М. Крамаренко // Економіка в умовах глобалізації світових економічних процесів: Матеріали XXIV Міжнародної науково-практичної конференції (5-6 апреля 2013), / Громадська організація «Львівська економічна фундація». У 2ч. - Львів: ЛЄФ, 2013. Ч.1. - С.91-92.

81. Крамаренко Р.М. Глобалізація як чинник розвитку мегаполісів: переваги та загрози / Р.М. Крамаренко // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць. - К., 2013. – Вип. 7-8 (146-147). – С. 114-117.

82. Крамаренко Р.М. Глобальна та внутрішня конкурентоспроможність української столиці / О.М. Галенко, Р.М. Крамаренко // Культура народів Причорномор'я: науч. журнал.. - Симферополь: Изд-во Центра информ. технологий МЦ "Крым", 2013. - № 265 – С. 130 – 135.

83. Крамаренко Р.М. Інноваційна парадигма розвитку мегаполісу в умовах глобальної економічної нестабільності / Р.М. Крамаренко // Проблемы и перспективы инновационного развития экономики: XVIII международная научно-практическая конференция (30 сентября - 6 октября 2013 года), - пгт. Мисхор, Ялта, АР Крым, 2013. – С. 36 – 38.

84. Крамаренко Р.М. Класифікація факторів розвитку міжнародної економічної активності малих міст / Крамаренко Р.М., Масло Р.Є. // Актуальні проблеми економіки України: тенденції, ризики, стимули: Міжнародна науково-практична конференція (8-9 листопада 2013 року), - м. Дніпропетровськ – С. 56 – 58.

85. Крамаренко Р.М. Конкурентний статус столичних мегаполісів у глобальних координатах світового економічного розвитку / Р.М. Крамаренко // Національні особливості та світові тенденції управління та адміністрування на макро-, мезо- і мікрорівнях економіки : матеріали Міжнародної науково-

практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 8-9 квітня 2016 р.). У 2-х частинах. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2016. – Ч. 1. – с. 43-45

86. Крамаренко Р.М. Креативна модернізація столиці України / Р.М. Крамаренко // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. - К., 2014. - Вип. 7-8 (158-159). - С. 23 – 28.

87. Крамаренко Р.М. Мегаполіс в умовах глобалізації: фактори впливу / Р.М. Крамаренко // Управління сучасним містом: науково-практичний журнал- К., 2011. . - № 1-4/1-12(41-44).– С. 141-147.

88. Крамаренко Р.М. Мегаполіс в умовах глобальної економічної нестабільності / О.М. Галенко, Р.М. Крамаренко // Модернізація стратегій економічного розвитку в умовах глобальної нестабільності: Зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф(22-23 листопада 2012 р.). - К.: КНЕУ, 2012. - С.22-24.

89. Крамаренко Р.М. Національні та наднаціональні регуляторні механізми розвитку столичних мегаполісів / Р.М. Крамаренко // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. - - К., 2014.- Вип. 6 (157). - С. 205-211.

90. Крамаренко Р.М. Новації у концепції розвитку мегаполісів / Крамаренко Р.М. // Интернационализация научного поиска: перспективы и проблемы: Международная конференция (28 декабря 2013 года) - г. Киев, 2013. – С. 31-32.

91. Крамаренко Р.М. Парадигмальні підходи до ідентифікації якості розвитку креативного міста / Р.М. Крамаренко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: «Економіка»: Науковий журнал, Дніпропетровськ, 2014. – Вип. 1(8). – Т. 22. – С.110-119.

92. Крамаренко Р.М. Проблеми розробки та реалізації стратегії розвитку столичного мегаполісу / О.М. Галенко, Р.М. Крамаренко // Культура народів Причорномор'я: науч. журнал.. Симферополь: Изд-во Центра информ. технологий МЦ "Крым", 2013. - №256 – С.89 – 92.

93. Крамаренко Р.М. Проблеми управління сучасним мегаполісом / Р.М. Крамаренко // Стратегії розвитку економічних систем на мікро- та макрорівнях: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції з економіки (17-18 травня 2013 року). – Дніпропетровськ, 2013. – С. 93-95.

94. Крамаренко Р.М. Развитие мегаполисов в глобализационном измерении / Р.М. Крамаренко // Економіка, фінанси та менеджмент: проблеми та шляхи розвитку: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції(22-23 марта 2013), / Наукове об'єднання «Economics». У 2ч. – Сімферополь, 2013. Ч.1.- С.22-23.

95. Крамаренко Р.М. Розвиток мегаполісу на тлі глобалізаційних процесів / Р.М. Крамаренко // Сучасні аспекти розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів: матеріали XXVI: Міжнародна науково-практична конференція(7-8 червня 2013р)., - Львів. – С. 22 – 23.

96. Крамаренко Р.М. Розвиток креативного міста: парадигми світової сучасності / Р.М. Крамаренко // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць.. - К., 2014. - Вип. 2 (153)- С. 111-114

97. Крамаренко Р.М. Розвиток столичного мегаполісу в сучасних умовах / Р.М. Крамаренко // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць. - К., 2013. - Вип. 2(141). - С. 191-194.

98. Крамаренко Р.М. Роль брендингу в формуванні інвестиційної привабливості мегаполісу / Р.М. Крамаренко //Глобальні проблеми та світовий економічний розвиток: XX IX Міжнародна науково-практична конференція(6-7 вересня 2013 року), - м.Львів, 2013. – С.46-49.

99. Крамаренко Р.М. Роль мегаполісів як суб'єктів міжнародних відносин / Р.М. Крамаренко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: «Економіка»: Науковий журнал, – Дніпропетровськ, 2013. - Вип. 7 (2). – Т.21. - С. 201-205

100. Крамаренко Р.М. Сервісні та комунікаційні центри як функціональні параметри глобальних міст / Р.М. Крамаренко, Н.С. Німченко // Проблеми ринку та розвитку регіонів країн СНД: Міжнародна науково-

практична конференція (7-8 червня 2013 р.), - Дніпропетровськ, 2013. – С.65-66.

101. Крамаренко Р.М. Становлення столиці України як сучасного мегаполісу / Р.М. Крамаренко // Наука і сучасність: виклики глобалізації – Частина I (Економічні науки): Міжнародна конференція(25 травня 2013 р) - м.Київ. Центр наукових публікацій. – 162 стр. С. 61-63.

102. Крамаренко Р.М. Столична асиметрія економічного розвитку в контексті глобалізації / Р.М. Крамаренко, С.М. Галенко // Управління сучасним містом: науково-практичний журнал. — К., 2012. - № 1-4/1-12(45-48). – С. 103 – 109.

103. Крамаренко Р.М. Столична локалізація європейської економіки / О.М. Галенко, Р.М. Крамаренко // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. –Вип. 4 (155). - К., 2014. - Вип. 4 (155). - С. 156-162

104. Крамаренко Р.М. Столичні міста в регіональній економічній ієрархії ЄС [Електронний ресурс] / Р.М. Крамаренко // Ефективна економіка. – 2014. - № 1. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua>

105. Крамаренко Р.М. Стратегія розвитку г.Києва в контексте глобализационных тенденцій / Р.М. Крамаренко //Концепция развития экономических наук в XXI веке: Материалы XI Международной научно-практической конференции для студентов, аспирантов молодых ученых(15-16 березня 2013 р.), - г. Москва.: Аналитический центр «Экономика и финансы», 2013.- С.13-15.

106. Крамаренко Р.М. Стратегія розвитку столичного мегаполісу / Р.М. Крамаренко // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць. - К., 2013. – Вип. 4(143). - С. 211-215.

107. Крамаренко Р.М. Структурна трансформація господарства Києва / Р.М. Крамаренко, С.М. Галенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки», - Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – Випуск № 6. – С. 87 – 90.

108. Крамаренко Р.М. Сучасне аналітичне забезпечення управління розвитком мегаполісу в Україні/ О.М. Галенко, Р.М. Крамаренко // Роль і місце бухгалтерського обліку, контролю й аналізу в розвитку економічної науки і практики: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ.конф(6-7 грудня 2012 р.). - К.:КНЕУ, 2012.-С.146-148.

109. Крамаренко Р.М. Сучасні виклики у розвитку мегаполісів України / Р.М. Крамаренко // Фінанси, облік і аудит: Зб. наук. праць. – Вип. 20/1. - Саки: ПП «Підприємство Фенікс», 2013. – С. 252-256.

110. Крамаренко Р.М. Урбаністика: пріоритети та перспективи / Р.М. Крамаренко // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. - К., - Вип. 1 (152). 2014.- С. 183-186.

111. Крамаренко Р.М.Розвиток мегаполісу в умовах сучасної економічної системи / Р.М. Крамаренко // Економічний ріст в умовах державно-приватного партнерства: матеріали III-ої міжнар. наук.-практ. конф(15-16 березня 2013 р.). - Дніпропетровськ, 2013. – С. 20.

112. Крамаренко Р.М. Еволюція розвитку столичних міст в глобальній економічній архітектурі / Р.М. Крамаренко, С.М. Галенко // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. - Вип. 10 (161). - К., 2014. - С. 23 – 28

113. Крамаренко Р.М. Механізми розвитку креативних систем українського мегаполісу / Р.М. Крамаренко // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. - Вип. 5 (168). - К., 2015. - С. 18-23

114. Крамаренко Р.М. Європейська модернізація українського столичного мегаполісу / Р.М. Крамаренко, О.М. Галенко // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент», - Одеса, 2015. – Випуск №10. - С. 56-64

115. Крамаренко Р.М. Механізми генерації конкурентоспроможності міста Києва (2015-2025 рр.) / Р.М. Крамаренко // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. – Київ, 2015 - Вип. 11 (174). – С. 145-148

116. Крамаренко Р.М. Сучасні моделі комерціалізації інтелектуальних здобутків країн світу / Р.М. Крамаренко, О.Ю. Кардаков // Ефективна економіка. – 2015. – № 11. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua>

117. Крамаренко Р.М. Секторальна та інфраструктурна ідентифікація якості розвитку Києва на період до 2025 р. / Р.М. Крамаренко, О.М. Галенко // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. – Київ, 2016 - Вип. 4 (177). – С. 81 – 86.

118. Крамаренко Р.М. Глобалізаційний підхід до створення ефективної стратегії розвитку європейських мегаполісів / Р.М. Крамаренко, С.М. Галенко // Бізнес Інформ. Науковий журнал. - №2. – Харків, 2015. - С. 35 – 39

119. Крамаренко Р.М. Методологія оцінки конкурентоспроможності столичних мегаполісів у глобальному економічному просторі / Р.М. Крамаренко // Вісник Одеського національного університету. Серія «Економіка», - Одеса, 2016. – Том 21. – Випуск 5(47). - С. 23-26

120. Крамаренко Р.М. Міжнародна інтеграційна взаємодія з метою інноваційного розвитку / Р.М. Крамаренко, М.А. Кірик // Проблеми економіки. Науковий журнал. - №1. – Харків, 2016. - С. 24-30

121. Крамаренко Р.М. Аналіз сучасних тенденцій розвитку мегаполісів в контексті викликів глобалізації / Р.М. Крамаренко, С.М. Галенко // Направление научной мысли: Международная конференция, 30 декабря 2014 – 07 января 2015, Великобритания – с. 37-42

122. Крамаренко Р.М. Конкурентний статус столичних мегаполісів у глобальних координатах світового економічного розвитку / Р.М. Крамаренко // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Національні особливості та світові тенденції управління та адміністрування на макро-, мезо- і мікрорівнях економіки», 8-9 квітня 2016 року. – м. Дніпропетровськ. – с. 43-45

123. Культура городского самоуправления : учебное пособие / С.В. Вобленко, Н.А. Вобленко, Т.М. Говоренкова; под ред. С.В. Вобленко. – Николаев: ОАО «КТНК», 1997. – 367 с.
124. Кун Т. Структура научных революций / Пер. с англ.- М.: Прогресс, 1975.- 256 с.
125. Лаппо Г. Города на пути в будущее. – М.: Мысль, 1997. –236 с.
126. Леонова Н. А. Конкурентоспособность территории: понятие, факторы, оценка. – С. 57-58. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lib.csu.ru/vch/078/014.pdf>.
127. Лук'яненко Д. Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності : [навч. посіб.] / Д. Г. Лук'яненко ; Київ. нац. екон. ун-т. – К. : КНЕУ, 2005. – 204 с.
128. Малиновський В. Концептуалізація поняття «регіон» // Вісник Національної академії державного управління. – 2012. – №4 (22). – С. 163-170.
129. Маніфест нової урбаністики, прийнятий на 15-й Пленарній сесії Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи 29 трав. 2008 року, м. Страсбург // [Електронний ресурс] – Режим доступу: – https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1210859&Site=COE#P41_488 Европейская хартия городов II.
130. Матвиенко В. Прогностика. – К.: Українські пропілеї, 2000. – 520с.
131. Мельдаханов А.А. Природа конкурентоспособности города: факторы, методы, критерии / А.А. Мельдаханов [Текст] // Режим доступу: – http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Ecologia/67528.doc.htm.
132. Молодцов О.В. Сітьова парадигма територіального розвитку: сутність, логіка впровадження [автореф. дис... д. н. держ.упр. 25.00.01] / О.В. Молодцов. – К.: НАДУ, 2010. – 39 с.
133. Надольний І. Трансформація культурного потенціалу особистості в контексті глобалізаційних парадигм / Ефективність державного управління в контексті глобалізації та євроінтеграції: Матеріали науково-практичної

конференції / За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – К.: Вид-во НАДУ, 2003. – С. 61.

134. Новицкий В.Е. Программно-целевой поход в государственной институциональной модели. – Киев: Аристей, 2005 – 40с.

135. Орловська В.С. Критерії розвитку мегаполісів в умовах глобалізації [Текст] / В.С.Орловська // Стратегія розвитку України у глобальному середовищі / Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції 17-19 листопада 2010 р. – Сімферополь: ВіТроПринт, 2010. – 324 с. – С. 25-27.

136. Орловська В.С. Уточнення термінологічного апарату для вивчення ролі мегаполісів в сучасній глобальній економіці [Текст] / В.С. Орловська // Економічний простір. – 2011. – № 55. – С. 1-15.

137. Основні макроекономічні показники розвитку України. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] Режим доступу ukrstat.org/uk/operativ2013/gdh/reg_zp_m/reg_zpm13_u.htm

138. Основы экономики столичного мегаполиса / Российская академия естественных наук, Российская муниципальная академия, Институт региональных экономических исследований. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2006. – 575 с.

139. Офіційний сайт United Nations Development Programme [Електронний ресурс] / Організація Об'єднаних Націй. – Режим доступу: <http://www.undp.org/>.

140. Парцхаладзе Л. Перспективи для міської влади: усім містам присвячується / Л.Парцхаладзе // Дзеркало тижня. – 2003. – № 18 (443).

141. Пелипенко А. А., Яковенко И. Г. Город в пространстве культуры и в процессе урбанизации: методологические аспекты // Урбанизация в формировании социокультурного пространства. М. : Наука, 1999. С. 123

142. Передрій О.С. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / О.С. Передрій. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1628041439232/ekonomika/teoriya_konkurenciyi_portera.

143. Перспективы мегаполисов: мнения заинтересованных сторон. GlobeScan и MRC McLean Hazel, 2007. – С. 13
144. Погорілий О.І. Соціологічна думка ХХ століття: Навч. посіб. – К.: Либідь, 1996. – 224 с.
145. Попова Ю.М. Економічні аспекти визначення дефініції «місто» / Ю.М. Попова // Електронне наукове фахове видання “Ефективна економіка”. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php>.
146. Проект щодо розроблення Стратегії розвитку міста Києва до 2025 року. Принципи територіального розвитку. 12 травня 2011 р. – Київ, 2011. – 85 с.
147. Проект щодо розроблення Стратегії розвитку міста Києва до 2025 року. Розвиток туризму та культури. 12 травня 2011р. – К.: КМДА, 2011. –32 с.
148. Прочнімак О. та ін. Управління людським та соціальним розвитком у регіонах України: моногр. / О.Ф. Новикова, О.І. Амоша, Л. В. Шаульська та ін., НАН України, Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2010. – С. 315-368
149. Прыткин Б. В. Глобальная экономика – ключ к самосохранению. Деятельность эколого-экономических систем / Б. В. Прыткин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003.– 335 с.
150. Прямі іноземні інвестиції в м. Київ. Міське статуправління м. Києва. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.gorstat.kiev.ua/p.php3?c=527&Lang=1
151. Регіональна економіка: Словник-довідник / Богорад О.Д., Невелєв О.М., В.М. Падалка, М.В. Підмогильний; За ред. М.В. Підмогильного. – К.: НДІСЕП, 2004. – 347 с.
152. Регіони України, 2012. Державна служба статистики України. Частина 1. – К.: ДСС, 2012.– 415 с.
153. Регіони України, 2013. Державний комітет статистики. – К.: ДКС, 2013. – 356 с.

154. Резнікова Н.В. Роль агломерацій та міст в європейській парадипломатії як формі розвитку транскордонної конкурентоспроможності // Інвестиції: практика та досвід. - №13-14 (липень). - 2015. – С5-8.

155. Резнікова Н.В. Роль міст в поглибленні асиметрій розвитку в умовах глобальної взаємодії // Н.Резнікова, М.Відякіна // Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки»: збірник наукових праць. – 2014. - №3. – Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/2576

156. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів, 2013. Підготовлено Київським міжнародним інститутом соціології у партнерстві з Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій на замовлення Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.ukrproject.gov.ua/sites/default/files/upload/rejting_investiciynoyi_privablivosti_regioniv_.pdf

157. Реутов В. Регіональний вимір трансформаційних зрушень економіки України. – Сімферополь, «Фенікс», 2010. – 432с.

158. Робота аспірантури та докторантури у 2013. Експрес-випуск. Державна служба статистики України. – К.: ДСС, 2014.– 04.03.2014 р. №74/0/05.4 вн-14.

159. Розвиток міст [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.rdpnd.lv/en/rap_en/

160. Роккан С. Города, государства и нации: пространственная модель изучения различий в развитии // Политическая наука. – 2006. – № 4. – С. 48-50.

161. Роккан С. Политика территориальной идентичности. Исследование по европейскому регионализму / Стайн Роккан, Дерек В.Урвин // Логос. – 2003. – № 6 (40). – С. 117-132.

162. Романюк С. Роль стратегічного планування у просторовому розвитку України [Електронний ресурс] / С. Романюк. – Режим доступу :

archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/dprmu/2007_13/1_Romanuk... – Заголовок з екрану.

163. Роузфілд С. Порівнюємо економічні системи. Культура, багатство та влада в ХХІ столітті / Пер. з англ. – К.: «К.І.С.», 2005. – 370с.

164. Руднєв А.С. Державне регулювання енергоспоживання в рекреаційній зоні мегаполіса (на матеріалах Харківської області): автореф. дис. на здобуття звання к.е.н. за спеціальністю 08.02.03 – організація управління, планування регулювання економікою / А.С. Руднєв. – Харків, 2004. – 26 с.

165. Саваренская Т.Ф. История градостроительного искусства. Поздний феодализм и капитализм / Т.Ф. Саваренская, Д.О. Швыдковский, Ф.А. Петров. – М. : Архитектура-С, 2004. – 392 с.

166. Саваренская Т.Ф. История градостроительного искусства. Рабовладельческий и феодальный периоды / Т.Ф.Саваренская. – М. : Архитектура-С, 2004. – 376 с.

167. Савельєв Євген. Концепція регіональних реформ в Україні на рівні NUTS / Євген Савельєв, Максим Куриляк // Журнал європейської економіки. – Том 15 (№ 1). – Березень 2016. – С. 92-120.

168. Сардак С.Е. Управлінсько-регуляторні аспекти розвитку людських ресурсів в умовах глобалізації: моногр./ С.Е.Сардак.– Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2012.–460 с.

169. Саханенко С.Є. Теоретичні та організаційно-функціональні засади політичного управління містом в умовах самоврядування : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.04 / С.Є. Саханенко. – Д-к, 2005. – 40 с.

170. Слука Н. А. Эволюция концепции «мировых городов» / Н.А. Слука // Демоскоп Weekly. Электронная версия бюллетеня «Население и общество» Института демографии Государственного университета – Высшая школа экономики. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://demoscope.ru/weekly/2008/0343/analit01.php#_FNR_6

171. Семенов В.Т. Синергетические модели управления мегаполисами в условиях необходимости устойчивого развития / В.Т. Семенов, Н.Э. Штомпель // Коммунальное хозяйство городов: научн.-технич. сб. – 2009. – № 90. – С.3-8.

172. Семенов В.Т. Современные проблемы развития городских агломераций (на примере харьковского региона) / В.Т. Семенов, Н.Э. Штомпель. [Электронный ресурс] – Режим доступа : eprints.kname.edu.ua/29874/1/1.pdf. – Заголовок з екрану.

173. Семенов В.Т. Формирование устойчивого развития мегаполисов: Урбанистические аспекты: Моногр. / В.Т. Семенов, Н.Э. Штомпель; Харьк. нац. акад. гор. хоз-ва. – Х.: ХНАГХ, 2009. – 331 с.

174. Семенов В. Ф. Кластерна політика в управлінні регіональним розвитком туризму // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2010. – №40. – С. 381-387.

175. Сич Н. Проблеми функціонування та розвитку міської інфраструктури / Проблеми трансформації системи державного управління в умовах політичної реформи в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 31 трав. 2006 р. / За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. – Т. 2. – С. 176-178.

176. Спартак А. Современный регионализм / Андрей Спартак // Мировая экономика и международные отношения. – 2011. - №1. – С. 3-15

177. Ставнийчук М. Реформа, с которой Украина опаздывает на 20 лет // Зеркало недели. – Украина. – № 44. – 30 ноября-7 декабря 2012.

178. Степаненко А.В. Социально-экономическое развитие городов: проблемы комплексности и сбалансированности. – К. : Наук. думка, 1977. – 263 с.

179. Столиця – пріоритетний центр економічного розвитку країни [Електронний ресурс] // Режим доступу: – <http://www.feg.org.ua/cms/projects/debaty/capital.html>.

180. Столярчук Я. М. Глобальні асиметрії економічного розвитку: монографія. – К.: КНЕУ, 2009. – С. 9.
181. Сторонянська І. Міжрегіональні інтеграційні процеси в Україні: тенденції та перспективи розвитку. – Львів: ІРД НАН України, 2009 – 392 с.
182. Стратегія розвитку Києва до 2025 року. Проект. 31 травня 2011 р. – К.: КМДА, 2011 . –65 с.
183. Струк Е. Дорогая моя столица [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://kontrakty.ua/article/3020>.
184. Стукало Н.В. Глобальні виміри сталого розвитку / Н.В. Стукало // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія». Зб. наук. праць. ЛНТУ. – Випуск 7(28). – Ч. 2. – Луцьк, 2010. – С....
185. Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та субрегіонів: посібник проекту USAID «ЛІНК» (Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність). – К., 2012. – 183 с.
186. Толочко П.П. Історична топографія стародавнього Києва. – К., 1972. – 298 с.
187. Транспорт та комунікації м. Києва. Міське статуправління. [Електронний ресурс] Режим доступу: www.gorstat.kiev.ua
188. Туниця Т. Ю. Еколого-економічні засади моделі сталого розвитку / Т. Ю. Туниця // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2004. – Вип. 3-4. – С. 740-744.
189. Удовиченко В. П. Новітні моделі соціально-економічного розвитку міст в умовах формування ринкових відносин та громадянського суспільства / В.П. Удовиченко; за заг. ред. Ю. П. Лебединського. – К. : Заповіт, 2003. – 340 с.
190. Уитли А. Азиатский стиль // Финансы и развитие, Июнь 2014 г. – С. 14-17.
191. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: монографія: У 2 т. – Т.1 / Д.Г.Лук'яненко, А.М.Поручник, Л.Л.Антонюк та ін. – К.: КНЕУ, 2006, – 816 с.

192. Урбанизация: оф. сайт ООН в Украине. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/youthink/globalization.shtml>.
193. Устименко В.А. Власність територіальної громади міста (господарсько-правові аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юр. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / В.А. Устименко. – Донецьк, 2007. – 36 с.
194. Федоренко В.Г. Політична економія: [підручник] / В.Г. Федоренко, О.М. Діденко та ін. – К.: Вид-во «Алерта», 2008. – 487 с.
195. Фельдман О. «Мільйонники» з хрущоб / О. Фельдман // Українська правда. – 2009. – 07 грудня. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2009/12/7/4519009/>.
196. Філіпенко А. Економічний розвиток. Європейський контекст. – К.: Знання України, 2001. – 120с.
197. Хашиєва Л.В. Практика стратегічного управління розвитком міст: аналіз зарубіжного досвіду / Л.В. Хашиєва.
198. Хонда М.П. Конституційно-правовий статус столиці України – міста Києва : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2007. – 20 с.
199. Цимбал Т.В. Глобальність як проблема соціологічного теоретизування: концептуальний та методичний аспекти / Т.В. Цимбал. – Режим доступу : www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/.../actprob13_6.pdf – Заголовок з екрану.
200. Чисельність населення міста Києва у післявоєнній динаміці. [Електронний ресурс] Режим доступу <http://www.gorstat.kiev.ua/p.php3?c=527&Lang=1>
201. Чужиков В. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія: монографія. – К.КНЕУ, 2008. – 272 с.
202. Чужиков В. Чеська модель регіонального розвитку / Віктор Чужиков // Економіка України. – 2004. – №7. – С. 72-78.

203. Чужиков В., Ільницький Д., Федірко О. Трансформаційні зміни в промисловій структурі Європейського Союзу / В. Чужиков, Д. Ільницький, О. Федірко // Економіка України. – 2006. – №6. – с. 85-93
204. Чужиков В., Ревенко Ю. Конвергенція та дивергенція регіонів України / Віктор Чужиков, Юрій Ревенко // Економіка України. – 2005. – №9. – С. 48-54.
205. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії. – Львів, 2003. – С. 264-275.
206. Шевченко А. Полеміка щодо визначення поняття «місто» та його функцій / А.Шевченко. [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2009-02/09saspmf.pdf – Заголовок з екрану.
207. Шпачук О.В. Місто як уособлена територіальна соціально-економічна система : автореф. дис. ... канд. ек. н. : 08.10.01 / О.В. Шпачук. - Х., 2000. - 15 с.
208. Щедровицкий П. Философия развития и проблема города. /Щедровицкий П. [Електронний ресурс] – Режим доступу :http://www.archipelag.ru/authors/shedrovicky_petr/.
209. Якименко О. Великі проблеми великих міст. – Будівництво та безпека. – 2008. – № 1(5). – С....
210. Яковец Ю. В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций / Ю. В. Яковец; Междунар. ин-т П. Сорокина - Н. Кондратьева.. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Экономика, 2003. – 411 с.
211. Яловий В. Становлення столичного статусу міста Києва та деякі проблеми його трансформації на сучасному етапі / В. Яловий. – Управління сучасним містом. – 2007. – № 1-12 (25-28). – С. 173-182.
212. Ярощук В.І. Формування державної політики розвитку високо-урбанізованих територій / В.І. Ярощук // Електрон. наук. фахове видання Академії муніцип. упр. «Державне управління: удосконалення та розвиток». – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=406>.

213. Affuso A., Capello R., Fratesi U. Globalization and Competitive Strategies in European Vulnerable Regions /Antonio Affuso, Roberta Capello, Ugo Fratesi // *Regional Studies*. – 2011. – № 5 (Vol.45). – P.657-675.

214. Alexiadis S. Convergence Clubs and Spatial Externalities. Models and Applications of Regional Convergence in Europe. – Berlin: Springer, 2013. – 244 p.

215. Allen R. The British Industrial Revolution in Global Perspective: How Commerce Created the Industrial Revolution and Modern Economic Growth. 2006. – P. 4

216. Allen R. Poverty Lines in History. Theory and Current International Practice // Department of Economics Discussion Paper Series. – Number 685, December 2013. – P. 21.

217. Andriy Krysovaty, Yev Savelyev a. a. Regionalisation in Central-Eastern European Countres: Bulgaryia, Poland, Russia, Slovakia, Ukraine. – Berlin; 2016. – 360 p

218. Antonelli C., F.Quatraro. Localization Technological Change and Efficiency Wages across European Regional Labour Markets / Cristiano Antonelli, Francesco Quatraro // *Regional Studies*. – 2013. – № 10 (Vol.47). – P. 1686-1700.

219. Appadurai A. Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization. Minneapolis, 1996.

220. Armstrong H., Taylor J. Regional economics and policy. – Third edition. – Oxford: Blackwell Publishing, 2007. – 437 p.

221. Arnoud L., Gideon Y. The travels of the creative city. Network experiences in Amsterdam and Leiden / Lagendijk Arnoud, Visser Gideon // *Shape and be Shaped: The Future Dynamics of Regional Development*. Annual European Conference. 5-8, May, 2013. – Tampere: University of Tampere, 2013.– P. 73-74.

222. Bachtler J., Wren C. Evaluation of European Union Cohesion Policy: Research Question and Policy Challenges / John Bachtler, Colin Wren // *Regional Studies*. – 2006. – № 2 (Vol. 40). – P. 143-153.

223. Bartelson J. Three Concepts of Globalization // International Sociology. – 2000., – № 2. – P. 180-196.
224. Begg I. Cities and competitiveness // Urban Studies. 1999. Vol. 36. – P. 795-809.
225. Beck U. Was ist Globalisierung? – Frankfurt a. M., 1998.
226. Bertand A. Urban Spatial Structures and City Planning [Электронный ресурс] Режим доступа: www.spatial_development-12May11-AG-os-mos.ppt
227. Bertola G. Europe's Unemployment Problems / The Economics of the European Union / Ed. by Mike Artis, Frederick Nixon. – Oxford: University Press, 2001.– P.352-382.
228. Betting V. Copyrighting Culture: The Political Economy of Intellectual Property. – Boulder: Westview Press, 1996.– 451 p.
229. Bosma N., Sternberg R. Entrepreneurship as an Urban Event? Empirical Evidence from European Cities // Regional Studies. – 2014. – N6 (Vol. 48). – P. 1016-1033
230. Boumans M., Davis J. Economic Methodology. Understanding Economics as a Science.- London: Palgrave Macmillan, 2010.- 209 p.
231. Bramezza I. The competitiveness of the European city and the role of urban management in improving the city's performance. Rotterdam: Tinbergen Institute, 1996. – P. 22-23.
232. Bristow G. Resilient region: re-‘place’ing regional competitiveness // Cambridge Journal of Regions, Economy, and Society. – 2010. – №3. – P. 153-167.
233. Britannica on-line. – Режим доступа: www.britannica.com.
234. Budget for Cohesion Policy Post 2013 (2011 prices) [Электронный ресурс]. Режим доступа: www.ec.europa/regional_policy/
235. Calafati A. European Cities' Development Trajectories: A Methodological Framework [Электронный ресурс]. Режим доступа: www.ec.europa.eu/regional_policy/sources/dagener/studies/pdf/citiesoftomorrow

236. Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture; Vol. I, II: The Rise of the Network Society. -Oxford: Blackwell, 1996.
237. Castells M. The rise of the Network Society / M. Castells. – NY: Blackwell Publishing, 2000. – 594 p.
238. Castells M. The rise of the Network Society / M. Castells.- Blackwell Publishing, 2000.- 594 p.
239. Cheshire P., Magrini S. Population Growth in European Cities: Weather Matters – But only nationally / Paul C. Cheshire, Stefano Magrini // Regional Studies. – 2006. –№1 (Vol.4). – P.23-37.
240. Chung-Shing Ch. Lawal M. Branding a Metropolis green: Lesson from Kong / Chan Chung-Shing, Marafa Lawal // Shape and be Shaped: The Future Dynamics of Regional Development. Annual European Conference. 5-8, May, 2013. – Tampere: University of Tampere, 2013.– P.22-23.
241. Cities in Europe – Europe in the Cities. Final report. – Vienn: Center for Urban Dialogue and European Policy, European Metropolitan Governance, 2011. – 99 p.
242. City Mayors. The 500 Largest European Cities (1 to 100) [Электронный ресурс] Режим доступа http://www.citymayors.com/features/euro_cities1.html
243. Coe N., Lai K., Wojcik D. Integrating Finance into Global Production Networks // Regional Studies. – 2014. – Vol. 48 (N 5). – P. 761-777
244. Create UK – Creative Industries Strategy.Creative Industries Council Skillset Skills Group Report, 2012. – P. 2.
245. Creative Economy, UNCTAD, 2010. – P. 13.
246. Dablowski M. Financial engineering instruments and multi-level governance: trawing the ice between the Public and Private actors in urban development policy? / Margin Dablowski // Regions. – 2013. – № 292. – P.25-27.
247. Division of Labour / Horst Siebert // The World Economy. – 2006. – №2 (29). – p.137-159

248. Doherty D. Making economic choices. – Toronto: Copp Clark Pitman Ltd, 1992. – 426 p.

249. Etherington D., Jones M. City-Regions: New Geographies of Uneven Development and Inequality / Devid Etherington, Martin Jones // Region Studies. – 2009. – № 2 (Vol.43). – P.247-265.

250. European Commission. EU Proluctivity and Competitiveness: An Industry Perspective. Can Europe Resume the Catching-up Process? – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003. – 126 p.

251. Ezcurra R., Rodriguez-Pose A. Political Decentralization, Economic Growth and Regional Disparities in the OECD / Roberto Ezcurra, Andres Rodriguez-Pose // Regional Studies. –2013. –№3 (47). – P.388-401.

252. Faludi A. From European Spatial Development to Territorial Cohesion Policy / Andreas Faludi // Regional Studies. – 2006. – № 6 (Vol. 40). – P.667-678.

253. Featherstone M., Lash S. Globalization, Modernity and the Spatialization of Social Theory: An Introduction // Global Modernities. Ed. by M. Featherstone, S. Lash, R. Robertson. London, 1995. – P. ...

254. Financial Instruments in Cohesion Policy 2014-2020. JESSICA NETWORKING Platform) [Электронный ресурс]. Режим доступа: ec.europa.eu/regional_policy/archive/funds/

255. Fleetwood S. Sketching a socio-economic model of labour markets // Steve Fleetwood // Cambridge Journal of Economies. – 2011. – № 1 (Vol. 35). – P.15-38.

256. Florida R. The Flight of the Creative Class. – New York: HarperCollins, 2005. – 326 p.

257. Florida R. The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life.- New York, 2004.- 434 p.

258. Florida R., Cities and creative class. – New York: City and Community, 2003. – 256 p.

259. Florida R., Mellander Ch., Stolarick K. Beautiful Places. The Role of Perceived Aesthetic Beauty in Community Satisfaction / Richard Florida, Charlotta Mellander, Kevin Stolarick // *Regional Studies*.—2011.— №1 (45). — P.33-48.

260. Frey W., Speare A., Jr. Regional and Metropolitan Growth and Decline in the United States. N. Y., 1988. P. 21.

261. Friedmann J. The World City Hypothesis // *Development and Change*. 1986, № 4.

262. Fujita M., Krugman P., Venables A. The Spatial Economy. Cities, Regions and International Trade.— Cambridge: The MIT Press, 2011.— 367p.

263. GDP per capita in the EU in 2013: seven capital regions among the ten most prosperous. — Eurostat Newsrelease 90/2015, 21 May 2015. — [Electronic Resource]. — Available from: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6839731/1-21052015-AP-EN.pdf/c3f5f43b-397c-40fd-a0a4-7e68e3bea8cd>

264. Gellynck X., Verbeke W., Viaene J. Food processing Industries in Europe. Competition. Trends and Policy Issues / Ed. by Peter Johnson. — Cheltenham: Edzar Elgar, 2003. — 356 p.

265. Giddens A. The Consequences of Modernity. Stanford, 1990. — 350 p.

266. Globalization Theory. Approaches and Controversies / Ed. by David Held and Anthony McGrew. - Cambridge: Policy Press, 2008.- 273 p.

267. Global Power City Index 2014. Summary. — Institute for Urban Strategies The Mori Memorial Foundation, October 2014. — P. 12.

268. Hall P. The World Cities. London, 1966. — 220 p.

269. Halvorsen Th. Size, Location and Agglomeration of Inward Foreign Direct Investment (FDI) in the United States / Thomas Halvorsen // *Regional Studies*. — 2012.- № 5.- P.669-682.

270. Harvey D. A Brief History of Neoliberalism. — Oxford: Oxford University Press, 2005. — 401p.

271. Harvey D. The New Imperialism. — New York — London: Oxford University Press, 2005. — 481 p.

272. Held P., McGrew. Globalization/Anti-Globalization. Beyond the Great Divide. Second edition. – Cambridge: Polity Press, 2009. – 283 p.

273. Herrschel T. Regional Development, Peripheralisation and Marginalisation – and the Role of Governance / Role of regions? Networks, Scale, Territory – Kristianstads Boktryckery, Sweden, 2011.- P.85-102.

274. Hewings G., Parr J. Spatial independence in a Metropolitan Setting / Geoffrey J.D.Hewings, John B. Parr // Spatial Economic Analysis. – 2007. – №1 (Vol.2). – P.7-23.

275. Hoppe R. Rethinking the science-policy nexus: from knowledge utilization and science technology studies to types of boundary arrangement / R. Hoppe // Poiesis Praxis. – 2005. – №3. – P. 199-215.

276. Hot Spots 2025. Benchmarking the future competitiveness of cities. A report from the Economist Intelligence Unit.–The Economist Intelligence Unit Limited 2013. – P. 30.

277. Howkins J. The creative economy. How people make money from ideas. – London: Penguin Books, 2007. – 270 p.

278. Hoyler M., Kloosterman R., Sokol M. Policentric Puzzles –Emerging Mega-Ciry Region seen through the lens of Advanced Producer Services / Michael Hoyler, Robert C. Kloosterman, Martin Sokol // Regional Studies. – 2008. – № 8 (Vol.42). –P.1055-1064.

279. Index scores by category. Hot spots. Benchmarking global city competitiveness. The Economist Intelligence Unit Limited 2012 [Электронныйресурс]. Режим доступа: <http://www.economistinsights.com/sites/default/files/downloads/Hot%20Spots.pdf>

280. Interconnected Economies. Benefiting from Global Value Chains. – OECD Publishing, 2013. – Режим доступа: www.oecd.org/rights: doi: 10.1787/9789264189560-en.

281. Janne L. The observation of local stakeholders' place relation in the context of city brand construction / Lindstedt Janne // Shape and be Shaped: The

Future Dynamics of Regional Development. Annual European Conference. 5-8, May, 2013. – Tampere: University of Tampere, 2013.– P.82.

282. Jeffery Ch., Schakel A. Insight: Method and Data Beyond Methodological Nationalism / Charlie Jeffery, Arjan Schakel // *Regional Studies*. – 2013.- №3.- P. 402-404.

283. Jensen-Butler C. Competition between cities, urban performance and the role of urban policy: a theoretical framework // *European cities in competition* / Edited by C. Jensen-Butler, A. Shachar and J. van Weesep. Avebury: European science foundation, 1997. – P. 3-42.

284. Keating M. Rethinking the Regions. Cultura, institutions and economic development in Catalonia and Galicia /Michael Keating // *European Urban and regional Studies*. – 2001. – № 3. – p. 217-234.

285. Kelly K. New Rules for the New Economy. – London: Fourth Estate, 1998. – 256 p.

286. Kennedy Chr. The evolution of Great World Cities – Urban Wealth and Economic Growth. – Toronto: University of Toronto Press, 2011. – 242 p.

287. Khanna P. Beyond city limits. The age of the nation is over. The new urban age has begun // *Foreign Policy*. – 2010. – September. – P. 8-17.

288. Kramarenko R. Analytical assessment of the development strategy of the metropolis: the tools and methodological approaches [Електронний ресурс] / R.M. Kramarenko, S.M. Galenko // *Молодіжний економічний дайджест* 2014 №2 (2), - Режим доступу до журналу - <http://med.kneu.edu.ua/>

289. Kramarenko R. The features of the capital`s development planning under financial and economic crisis / R. Kramarenko // *Four years on: how have capital cities dealt with the crisis. RSA Research network Seminar “The impact of global economic crisis on capital cities”* – Kyiv-Seaford-Warsaw, 2013. – P. 64-65.

290. Kramarenko R.M. Features planning and development of the capital city in the financial and economic crisis / R.M. Kramarenko // *Nauka I Studia: Сб. научн. трудов. – Przemysl*, 2013. - № 4(72).– P. 11-15.

291. Kramarenko R. Activity of megapolises on the international level as a factor of globalization / R. Kramarenko // Економічний часопис-XXI: Науковий журнал– К., 2013. - № 9-10(1)-2013. - С. 15-17

292. Kramarenko R. Innovations in the concept of megapolises development / R. Kramarenko // Збірник наукових праць. Економічні науки. (ПВНЗ "Буковинський університет"). – Чернівці, 2014. – Випуск 10 - С. 232 – 239

293. Kramarenko R. Strategy of the capital metropolis as instrument of its development / R. Kramarenko // The Advanced Science Journal., – United States, July 2013. - Vol. July 2013.– P. 16-19.

294. Kramarenko R. Territorial branding of megapolis: analysis and modern practice / R. Kramarenko // The Advanced Science Journal. – China, 2013 - Vol. December 2013.– P. 47 – 51.

295. Kramarenko R.M. Megapolises genesis in global economy / O.M. Galenko, R.M. Kramarenko // Экономические итоги 2013 года: проблемы, перспективы, эффективность: матеріали міжнародної науково-практичної конференції(13-14 грудня 2013 р.) – Одеса, 2013. – С.53 – 56.

296. Kramarenko R.M. Paradigm of the modern world creative city development / R.M. Kramarenko // Приоритеты мировой науки: эксперимент и научная дискуссия: II Международная научная конференция(24-25 декабря 2013 года) - г. Санкт-Петербург, 2013. – С. 45-50.

297. Laconte P. Towards sustainability in European Cities. InstytutEnergetyki – InstytutBadawczy, 2013 [Електронний ресурс] Режим доступу:
www.ien.com.pl/wyszukiwarka?keywords=w+kierunku+zr%C3%B3wnowa%C5%BConego

298. Lagendijk A., Needham B. The Short Lifespan of the Netherlands Institute for Spatial Research. On the Framing of a Think Tank for Spatial Development and Planning / Arnoud Lagendijk, Barrie Needham // Regional Studies. – 2012. – №4 (Vol. 46). – P. 475-491.

299. Lang R., Knox P. The New Metropolis: Rethinking Megapolis / Robert Lang, Paul K. Knox // *Regional Studies*. – 2009. – № 6 (Vol.43). – P.789-802.
300. Lauderbach M. How to develop creative quarters? The way of co-governance / Marina Lauderbach // *Regional Insight*. – 2013. – № 2 (Vol.4) – P.12-14.
301. Leahy D., Montagna C. Outsourcing vs FDI in Oligopoli Equilibrium / Dermot Leahy, Catia Montagna // *Spatial Economic Analysis*. – 2009. – №2 (Vol.4). – P.36-48.
302. Lidström A., Sellers J. Governance and Redistribution in Metropolitan Areas – a Swed - US Comparison / Role of regions? Networks, Scale, Territory – Kristianstads Boktryckery, Sweden, 2011.- P.125-145.
303. Louw E., Krabben E., Amsterdam H., The Spatial Productivity of Industrial Land / Erik Louw, Ervin van der Krabben, Hans van Amsterdam // *Regional Studies*. – 2012. – № 1(Vol.46). – P.137-147.
304. McCann Ph., A. Zoltan. Globalization: Countries, Cities and Multinationals / Philip McCann, Zoltan Acs // *Regional Studies*. - 2011.- № 45(1).- P.17-32
305. McCombie J., Felipe J. Agglomeration Economies, Regional Growth, and the Aggregate Production Function: A Caveat Emptor for Regional Scientists / Jesus Felipe, John McCombie // *Spatial Economic Analysis*.-2012.- № 4.- P. 461-484.
306. Meier H. Global Civil Society from Hyperlink Perspective: Exploring the Online Networks of International NGOs // *GaWC Research Bulletin* 439. – [Electronic Resource]. – Available from: <http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb439.html>
307. Merton R.K. Social theory and social structure / R.K. Merton. - Glencoe, 1957. P. 33-34.
308. Monsson Chr. Understanding the peri-urban economy: the case of Copenhagen / Christian Kjaer Monsson // *Regional Insight*. – 2013. – № 2 (Vol.4). – P. 6-8.

309. Montiel P. Macroeconomics in Emerging Markets. – Cambridge: University Press, 2003. – 445 p.
310. Narayana M. The Communication Revolution. – New Delhi: National Book Trust, 1996. – 216 p.
311. Nettl J., Robertson R. International Systems and the Modernization of Societies. New York, 1968.
312. New cluster concepts activities in creative industries. Produced for the European Commission Enterprise & Industry Directorate-General, 2010
313. Nicholds A. Making sense of urban policy failure in complex times / Alyson Nicholds // Regional Insight. – 2011. – № 2 (Vol.2). – P.18-20
314. Nieto A. Metropolitan economic efficiency: Imbalances and decay in Mexico / Alejandra Trejo Nieto // Regional Insights. – 2013. – №2 (Vol.4). – P.9-11.
315. Nordström Kjell, Jonas Ridderstråle. Funky Business: Talent Makes Capital Dance. – London: Prentice Hall, 2000. – 381 p.
316. OECD Regions at a Glance, OECD, 2005. – P. 60.
317. OECD Regions at a Glance 2013. – OECD, 2013. – [Electronic Resource]. – Available from: http://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/oecd-regions-at-a-glance-2013/per-cent-of-patent-applications-in-metropolitan-areas-and-the-rest-of-the-country-2008_reg_glance-2013-graph23-en
318. OECD Regional Outlook 2014: Regional and Cities: Where Policies and People Meet. – OECD, 6 October 2014. – P. 49.
319. O’Huallachain B., Lee D.-Sh. Technological Specialization and Variety in Urban Invention / Breandan O’Huallachain, Der-Shiuau Lee // Regional Studies. – 2011. – №1 (Vol.45). – P.70-82.
320. Ong A. Neoliberalism as Exception: Mutations in Citizenship and Sovereignty. – Raleigh: Duke University Press, 2006. – 35 p.

321. Pain K. Examming “Core-Periphery” Relationships in a Global City-Region: The Case of London and South East England / Kathy Pain // Regional Studies. – 2008. – № 8 (Vol.42). – P.1161-1172.
322. Peak J., Tickell A. Neoliberalization // Antipode. – 2011 – N34. – P. 380-404
323. Peck J. Explaining (with) Neoliberalism / Jamie Peck // Territory, Politics, Governance. –2013. –№2. –P.132-157.
324. Peneder M. The Employment st IT-Personnel // National Institute Economic Review. – 2003. – April. – P. 74-85
325. Pike A., Rodriguer – Pose A., Tomaney J. Local and Regional Development.- London: Routledge, 2006.- 310 p.
326. Porescu I. Study Regarding the Ways of Measuring Cities Competitiveness // Economia. SeriaManagement. – 2011. – Volume 14, Issue 2. – P.288-303
327. Quality of Life in European cities. Report. Flash Eurobarometer 366 [Электронный ресурс]. Режим доступа http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/FL_36
328. Ramirez A. The role of universities in promoting rural innovation in Latin America / Andrea Sanchez Ramirez // Regional Insight. – 2011. – № 2. – P.24-25.
329. Ranking of countries by urban population. Research by Alidad Vassigh and Tann von Hove [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.citymayors.com/statistics/urban-population-countries.html
330. Reed H. Financial centre hegemony, interest rates and the global political economy // Internetional Banking and Financial centres. London, 1989.
331. Robertson R. Globalization Theory 2000+: Major Problematics // Handbook of Social Theory. Ed. by G. Ritzer and B. Smart. London, 2001.
332. Robertson R. Globalization Theory and Civilization Analysis // Comparative Civilizations Review. – 1987., – Vol. 17. – P. ...

333. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture. London, 1992.
334. Robertson R. Glocalization: Time-Space and Homogeneity- Heterogeneity // Global Modernities. Ed. by M. Featherstone, S. Lash, R. Robertson. London, 1995.
335. Robertson R., Lechner F. Modernization, Globalization and the Problem of Culture in the World-Systems Theory // Theory, Culture & Society. – 1985. – № 3. – P. 103-117.
336. Robinson J. Global and world cities: a view from off the map / J. Robinson // International Journal of Urban and Regional Research. – 2002. – № 26. – P. 351-554.
337. Robinson J. Ordinary cities: Between Modernity and Development. – London: Routledge, 2006. – 356 p.
338. Rodriguez-Poce A. Convergence or divergence? Type of regional responses to socio-economic change in Western Europe / Andreas Rodrigues-Poce // Journal of Economic and Social Geography. –1999.– № 4 (Vol.90). – P.363-378.
339. Rogers E. Diffusion of innovations. – New York – London: Free Press, 2003. – 550 p.
340. Roy A. The 21st-century Metropolis: New Geographies of Theory / Ananya Roy // Regional Studies. – 2009. – №4 (Vol.43). – P.819-830.
341. Royuela V., Arvis M. Convergence Analysis in Terms of Quality of Life in the Urban Systems of the Barcelona Province, 1991-2000 / Vicente Royuela, Manuel Arvis // Regional Studies. – 2006. – № 5 (Vol. 40).
342. Sassen S. Territory and Territoriality in the Global Economy // International Sociology. – 2000. – Vol. 15(2). – P. 372-393.
343. Schipstal van I. Nicholls W. Rights to the Neoliberal City: The Case of Urban Land Squatting in “Creative” Berlin // Territory, Politics, Governance. – 2014. – N2. – P. 173-193.

344. Siebert H. Locational Competition: A Neglected Paradigm in the International Division of Labour / Horst Siebert // The World Economy. – 2006. – №2(29). – P. 137-159
345. Siebert H. The World Economy – London – New York: Routledge, 2002.–315 p.
346. Simmie J., Strambach S. The Contribution of KIBS to Innovation in Cities: An Evolutionary and Institutional Perspective //Journal of Knowledge Management. – 2006. – vol. 10, no 5, pp. 26–40
347. Sklair L. Sociology of the Global System. Hemel Hempstead, 1991.
348. Smart cities. Ranking of European medium-sized cities. Final report. – Ljubljana: University of Ljubljana, 2007. – 27 p.
349. Smith M. The Global Diffusion and Public Policy: Power Structures and Democratic Accountability / Michael Peter Smith // Territory, Politics, Governance. –2013. –№2. –P.118-131.
350. Socio-economics. Toward a New Synthesis/ A.Etzioni, P.A. Lawrence.-NY-London: M.E. Sharpe, 1991. – P.22.
351. State of the World's cities 2012/2013. Prosperity of Cities. – UN HABITAT. For a Better Urban Future. – New York: UN, 2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.preventionweb.net/files/28495_urbanprosperity.pdf
352. Storper M. Governing the Large Metropolis // Territory, Politics, Governance. – 2014. – N2 – P. 114-134
353. Swit N. European cities outperform their English counterparts [Электронный ресурс].Режимдоступу:http://www.citymayors.com/business/eurocities_gdp.html
354. Taylor P., Aranya R.A. Global 'Urban Roller Coaster'? Connectivity Changes in the World City Network, 2000-2004 / Peter J. Taylor, Rolee Ararya // Regional Studies. – 2008. – №1 (Vol.42). – P.1-16.
355. Taylor P., Evans D., Pain K. Application of the Interlocking Network Model to Mega-City-Regions: Measuring Polycentricity Within and Beyond City-

Region / P.J. Taylor, D.M. Evans, K. Pain // *Regional Studies*. – 2008. – № 8 (Vol.42). – P. 1079-1093.

356. Taylor P., Hoyler M. The Spatial Order of European Cities / Peter Taylor, Michael Hoyler // *Journal of Economic and Social Geography*. – 2000. – № 2 (Vol.91). – P.176-189.

357. Taylor, P. World Cities and Territorial States under Conditions of Contemporary Globalization/ P. Taylor // *Political Geography*. – 2000. – № 1. – P. 5–32.

358. Territorial Review, Competitive Cities in the Global Economy. – OECD, 2006. – P. 30.

359. Territorial typologies for European city and metropolitan regions. Eurostat Data from February, 2013. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained

360. The City: Suggestions for the Study of Human Nature in the Urban Environment. Chicago: University of Chicago Press, 1925.

361. The Global Competitiveness Report, 2012-2013 / Klaus Schwab, World Economic Forum. – Geneva: WEF. – 405 p.

362. The Post Socialist City / Edby K. Staniliv. – Berlin: Springer, 2007. – 256 p.

363. The price of bread in the world's most and least expensive cities [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.citymayors.com/economics/expensive_cities_eiu.html

364. The World According to GaWC 2008. – Electronic text data. – Mode of access: <http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2008t.html>.

365. The World According to GaWC 2012. – [Electronic Resource]. – Available from: <http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2012t.html>.

366. GaWC Research Bulletin Measuring the World City Network: New Results and Developments. – [Electronic Resource]. – Available from: <http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb300.html#tab1>

367. Therborn G. Globalizations: Dimensions, Historical Waves, Regional Effects, Normative Governance // *International Sociology*. – 2000, – № 2.

368. Turok I. Limits to the Mega-City Region: Conflicting Local and Regional Needs / Ivan Turok // *Regional Studies*. – 2009. – № 6 (Vol.43). – P. 845-862.

369. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Urbanization Prospects, the 2011 Revision. Population of urban agglomerations with 750,000 inhabitants or more, 1950—2025

370. Urban America: US Cities in Global Economy. – McKinsey Global Institute, April 2012. – P. ii.

371. Vanghan-Whiehead D. EU Enlargement Versus Social Europe? The Uncertain Future of the European Social Model. – Cheltenham: Edward Elgar, 2003. – 456p.

372. Vitali S., Natoletano M., Fagiolo G. Spatial Localazation in Manufacturing: ACross-CountryAnalysis / Stefania Vitali, Mauro Napoletano, Gioprpio Fagiolo // *RegionalStudies*. – 2013. – № 9 (Vol.47). – P.1534-1554.

373. Wallerstein I. The Modern World System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European world-economy in the Sixteenth Century. New York, 1974.

374. WillsJ., DattaK., Evans Y., Herbert J., May., McIlwaine C. Global Cities at work: New Division of labour. – London: Pluto, 2010. – 256 p.

375. Winning in Growth Cities. A Cushman & Wakefield Capital Markets Research Publication 2014 / 2015.- Cushman & Wakefield, 2015. – P. 12.

376. Wirth L. Urbanism as a Way of Life // *American Journal of Sociology*. 1938. July. P. 1-24.

377. Wolfe D. The strategic management of core cities: Path dependence and economic adjustment in resilient regions / David A. Wolfe // *Cambridge Journal o Regions, Economy and Society*. – 2010. – №3. – P. 139-152.

378. Zhu Y. Spatality of China's Market-oriented Urbanism: The Unequal Right of Rural Migrants to City Space // Territory, Politics, Governance. – 2014. – N2. – P. 194-217.

379. 2014 Global Cities Index and Emerging Cities Outlook. Global Cities, Presence and Future. – AT Kearney, 2014. – P 4.

380. 2016 Global Cities Index and Emerging Cities Outlook. Global Cities, Presence and Future. – AT Kearney, 2014. – 13 p.

Розрахунок економічної локалізації столиць (ВВП) ЄС на наднаціональному
та національному рівнях

	Столиця	ВВП, млн.євро, 2010	$\frac{GDP_C}{GDP_{EU}}$	$\frac{GDP_C}{GDP_N}$
1	Амстердам	33534	0,0028	0,0571
2	Афіни	19060	0,0015	0,0858
3	Берлін	88882	0,0072	0,0356
4	Братислава	12676	0,0010	0,1924
5	Брюссель	49909	0,0040	0,140
6	Будапешт	18634	0,0015	0,1936
7	Бухарест	49146	0,0040	0,3952
8	Валлетта	108,5	0,0000	0,0170
9	Варшава	33329	0,0027	0,0940
10	Відень	68542	0,0056	0,2404
11	Вільнюс	6779	0,0001	0,2446
12	Дублін	22679	0,0018	0,1436
13	Загреб	10932	0,0009	0,2461
14	Копенгаген	19614	0,0016	0,0830
15	Лісабон	12355	0,0010	0,0715
16	Лондон	339802	0,0270	0,196
17	Любляна	7134	0,0006	0,2010
18	Люксембург	8146	0,0023	0,7161
19	Мадрид	95123	0,0077	0,0910
20	Нікосія	7285	0,0006	0,4185
21	Париж	112119	0,0090	0,0579
22	Прага	27855	0,0023	0,1858
23	Рига	8086	0,007	0,4482
24	Рим	75146	0,0061	0,0484
25	Софія	12350	0,0010	0,3425
26	Стокгольм	42779	0,0035	0,1222
27	Таллінн	6971	0,0006	0,4850
28	Хельсинки	27398	0,0022	0,1533

$$\Sigma = 0,0993$$

Примітка: Дані по Афінам, Бухаресту, Копенгагену, Нікосії та Риму носять розрахунковий характер. Решта – використані дані Євростату.

Додаток Б

Розрахунок демографічної локалізації (Р) столиць ЄС на наднаціональному і національному рівнях

	Столиця	Р _С , млн. осіб, 2011	$\frac{P_C}{P_{EU}}$, 2011	$\frac{P_C}{P_N}$, 2011
1	Амстердам	0,810	0,0016	0,0486
2	Афіни	0,656	0,0013	0,0590
3	Берлін	3,397	0,0067	0,0416
4	Братислава	0,462	0,0009	0,0857
5	Брюссель	1,139	0,0022	0,1035
6	Будапешт	1,736	0,0034	0,1738
7	Бухарест	1,883	0,0037	0,0932
8	Валлетта	0,007	0,0000	0,0169
9	Варшава	1,711	0,0033	0,0444
10	Відень	1,764	0,0035	0,2099
11	Вільнюс	0,537	0,0011	0,1760
12	Дублін	0,506	0,0010	0,1107
13	Загреб	0,790	0,0016	0,1841
14	Копенгаген	0,562	0,0011	0,1010
15	Лісабон	0,545	0,0011	0,0515
16	Лондон	8,308	0,0164	0,1318
17	Любляна	0,275	0,0005	0,1341
18	Люксембург	0,104	0,0002	0,2032
19	Мадрид	3,215	0,0063	0,0689
20	Нікосія	0,310	0,006	0,369
21	Париж	2,250	0,0044	0,0346
22	Прага	1,284	0,0025	0,1224
23	Рига	0,696	0,0014	0,3354
24	Рим	2,646	0,0052	0,0436
25	Софія	1,272	0,0025	0,1726
26	Стокгольм	0,868	0,0017	0,0921
27	Таллінн	0,430	0,0008	0,3219
28	Хельсинки	0,604	0,0012	0,1124

$$\Sigma = 0,0762$$

Додаток В

Погрупування деяких столиць Європи за загальним рівнем початкової підприємницької активності (early-stage entrepreneurial activity (TEA), 2013

Рівень	Ранг	Інтервал	Столиці (головні міста)
Високий	1 – 7	$7,1 \leq TEA \leq 8,6$	Дублін, Осло, Белград, Будапешт, Лондон, Мадрид, Рига
Середній	8 – 14	$5,7 \leq TEA \leq 6,8$	Загреб, Берлін, Афіни, Цюрих, Любляна, Копенгаген, Амстердам
Низький	15 – 22	$3,2 \leq TEA \leq 5,2$	Стокгольм, Гельсінкі, Париж, Бухарест, Брюссель, Лісабон, Стамбул, Мілан

Додаток Д

Досягнення та невдачі територіального розвитку м. Прага (Чехія) та м. Будапешт (Угорщина) у 90-ті роки ХХ ст.

Міста Напрями	ПРАГА	БУДАПЕШТ
Головні досягнення	- модернізація центральної частини міст; - змінення цільового призначення історичних споруд; - формування туристичної Праги	- реставрація і модернізація центра міста; - масоване будівництво нових об'єктів комерційного призначення; - приватизація об'єктів муніципального будівництва; - наближення зон густоти населення до європейських норм
Головні упущення	- зберігається дистанціювання між місцем роботи громадян та їх мешканням; - зростання навантаження на транспортну мережу, затори; - прискорене зростання приміських зон; - зростання соціальної стратифікації	- масоване переміщення населення у передмістя; - децентралізація прийняття рішень; - переважання нової забудови над вторинною (бувші промислові зони); - зростання проблем трафіка; - скорочення зелених зон

Джерело: The Post Socialist City / Ed. by K. Stanilov. – Berlin: Springer, 2007. – P.126.

Додаток Е

Головні цілі збереження історико-культурних центрів м. Вільнюс (Литва), м. Любляна (Словенія) та м. Лодзь (Польща)

Вільнюс	Любляна	Лодзь
- Внесення Старого міста до списку Всесвітнього спадку ЮНЕСКО. - Розроблена Стратегія відтворення старого міста. - Створено Агентство щодо відновлення Старого міста (з 1998 по 2003 р. – залучено 20 млн. євро інвестицій).	- Проведений морфологічний аналіз архітектурних форм у розрізі шести історичних шарів. - Розроблені принципи і норми містобудування - Забезпечено збереження ідентичності міста.	- Відновлений Старий Ринок, створені витвори мистецтва, що пов'язані з цим містом. - Проведена найбільша в ЦСЄ реставрація покинутої промзони. - Реставровані і збережені історичні будови площею 500 га.

Джерело: Transformation of cities in Central and Eastern Europe / Ed. by Hamilton. –NY: UN University, 2005.

**Зміна споживчої поведінки потребує від культурних закладів нових
підходів в роботі**

Тренд	Ефект	Приклад
Відвідувач має більш широкий вибір варіантів проведення вільного часу	• Використання маркетингових інструментів для залучення і утримання аудиторії	Альтернативне використання Інтернету та соціальних мереж, MOMA
Зростаюча мобільність: відвідувач більше не змушений користуватися домашньою пропозицією	• Адаптація своєї пропозиції з метою підвищення її конкурентоспроможності • Домашніх труп та колекцій замало, існує потреба у залученні «гостьових»	Перетворення театру в майданчик для груп і режисерів, TheatredelaVille
Більш чітка сегментація цільової аудиторії: кожний сегмент має чітко виражені інтереси	• Створення індивідуальної пропозиції і підходу до кожної групи	Створення спеціальних колекцій і подій для дітей, молоді, сімей, TATE

Джерело: MOMA, TATE, Theatre de la Ville [Електронний ресурс] Режим доступу www.theatredelaville-paris.com; www.tate.org.uk; www.moma.org

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

01008, м. Київ, вул. Грушевського, 5

“20” травня 2016р.

№ 58

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Крамаренка Руслана Михайловича, професора ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» на тему: «Столичні мегаполіси в глобальній економічній системі: розвиток і фактори конкурентоспроможності»

Цим засвідчуємо, що результати дисертаційного дослідження професора ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Р.М.Крамаренка на тему: «Столичні мегаполіси в глобальній економічній системі: розвиток і фактори конкурентоспроможності» на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини, використані в діяльності Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування в процесі законотворчої діяльності.

Зокрема, під час розгляду проекту Закону України «Про внесення змін до статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (щодо обов'язкового оприлюднення актів органів та посадових осіб місцевого самоврядування) реєстр. № 4142 від 24.02.2016 р. було використано аналітичні матеріали дисертаційного дослідження щодо сучасного розвитку міст, який характеризується низкою закономірностей і тенденцій, які є результатом діалектичної взаємодії глобалізаційних, транснаціоналізаційних і регіоналізаційних процесів та набувають свого концентрованого вираження у їх перетворенні на нові центри нагромадження глобального капіталу, своєрідні «магніти» притягування інвестиційного, фінансового, інноваційного, інформаційного, людського та креативного ресурсу, а також «локомотиви» економічного зростання як власних країн, так і світового господарства в цілому.

Саме у визначеному контексті видається доцільним закріплення на рівні Закону України вимоги щодо обов'язкового оприлюднення рішень органів і посадових осіб місцевого самоврядування, адже саме цим забезпечується процес насичення інформаційного простору міста.

**Голова підкомітету з питань
адміністративних послуг, державних
символів та нагород Комітету
Верховної Ради України з питань
державного будівництва, регіональної
політики та місцевого самоврядування**

О.ДЕХТЯРЧУК

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Крамаренка Руслана Михайловича

«Столичні мегаполіси в глобальній економічній системі: розвиток і фактори конкурентоспроможності»

Довідка видана у підтвердження того, що науково-методичні матеріали, висновки та пропозиції, розроблені та сформульовані в роботі Крамаренка Р.М., розглядалися та використовувалися в діяльності Секретаріату Кабінету Міністрів України.

Зокрема, під час підготовки проекту Закону України про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення можливості взяття довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства № 4565 від 04.05.16 р. були розглянуті та використані аналітичні матеріали дисертаційного дослідження щодо розширеної моделі фінансування проектів із максимальним залученням коштів муніципалітетів, банків та інших фінансових інституцій, фондів розвитку міст, а також окремих інвесторів та опційно-холдингових фондів, що створюються в межах державно-приватного партнерства.

Так, були використані твердження, вдало викладені у дисертації, що основним інструментом реалізації Стратегії розвитку більшості міст України, залишатиметься їх бюджет, що скерований на гармонізацію відносин людина – місто – довкілля – економіка. Водночас при розробленні та реалізації низки масштабних інфраструктурних проектів доцільним може виявитися поширення державно-приватного партнерства та співробітництва з відомими міжнародними установами – Європейським банком реконструкції та розвитку, Світовим банком, іншими європейськими установами. Найбільш ефективними механізмами реалізації амбітних планів можуть бути такі: надання низьковідсоткових кредитів, отримання грантів, прямих і портфельних інвестицій, укладання багатосторонніх фінансових угод на модернізацію столичної інфраструктури.

Крім того, при підготовці законопроекту були використані положення дисертаційного дослідження щодо зовнішньоекономічної відкритості

господарства європейських держав, яка несе їм як позитивні, так і негативні наслідки, перетворюючи деякі з них у світові центри трансферу фінансів, інвестицій (Лондон), прийняття глобальних рішень (Париж, Лондон, Берлін, Брюссель), розповсюдження інновацій (Стокгольм, Хельсинки), світові туристичні хостинги (Париж, Рим, Лондон), гігантські транспортні хаби (Лондон, Париж, Мадрид).

Також було використано здійснені дисертантом прогнози, за якими у процесі системної конвергенції основних парадигм «Номооeсoнoмiсuс», «Нoмoсoсioлoгiсuс» та «Нoмoиnфoмaтiсuс» вже найближчим часом виникатиме доволі багато нових теоретичних концепцій, головна мета яких полягає в ідентифікації складних поліструктурних процесів, що мають місце в глобальній економіці і формують новий тип господарських, соціальних, ментальних, інформаційних відносин мережного суспільства з притаманною йому високою динамікою руху факторів виробництва, утвердженням нового типу секторальних, регіональних та міжнародних відносин в селективних сферах сучасного виробництва та сервісу.

Таким чином, положення дисертаційного дослідження Крамаренка Р.М. були використані у законопроектній діяльності Кабінету Міністрів України, що підтверджує їх важливе практичне значення.

**Заступник Міністра
Кабінету Міністрів України**

Михайло ТІТАРЧУК

Відомості про документ
Державний архів
Міністерства внутрішніх справ
України

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України
Науково-дослідний економічний інститут

Україна 01103, м.Київ
 бульв. Дружби Народів, 28
 www.ndei.me.gov.ua

тел.: +38 044 529-03-25
 факс: +38 044 529-42-81
 e-mail: admin@eco-in.kiev.ua

21.03.2016 № 1/68
 на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Крамаренка Руслана Михайловича

«Столичні мегаполіси в глобальній економічній системі: розвиток і фактори конкурентоспроможності»

Довідка видана у підтвердження того, що науково-методичні матеріали, висновки та пропозиції, розроблені та сформульовані в роботі Крамаренка Р.М., використані в ході реалізації науково-дослідних тем Інституту «Формування науково-методичних рекомендацій щодо порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації Державної стратегії регіонального розвитку України та регіональних стратегій розвитку» (№ державної реєстрації 0114U004231) та «Розроблення довгострокової стратегії розвитку високотехнологічних виробництв із визначенням галузей-драйверів» (№ державної реєстрації 0113U003512)..

При цьому, зокрема, було використано такі найбільш суттєві положення:

- Рекомендації щодо ідентифікації процесу позиціонування міста Києва у європейській економіці як мегаполісу за сукупністю ключових ознак: універсалістські, урбаністичні, прискореної локалізації економічної діяльності бізнесу; високої інтенсивності руху факторів виробництва; посилення креативізації господарської діяльності; отримання прямих, зворотніх та синергетичних глобалізаційних ефектів;
- Пропозиції щодо систематизації рейтингового оцінювання позицій Києва різними таблоїдами з визначенням внутрішньорегіональних та міжнародних переваг розвитку української столиці;
- Концептуальні підходи до формування міжнародної стратегії розвитку міста Києва, які базуються на гібридному варіанті неоліберальної та неокейнсіанської моделей розвитку.

Вищезазначені положення були використані Міністерством економічного розвитку і торгівлі України при підготовці проектів законів та постанов Кабінету Міністрів України щодо диверсифікації участі держави у міжнародному трансфері технологій та Державної стратегії регіонального розвитку.

Директор
 д.е.н., професор,
 член-кореспондент НАН України

І.Г. Манцуров

КИЇВСЬКА МІСЬКА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
КОМУНАЛЬНА НАУКОВО-ДОСЛІДНА УСТАНОВА
**“НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСТА”**

вул. Героїв Севастополя, 37-А, Київ 03061, тел. (044) 202-14-01, факс: (044) 202-14-08
E-mail: info@ndirom.org Код ЄДРПОУ 33643377

15.04.2016 № 190-140/1

На № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Крамаренко Руслана Михайловича

на тему:

«Столичні мегаполіси в глобальній економічній системі: розвиток і фактори конкурентоспроможності»

В наукових дослідженнях Комунальної науково-дослідної установи «Науково-дослідний інститут соціально-економічного розвитку міста», спрямованих, зокрема на актуалізацію та оновлення Стратегії розвитку Києва до 2025р., були використані результати наукового дослідження Крамаренка Руслана Михайловича, в частині прикладних рекомендацій щодо уточнення та доповнення методів оцінки рівня конкурентоспроможності Києва через низку макроекономічних, соціальних, бенчмаркінгових індикаторів, оперативне селектування яких дозволяє виявити характер, структуру, субсекторальні пріоритети, а також здатність української столиці до сталого розвитку міського господарства, трансформації системи управління в ньому, запобігання негативного впливу перманентних фінансових криз. Практичну та прикладну цінність розробки має ідентифікація секторальних та інфраструктурних змін, що відбуватимуться в столиці України у період до 2025 року та сприятимуть зростанню рівнів її конвергенції з містами Центральної та Східної Європи (Варшава, Прага, Будапешт) і передбачають значне зростання ВРП, збільшення кумулятивних і капітальних інвестицій з розрахунку на душу населення, значне збільшення розмірів заробітної плати.

Дисертаційне дослідження Крамаренка Руслана Михайловича на тему «Столичні мегаполіси в глобальній економічній системі: розвиток і фактори конкурентоспроможності» містить нові оригінальні положення та обґрунтовані результати, що є корисними для практичної діяльності інституту.

Заступник директора
к.е.н., доцент

І.М. Петренко

Товариство з обмеженою відповідальністю
"Експерт-Холдинг"

*вх. № 06-234
03.06.2015р.*

До спеціалізованої вченої ради
Д 26.006.02 у ДВНЗ «Київський
національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ДОВІДКА

Видана Крамаренку Руслану Михайловичу про те, що результати його дисертаційної роботи на тему: «Столичні мегаполіси в глобальній економічній системі: розвиток і фактори конкурентоспроможності» було використано ТОВ «Експерт-Холдинг» при підготовці консалтингового звіту «Ресурси і моделі конкурентного розвитку столичних мегаполісів у глобальних умовах». Вони були викладені дисертантом у Доповідній записці до товариства і стосувались, зокрема, обґрунтування глобалізаційної парадигми міжнародної конкурентоспроможності міст; узагальнення механізмів креативізації економічної діяльності столичних мегаполісів; а також комплексного аналізу процесів мегаполісної локалізації бізнес-діяльності.

Генеральний директор

Овчаренко А. О.

м. Київ, 27 жовтня 2015 р.
Вих. № 127/15

До спеціалізованої вченої ради
Д 26.006.02 у ДВНЗ «Київський
національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Крамаренка Руслана Михайловича
на тему: «Столичні мегаполіси в глобальній економічній системі:
розвиток і фактори конкурентоспроможності»

Дана довідка засвідчує, що результати дисертаційної роботи Крамаренка Руслана Михайловича на тему: «Столичні мегаполіси в глобальній економічній системі: розвиток і фактори конкурентоспроможності» було використано Торгово-економічним відділом Посольства Королівства Бельгії в Україні у поточній роботі і враховувались у процесі підготовки й проведення економічних форумів. Вони були викладені дисертантом у Доповідній записці до відділу і стосувались обґрунтування комплексу заходів щодо удосконалення адміністративної й управлінської структури європейських міст, нарощування конкурентних переваг поліструктурної моделі міського розвитку, підвищення ефективності торговельної діяльності міст, а також обґрунтування ролі столичних мегаполісів країн Західної Європи у формуванні їх конкурентного бренду на глобальних ринках.

Керівник Торгово-економічного відділу

Коротіч Т.А.

Trade Offices of Embassy of Belgium
Phone: +380.44.239.18.47/48
Fax: +380.44.239.18.51
E-mail: awex@awex.kiev.ua
6-a, rue Leontovitcha, of. 27
01030, Kiev
UKRAINE

Feel inspired

reSITE

Голові Спеціалізованої вченої ради Д.006.02
ПРОФЕСОРУ ЛУК'ЯНЕНКУ Д.Г.

18 квітня 2016
№ 27

Vorsilská 10 | Prague 1
11000 | Czech Republic

+1 646 352 1957
+420 724 099 790
www.resite.cz

**ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
КРАМАРЕНКА РУСЛАНА МИХАЙЛОВИЧА
ПРОФЕСОРА ДВНЗ «КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

Цим повідомляємо, що міжнародною платформою «reSITE», яка слугує для обміну ідеями щодо більш придатних для життя конкурентних та стійких міст у Центральній Європі, упродовж 2014-2016 рр. задля подолання прогалини між представниками місцевої влади, бізнесу та громадськими діячами, було використано окремі матеріали дисертаційного дослідження Крамаренка Руслана Михайловича, зокрема:

- визначення основних підходів до формування парадигми розвитку мегаполісів столичних міст при проведенні міжнародної конференції «Міста та масштаби нової економіки» (м. Прага, Чеська Республіка) та реалізації спільного науково-дослідного українсько-чеського проекту «Компаративний аналіз розвитку столиць Східної Європи»;
- виявлення напрямів секторальної трансформації столичних міст в процесі розвитку їх креативного потенціалу, при проведенні наукового семінару «Конкурентоспроможний мегаполіс – місто для кожного» та реалізації спільного наукового українсько-американського проекту «Креативізація столичних мегаполісів в контексті трансформаційних процесів»;
- визначення впливу екзо – та ендегенних факторів на розвиток європейських мегаполісів при проведенні міжнародної конференції «Міграційні виклики для міста та його конкурентоспроможності» (м. Прага, Чеська Республіка);
- оцінка ступеню столичної локалізації європейської економіки при реалізації українсько-чесько-американського дослідницького проекту «Інновації стратегічного міського планування»;
- виявлення особливостей національних та наднаціональних механізмів регулювання розвитку столичних мегаполісів у Європейському Союзі при проведенні міжнародної конференції «Спільне місто: взаємодія інновацій, дольової економіки та стратегічного планування в містах» (м. Нью-Йорк, США).

Отримані автором результати також було використано при підготовки щорічних звітів «reSITE».

Директор Мартін Джозеф Бері, стипендіат ASLA, MLA, Fulbright

АСОЦІАЦІЯ МІСТ УКРАЇНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

вул. Січових Стрільців, 73, 11 поверх, м. Київ, Україна, 04053
Тел/факс: (+38 044) 4862878, 4862841, 4862812, 4863070, 4862883
E-mail: info@auc.org.ua www.auc.org.ua

Від 13.05.2016р. № 3-62/1

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Результати дисертаційного дослідження Крамаренка Руслана Михайловича на тему: "Столичні мегаполіси в глобальній економічній системі: розвиток і фактори конкурентоспроможності" на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини, впроваджені в діяльності Асоціації міст України.

Зокрема, під час підготовки пропозицій щодо проекту «Основних напрямів діяльності Асоціації міст України на 2016-2017 роки» в частині «2.2. Участь у розробці законопроектів, проектів програмних державних документів, спрямованих на децентралізацію влади, реформування та розвиток місцевого самоврядування в Україні, проведення адміністративно-територіальної, бюджетної, податкової, медичної реформ, реформи ЖКГ, інших реформ у сферах, визначених відповідними паспортами», затверджених рішенням Загальних зборів (Конференції) уповноважених представників органів місцевого самоврядування – членів Асоціації міст України 23 січня 2016 року, використано аналітичні матеріали щодо гравітаційних процесів концентрації людського капіталу в містах.

Перший заступник
Виконавчого директора
Асоціації міст України,
кандидат наук з державного управління

О.В. Слобожан

European Integration Promotion Foundation

Україна, 04119, м. Київ, вул. Мельникова 81, корпус 6, офіс 21

Ukraine, 04119, Kyiv, Mel'nikova St., 81, building 6, office 21

Тел.: (+38044) 205-54-75

Факс: (+38044) 205-54-75

01.10.2015

№33

Голові

Спеціалізованої вченої ради Д.006.02

Проф. Лук'яненку Д.Г.

Довідка про впровадження

Цим повідомляємо, що громадською організацією «Фундація сприяння європейської інтеграції» упродовж 2013 – 2015 рр. при проведенні спільних тренінгів для викладачів та держслужбовців було використано окремі матеріали дисертаційного дослідження Крамаренка Руслана Михайловича, зокрема:

- визначення структурної динаміки розвитку європейської столиці в умовах посилення глобалізаційних процесів;
- оцінення характеру трансформації структури столичних міст на європейському континенті;
- виявлення особливостей секторальної та креативної ієрархії столичних міст;
- встановлення європейської таксономії мегаполісів та визначення чинників диспозиції столичних мегаполісів в європейському економічному просторі.

Отримані автором результати також було використано в процесі розроблення заявки на грантові дослідження в ЄС.

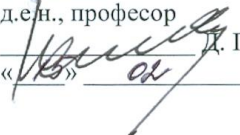
Провідний координатор проєктів,
к.е.н., доц.

О.А. Федірко

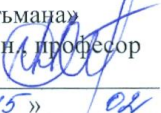
ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор з науково-педагогічної та наукової роботи
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

д.е.н., професор

Д. Г. Лук'яненко
«15» _____ 2016 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

д.е.н., професор

А. М. Колот
«15» _____ 2016 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Крамаренка Руслана Михайловича на тему
«Столичні мегаполіси в глобальній економічній системі: розвиток і фактори
конкурентоспроможності»,
представленого на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за
спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини

Деканат факультету міжнародної економіки і менеджменту ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (КНЕУ) підтверджує, що результати дисертаційного дослідження Р. М. Крамаренка були використані у навчальному процесі при викладанні цілого ряду дисциплін та наук кафедр міжнародного обліку та аудиту і європейської інтеграції, зокрема:

- «Стратегічний аналіз діяльності корпорацій» та Тренінг: «Міжнародний економічний аналіз», в яких розглянуто удосконалення методів аналізу стратегічного розвитку мегаполісів в умовах глобалізації. Встановлені парадигмальні підходи щодо ідентифікації якості розвитку мегаполіса (розділ 2), виявлені особливості структурної трансформації господарства Києва (розділ 4) та розроблення Міжнародної стратегії розвитку столиці України (розділ 5) були використані при викладанні теми «Регіональні та глобальні виміри світогосподарського розвитку».
- «Європейська інтеграція» та «Європейська інтеграційна політика», в яких розглянуто особливості сучасного генезису розвитку європейських міст, у т.ч. столичних мегаполісів, в процесі їх трансформації у міста – лідери. Виявлені автором (розділ 2 – 3 дисертації) особливості впливу якості людського капіталу на місто – мегаполіс, їх секторальна та креативна ієрархія, а також наднаціональна таксономія були використані при викладанні теми «Регіональна політика ЄС».

Основні положення дисертації, а також окремі розрахунки та висновки були використані при проведенні тренінгу з викладачами та студентами КНЕУ в процесі реалізації гранту Європейського Союзу «Європейська модель регіонального розвитку» (528395-LLP-1-2012-1-UA-AJM-CH).

Декан факультету міжнародної економіки і менеджменту, к.е.н., доцент

Ю. М. Солодковський